

**Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Навчально-науковий інститут соціально-гуманітарних технологій
Інститут вищої освіти НАПН України
Петрошанський університет (Румунія)
Румунсько-німецький університет Сібіу (Румунія)
Міжнародний інститут менеджменту «IMI-NOVA» (Молдова)
Естонська бізнес-школа (Естонія)
Школа менеджменту університету Тампере (Фінляндія)
Школа освіти Університету Вірджинії (США)
Університет м. Ліон (Франція)
Гданський університет (Польща)
Університет Гейдельберга Славський інститут (Німеччина)**

МАТЕРІАЛИ

**III Міжнародної науково-
практичної конференції**

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В СУСПІЛЬСТВІ ЗМІН

**(присвячена 140-річчю НТУ
«ХПІ» та 25-річчю кафедри
педагогіки та психології
управління соціальними
системами НТУ «ХПІ» імені
академіка І.А. Зязюна)**

27-29 березня 2025 р.

ХАРКІВ, 2025

MATERIALS

**of III International Scientific
and Practical Conference**

PRESSING PROBLEMS OF SOCIAL DEVELOPMENT IN SOCIETY OF CHANGES

**(dedicated to the 140th
anniversary of NTU "KhPI"
and the 25th anniversary of the
Department of Pedagogy and
Psychology of Social Systems
Management of NTU "KhPI"
named after Academician
I.A. Zyazyun)**

27-29 of March, 2025

KHARKIV, 2025

Рекомендовано до друку

Вченою радою Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (протокол від 18 березня 2025 р. № 2)

Редакційна комісія:

Голова:

Кіпенський А.В. Директор Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарних технологій Національного технічного університету «ХПІ», доктор технічних наук, професор

Заступники голови редакційної комісії:

Підбуцька Н.В. Завідувач кафедри педагогіки та психології управління соціальними і системами ім. акад. І.А. Зязюна Національного технічного університету «ХПІ», доктор психологічних наук, професор

Грень Л.М. Професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна Національного технічного університету «ХПІ», доктор наук з державного управління, професор

Вчений секретар:

Грибко О.В. Доцент кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна Національного технічного університету «ХПІ», кандидат наук з державного управління

Актуальні проблеми соціального розвитку в суспільстві змін : Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (присвячена 140-річчю НТУ «ХПІ» та 25-річчю кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами НТУ «ХПІ» імені академіка І.А. Зязюна), 27-29 березня 2025 р., м. Харків. За заг. ред. Кіпенського А.В. Х. : НТУ «ХПІ», 2025. 192 с.

Автори несуть повну відповідальність за опубліковані матеріали. Редакційна комісія може не поділяти висловлену авторами позицію.

Містить матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції з актуальних проблем соціального розвитку в суспільстві змін.

Рекомендовано для науковців, докторантів, аспірантів, викладачів та всіх, хто цікавиться проблемами соціального розвитку.

Матеріали опубліковано в електронному репозиторії Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут».

Дані репозиторію інтегровано до: OpenAire, Системи Bielefeld Academic Search Engine, системи пошуку у відкритих архівах України та індексуються в Google Scholar.

СЕКЦІЯ 1. ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

WEYMOUTH-GERMAN Jessica C.

Assistant Principal, Tabb High School, York County School Division (USA, Yorktown);

MULLEN Carol A.

PhD, Professor in the School of Education, Virginia tech (USA, Blacksburg)

STUDENT RIGHTS AND TRANS EDUCATION POLICY IN CONFLICTED COMMUNITIES

Anti-LGBTQ+ education laws and policies have hit a record number in some U.S. states (Peele, 2023). Trans and gender-nonconforming student rights call for research that addresses this timely issue of increasing importance in the domain of social justice in education. Our purpose was to visibilize the policymaking of public school boards to scrutinize how decisions are made that affect trans youth, an understudied group.

This study is a literature review and account of select board meetings in Virginia, USA, which we feature as a state-level case to unpack transgender policy in three urban school divisions. A conceptual framework, rooted in frame theory, is included. We gravitated toward Huguet et al.'s (2021) approach to frame theory because they applied it to school division meetings and leaders' policy decisions, although our context and focus differ. Our approach traces the policy process leading to student success. Legislation and family engagement that influence equity policymaking can support equitable schooling for all. We, the researchers, are White, cisgender, and female; we work in Virginia as a high school administrator and educational leadership professor.

Research questions were: What is involved in policy decisions concerning the equitable treatment of trans students and their access to education? What influences school boards' adoption of educational equity policies?

Gaps in knowledge about equity policymaking pertaining to trans youth in schools drove the formulation of our study. Boards' equity considerations for other minoritized groups have been examined elsewhere. Although transgender studies are gradually appearing (e.g., Brant, 2024), few focus on board policy deliberation (Keenan, 2022). By probing transgender education decisions by this policymaking body, our study responds to Mangin et al.'s (2022) call for research on trans studies in K–12 education and the controversy in Virginia, our home state. The provocative nature of trans student rights for thousands of Virginian constituents, among them anti-trans conservatives, impacts boards.

Five findings from qualitative transcription analysis were: (a) values and beliefs impacted policy decision-making; (b) stakeholder trust and board–division

relationships affected policy adoption; (c) a policy's legal status influenced board adoption; (d) scenarios shaped policy direction in real-world contexts; and (e) decision-maker profiles informed policymaking.

Regarding finding 1, careful attention should be paid to policymaker beliefs and values when seeking to influence a policy decision. Our analysis demonstrated that beliefs/values were associated with 30% of outcomes, which, from studies reviewed (e.g., Huguet et al., 2021), had the strongest influence on decision-making. Being informed about policy actors' profiles can direct the crafting of an argument; for instance, if a board values students' constitutional right to privacy, then school personnel may want to highlight how a particular policy supports this right.

About stakeholder trust (finding 2), the school board–division relationship cannot be overstated in policymaking. Beyond cooperation, trust should be present, otherwise barriers arise. Trusting that each party is wholeheartedly concerned with students' best interest facilitates boards' policy adoption. Board stability, a related factor, contributes to their ability to work with superintendents and enable divisions to develop policy, as well as to sustain diversity commitments and build community support around policies.

Concerning finding 3, legal status of a policy, equity policy decisions and transgender policies can become entangled in complications associated with legislation and litigation. Boards are required to adopt policies that align with legislative expectations, so they must have clarity about a policy's legal status. Moreover, multiple laws or court cases can apply to a single policy. Board members are atypically attorneys, so updates are warranted on applicable laws and court proceedings. In our data, boards spent time interpreting legislation and debated which parts of policy followed which laws or court rulings and what aspects were undecided. Ambiguity in legal areas was identified, potentially impeding policy progress and adoption.

Attention on policy implementation and real-world scenarios (finding 4) underscores policy's powerful effects that include application and compliance. In Huguet et al.'s (2021) analysis, almost half of all policy decisions dealt with navigating constraints (logistical concerns, etc.) and 14% of decision-makers' rationale stemmed from actual examples. Thus, they should have clarity about how an enforced policy may impact stakeholders. Because they are not inside schools, boards rely on division personnel to successfully implement their policies, which is why the Virginia boards in our data insisted on transparency around the fate of transgender policy. Personnel should explore different scenarios and nuances with boards to promote policy understanding in accordance with ethical principles.

Decision-maker profiles (finding 5) influence how boards interpret policy situations and decide courses of action. In our study, boards frequently recounted experiences they linked with the treatment of trans students and policy decision that loomed. As necessary, targeted learning opportunities (e.g., guest speaker, stakeholder testimonial, school tour) help boards' level of awareness when deliberating over policy.

If current trends are any indication, transgender rights among other systemic inequities will continue to be hotly debated. We join other advocates in asserting that if schools are to operate in the best interests of students and meet diverse needs, identity-inclusive policies must be in place (Brant, 2024).

Finally, transgender rights pose challenges around the world, warranting a deeper dive. Australia, Canada, Denmark, South Africa, and the UK's transgender rights are more robust for students, according to the Global Trans Rights Index in 2023. Educational equity policies are being adopted by boards in the U.S., but with varying success in a divisive climate. Countries with an inclusive atmosphere may illuminate democratic policymaking that vigorously serves youth. Future directions include reflecting missing voices in policies that pertain to trans groups and making schools climate-friendly. Life-worlds that are gender-expansive and affirming, and that do not cost girls their rights, will embolden our global humanity. Boards and districts that honor integrity in decision-making while examining the best evidence available will play a crucial role in shaping these horizons.

Our study is not a recipe for fixing anything, but it does add knowledge on policymaking that directly affects trans students and contributes to school research in educational leadership on a crucial, albeit polarizing, issue. This study attends to the complex interaction between legal-and-ethical constraints and possibilities around trans laws, policies, and protections.

References

1. Brant, C. A. R. (2024). Trans youth voices: Helpful and harmful practices. *Educational Forum*, 88 (3), 324–336. <https://doi.org/10.1080/00131725.2024.2341863>
2. Huguet, A., Coburn, C., Farrell, C., Kim, D., & Allen, A. (2021). Constraints, values, and information: How leaders in one district justify their positions during instructional decision making. *American Educational Research Journal*, 58 (4), 710–747. <https://doi.org/10.3102/0002831221993824>
3. Keenan, H. (2022). Methodology as pedagogy: Trans lives, social science, and the possibilities of education research. *Educational Researcher*, 51(5), 307–314. <https://doi.org/10.3102/0013189X211065740>
4. Mangin, M., Keenan, H., Meyer, E., McQuillan, M., Suarez, M., & Iskander, L. (2022). Editors' introduction: Toward trans studies in K–12 education. *Educational Researcher*, 51 (5), 302–306. <https://doi.org/10.3102/0013189X22110551>
5. Peele, C. (2023, May 23). Roundup of anti-LGBTQ+ legislation advancing in states across the country. Press Release, Human Rights Campaign. URL : <https://www.hrc.org/press-releases/roundup-of-anti-lgbtq-legislation-advancing-in-states-across-the-country>

PhD, Center for Health Outcomes and Interdisciplinary Research (CHOIR), Department of Psychiatry, Massachusetts General Hospital, Center for Aging and Serious Illness (CASI), Massachusetts General Hospital, Harvard Medical School (USA, Boston)

**“WE WON’T LET OURSELVES BE DEFEATED:” A MULTI-LEVEL
QUALITATIVE EXAMINATION OF THE EXPERIENCES OF OLDER SPANISH-
SPEAKING ADULTS WITH CHRONIC PAIN IN AN UNDERSERVED
COMMUNITY SETTING IN MASSACHUSETTS, USA**

Chronic musculoskeletal pain (i.e., lasting more than three months) impacts ~ 40%-60% of older adults in the United States (US) ¹ with Spanish-speaking Hispanic and Latino older adults reporting higher pain intensity and severity than their English speaking counterparts, even when controlling for socio-economic status and health confounders.² Such disparities may exist because current pain management interventions have been developed and tested mostly with non-Hispanics or Latinos English speaking samples³ and a majority of research has failed to comprehensively capture the day-to-day experiences and needs of Spanish-speaking Hispanic and Latino older adults with chronic pain. ^{4,5} Thus, considering their perspectives will be crucial to shed light on the mechanisms driving the high prevalence and impact of chronic pain among this underserved and under-represented group in clinical research.

Currently, no study to date has elucidated how individual, interpersonal, community, and structural factors influence the day-to-day experiences of chronic pain in older Spanish-speaking adults (55 years and older) residing in underserved communities within the USA. Using multiple-qualitative collection methods, we sought to fully capture the multi-layered and bi-directional factors impacting Spanish speaking Hispanic and Latino older adults with chronic pain and their day-to-day engagement in occupational, familial, and community responsibilities. This can inform clinical research and policy efforts to address existing pain-related disparities experienced by this culturally and linguistically diverse group.

From a socio-ecological perspective, chronic pain can be conceptualized as occurring in the context of the complex interaction between different levels of the social ecology (Bronfenbrenner, 1979). The Socio-Ecological Model (SEM) examines how individual, interpersonal, organizational, societal, and environmental factors affect chronic pain and what can be addressed on each of these levels. To our knowledge, the SEM has only been applied once to understand the treatment experiences of Latino adults with chronic pain and healthcare staff in a federally qualified healthcare center. While the study highlighted how pain was influenced by individual, interpersonal, and system level determinants, it was mostly focused on the experiences of young adults with chronic pain as they interacted with healthcare providers and available resources.

To this end, we conducted three focus groups and five individual qualitative semi-structured interviews (N=16) with Spanish-speaking and Latino older adults (≥55 years

old), and audio-recorded and transcribed them verbatim. We then conducted hybrid deductive-inductive thematic analysis using pre-specified overarching domains from the Socio-Ecological Model. At the individual level, participants reported that their chronic musculoskeletal pain co-occurred with complex medical and psychological needs. Interpersonally, participants reported “pushing through pain” to fulfill family and caregiving roles while experiencing exhaustion, relationship strain and social isolation. At the community and cultural level, chronic musculoskeletal pain appeared to be influenced by faith, fatalistic beliefs, and attitudes towards work and productivity. At the structural level, participants reported experiencing financial insecurity and discrimination that worsened their chronic musculoskeletal pain. Our findings underscore the complex interplay of individual, interpersonal, community, and structural factors contributing to experiences of pain among older Spanish-speaking adults. Chronic musculoskeletal pain interventions for Spanish-speaking adults should consider the aforementioned factors.

Our study is the first to use the SEM framework and qualitative methods to understand the lived experiences of Spanish-speaking older adults with chronic pain in a community setting. Findings across all domains underscore the complexity of older adult responses to chronic pain, and the need to address factors at the interpersonal, community/cultural and structural level for them to overcome pain at the individual level. This study adds to the limited knowledge on the complex and multi-layered factors contributing to the worsening of chronic pain among older Spanish-speaking adults. Overall, the narratives shared by participants underscored the urgent need for multilevel interventions that address the holistic needs of older adults with chronic pain and social determinants of health. Using the SEM model will be important in developing policies and programs for pain management within occupational and community settings, and ensure these resources are accessible for socio-economically disadvantaged older adults. Failure to address these holistic needs may worsen their pain and impact their access and engagement in much-needed clinical interventions.

References

1. Welsh TP, Yang AE, Makris UE. Musculoskeletal Pain in Older Adults: A Clinical Review. *Med Clin North Am.* 2020;104(5):855-872. doi:10.1016/j.mcna.2020.05.002
2. Lor M, Koleck TA. Patient race, ethnicity, language, and pain severity in primary care: A retrospective electronic health record study. *Pain Manag Nurs Off J Am Soc Pain Manag Nurses.* 2022;23(4):385-390. doi:10.1016/j.pmn.2022.01.007
3. Morone NE, Greco CM. Mind-body interventions for chronic pain in older adults: a structured review. *Pain Med Malden Mass.* 2007;8(4):359-375. doi:10.1111/j.1526-4637.2007.00312.x
4. Bifulco L, Almonte S, Sosa S, Etemad L, Ruiz D, Blankson ML. A qualitative assessment of factors contributing to Spanish-speaking federally qualified health center patients' chronic pain experiences. *PLOS ONE.* 2023;18(5):e0285157. doi:10.1371/journal.pone.0285157
5. Torres CA, Thorn BE, Kapoor S, DeMonte C. An Examination of Cultural Values and Pain Management in Foreign-Born Spanish-Speaking Hispanics Seeking Care at a Federally Qualified Health Center. *Pain Med.* 2017;18(11):2058-2069. doi:10.1093/pm/pnw315

ІГНАТЮК Ольга Анатоліївна

д.пед.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

СИДОРЕНКО Олександр Олександрович

здобувач третього рівня вищої освіти, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ТВОРЧИСТЬ ТА ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА ТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ

У сучасних освітніх реаліях педагог постає не лише як носій знань, а як творець, що формує духовну культуру, ціннісні орієнтири та особистісний розвиток студентів. Якісне викладання полягає не лише в формальному виконанні обов'язків, а у зацікавленні предметом та його прикладним застосуванням. Використовувати творчі та інноваційні підходи, які надихають, залучають до навчання і самостійного пошуку знань. Водночас, духовний розвиток дозволяє стати прикладом та моральним компасом для вихованців.

Мета дослідження – розглянути взаємозв'язок між педагогічною творчістю та духовним розвитком в умовах освітнього простору ЗВО, окреслити шляхи для удосконалення професійної майстерності й духовного зростання.

Почнемо з дефініції освітнього простору. У статті [1] М.В. Братко всебічно проаналізувала поняття освітнього середовища та його структурні компоненти. Погоджуємось з наданим означенням, що «Освітнє середовище вищого навчального закладу – багатосуб'єктне та багатопредметне системне утворення, що цілеспрямовано впливає на професійно-особистісний розвиток майбутнього фахівця, забезпечуючи його готовність до професійної діяльності та/або продовження навчання, успішного виконання соціальних ролей та самореалізації у процесі життєдіяльності» [1, с.71]. Воно представляє собою інтеграцію матеріально-технічної інфраструктури та людей, суб'єктів-об'єктів навчання. Сюди можна віднести саму будівлю закладу освіти, бібліотеки, майстерні та лабораторії, сайти і онлайн-платформи, за допомогою яких проходять заняття. Весь професорського-педагогічний склад, навчальні компоненти, що вони викладають; студенти, аспіранти, докторанти та абітурієнти, які навчаються.

Окреслимо поняття педагогічної творчості. Сама по собі творчість - це створення якісно нового та унікального, що вирізняється неповторністю і оригінальністю. Мета творчості полягає у створенні цікавих, студенто-орієнтованих освітніх компонентів. Перетворити освіту у цікаве занурення в науку, яке дозволить навіть через роки після випуску самостійно здобувати інформацію та опановувати нові навички на основі отриманих знань [3].

Тепер перейдемо до теми духовного розвитку, вона була популярна серед філософів, психологів та викладачів. Наприклад, А. Маслоу, у своїй піраміді потреб, виставляв моральність та творчість на вершину, вказуючи на прагнення людини досягати не лише матеріальних здобутків. Також К. Ушинський наголошував на ролі духовного виховання як основи гармонійного розвитку особистості. Звернемось до сучасниці М.Р. Баяновської. У своїй роботі вона зазначила, що «під духовним розвитком особистості педагога розумітимемо процес позитивних кількісних та якісних змін усіх складових духовності, спрямований на саморозвиток, удосконалення та самореалізацію у творчій педагогічній діяльності» [2, с. 30]. Таким чином, самовдосконалення викладача, його рефлексія та праця над помилками, що відточують навички та покращують освітню діяльність, можуть бути елементами духовного розвитку. Серед якостей, притаманних духовності, відмітимо гідність, співчуття, вдячність, справедливість, відповідальність, натхненність.

Попередні педагогічні дослідження 2023-2024 рр [3] та поточні у продовж 2024-2025 рр. в умовах НТУ «ХПІ» серед майбутніх викладачів щодо визначення впливу освітнього середовища на розвиток особистості учасників освітнього процесу свідчать про позитивну динаміку змін, яка відбулася під час підготовки підготовки в умовах аспірантури, так респонденти відзначили що:

- сформуvalи системне уявлення про освітнє середовище як фактор розвитку творчості та духовного розвитку особистості учасників освітнього процесу, їх творчого потенціалу (78 %),

- навчилися системно і критично аналізувати інформацію, визначати психологічні та соціальні особливості діяльності, на її підставі обирати та застосовувати в освітньому процесі сучасні методики та інноваційні педагогічні технології, знаходити рішення у професії (76 %);

- відзначили важливість розвитку творчості та духовного розвитку особистості учасників освітнього процесу, розуміння логіки навчального процесу, освітнього компоненту, педагогічного контролю в системі вищої школи; навчилися проектуванню змісту і методикам професійної підготовки майбутніх фахівців (74 %);

- усвідомили педагогічну техніку викладача (у т.ч. керування емоційними станами, володіння собою (осанка, міміка, жести), технікою мови, підвищили рівень практичної готовності співпрацювати з колективом у процесі вирішення педагогічних завдань) (78 %);

- усвідомили рівень своїх якостей, необхідних для майбутнього професіонала (викладача за фахом у вищій школі) (82 %);

- виявили фактори, що перешкоджають їхньому становленню як мобільних фахівців, професіоналів, лідерів (63 %).

На підставі результатів теоретико-емпіричних досліджень про вплив творчості та духовного розвитку особистостей учасників освітнього процесу в сучасному освітньому середовищі можна зробити деякі висновки:

По-перше: проаналізувавши поняття творчості та духовного розвитку, спробуємо визначити їх спільні та характерні риси. Вони існують в умовах освітнього середовища. Творчість виникає як потреба в залученні та мотивації здобувачів, а духовність сприяє іміджу та лідерству викладача.

По-друге: допомагають у самореалізації. Творчість створює унікальний викладацький стиль, а духовність визначає виховну мету та візію освіти.

По-третє: потреба у піднесенні. Лише при високому рівню мотивації, наявності моральних сил та перебуванню «у ресурсі» можна створювати унікальні речі та розвивати духовні якості.

По-четверте: взаємодія з людьми та вплив на них. Впровадження творчих методів та інноваційних технологій в освіту сприяє критичному мисленню здобувачів, а духовний розвиток допомагає їм наслідувати позитивні якості.

Отже, підсумуємо, ці два поняття «творчості» та «духовний розвиток» взаємопов'язані, але відрізняються за своєю природою: творчість спрямована на зовнішню діяльність, створення нових методів у викладанні, тоді як духовний розвиток – це внутрішня робота над собою. Наскільки важливо для викладача не лише творчо викладати освітній компонент, але й надавати правильні приклади та моральні орієнтири. Тому що професіонали, які не керуються духовними принципами, не здатні використовувати свої знання для суспільних цілей та впливати на усталений розвиток суспільства, приносити благо людству.

Список джерел інформації

1. Братко М.В. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. Наукові записки. Серія: педагогічні науки. Випуск 135. Кіровоград, 2015. С. 67–72.

2. Баяновська М.Р., Опачко М.В. Духовний розвиток особистості педагога: парадигмальний підхід. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Педагогіка, соціальна робота». Випуск 34. Ужгород, 2014. С. 29–32.

3. Sydorenko O., Ihnatiuk O. Pedagogical creativity in higher education and its application in interdisciplinary approaches of innovative training. Creative interdisciplinary cooperation: proceedings ideas in education research and innovation. International Institute of Management "IMI-Nova", Moldova [et al.]; comitetul științific: Valentin Răilean (președinte) [et al.]. Chișinău: [S. n.], 2024 (Impressum). pp. 65–72.

ЄВТИФІЄВ Андрій Сергійович

здобувач третього рівня вищої освіти, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ДЛЯ СПОРТСМЕНІВ ТА ШИРОКИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Розвиток фізичної культури та спорту потребує якісної організації відповідних заходів, а для цього потрібно проаналізувати їх особливості. Особливістю спорту як виду діяльності є змагальний характер і саме спеціальні події та заходи дають цьому характеру реалізуватись повною мірою. Суперництво та прагнення перемоги під час спортивних змагань дають можливість спортсменам проявити максимально свої фізичні та вольові якості.

Частково різницю між організацією заходів для спортсменів та широких верств населення було нами показано у нашій роботі [1].

При організації спортивних змагань особливо важливим є забезпечення:

- чесності і об'єктивності визначення результатів;
- чіткої уніфікації та регламентації всіх дій учасників змагань;
- дотримання правил змагань;
- дотримання умов, норм проведення і способів оцінки змагань.

Заходи ж для широких верств населення потребують забезпечення доступності для різного рівня підготовленості учасників та більшої спрощеності правил. Так, С.П. Дудіцька та О.П. Ніколайчук вказують, що спортивно-масові заходи – «це заходи, під час проведення яких змагальна ігрова діяльність, що підібрана з урахуванням віку, статі, рівня підготовленості учасників, дає змогу досягти перемоги в доступних їм вправах. Ця доступність забезпечується спеціальним підбором змагальних вправ, складності й довжини дистанцій, ваги використовуваних снарядів, а також тривалістю й інтенсивністю виконання рухових дій. Водночас для змагання з різним контингентом учасників використовуються гандикапи, фора, порівняльні коефіцієнти й заохочувальні бали з метою вирівнювання їхніх фізичних можливостей» [2, с. 4].

Р.О. Турка узагальнено таким чином характеризує найважливіші вимоги до спортивно-масового заходу: простота структури; лаконічність окремих елементів; динамічність; відсутність пауз; яскравість і барвистість, звукова насиченість (музичний супровід, фанфарні сигнали та ін.); точність і емоційність підведення дикторського тексту; використання зорової інформації [3, с. 37].

У той же час, будь-які змагання, і для професійних спортсменів можуть також включати моменти театралізованості. Дійсно, наприклад, Олімпійські ігри – це не просто організовані змагання, це велике спортивне свято світового масштабу, і його видовищність, краса, церемонії відкриття та закриття, церемонії нагородження переможців, драматургія самих змагань виступають важливими факторами того, що до їх проведення прикута увага особливо значної кількості глядачів по всьому світу.

Але це ж можна сказати і про інші змагання різного масштабу – від міжнародних до локальних. Спеціальний сценарій всієї події покликаний перетворити захід не просто на технічне виконання певних нормативних вимог, а на естетичне, емоційно піднесене видовище, що дозволяє підсилити функції агітації, пропаганди та мотивації населення до занять фізичною культурою і спортом. І все ж у цьому моменті театралізованості між спортивними змаганнями для професіоналів та змаганнями для широких верств населення є значна різниця. Р.О. Турка визначає цю різницю так: для спортивно-масових заходів «на відміну від спортивних змагань співвідношення частин є різним. Так наприклад частина, що відповідає за саму спортивну боротьбу є меншою за ту частину, що передбачає розваги, надання агітаційно-пропагандистської інформації, проведення розіграшів, виступів відомих спортсменів та інших заходів, що передбачають пропаганду рухової активності та здорового способу життя» [3, с. 35].

Проведений аналіз дозволив визначити спільне та відмінне у організації заходів для професійних спортсменів та широких верств населення.

Спільними особливостями організації таких заходів є:

- пропаганда фізичної культури та спорту;
- забезпечення зацікавленості збільшенню фізичної активності та здоровим способом життя у населення;
- врахування завдань та мети заходу, вікових можливостей учасників, масштабу заходу, виду(ів) спорту, з якого(их) проводиться захід тощо;
- виховання певних рис характеру (стійкості, витривалості, врівноваженості, мужності, сили волі, наполегливості, цілеспрямованості тощо);
- сприяння різностороннього розвитку особистості;
- забезпечення видовищності, естетичності проведення заходу;
- планування та реалізація всіх етапів та складових проведення заходу (інформаційне, фінансове, матеріально-технічне, медичне забезпечення та ін.).

Відмінними рисами заходів для професійних спортсменів є:

- провідна функція заходів – змагальна, контрольна, тренуюча, відновлювальна;
- більш чіткі, регламентовані правила та норми проведення;
- наявність відбору більш сильних спортсменів для подальшої участі у змаганнях;
- обов'язковість участі у офіційних змаганнях для підтвердження свого статусу та рівня підготовки;
- забезпечення можливостей для реалізації ведучих мотивів учасників-спортсменів – показати найкращий результат та перемогти;
- забезпечення можливостей для отримання/підтвердження спортивного розряду;
- сприяння вдосконаленню спортивної майстерності.

Відмінними рисами заходів для широких верств населення є:

- провідна функція заходів – виховна, оздоровлююча, рекреаційна, розважальна, культурна;
- забезпечення підвищення рухової активності населення;
- спрощені правила проведення;
- відсутність відбору, забезпечення максимальної залученості учасників;
- може бути способом активного відпочинку;
- сприяння покращенню фізичного та психічного стану учасників;
- більша різноманітність форм та видів проведення;
- зручність з точки зору часу, умов, місця проведення для залучення ширшого кола учасників;
- доступність для участі населення різних вікових, соціальних груп та різного рівня підготовленості, що забезпечується корегуванням рівня інтенсивності, складності, тривалості фізичного навантаження;
- спортивна, змагальна складова є меншою, порівняно з видовищністю, естетичністю, можливістю розважитись та отримати роз'яснювальну та агітаційно-пропагандистську інформацію.

Таким чином, було проаналізовано та визначено особливості організації заходів для спортсменів та широких верств населення.

Список джерел інформації

1. Резнік С.М., Євтифієв А.С. Сутність професійної підготовки майбутніх магістрів фізичної культури та спорту до організації оздоровчих і спортивних заходів. Імідж сучасного педагога. 2025. 1 (220). С. 36-39.

2. Дудіцька С.П., Ніколайчук О.П. Специфіка організації заходів фізкультурно-спортивного спрямування у виховному процесі сучасного навчального закладу. Theory and Methods of Educational Management. 2016. № 1 (17). URL :http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v17_16/12_%20duditsyka_nikolaychuk.pdf

3. Турка Р.О. Активізація оздоровчої рухової активності населення з використанням спортивно-масових заходів системи спорту для всіх : дис. ... к.пед.н.: 13.00.04. Львів, 2019. 247 с.

КАЧАЙЛО Костянтин Володимирович

здобувач третього рівня вищої освіти, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

МЕДИЧНА ПРОФЕСІЙНА МОВА ТА ЇЇ РОЛЬ У СПІЛКУВАННІ ЛІКАРЯ З ПАЦІЄНТОМ

Мова є головним чинником розвитку людини, основним засобом творення, збереження й передачі інформації, основою процесу навчання. Національна наукова термінологія є свідченням зрілості й цивілізованості нації [6, с. 54].

Мова медицини, або медична наукова мова, – головний кодифікований різновид професійної мови медичних працівників, що служить для наукового спілкування в галузі медицини (медичної науки). Основу цієї мови становить медична термінологія, загальнонаукові терміни, інші мовні засоби, які вживаються переважно для оформлення наукового тексту [4].

Сучасна медична термінологія – надзвичайно широка і складна система термінів. В ній налічується декілька сотень тисяч слів та словосполучень. Специфіка медичної термінології полягає у багатовіковому застосуванні латинської мови та термінів у професійній діяльності не тільки медичних фахівців, але й науковців всіх галузей знань [1, с. 4].

Згідно із Законом України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «українська мова як єдина державна мова виконує функції мови міжетнічного спілкування, є гарантією захисту прав людини для кожного українського громадянина незалежно від його етнічного походження, а також є фактором єдності і національної безпеки України» [2]. Законодавець у Законі про державну мову у ст. 33 «Державна мова у сфері охорони здоров'я» зазначає, що «мовою у сфері охорони здоров'я, медичної допомоги та медичного обслуговування є державна мова; на прохання особи, яка звертається за наданням медичної допомоги чи послуг з медичного обслуговування, її персональне обслуговування може здійснюватися також іншою мовою, прийнятною для сторін; заклади охорони здоров'я складають документи, які стосуються стану

здоров'я пацієнтів, державною мовою» [5]. Згідно з п. 15 ч. 1 ст. 9 Закону про державну мову: «Володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків зобов'язані: 15) медичні працівники державних і комунальних закладів охорони здоров'я» [2].

Сучасна мова української медицини має дуже широку сферу застосування: в лікарнях і поліклініках, у навчальних аудиторіях медичних вишів і в науково-дослідних лабораторіях, у аптеках і санаторіях, у рекламі на телебаченні та радіо, зрештою, в усіх сім'ях, бо проблеми збереження здоров'я нині гостро актуальні, вони стають предметом щоденних обговорень мільйонами людей [4]. Чистота мови вкладає свій внесок у гармонію Всесвіту. Це стосується й мови в українській медицині. Особливо важливим є вживання правильної медичної термінології лікарями на початку професійної діяльності, бо на цьому етапі закладаються в усне мовлення й письмо певні стереотипи, перемогти які надалі в їхній медичній практиці та науці досить важко [6, с. 54].

Знання мови завжди було міцною основою освіченості, інтелігентності, важливою складовою особистості лікаря, його професіоналізму. Здавна відомо, що мистецтво мовного спілкування сприяє успіху лікування [4]. Комунікація між лікарем та пацієнтом належить до міжособистісної. Це, насамперед, діалог. Завдяки спілкуванню, можна здобути корисну інформацію, дати пораду, виявити розуміння, уточнення та роз'яснення почутого.

Правильна комунікація між лікарем і пацієнтом відіграє вирішальну роль у формуванні їхніх міжособистісних відносин. Тому ефективна взаємодія й спілкування в системі лікар-пацієнт є центральною ланкою в досягненні задоволеності лікаря й пацієнта лікувальним процесом [3, с. 6].

Список джерел інформації

1. Беспалова О. Я. Медична термінологія: Навчальний посібник. К. : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 61 с.
2. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». URL : <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/170777.html>
3. Колісник-Гуменюк Ю.І. Психологічні аспекти комунікації професійно-етичної культури майбутніх медиків. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/5068/1/%D0%9F%D1%81%D0%B8%>
4. Лещенко Т.О., Шарбенко Т.В., Юфименко В.Г. Українська мова в медицині: навчальний посібник для самостійної роботи студентів вищих навчальних закладів МОЗ України. Полтава, 2017. 332 с.
5. Мова медицини: що потрібно знати лікарям про зміни у законодавстві щодо державної мови. URL : <https://mova-meditsini-shho-potribno-znati-likaryam-pro-zmini-u-zakonodavstvi-shhodo-derzhavnoyi-movi>
6. Томашевська О.Я., Дзісь Є.І. Українська медична мова: проблеми та їх вирішення. Здоров'я України. № 17 (510). 2021. С. С. 54–59.

РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЛЮДИНИ У ПРАКТИКАХ ПРОАКТИВНОСТІ

ВІКТОРА ФРАНКЛА : ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Книга «Людина в пошуках сенсу» австрійського психіатра, філософа й соціолога Віктора Франкла, написана після визволення з нацистських концентраційних таборів Терезієнштадт, Освенцим і Тюркгайм (1942–1945), містить автобіографічний нарис і опис створеного ним методу роботи – логотерапії (буквально – лікування словом). Досвід виживання ув'язнених став вихідним пунктом для аналізу сприйняття цього явища й уведення поняття проактивність, що його Віктор Франкл розумів як здатність обирати свою реакцію на зовнішні подразники; уявлення про психіку людини, згідно з яким між впливом середовища й реакцією на нього є вільна воля. На нашу думку, набутий ученим досвід може стати у нагоді українцям за часів військової агресії росії проти нашої держави, адже «людське життя – цінність абсолютна, якщо ми говоримо про ЛЮДИНУ. Та чи всяке життя можна вважати такою цінністю?» [2, с. 602]. Про це мова йшла, коли ми обговорювали питання стосовно взаємин між ЛЮДЬМИ та НЕЛЮДЬЯМИ у наших попередніх публікаціях [1], що особливо і яскраво проявляє себе в середовищі та стані масової істерії [2, с. 241–246]. Саме тому ми вважаємо за доцільне відшукати витоки практик життестійкості (резильєнтності) у практиках проактивності Віктора Франкла.

За роки перебування в концентраційних таборах Віктор Франкл дізнався, як люди витримують неймовірні страждання і як їх можна навчити вбачати сенс життя навіть у ситуаціях найбільшої нелюдськості. Книга, в якій він виклав результати своїх спостережень, стала світовою класикою з огляду на практики виживання та стійкості / незламності людини, які, вважаємо, подібні до практик резильєнтності.

Віктор Франкл виокремлює три психологічні реакції, що їх певною мірою виявляють усі в'язні:

– стадія першої селекції: шок на момент потрапляння до табору, так зване «оголене існування» [3, р. 12–56], який проявляється масовою істерією;

– стадія другої селекції: апатія після звикання до табірної існування (презирство до биття, голод, сексуальність, відсутність сентиментальності, за виключенням політики та релігії), в якому чогось варте лише те, що допомагає вижити (мрії, занурення в себе, медитування, мистецтво, табірний гумор, заздрість, щастя (коли не трапилося найгірше), самотність, хвороби, гра долі, останнє бажання, плани втечі, роздратування, внутрішня свобода, аналіз тимчасового існування, роздуми про сенс життя, страждання як звичага, очікування, лікування душі) [3, р. 56–140];

– стадія третьої селекції: деперсоналізація, гіркота й розчарування, якщо в'язень виживе й буде звільнений (психологія звільненого в'язня) [р. 140–195].

Як ми бачимо, ці реакції формують відповідні стани у людини. Але самим головним, на думку Віктора Франкла поряд з виживанням є стан стійкості / незламності людини.

На підставі спостережень за в'язнями на цих стадіях Віктор Франкл зробив певні висновки:

- першими зламалися ті, хто вірив, що це жахіття скоро закінчиться;
- згодом – ті, які вірили, що воно коли-небудь закінчиться;
- вижили в'язні, що зосередилися на своїх справах і не очікували, що може ще щось трапитися.

Вочевидь, висновки австрійського вченого актуальні й у контексті безжальних реалій українського сьогодення, й, докладаючи всіх зусиль до розв'язання нагальних питань (визволення тимчасово окупованих українських теренів, післявоєнне відновлення тощо), українцям варто переорієнтуватися на власні справи, не очікуючи можливого подальшого погіршення ситуації. Саме це і відображено у практиках проактивності Віктора Франкла, які на нашу думку, подібні до практик резильєнтності.

Розмірковуючи про те, як пережити страждання, Віктор Франкл наголошує, що кожному потрібно:

- 1) усвідомлювати, що страждання відкриває в нас усе людське;
- 2) пам'ятати, що людина більша за свої страждання;
- 3) не боятися каяття й скорботи – вони можуть «виправити» навіть жахливе минуле;
- 4) усвідомлювати, що духовно багата людина переживає страждання легше, ніж фізично сильна;
- 5) завжди зберігати людяність, бути ЛЮДИНОЮ, і не перетворитися на НЕЛЮДІВ.

У потрактуванні Віктора Франкла, проактивність детермінує дії людини відповідно до її цілей та етичних принципів, тобто реалізує екзистенційні потреби щодо творення, набуття нового досвіду й усенсовнення життя. Подібні практики притаманні й резильєнтності. Проактивна (резильєнтна) людина усвідомлює свої глибинні цінності та цілі, попри несприятливі обставини здатна діяти відповідно до власних життєвих принципів і приборкувати імпульсивні реакції.

Опинившись усередині психологічного експерименту й спостерігаючи за існуванням в'язнів, Віктор Франкл не лише вижив сам, а й рятував інших. Набутий ним досвід і вироблені практики, передусім зосередження на власних справах і намагання будь-що залишатися людиною, застосовні, на наше переконання, і в Україні, що нині чинить героїчний опір агресорові.

Список джерел інформації

1. Книш І.В. Концептуалізація номадизму: соціокультурний дискурс : монографія. Одеса : Купрієнко С.В. 2018. 430 с.
2. Книш І.В. Людина-нелюдина: філософська концепція. Держава і право: проблеми становлення і стратегія розвитку : зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 травня 2010 р. Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми : ФОП Ляпощенко Л.Г., 2010. С. 600–603.
3. Frankl Viktor E: ... trotzdem Ja zum Leben sagen: ein Psychologe erlebt das Konzentrationslager. Penguin. München : Penguin Verlag. 2018. 192 p.

ОНТОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА: ТІЛЕСНІСТЬ І ТВОРЧІСТЬ

Кожен історичний етап еволюції людства характеризується спектром технологій, які, з одного боку, відображають основні напрямки трансформації тілесності, а з іншого – залежать від рівня науково-технічних досягнень. Тілесність можна розглядати як просторово-часову обмеженість людського існування, що забезпечує можливість взаємодії зі світом. На кожному етапі розвитку людства існують свої практики трансформації та вдосконалення тілесності. Творчість, у свою чергу, визначає напрямок, як процес створення оригінального та нового на основі здобутків і відкриттів людства. Розвиток духовних і матеріалістичних практик невід’ємно пов’язаний з творчістю, оскільки вони спрямовані на зміну вже існуючих досягнень. Кожен етап еволюції людства має свою модель сприйняття інших індивідів і взаємозв’язок зі світом. Ці технології та практики відображають міру єдності тілесного і духовного як філософсько-гуманістичну межу розвитку людини. Згідно з Данте Аліг’єрі, термін *transhumanise* можна розглядати як погляди на людину та її зміни [1, р. 290-291]. При цьому, варто зазначити, що творчість, руйнування і трансгуманізм націлені на зміну існуючого, що призводить до зміни вектору розвитку та появи нової тілесності. Хоча вдосконалення тілесності є позитивним вектором, а руйнування – негативний, що може призвести до виникнення чогось іншого та нового.

Розширення тілесності або набуття нею нових аспектів, функцій і можливостей відбувається не тільки завдяки технологічним практикам, але і через творчість, як діалектичний процес самовдосконалення та вектор тілесних трансформацій. Варто відзначити, що зазвичай творчість включає в себе два ключові аспекти: психолого-емоційний та логіко-раціональний, які взаємодіють і доповнюють один одного. Психолого-емоційна сторона пов’язана з вірою, інтуїцією, відчуттями та емоціями. Це той елемент, що її рухає, надає їй глибини та змісту, і відіграє істотну роль у формуванні ідей і концепцій. Логіко-раціональний аспект стосується структури, планування, методології та критичного мислення. Це процес включає аналіз і розуміння закономірностей. Емоційний фактор може надихати на створення нового, тоді як інтелектуальна складова сприяє реалізації та організації цього натхнення. Соціальне оточення, культурні тренди та особисті переживання формують основи для нових ідей і концепцій, адже творчість – це процес активного сприйняття навколишнього світу, який завжди спрямований у майбутнє.

В епоху постпостмодерну людина стає учасником трансдисциплінарної взаємодії в цифровому та екологічному контексті, прагнучи синтезу технологій з тілом. У рамках глобальної інтегративної парадигми зростає актуальність пошуку балансу між індивідуальним та колективним, що створює нові форми самоідентифікації та культурного вираження. Варто відзначити, що у сучасному

світі провідний напрямок трансформації тілесності займають NBIC-практики. Прикладом нано-, біо-, інформаційно-когнітивної технології може бути розшифрування людського геному [2, р. 44] або його редагування [3, р. 311]. До NBIC-технологій можна також віднести ототожнення та проживання життя у віртуальному тілі (цифровому аватарі) [4, р. 2-4] як спосіб саморозвитку та естетичного вираження ідентичності, а це відкриває нові концепції симбіозу з комп'ютерами та підвищує складність і різноманіття форм тілесності [5, р. 76]. Усе це доповнюється синтезом та накладенням різноманітним релігійно-духовних парадигм, альтернативних тілесних ідентичностей із кінематографу та концепціями, що представлені у творах письменників-фантастів. Водночас спостерігається інтерес до стабільних ідентичностей та форм тілесності, які створюють відчуття фізичної стійкості та сталості. Ця тенденція спонукає до критичного осмислення мультикультуралізму та фрагментації у сучасній творчості.

Отже, творчість має не лише соціально-культурологічний, а й історико-онтологічний аспект, що проявляється через саморозвиток та адаптацію живого до змінюваних умов із збереженням того нового, що необхідне для подальшої еволюції людини та інших видів. Тому в епоху постпостмодерну тілесність розглядається як процес і конструкт без чітких меж в інтерпретаціях її фіксованих ідентичностей. Вона має як соціально-культурологічний, так і історико-онтологічний аспекти, які проявляються через саморозвиток, адаптацію живих істот до змінених умов із збереженням того нового, що є необхідним для подальшої еволюції людини та інших видів.

Список джерел інформації

1. Dante A. The Divine Comedy ; in translated by H. W. Longfellow. Italy, 1306. 429 p.
2. The complete sequence of a human genome. Nurk S. et al. Science. 2022. Vol. 376, issue 6588. Pp. 44–53. <https://doi.org/10.1126/science.abj6987>
3. Hillary V.E., Ceasar S.A. A Review on the Mechanism and Applications of CRISPR/Cas9/Cas12/Cas13/Cas14 Proteins Utilized for Genome Engineering. Molecular Biotechnology. Vol. 65. 2023. Springer. P. 311–325. DOI : <https://doi.org/10.1007/s12033-022-00567-0>
4. Rueda J., Lara F. Virtual Reality and Empathy Enhancement: Ethical Aspects. Frontiers in Robotics and AI. 2020. Vol. 7. P. 1–18. DOI : <https://doi.org/10.3389/frobt.2020.506984>
5. Koss A. Corporality: From Commonality to Structurality. SKHID (EAST). 2024. Vol. 6, issue 3. P. 72–78. DOI : <https://doi.org/10.21847/2411-3093.6310>

LAPUZINA Olena

PhD, Prof., National Technical University
“Kharkiv Polytechnic University” (Ukraine, Kharkiv)

MUKUNI Joseph S.

PhD, Collegiate Associate Professor, School of Education, Virginia Tech (USA, Blacksburg)

FEATURES OF THE PEDAGOGICAL CULTURE OF A TEACHER IN DIFFERENT COUNTRIES OF THE WORLD

For modern pedagogical science, it is relevant to study the trends in the development of the pedagogical culture of the teacher in the international educational space and their impact on the education system of Ukraine.

The modern era is characterized by an expansion of the range of issues that go beyond narrow national interests and acquire universal significance. Of course, national interests and values have not disappeared and will not go anywhere in the near historical perspective. But there are good reasons to believe that the existing boundaries between the universal and the national will gradually be smoothed out: universal values will become more and more expressively painted in national colors, and the remaining national values will increasingly be filled with universal content.

In different countries, educational reforms have specific national and ethnocultural overtones. Their focus, priorities, depth and methods of implementation are determined by the specific conditions of a particular country. At the same time, there are some invariant aspects of reforms that reflect a certain set of common tasks facing all national education systems. The global goals of education are to promote the democratization and humanization of society. Today, it is necessary to turn to the experience of world leaders in education: Finland, the USA, Japan, South Korea, whose successes were primarily the result of measures taken to improve the training of future teachers.

Since then, the leading role in international cooperation in the field of pedagogical education has been played by such organizations as:

1) the non-governmental Association for Teacher Education in Europe (ATEE, <https://atee.education/>), which brings together representatives from more than 40 countries. The main goal of ATEE is to improve the quality and culture of pedagogical education in Europe through dialogue and international exchanges;

2) the European Network of Teacher Education Policies (ENTEP, [https://www.entep.eu/#:~:text=The%20European%20Network%20on%20Teacher%20Education%20Policies%20\(ENTEP\)%20was%20formally,ENTEP%20was%20constituted%20with%20Prof.](https://www.entep.eu/#:~:text=The%20European%20Network%20on%20Teacher%20Education%20Policies%20(ENTEP)%20was%20formally,ENTEP%20was%20constituted%20with%20Prof.)) to stimulate European cooperation in education and develop the political dimension of pedagogical education;

3) European Higher Education Area (EHEA, <https://ehea.info/>) for the free movement of students and graduates within the EHEA, ensuring that graduates acquire the competencies and skills necessary for integration into civil society, innovation and employment;

4) World Education Research Association (WERA, World Educational Research Association, <https://www.weraonline.org/>);

5) European Education Research Association (EERA, <https://eera-ecer.de/>). Although WERA does not focus on the goals and objectives of pedagogical education development, it does provide a general framework and standard for international cooperation in any education sector;

7) SciVal (<https://www.scival.com>), a platform for analyzing scientific data SciVal, which emerged as a tool for analyzing scientific data contained in the Scopus knowledge base;

8) the social network Researchgate.net (<https://www.researchgate.net>), one of the most popular and successful projects in the field of internationalization of science and higher education, which combines many important functions: quick search and establishment of partnerships between scientists from all over the world; dissemination of information about new publications; organization of international and inter-professional research teams and joint implementation of projects; personal correspondence between scientists and the ability to clarify research information; job search, etc.

The professional culture of a teacher cannot be presented as a set of certain components, it is, first of all, a complex characteristic of the teacher's personality, in which his individual and creative features, established cultural, social and pedagogical experience are fully manifested. In different countries of the world, pedagogical culture can differ significantly, which is associated with historical, cultural, social and economic factors.

Thus, in the USA, pedagogical culture focuses on an individual approach to each student. Teachers strive to develop critical thinking and creativity of students. Educational institutions are actively introducing modern technologies into the educational process. The education system is focused on the practical application of knowledge, which contributes to the formation of skills in students necessary for life and work.

Considering the pedagogical culture in Finland, it can be argued that Finland is famous for one of the best educational systems in the world. The pedagogical culture here is based on the principles of equality and accessibility of education. Teachers have a high level of autonomy and professional freedom. An important aspect is also the cooperation between teachers and students, which creates an atmosphere of trust and mutual understanding. Finnish teachers often use playful teaching methods and focus on equity and inclusion. In Japan, the pedagogical culture is characterized by a high degree of respect for the teacher and traditions. Teachers play an important role in developing not only knowledge, but also moral qualities in students. Collective teaching methods are actively used here, where the emphasis is on group work and joint problem solving. The Japanese education system also includes elements of discipline and responsibility, which forms respect for work and the team in students.

In Ukraine, the pedagogical culture has its own characteristics associated with the historical context and social changes. The Ukrainian education system emphasizes fundamental knowledge and academic performance, the introduction of innovative teaching methods and advanced training for teachers.

In Germany, the pedagogical culture is focused on a dual education system that combines theory and practice. Teachers play an important role in preparing students for professional activities. An important aspect is cooperation between educational institutions and industry, which allows students to acquire relevant knowledge and skills. German teachers also focus on developing student independence.

The pedagogical culture of a teacher varies depending on many factors, including cultural traditions, social conditions and educational systems of different countries. Despite the differences, the aspirations for quality education, development of the student's personality and the introduction of innovative teaching methods remain common. Studying the features of pedagogical culture in different countries can contribute to the exchange of experience and the improvement of educational practices on a global scale.

References

1. Review of the Education Sector in Ukraine: Moving toward Effectiveness, Equity and Efficiency. World Bank Group. URL : <https://elibrary.worldbank.org/doi/epdf/10.1596/32406>
2. 2023 EDUCAUSE Horizon Report Teaching and Learning Edition. URL : <https://library.educause.edu/-/media/files/library/2023/4/2023hrteachinglearning.pdf>
3. Kalynychnenko, I.A., Latina, H.O., Kopytina, Y.M., Protsenko, I.I., & Ivanii, I.V. (2022). Formation of Professional-Pedagogical Culture of Future Specialists of Physical Culture and Sports Specialties. Journal of Higher Education Theory and Practice, 22(5). DOI : <https://doi.org/10.33423/jhetp.v22i5.5199>
4. Toraman, Ç. (2019). Effective teacher characteristics. Asian Journal of Instruction (E-AJI), 7(1), 1-14. URL : https://www.researchgate.net/publication/334173710_Effective_teacher_characteristics_Etkili_ogretmen_ozellikleri

ЛИТУХОВА Світлана Олександрівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

КНИШ Інна Василівна

д.філос.н., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА: ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ У ВІДНОСИНАХ «УЧНІ – ВЧИТЕЛІ – БАТЬКИ»

Політичні, економічні, соціальні та культурні зміни, які відбуваються в усьому світі, зокрема і в Україні, стимулюють до трансформування і освітнє середовище. Саме тому Міністерство освіти та науки України проводить цілу низку реформ вітчизняної освітньої системи, які сприяють її перетворенню на освітню мережу. Прикладом цих процесів є Концепція Нової української школи, яка відображає ідеї змін, закладені в Законі України «Про освіту»[2, р. IV, ст. 22, п. 3], ґрунтовані на загальнолюдських цінностях.

Процес реформування інноваційної освіти ґрунтується на філософських, семантичних та психолого-педагогічних поглядах щодо всебічного та гармонійного розвитку та саморозвитку особистості. Для української освіти важливими є питання, які пов'язані із завданнями, змістом і методами виховання дітей у сім'ї та школі, а також із особливостями співпраці класного керівника, учнів та батьків. Важливо зазначити, що Нова українська школа має функціонувати на засадах «педагогіки партнерства» [4, с. 14].

Таким чином, педагогіка партнерства є важливим аспектом сучасної освіти, який акцентує увагу на взаємодії між учителями, учнями та батьками. Ця модель взаємодії має базуватися на принципах : партнерства, взаємоповаги та спільної відповідальності. Філософські аспекти такої взаємодії підкреслюють значущість колективної діяльності у вихованні особистості, тобто передбачають розвиток навичок «soft skills» та «hard skills» [6, р. 161].

Таблиця 1

hard skills	soft skills
Компетентність вузькоспеціальна	Компетентність міжпрофесійна, універсальна
Експертиза – діють у межах конкретної професії, за сталих умов, процес роботи формалізований	Цінності – корисні для будь-якого виду діяльності
Технічні знання / кваліфікація	Релевантний діям поведінковий патерн
Критичні в нетривалій перспективі	Критичні у тривалій перспективі
Швидший розвиток, ефективність під час розв'язання типових завдань, притаманних певній галузі діяльності	Повільніший розвиток; дозволяють швидко адаптуватися до нових умов, змінювати сферу діяльності, розв'язувати нестандартні завдання
Реалізація вимагає незначних зусиль, досягнення належних результатів гарантоване (за умови дотримання базових критеріїв: вмотивованості, здатності до навчання тощо)	Реалізація вимагає значних зусиль, досягнення необхідного рівня не гарантоване («межа» компетентності, глибоке інтегрування до структури особистості тощо)
Практично не схильні до зворотного розвитку	За певних умов схильні до зворотного розвитку

У межах педагогіки співпраці кожен учасник освітнього процесу має свою унікальну роль. Учителі виступають не лише як носії знань, але й як наставники та модератори процесу. Тобто навчаючи учнів, вони навчаються і самі. Учні, в свою чергу, стають активними учасниками процесу навчання, що сприяє розвитку їхньої критичної думки, а також розвитку навичок «soft skills». Батьки, які залучені до освітнього процесу, також стають партнерами в навчанні, що зміцнює зв'язок між школою та домівкою. Цей важливий аспект взаємодії дослідила та описала культуролог Маргарет Мід. Вона виявила, що існує три основні типи культурного обміну знаннями між старшим і молодшим поколіннями:

1) «постфігуративний» – від дорослих до дітей [3, с. 117];

2) «кофігуративний» – отримання знань дітьми і дорослими переважно від своїх однолітків [3, с. 117];

3) «префігуративний» – від дітей до дорослих [3, с. 118].

Згідно з цим дослідженням, наявність префігуративного типу сприяє формуванню толерантності та розуміння між вчителями, батьками та різними групами учнів.

Така спільна діяльність усіх учасників освітнього процесу має на меті створення такого середовища, в якому кожен може вільно висловлювати свої думки та почуття. Учителю, який прагне до особистісно орієнтованого спілкування, важливо бути відкритим і справедливим, довіряти своїм учням, визнавати їх унікальність та цікавитися їхнім життям і проблемами. Добре, коли він вміє сприймати поведінку учнів з їхньої точки зору і відчувати їхній внутрішній світ. Важливо, щоб кожний педагог вірив у можливість кожного учня, формував у нього надію на успіх і надавав підтримку та спрямування його духовному розвитку [5, с. 6].

Однією з найважливіших і найскладніших задач учителя, у цьому аспекті, є розвиток у дитини почуття власної гідності, значущості та компетентності. Зосередившись на потребах і уподобаннях учнів, він матиме змогу допомогти їм намітити та реалізувати індивідуальний шлях до успіху, і в цій нагоді можуть стати виявлення та розвиток навичок «hard skills». Якщо у дитини негативна чи занижена самооцінка, то провідним завданням педагога має стати зміна цих уявлень на позитивні, що, на нашу думку, сприятиме розвитку самосприйняття та бажання до самовдосконалення шляхом самоосвіти [1, с. 52-56].

Якщо вчитель, керуючись принципами моралі, створює умови для партнерської взаємодії з усіма учасниками освітнього процесу, це сприяє продуктивному навчанню й вихованню, а також формує навички „soft skills“.

Таким чином, духовний розвиток дитини відбувається через спільний досвід, який дозволяє учням усвідомити цінність співпраці. Коли учні працюють разом над проектами, вони вчаться слухати один одного, ділитися ідеями та знаходити компроміси. Це формує почуття спільноти та належності. Філософія педагогіки партнерства також акцентує увагу на важливості етики у взаємодії. Повага, чесність і відкритість стають основою для побудови довірчих стосунків між усіма учасниками освітнього процесу [5, с. 5]. Добрі й людські стосунки між учителем, учнями та їхніми батьками сприяють формуванню позитивних соціальних навичок, які дитина використовуватиме у майбутньому житті та професійній діяльності. "Раз добром нагріте серце вік не прохолоне", [«Сон», Т. Г. Шевченко] – ці слова підкреслюють вічний принцип гуманістичного виховання: середовище доброзичливих стосунків формує добру людину, тоді як авторитарність і грубість сприяють розвитку негативних рис у її характері. Педагогіка партнерства бачить учня як добровільного і зацікавленого учасника освітнього процесу, рівноправного партнера, який турбується і відповідає за результати навчання. Реалізація цих цінностей у практиці створює позитивну атмосферу для навчання та розвитку учнів. [1, с. 38]

Крім того, педагогіка партнерства сприяє розвитку критичного мислення. Учні вчаться аналізувати інформацію, ставити запитання та шукати на них відповіді разом з учителями та батьками. Така взаємодія передбачає не тільки активну залученість їх у освітній процес, але і відкриває нові можливості для

взаємного культурного обміну. Учні з різним соціальним та культурним походженням мають можливість ділитися своїми традиціями та цінностями.

Важливим аспектом є також роль батьків у освітньому процесі. Партнерство сім'ї та школи передбачає добровільне залучення батьків до самовиховання та самоосвіти й сприяє подальшому розвитку батьківської компетентності. Таким чином, залученість батьків до освітнього середовища підвищує мотивацію учнів та їхню успішність [5, с. 7], формує почуття відповідальності, навчає плануванню, допомагає встановлювати цілі та об'єктивно оцінювати досягнення.

Адаптація навчальних методів до потреб учнів передбачає використання інноваційних підходів, що, у свою чергу, дозволяє врахувати індивідуальні особливості кожного учня. Це сприяє більш глибокому засвоєнню знань і розвитку їх творчих здібностей [1, с. 37]. Таким чином, творча взаємодія вчителів, батьків та учнів сприяє всебічному розвитку особистості дитини. Спільна діяльність формує не лише академічні знання, але й соціальні навички «soft skills». Тобто духовний розвиток особистості відбувається через взаємодію, підтримку та спільні досягнення.

Отже, педагогіка партнерства стає основою для формування гармонійної особистості, здатної до саморозвитку та самореалізації. Це забезпечує не лише успішність у навчанні, але й готовність до активної участі в житті суспільства.

Список джерел інформації

1. Вишневський Омелян. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посібник для студентів вищих навчальних закладів, Видання друге, доопрацьоване і доповнене. Дрогобич, Коло 2006, 326 с.

2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 17.11.2024, Міністерство освіти і науки України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

3. Коляденко С. Маргарет Мід – засновниця культурологічної теорії трьох типів культури. Актуальні проблеми сучасної філософії та науки : виклики сьогодення : зб. наук. праць ; редкол. М.А. Козловець, Л.В. Горохова, О.В. Чаплінська [та ін.]. Житомир : Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2022. С. 114–120.

4. Нова Українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи». Концепція нової української школи від 27.10.2016. Міністерство освіти і науки України. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

5. Сесик О.О. Педагогіка партнерства – ключовий компонент формули нової школи. Класному керівнику. Усе для роботи. 2017. № 6. С. 5–7.

6. Tolochko S., Bordyug N., Knysh I. Transversal competencies of innovative entrepreneurship professionals in lifelong education. Baltic Journal of Economic Studies. Vol. 6, No. 3. Riga, Latvia : Publishing House «Baltija Publishing», Valdeku str. 2020. P. 156–165. URL : <http://www.baltijapublishing.lv/index.php/issue/article/view/846>
<https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-156-165>

НОВІКОВА Ірина В'ячеславівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

СЕРЕДА Наталія Вікторівна

к.мист., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

РОЛЬ ПЕДАГОГІКИ В ПРОБУДЖЕННІ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Сучасне українське суспільство переживає глибинні трансформації під впливом соціально-політичних змін, глобалізації та технологічного прогресу. У цей непростий час духовний розвиток особистості стає як ніколи важливим. Пробудження духовного потенціалу кожного з нас є ключем до формування гармонійного суспільства, здатного протистояти викликам і будувати стає майбутнє.

Педагогіка відіграє вирішальну роль у цьому процесі. Освіта – це не просто передача знань, але й формування ціннісних орієнтирів, моральних принципів та духовної свідомості. Через філософський аналіз ми можемо зрозуміти, як сучасні педагогічні підходи здатні ефективно пробуджувати та розвивати духовний потенціал особистості в умовах української реальності.

Враховуючи кризу цінностей та ідентичності, що посилюється зовнішніми впливами та внутрішніми конфліктами, стає очевидною необхідність переосмислення ролі освіти. Пошук шляхів інтеграції філософських ідей у педагогічну практику є актуальним завданням для зміцнення духовності нації.

Це дослідження є важливим, оскільки воно:

- адресує нагальну потребу у розвитку духовності як противаги матеріалізму та споживацтву;
- сприяє формуванню цілісної особистості, здатної критично мислити та приймати відповідальні рішення;
- підтримує національну ідентичність, підкреслюючи унікальність української культурної спадщини;
- відкриває нові можливості для реформування освітньої системи з акцентом на духовних та моральних цінностях.

Наукова новизна дослідження «Роль педагогіки в пробудженні духовного потенціалу: філософський аналіз української реальності» полягає в його комплексному підході до вивчення цього актуального питання. Дослідження прагне інтегрувати філософські концепції у педагогічну практику, визначати та систематизувати сучасні методики пробудження духовності, проводити філософсько-педагогічний аналіз української реальності, досліджувати вплив соціально-політичних змін на педагогіку, пропонувати нову модель духовного розвитку, оцінювати ефективність існуючих освітніх програм, вивчати роль

культурних та релігійних традицій, а також використовувати цифрові технології в освітньому процесі для розвитку духовності. Таким чином, дослідження об'єднує філософські, педагогічні та соціокультурні аспекти, що дозволить розробити ефективні стратегії для пробудження духовного потенціалу в українському суспільстві.

З філософського погляду, духовний потенціал людини – це глибинна здатність до самопізнання, саморозвитку та взаємодії зі світом на основі цінностей і сенсів. Педагогіка, в свою чергу, має забезпечити умови для реалізації цього потенціалу. Українська філософська думка, з її акцентом на національній ідентичності та гуманістичних цінностях, пропонує багатий ґрунт для розробки педагогічних стратегій, спрямованих на формування духовності.

З педагогічної перспективи, пробудження духовного потенціалу передбачає створення освітнього середовища, яке б стимулювало критичне мислення, розвивало емпатію, формувало моральні орієнтири та заохочувало до саморефлексії. Педагог, як провідник, має не лише передавати знання, а й виховувати особистість, здатну до самостійного вибору і відповідальності. Українська педагогіка багата на традиції гуманістичного виховання, що можуть стати основою для розробки сучасних освітніх програм.

Психологічний аспект проблеми пов'язаний з розумінням внутрішнього світу дитини, її потреб і можливостей. Психологічні дослідження підтверджують, що духовний розвиток тісно пов'язаний з емоційним інтелектом, самооцінкою та відчуттям приналежності до спільноти. Педагогічні методики, які враховують психологічні особливості дітей, можуть значно ефективніше сприяти пробудженню їхнього духовного потенціалу.

Роль педагогіки у пробудженні духовного потенціалу є надзвичайно важливою. Об'єднання зусиль філософії, педагогіки та психології дозволяє створити цілісну систему виховання, яка сприятиме формуванню духовно розвиненої особистості. Педагогам необхідно створювати умови для самореалізації кожного учня, заохочувати їх до критичного мислення, розвивати емпатію та формувати систему цінностей, засновану на гуманістичних ідеалах. Українська педагогіка має багатий потенціал для розвитку духовної освіти, проте вимагає подальших досліджень та вдосконалення.

Напрямки подальшого дослідження:

- розробка концептуальної моделі духовної освіти: створення цілісної моделі, яка б охоплювала всі аспекти духовного розвитку особистості;
- аналіз ефективності існуючих програм духовної освіти: оцінка результатів реалізації різних програм та проектів, спрямованих на розвиток духовності;
- розробка нових педагогічних технологій: створення інноваційних методів і прийомів, які б сприяли розвитку духовності в сучасних умовах;
- дослідження впливу різних факторів на духовний розвиток: вивчення ролі сім'ї, соціального оточення, культурних традицій та релігії;
- порівняльний аналіз досвіду різних країн: виявлення кращих практик і адаптація їх до українського контексту;

- дослідження ролі вчителя у формуванні духовності: вивчення компетенцій, які необхідні вчителю для ефективної роботи в цьому напрямку;
- розробка інструментів для оцінки рівня духовного розвитку: створення діагностичних інструментів, які дозволять відстежувати динаміку духовного зростання особистості;
- вивчення впливу цифрових технологій на духовний розвиток: аналіз можливостей і ризиків, пов'язаних із використанням цифрових технологій в освітньому процесі.

Список джерел інформації

1. Жаровська О.П. Патріотичне виховання студентів в освітньо-виховному середовищі педагогічного університету : дис. ... канд. пед. наук. Вінниця, 2015.
2. Култаєва М.Д. Філософська педагогіка і духовне оновлення сучасних суспільств. Харківський національний педагогічний університет ім Г.С. Сковороди, 2019.
3. Корінець З.М. Роль мистецтва у підготовці сучасного педагога: освітньо-філософський аналіз : дис. ... канд. пед. наук. 2016.
4. Ноздрін О. Духовно-моральне виховання як освітній конструкт: комплементарний аналіз багатовимірного поняття. Наука і техніка сьогодні. 2024. №. 5 (33).
5. Кос О. Особливості виховання гуманістичних цінностей студентів. Уманський державний педагогічний університет ім. Павла Тичини (30 жовтня 2020 р.). С. 29.

РАСПЕРТОВА Світлана Олександрівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

КНИШ Анастасія Євгенівна

к.психол.н, доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ В УКРАЇНІ

Педагогічна психологія має важливе значення для розвитку духовності підрастаючого покоління, оскільки саме через психологічні підходи та методи навчання та виховання можна сформулювати основи моральних цінностей, емоційної чутливості та самосвідомості молоді. У сучасному світі, де соціальні, культурні та технологічні зміни відбуваються дуже швидко, питання духовного розвитку молоді набуває особливої актуальності. В умовах змін, які відбуваються в Україні, педагогічна психологія може відігравати важливу роль у сприянні збереженню і розвитку духовних цінностей, що є основою здорового і гармонійного розвитку особистості.

Педагогічна психологія вивчає психологічні процеси, які відбуваються в особистості під час її розвитку. Вона дозволяє визначити механізми впливу на формування духовних і моральних цінностей, а також на розвиток емоційної сфери людини. У цьому контексті важливо зазначити, що духовність не обмежується лише релігійними аспектами, а охоплює цінності, які визначають ставлення людини до себе, до інших людей та до навколишнього світу.

Основне завдання педагогічної психології в цьому контексті – це розробка та впровадження таких педагогічних технологій, які сприяють гармонійному розвитку особистості. Це включає в себе не тільки академічні знання, але й формування моральних орієнтирів, емоційної чутливості та здатності до самопізнання та саморефлексії. Таким чином, педагогічна психологія допомагає з'ясувати, як можна підтримувати духовний розвиток через навчання та виховання.

Один із ключових аспектів розвитку духовності у молоді – це формування моральних орієнтирів, які включають чесність, справедливість, здатність до самопожертви, відповідальність, співчуття та інші цінності. Педагогічна психологія надає інструменти для розуміння того, як впливати на ці процеси через педагогічний процес.

Виховання молоді в Україні відбувається в умовах змінюваної соціально-економічної ситуації, що ставить перед педагогами нові виклики. Відсутність стабільності, низький рівень соціальної захищеності, а також вплив різних глобальних тенденцій можуть призводити до моральних криз серед молоді. Тому особливо важливо, щоб освітні заклади сприяли розвитку у молоді таких якостей, як відповідальність, справедливість, емпатія, а також здатність ставити високі моральні цілі.

Педагогічна психологія допомагає визначити найбільш ефективні методи впливу на учнів для формування цих моральних якостей. До таких методів можна віднести використання ситуаційних завдань, де учні повинні ухвалювати моральні рішення, а також обговорення різноманітних етичних дилем, що дозволяє молодим людям формувати власні погляди на моральні питання.

Одним із важливих аспектів духовного розвитку є емоційна чутливість. Педагогічна психологія сприяє розвитку емоційної сфери особистості, що є основою для формування моральних орієнтирів та духовних цінностей. Духовність тісно пов'язана з емоціями, оскільки здатність до співпереживання, емпатії та розуміння інших є основою для розвитку доброти, чесності та справедливості.

Емоційна чутливість дає можливість людині усвідомити власні емоції та емоції оточуючих, що є важливим для розвитку соціальної взаємодії та моральних норм. Зокрема, для підлітків важливо вчитися розпізнавати емоції та переживання інших людей, оскільки це формує їхнє ставлення до світу, допомагає уникати конфліктів і побудувати гармонійні взаємини.

Педагогічна психологія допомагає формувати емоційну чутливість через різні методи: рольові ігри, групові дискусії, тренінги з розвитку емоційного інтелекту, навчання співчуттю та співпереживанню. Це дозволяє молоді краще розуміти свої емоції, реагувати на емоції інших і встановлювати здорові міжособистісні зв'язки.

Вчитель відіграє надзвичайно важливу роль у формуванні духовності молоді. Педагогічна психологія підкреслює значення особистості вчителя як морального орієнтира для учнів. Саме через взаємодію з педагогом учні отримують не лише знання, а й моральні установки, емоційні орієнтири та духовні цінності.

Якщо вчитель сам є прикладом моральних і духовних цінностей, це формує відповідне ставлення до світу у його учнів. Педагогічна психологія наголошує на тому, що вчитель має бути не лише викладачем, але й наставником, який допомагає учням у моральному та духовному розвитку. Вчитель, який проявляє емоційну чутливість, доброту та справедливість у взаємодії з учнями, має великий вплив на їхнє становлення як духовно зрілих людей.

У процесі духовного розвитку важливою є психологічна підтримка учнів. Педагогічна психологія допомагає з'ясувати, як підтримувати молодь у важкі моменти їхнього розвитку, допомагати їм долати внутрішні конфлікти, кризові ситуації та емоційні труднощі. Особливо це важливо в періоди підліткових криз, коли молодь шукає свій шлях у житті, свої моральні орієнтири та відповіді на питання про сенс існування.

Школи повинні мати спеціалістів-психологів, які можуть надавати допомогу учням, проводити індивідуальні консультації, групові тренінги і психологічні заняття, які сприяють розвитку емоційної стійкості, самопізнання та духовного зростання. Психологічна підтримка допомагає молоді знайти відповіді на питання про життєві цілі, моральні переконання, а також дає можливість подолати внутрішні труднощі.

В Україні питання розвитку духовності підростаючого покоління є важливим у контексті соціальних і культурних змін. Педагогічна психологія може відігравати ключову роль у процесах виховання молоді, оскільки вона дає можливість створювати умови для розвитку моральних і духовних цінностей у сучасному світі. Важливо, щоб педагогічні працівники використовували найсучасніші підходи до виховання, що дозволяють сформувати у молоді здатність до моральних і духовних пошуків, розуміння себе і світу навколо.

Роль педагогічної психології в розвитку духовності підростаючого покоління в Україні є ключовою для формування здорової, морально та емоційно зрілої особистості. Педагогічна психологія надає важливі інструменти для впливу на розвиток духовних цінностей, формування моральних орієнтирів, емоційної чутливості та самосвідомості. У результаті ефективного застосування психолого-педагогічних підходів можна забезпечити гармонійний розвиток молоді, яка буде здатна відповідально ставитися до своїх вчинків, поважати інших і шукати власний духовний шлях у сучасному світі.

Список джерел інформації

1. Ніколаєнко Т.В. Емоційна чутливість у вихованні підлітків: практичний аспект. К. : Освітній центр "Професіонал", 2023.
2. Горбунова Л.П. Психологія соціального та духовного розвитку в умовах змінюваної реальності. Х. : Видавництво "Клас", 2020.
3. Ковальчук С.М. Сучасні підходи до виховання духовних цінностей молоді. К. : Академія, 2021.

СКУБАНОВА Олена Олегівна

магістр філології, Харківський навчально-виховний комплекс №45
«Академічна гімназія» (Україна, м. Харків);

РЕЗНІК Світлана Миколаївна

к.пед.н, доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЗА УМОВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Соціокультурні потрясіння, що відбуваються від середини 2000-х років до сьогодні, призводять до формування нових геополітичних конфігурацій та економічних союзів у всьому світі. Цей процес в умовах дедалі більшої цифровізації, впровадження технологій штучного інтелекту, соціальних мереж і використання систем миттєвого перекладу залучає до сфери прямої міжнародної взаємодії фахівців, раніше не задіяних в ньому і в багатьох відношеннях до нього не готових. Проблеми трансформації сучасної вищої освіти в нових соціокультурних умовах та розвитку комунікативної і міжкультурної компетентності піднімається у низці наукових робіт [1, 2, 3].

Легкість встановлення міжкультурних контактів за відсутності психологічної та етносоціокультурної компетентності комунікантів здатна завдати серйозної іміджевої шкоди підприємству, організації, або цілій державі, яку вони представляють. Тоді як наявність навіть базових знань про моделі поведінки, звичаї та форми переговорів зарубіжних контрагентів навпаки може допомогти в реалізації потенціалу для нарощування конкурентоспроможності в галузі місцевих досліджень, постачання та виробництва.

У цьому контексті міжкультурна компетентність (МКК), що розглядається як складова цілісної соціально-професійної компетентності фахівця і сформована ще на етапі його підготовки, може стати відповіддю на цей виклик. Включення адаптованого курсу з МКК до програми підготовки не лише студентів-міжнародників, а й здобувачів вищої освіти інших напрямів (освіта та педагогіка, соціальні та поведінкові науки, культурологія, історія, публічне управління та адміністрування, юриспруденція, військові науки, національна безпека, інформаційні технології, медицина, журналістика, маркетинг, реклама, піар, культура та мистецтво, інженерія, виробництво та технології, транспорт), може стати стратегічним внеском у майбутній багатоцільовий діалог локальних професійних спільнот зі світовими.

Основною метою курсу має стати розвиток у студентів здатності до сприйняття чужої культурної ідентичності при збереженні власних культурних самосвідомості та самоцінності, вміння встановлювати та підтримувати успішні стосунки з представниками іншої етнічної групи відповідно до прийнятних для них морально-етичних та естетичних норм. Завдання курсу мають включати навчання студентів культурному самоаналізу, порівняльній рефлексії,

критичному розумінню елементів вербальної, невербальної та паравербальної поведінки співрозмовника та вибору найбільш продуктивної стратегії спілкування для досягнення професійних цілей. Критерієм успішного проходження курсу має стати розвиток у студентів міжкультурної адаптивності (здатності до варіаційної поведінки в рамках обраного комунікативного коду).

Формування міжкультурної компетентності передбачає набуття досить широкого кола міждисциплінарних знань: спеціальних (типологія культур, цивілізаційний дискурс, теорія мовленнєвих кодів, тексту та діалогу); загальнокультурних (знання історичних, кліматичних, географічних, релігійних, ціннісних особливостей культури співрозмовника); соціокультурних (відповідність законодавчим, морально-етичним та естетичним нормам іноземного суспільства); лінгвокультурних (граматична компетентність у мові співрозмовника). Опанування цього масиву інформації непрофільними студентами уявляється досить проблематичним і потребує пошуку нових методичних підходів і матеріалів.

Розробка мультимедійного адаптивного курсу МКК розглядається як оптимальне рішення, що відповідає сучасним уподобанням і стереотипам поведінки студентської спільноти. Використання фото, аудіо, відео та анімаційних редакторів, програм генерації голосу та зображень може допомогти у створенні лекційних матеріалів. Телефонні застосунки та веб-ресурси з тренувальними вправами зроблять процес контролю за засвоєнням знань більш інтерактивним. Звернення до веб-підручників, електронних словників та перекладачів, граматичних та етнографічних довідників створять прецеденти для формування особистої віртуальної бібліотеки студента. Робота з актуальною профільною зарубіжною пресою (сайтами новин, веб-журналами, матеріалами інформагенцій та аналітичних центрів) підготує до роботи з міжнародними інформаційними потоками. Виконання пошукових та дослідницьких завдань з вивчення інших культурних реалій в автентичних відео та аудіо матеріалах та участь у веб-конференціях з представниками інших культур допоможуть у подоланні психологічного бар'єру. Нарешті, виконання веб-квестів щодо здійснення реальних дій у інокультурному віртуальному середовищі (складання маршрутів, купівля квитків або товарів, подання заявок на участь у міжнародних студентських програмах) сформує позитивний міжкультурний досвід у практичній площині.

Таким чином, застосування мультимедійних технологій у навчанні міжкультурної комунікації дозволить збільшити швидкість подачі та сприйняття матеріалів курсу, а завдяки наочності, інтерактивності, варіативності та задіянню максимальної кількості модусів сприйняття покращить якість його засвоєння студентами.

Усі вищезазначені ресурси та педагогічні технології вказують на значний потенціал мультимодального підходу до створення абсолютно нових освітніх програм та рішень, здатних максимально підготувати нове покоління фахівців до будь-яких змін у міжнародному середовищі.

Список джерел інформації

1. Бутенко Т.О., Резнік С.М. Формування комунікативної компетентності фахівців у процесі управлінської підготовки. Наукові праці. Сер.: Педагогіка. 2009. Вип. 95, т. 108. С. 95–99.

2. Резнік С.М. Інтелектуальне лідерство університету в умовах глобалізації. Тези доп. 24-ї Міжнар. наук.-практ. конф. "Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я" (MicroCAD–2016), 18-20 травня 2016 р. Х. : НТУ «ХПІ», 2016. Ч. 4. С. 99.

3. Саєнко Н.В., Сюзикина Г.С., Птушка А.С. Культурологічний підхід до формування комунікативної компетенції майбутніх інженерів у цифровому середовищі університету. Зібрання наукових праць «Інновації в сучасній освіті: методологія, технологія, дидактичні та виховні аспекти». 2023. С.185–193.

СУКОВСЬКА Наталія Едуардівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

КНИШ Інна Василівна

д.філос.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

САМОВДОСКОНАЛЕННЯ – ВІД СПІВЧУТТЯ ДО ЕМПАТІЇ:

МІЙ ШЛЯХ ДО ГАРМОНІЇ

Я – практично психолог. О, так це не помилка, я здобуваю професію практичного психолога, але поки – практично психолог). Після того як я почала робити перші кроки в професії, моє життя стало нескінченним діалогом із людьми, які шукають сенс, підтримку, вихід із лабіринту болю. І хоч би як я прагнула допомогти кожному, я зрозуміла, не можна просто брати чужі страждання на свої плечі. Це не допомагає ані мені, ані тим, хто приходить до мене з надією. Саме тому усвідомлення різниці між співчуттям і емпатією стало для мене не лише професійним інсайтом, а й ключем до внутрішнього зростання. Поштовхом стала творчість Віктора Еміля Франкла – австрійського психолога, психіатра, філософа і невролога колишнього в'язня нацистського концентраційного табору відомого, як творця логотерапії. І не тільки творчість, але все життя, яке стало гімном людяності. Віктор Еміль Франкл прожив надзвичайно стійке, цілеспрямоване життя. Його історія є потужним свідченням здатності людини знаходити сенс навіть у найтрагічніших обставинах.

Через призму прочитаного та осмисленого стало приходити розуміння, що співчуття – це м'яка долоня, яка хоче розгладити чужий біль. Я довго вважала, що воно є вершиною людяності, доки не зрозуміла, що співчуття може

ранитись об власну безпорадність. Я бачила страждання людей, відчувала їхній біль, але він залишав мене безсилою. Є чудовий вислів Фрідріха Ніцше саме цю цитату взяв за основу Віктор Франкл для своєї книги : «Людина, яка має навіщо жити, витримає будь-яке як» [1, с. 134], і я зрозуміла, що просто відчувати – замало, потрібно діяти!

Емпатія прийшла до мене поступово, як світанкове світло, що розганяє морок. Вона не лише дозволяє розділяти біль, а й бачити його глибше, знаходити у ньому сенс. «Страждання певним чином перестає бути стражданням у той момент, коли воно знаходить сенс» [1, с. 85]. Я навчилася не просто розділяти чужі сльози, а й давати людині віру, що її біль має значення, що він веде до чогось більшого. Так я почала відчувати себе не жертвою чужих історій, а їхнім супутником і навіть провідником.

Емпатія стала для мене тонким мистецтвом рівноваги. Я навчилася відчувати чужий біль, не дозволяючи йому заливати мене з головою. Читаючи твори Віктора Франкла прийшло осяяння : «Між стимулом і реакцією є простір. У цьому просторі є наша сила вибирати нашу реакцію. У нашій відповіді – наше зростання і наша свобода» [1, с. 98]. У цьому просторі я навчилася дихати – глибоко, усвідомлено, не піддаючись хвилям страждання, а знаходячи в ньому сенс.

Я зрозуміла, що допомагати іншим можна, не втрачаючи себе. Що любов до світу не має означати самознищення. Що жалість виснажує, а розуміння – дає силу. Моє самовдосконалення настало в ту мить, коли я навчилася не просто співпереживати, а бути опорою.

Ця трансформація кардинально змінила мою практику. Тепер, замість того щоб співчувати, я допомагаю своїм клієнтам знайти їхню власну силу. Я більше не намагаюся витягнути людину з її бурі, натомість я стою поруч і допомагаю їй навчитися плисти. «Не так важливо, чого ми очікуємо від життя, як те, чого життя очікує від нас» [1, с. 154], – і це стало моїм дороговказом.

Зараз – непростий час. Світ болить, люди губляться в мороці страху та невизначеності. Але саме зараз моя практика показує: емпатія – це не про те, щоб розчинитися в чужих почуттях, а про те, щоб запалювати світло. Я не рятую людей – я допомагаю їм знайти власний компас.

Емпатія – це сила, що дозволяє нести світло туди, де темно. Це крила, що допомагають піднятися над власними страхами. Моє самовдосконалення стало ключем до більш глибокого сприйняття своєї професії, гармонії і, зрештою, до того, що я можу не лише підтримувати інших, а й рости разом із ними.

Список джерел інформації

1. Франкл В. Людина у пошуках справжнього сенсу. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. 160 с.

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА- ЛІДЕРА ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗВО

Сучасні глобалізаційні процеси, що охопили всі сфери життєдіяльності суспільства, ставлять нові вимоги до особистості лідера, який здатний здійснювати ефективну діяльність в нових соціально-економічних і політичних реаліях країни [5, с. 29]. Лідерство як соціальне явище повсюдне, в суспільстві існує об'єктивна потреба в лідерстві, і вона повинна реалізовуватися. Лідерство – один з механізмів об'єднання людської діяльності, коли індивід або частина соціальної групи виконує роль лідера, т.ч. організовує, направляє дії всієї групи, яка чекає, приймає та підтримує лідера [1, с. 19].

У класичному розумінні лідер – це людина, яка контролює або має владу над іншою групою людей. Проте нова парадигма лідерства передбачає, що сучасному лідеру притаманні такі якості при яких його внутрішня і зовнішня сторони діяльності успішні, коли гармонійно поєднуються два аспекти професіоналізму: особистість і професійна діяльність [5, с. 29]. Професійне становлення майбутнього психолога здійснюється під час навчання у закладі вищої освіти. Мета викладання у вищій освіті – зробити навчання студентів корисним та цікавим. Викладання на засадах лідерства полягає у залученні студентів у такий спосіб, який би спонукав до використання викладачами глибинного підходу до навчання [1, с. 8]. Неабияка роль у цьому процесі належить викладачам, які формують світогляд студентів-психологів, займаються вихованням справжніх лідерів, а отже, формують у них лідерські якості. Задля досягнення таких результатів викладач повинен створити таке середовище, у якому студент буде залучений у види діяльності, які відповідатимуть його методам викладання задля досягнення бажаних результатів навчання [1, с. 8].

За твердженням Г. Матукової, «важливою ознакою лідерства більшість науковців вважає лідерський потенціал, що є соціально-психологічною властивістю особистості, яка відображує здатність індивіда до успішного здійснення лідерства, як сукупності внутрішніх потреб, засобів, ціннісного ставлення» [4, с. 400].

До списку лідерських якостей ідеального лідера Ф. Тейлор відніс: розум, освіту; спеціальні та творчі знання; фізичну силу та спритність; такт, енергію; рішучість; чесність; послідовність і здоровий глузд; міцне здоров'я [3, с. 23]. На думку Г. Матукової, «якості, що формують лідерський потенціал: комунікабельність, комунікативні компетентності, мотивація до успіху, урівноваженість, розсудливість, позитивна самооцінка, професійна самосвідомість, щирість, рішучість, розвинута інтуїція, чутливість, готовність

до ризику (інноваційність), критичність, самокритичність тощо» [4, с. 402]. На переконання авторів Є. Балджи та О. Паламарчук, «сучасний викладач-лідер повинен уміти зацікавити студента, використовуючи методи активного залучення до навчання, роботи в групі та спрямовувати на досягнення результату» [1, с. 8]. Як стверджують науковці О. Беспарточна та Т. Поясок, «розвиток лідерських якостей майбутніх психологів відбувається шляхом самопізнання та корекції її у процесі педагогічної діагностики професійно-особистого розвитку, формування позитивного лідерського досвіду шляхом використання тренінгових занять, моделювання майбутньої професійної діяльності» [2, с. 158]. Тренінг дає можливість реалізувати необхідні психологічні умови розвитку професійної та особистісної самосвідомості людини, актуалізувати її ресурси, змінити поведінку, ставлення до світу та інших людей. Так, тренінг з розвитку лідерських якостей сприяє впевненій та компетентній поведінці в різних життєвих ситуаціях, освоєнню методів дії на людей, підвищенню усвідомленості в управлінні своїм життям [6, с. 73-74]. Використання тренінгових технологій у професійному становленні майбутніх психологів має вирішальне значення, адже професійна діяльність психолога пов'язана із роботою з людьми, і перш за все, психолог має розуміти себе, свої потреби, свої особисті й професійні якості, лідерські зокрема, щоб успішно реалізовувати їх на благо людей і суспільству.

Список джерел інформації

1. Балджи Є., Паламарчук О. Особистісний та професійний розвиток сучасного викладача лідера. Теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України». № 2 (додаток 1). 2017. С. 6–9.
2. Беспарточна О.І., Поясок Т.Б. Формування лідерських якостей у майбутніх психологів. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. № 78. 2021. С. 155–160.
3. Гура Т., Романовський О., Книш А. Психологія лідерства в бізнесі: навчальний посібник. Х. : «Друкарня Мадрид». 2017. 100 с.
4. Матукова Г.І. Лідерський потенціал майбутнього викладача: складова його індивідуального стилю. Молодий вчений. № 10 (86). 2020. С. 399–403.
5. Петриченко Н. Плюрилінгвальна освіта як складова формування лідерських якостей. Теоретичний та науково-методичний часопис «Вища освіта України». № 2 (додаток 1). 2017. С. 29–31.
6. Управління професійним розвитком кадрового потенціалу органів державної влади : монографія ; О.Г. Романовський, Л.М. Грень, О.В. Грибко, Н.С. Грабар, І.М. Хмиров, А.І. Черкашин. Х. : НТУ «ХП», 2022. 314 с.

ЧАПЛИГІНА Наталія Вікторівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПАНФІЛОВ Юрій Іванович

к.психол.н, доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

**ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Духовний розвиток суспільства є ключовим фактором його стабільності, морального оновлення та прогресу. В українському контексті це питання набуває особливої актуальності в умовах глобалізації, соціокультурних трансформацій та викликів, пов'язаних із збереженням національної ідентичності. Психолого-педагогічні аспекти відіграють важливу роль у формуванні духовних цінностей та світогляду громадян.

Особливе місце проблема духовності посідає в педагогіці – науці, яка має завдання не лише визначити шляхи, засоби та методи формування певних компетентностей, знань, умінь, а ще й прищепити та розвинути певні якості, здатності, риси характеру й поведінки людини.

Завжди й у всі часи вона займалася питаннями, які прямо або опосередковано стосувалися духовності, вкладаючи в них різні смисли, залежно від історичної епохи, вимог суспільства, напрямів соціального розвитку тощо. Зрозуміло, що підходи до духовності змінювалися залежно й від суто педагогічних завдань, але більшою мірою від загальнопедагогічної ідеології, освітньо-виховної парадигми, які в певні історичні періоди зливались із загальнодержавними потребами.

Особливо це прослідковується в часи переходу суспільства від одних до інших координат життєдіяльності, коли відбуваються глобальні суспільно-культурні трансформації. Зараз ми також перебуваємо у процесі реалізації нових ідей з більш-менш чітким уявленням про минуле й майже невизначеним майбутнім. Важливе місце тут належить проблемам духовності – і в культурологічно-антропологічному, і в педагогічному сенсі. Усе це свідчить про доцільність розгляду феномену духовності як якості особистості та як частини, чи навіть сутності, виховного процесу в сьогоденному проблемному полі педагогічної науки та освітньо-виховних реалій.

Духовність є важливим феноменом суспільства, який визначає характер цього суспільства, його обличчя та спрямованість, його культурні та моральні цінності. Щоб подолати духовний вакуум у країні, треба поспішати забезпечити розвиток філософсько-духовної, моральної і національно-культурної освіти молоді через систему державної освіти.

Однією з проблем духовного виховання є те, що у наш час у навчальних закладах здебільшого звертається увага на вивчення тільки природних законів –

фізики, хімії, біології тощо, а вивчення моральних норм ігнорується. Це призводить до духовної, моральної, а послідовно й до фізичної деградації людини, що ми щоденно спостерігаємо. Тому розуміння необхідності знання, виконання моральних норм зобов'язує нас, викладачів, як вихователів молоді, не тільки доводити до відома студентів їх сутність, а й показувати власний приклад їх виконання.

Педагогіка як наука про виховання сприяє реалізації філософських ідей у практичній сфері. Основними напрямками педагогічного забезпечення духовного розвитку повинні бути: моральне виховання – формування етичних норм і принципів поведінки, знайомство з духовними традиціями; формування толерантності до різних світоглядних позицій; патріотичне виховання – розвиток любові до Батьківщини, шанобливе ставлення до її культури та історії.

Освіта виступає головним інструментом у процесі формування духовних цінностей. Вона забезпечує: передачу культурних традицій та історичного досвіду, інтеграцію молоді у суспільне життя через виховання громадянської відповідальності, розвиток критичного мислення та рефлексії.

Враховуючи потреби України у відродженні зруйнованої економіки, духовності народу, усвідомленні своєї національної належності та вихованні почуття національної гордості, у примноженні духовних і матеріальних надбань етносу, викладачі повинні забезпечити наповнення всіх ланок навчально-виховного процесу змістом високої моралі та національної духовності, який би допомагав формувати свідомих українців, виховувати їх душі, чесні та сильні характери, сумління і громадянські чесноти, спонукаючи студентів зростати корисними своєму народові.

Усе, що робить людина, як поводить, чим, якими цінностями, потребами мотивується її активність, можна оцінити з позицій духовності. Духовністю, її станом можна пояснити сутність поведінки людини, оскільки саме духовність є провідною детермінантою поведінки, діяльності особистості. У сучасних умовах трансформації особливої уваги українського суспільства виникає важливість питання духовного розвитку особистості та відбувається процес реформування освіти України.

Духовність особистості студентської молоді повинна розглядатись як основна невід'ємна складова нової парадигми освіти та виховання, стати не тільки компонентом змісту освіти, але й складати її епіцентр.

Форми і методи роботи зі студентами на сучасному етапі спрямовані переважно не на духовний розвиток особистості, а на формування загальних та професійних знань та вмінь.

У сучасній педагогіці не приділяється достатньо уваги духовному початку людини, шляхам його розкриття та розвитку, досить слабо представлені проблеми щодо формування духовності особистості.

Розкриваючи сутність педагогіки духовності, В. Андрушенко зазначає, що це – педагогіка людини як людства. Базовими її цінностями є такі загальнолюдські гуманістичні пріоритети, як добро, справедливість, честь, гідність та ін.

Суттєвим недоліком сучасного стану дослідження проблеми духовного розвитку є нерозроблені філософсько-педагогічні концепції, психологічні та

педагогічні теорії. Психологічні аспекти проблеми духовності аналізують І. Бех, М. Боришевський, З. Карпенко, О. Киричук та ін.

Без духовного відродження та оновлення, повернення духовності у душі людей неможливо говорити про утвердження нашого суспільства, його відповідності нормам цивілізованого існування, законодавчих та реальних гарантій прав та свобод особистості, які є пріоритетними у всьому світі.

Педагогіка як учення про навчання та виховання є значним фактором у формуванні особистості. Педагогіка повинна закласти механізм самореалізації особистості та актуалізації духовності, розбудити в особистості духовний початок.

Філософсько-педагогічні аспекти духовного розвитку українського суспільства вимагають комплексного підходу, що поєднує традиції та сучасні освітні методики. Важливою умовою є гармонізація особистісного та суспільного розвитку через освіту, моральне виховання та культивування національної ідентичності.

Список джерел інформації

1. Андрушко В.Т. Огірко О.В. Релігієзнавство: проблеми і перспективи викладання. Навчальний посібник. Львів : НЛТУУ, ЛНУВМ і БТ, 2011. 316 с.

2. Боришевський М.Й. Пилипенко Л.І. Пенькова О.І. Виховання духовності особистості : навчально-методичний посібник. Київ, 2013.

3. Жигайло Н.І. Психологія духовного ставлення особистості майбутнього фахівця : монографія. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 336 с.

4. Тюніна Т.Г. Шлях духовного формування особистості. Книга для педагогів, психологів, філософів. Львів : СПОЛОМ, 2007. 106 с.

ШУЛЬГІНА Катерина Володимирівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГУРА Тетяна Віталіївна

к.пед.н, доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ДИТЯЧИЙ АУТИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Зараз в Україні проживає багато людей, які мають ті чи інші відхилення у функціонуванні організму. Більшість із них, внаслідок фізичних і соціальних бар'єрів, позбавлена можливості реалізовувати свої здібності та потреби нарівні з іншими громадянами. Значна частина таких людей, у тому числі й діти, не отримує спеціально організованої колекційної психологічної допомоги, що затримує повну реалізацію їх адаптивних та компенсаторних можливостей [3]. Дитячий аутизм – особлива аномалія психічного розвитку, якій характерні

стійкі і своєрідні порушення комунікативної поведінки, емоційного контакту дитини з навколишнім світом і вміння правильно реагувати на зовнішні ситуації. Основна ознака аутизму – це неконтактність дитини, яка виявляється зазвичай рано, вже на першому році життя, але особливо чітко у віці 2-3 років в період першої вікової кризи. З клінічного погляду, ранній дитячий аутизм є одним з найбільш важких порушень розвитку.

Тому проблема інтеграції дітей з аутизмом, розвиток соціально-активної та адаптованої особистості викликає інтерес і привертає увагу вчених різних країн [1].

Станом на 2025 рік система допомоги особам з аутизмом в Україні лише почала формуватися, чим започатковується виконання державою обов'язків з реалізації конституційного права громадян, які страждають на аутизм, на адекватну їхнім можливостям освіту. Оскільки, як свідчить аналіз спеціальної літератури, методи для лікування аутизму розроблені недостатньо, тому на сьогодні цим дітям можливо надавати лише реабілітаційну і корекційну допомогу. Актуальність вивчення особливостей навчання й виховання дітей з аутизмом і обумовила вибір теми дитячого аутизму.

На сьогоднішній день дуже мало людей поінформовані про цей діагноз. Суспільство не готове приймати таких дітей. Дітям та дорослим з аутизмом доводиться жити своїм окремим життям, ховаючись від засуджуючих поглядів оточуючих. Психологи доводять, що діти з аутизмом при правильно підібраній корекції їхньої поведінки можуть стати повноцінними членами суспільства.

У багатьох країнах Європи людей з аутизмом приймають на роботу на різні посади: вони працюють на заводах і навіть можуть працювати в кав'ярні. Ці країни хочуть показати всьому світу, що таких людей можна навчити працювати не гірше за людей без аутизму.

Співробітники з РАС (розладами аутистичного спектру) мають досвід розвитку безлічі навичок, які можуть принести користь різним галузям бізнесу. Так, на їх думку, в роботі з людьми, які страждають на аутизм, треба приділяти пильну увагу до деталей, отримувати задоволення від певних робочих завдань, які їхні колеги можуть знайти монотонними або такі, що призводять до ізоляції, і привносять інший погляд на проблеми, допомагаючи знайти новаторські рішення. Люди з аутизмом часто віддають перевагу роботі, що повторюється, і не вимагають постійної новизни. Дослідження також показують, що вони мають високий рівень надійності, порядності і чесності. Вони найчастіше точні, ефективні та послідовні. Крім того, співробітники з аутизмом можуть показати вищу продуктивність на робочому місці в порівнянні з колегами у зв'язку з підвищеною увагою до деталей, робочої етики та якості роботи [2].

У деяких публікаціях описується, що співробітники з РАС рідше пропускають робочі дні без поважних причин і з більшою ймовірністю приходять працювати вчасно. Дослідження також показали, що серед них значно нижча плинність кадрів у порівнянні з нейротиповими співробітниками, що зазвичай становить велику статтю витрат для великих організацій. У деяких галузях, таких як розробка програмного забезпечення, цей показник наближається до 15%, що вдвічі вище в порівнянні з працюючими там же співробітниками з аутизмом – серед них плинність становить лише 7 %.

Офіційна статистика зазначає, що в Україні станом на 2023 рік 2,5 тисячі аутистів, проте основна маса таких дітей не отримує правильного діагнозу. В Європі – 3,3 мільйони осіб. Останні європейські дослідження показали, що одна дитина з 36 має діагноз – аутизм.

Як бачимо, статистика дуже вражає кількістю дітей з РАС. Тому, цю проблему треба порушувати, щоб влада додала як найбільше зусиль, щоб такі діти мали право на якісну освіти, заняття зі спеціалістами, та як наслідок – самостійне життя в подальшому [4].

Список джерел інформації

1. Максимова Н.Ю., Мілютіна К.Л., Піскун В.М. Основи дитячої патопсихології : навчальний посібник. К. : Перун, 1996. 464 с.
2. Островська К О. Терапія і навчання аутичних дітей. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : збірник наукових праць. №1 (3). К. : Університет «Україна», 2004. С. 528–534.
3. Островська К.О., Химко М.Б. Гіперактивність із дефіцитом уваги у дітей з аутизмом: прояви та способи допомоги : методичний посібник для проведення практичних занять з курсу «Дитячий аутизм: проблеми психологічної допомоги». Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. 40 с.
4. U.S. Department Of Health And Human Services. National Institutes of Health NIH Publication No. 22-MH-8084 Revised 2022.

СЕКЦІЯ 2. ЛІДЕРСТВО В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

WARNICK Sarah K.

EdD, Virginia Department of Education, Virtual Virginia (USA, Richmond);

MULLEN Carol A.

PhD, Professor in the School of Education, Virginia tech (USA, Blacksburg)

HOW VIRTUAL SCHOOL LEADERS SEE COMMUNITY AND EQUITY IN A CHANGING SOCIETY

American and world societies are rapidly changing, yet virtual school leadership is underexplored in research despite the rise in post-pandemic K–12 online learning (Johnson et al., 2023; Warnick & Mullen, 2023). This study explores virtual school leadership from K–12 leaders’ perspectives on community and equity in online learning environments. Research questions were: (1) How do virtual program leaders describe their experience of developing a culturally inclusive community? (2) How do online instructional practices contribute to an equitable environment for diverse students? (Mullen & Warnick, 2025). Our conceptual framework builds upon a review K–12 virtual leadership research and applicable theories: Community of Inquiry (CoI) (Garrison et al., 2010) and Academic Communities of Engagement (Borup et al., 2020).

The researchers are a K–12 leader of a state-level online program and a professor in educational leadership with interest in online leading and learning. We wanted to explore virtual school leadership from K–12 leaders’ perspectives on community and equity in online learning settings.

In 2020 when the pandemic forced schools to pivot to online instruction, a “lack of understanding of practices that support K–12 student learning in online settings in emergency situations” became apparent; worryingly, this knowledge shortfall in K–12 online learning seemed even broader (Johnson et al., 2023, p. 253). Our study narrows this gap, not only with data from the field but also with attention uniquely on equity and community.

Twenty-one veteran leaders were interviewed from six state-level U.S. supplemental virtual programs with online courses for students enrolled at a local public school. A semistructured, research-aligned interview protocol generated transcriptions; the analysis identified leaders’ associations with community and equity in virtual spaces.

This discussion addresses community and equity at the program level for online employees and course level for teachers and public school students. Six findings pertained to culturally inclusive community and six to equitable learning environments. In their interviews, leaders made connections with equity and community when describing leadership, course design, and instruction.

As found, community building and equity in online environments are highly challenging, valued endeavors in the societal context studied based on K–12 school leaders’ perspectives. Noteworthy findings included the use of site visits to address accessibility challenges and the intentional support for student accessibility through local school partnerships. To facilitate culturally inclusive communities and equitable learning environments, leaders from across programs focused on accessibility solutions, internal collaboration, partnership with local schools, teacher PD, and whole staff participation in a hybrid model. The face of K–12 public education has radically changed in light of proliferating online learning options (Johnson et al., 2023). Due to their complex nature coupled with everyday constraints, community and equity – social problems that confront virtual organizations – depend on leader values and effectiveness.

By elucidating K–12 online practices in multiple supplemental programs, this qualitative case analysis contributes to understanding leadership in state-level virtual settings, particularly in community and equity. The implications for practitioners, policymakers, and researchers emphasize the importance of promoting strong community and equity-oriented leadership.

School leaders need to be well prepared within a field attuned to virtual education. Preparing leaders for work in online settings was our study focus, not leadership preparation programs delivered virtually that are geared toward leading schools. We hope that programs seeking to promote strong community- and equity-oriented leadership in virtual schools will find value in our research, which bridges with practice.

References

1. Borup, J., Graham, C., West, R., Archambault, L., & Spring, K. (2020). Academic Communities of Engagement: An expansive lens for examining support structures in blended and online learning. *Educational Technology Research and Development*, 68(2), 807–832. DOI <https://doi.org/10.1007/s11423-020-09744-x>
2. Garrison, D., Anderson, T., & Archer, W. (2010). The first decade of the Community of Inquiry framework: A retrospective. *The Internet and Higher Education*, 13(1–2), 5–9. DOI <https://doi.org/10.1016/j.iheduc.2009.10.003>
3. Johnson, C., Walton, J., Strickler, L., & Elliott, J. (2023). Online teaching in K–12 education in the United States: A systematic review. *Review of Educational Research*, 93(3), 353–411. DOI <https://doi.org/10.3102/00346543221105550>
4. Mullen, C. A., & Warnick, S. K. (2025). Community and equity in state-level virtual schools from a leadership perspective. *American Journal of Distance Education*, 1-22. DOI <https://doi.org/10.1080/08923647.2024.2441532>
5. Warnick, S. K., & Mullen, C. A. (2023). Review of online teaching and course design through K–12 leaders’ practices. *Journal of Contemporary Education Theory & Research*, 7(1), 22–31. DOI:10.5281/zenodo.10039198

ТРЕНІНГ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

«Лідери не народжуються і не
робляться ким-небудь – вони
роблять себе самі»
(С. Коні)

Лідерство – один з процесів організації управління соціальною групою, який сприяє досягненню групових цілей [2, с. 8]. Бути лідером означає – бути здатним внести найбільший внесок в досягнення загальної мети, допомагати іншим повірити в її досяжність та отримати задоволення від досягнутого [5]. «Соціальне лідерство» як соціальне явище характеризується спільною організацією та управлінням суспільно значущою діяльністю щодо ініціювання соціальних змін, знаходження оптимальних засобів їх досягнення для розв'язання актуальних проблем теорії та практики соціальної роботи в межах сталого розвитку суспільства. Зрозуміло, що соціальна сфера потребує фахівців зі сформованими професійними організаторськими навичками, які мають внутрішнє прагнення до соціальних змін заради досягнення спільних цілей шляхом упровадження нестандартних ідей та інновацій. З огляду на це, «соціальне лідерство соціальних працівників» можна визначити як інтегроване особистісне утворення, що виявляється в прагненні й здатності фахівців до реалізації лідерського потенціалу в різних сферах життєдіяльності суспільства для покращання якості надання соціальних послуг уразливим категоріям населення [1].

В інформаційному суспільстві викладач стрімко втрачає монополію на володіння знаннями, та й сама інформація миттєво є доступною кожному, хто має доступ до мережі Інтернет. Натомість усе більшого значення набувають так звані «м'які навички», до яких належать здатність мислити критично і креативно, аналізувати проблеми і генерувати рішення, ефективно спілкуватися і налагоджувати взаємини, попереджувати та конструктивно розв'язувати конфлікти, володіти собою і керувати стресами. Однак ці навички складно розвинути в рамках традиційного заняття, тому останнім часом активні й інтерактивні методи навчання, які часто об'єднують спільною назвою «тренінг», набувають дедалі більшої популярності.

Тренінгові і традиційні форми навчання мають істотні відмінності. Традиційне навчання здебільшого орієнтоване на правильну відповідь, а тренінг, насамперед, орієнтований на запитання та пошук. На відміну від традиційних, тренінгові форми навчання повністю охоплюють увесь потенціал людини: рівень та обсяг її компетентності (соціальної, емоційної та розумової),

самостійність, спроможність до ухвалення рішень, взаємодії тощо. Звичайно, традиційна форма передачі знань не є сама собою чимось негативним, проте у світі стрімких змін і безперервного застарівання знань вона має звужені рамки застосування [4].

Тому нами був розроблений тренінг для студентів – майбутніх соціальних працівників з формування лідерського потенціалу, який має назву «Соціологія лідерства: практичний курс з розкриття вашого лідерського потенціалу».

Мета тренінгу полягала в формуванні у здобувачів навчально-наукового інституту соціально-гуманітарних технологій спеціальності «Соціальна робота» лідерських якостей. Його тривалість була розрахована на п'ять занять, по одному в день. Методи, які ми використовували під час його проведення, – це: міні-лекції, групові дискусії, рольові ігри, вправи, кейси тощо.

Розглянемо більш детально сутність даного тренінгу. Під час першого заняття відбувається знайомство учасників та виконується завдання «Встановлення правил групової роботи», визначені очікування учасників та цілі тренінгу. Обов'язковим було дослідження на визначення початкового рівня лідерських здібностей, воно проводилось за професійними тестами з визначення лідерських здібностей, самооцінки лідерства, проведенням психогеометричного тесту та багатофакторного опитувальника лідерства.

Для діагностики лідерських якостей з учасниками тренінгу проводились вправи на діагностику схильності до лідерства, стилю лідерства, мотивації лідерства: «Загальна увага»; «Коло»; «Фігури»; «Без командира»; «Трон»; «Аукціон лідерських якостей»; «Спільний малюнок». Потім під час кожного заняття були заплановані вступні міні-лекції про важливість лідерських якостей для соціальних працівників на такі теми: «Лідерство: сутність поняття та актуальність на сьогодні»; «Емоційне лідерство. Емоційний інтелект»; «Харизматичне лідерство»; «Когнітивні якості лідера та їх розвиток»; «Основи риторики: ефективний виступ для лідерів». Потім з учасниками проводились наступні вправи на розвиток лідерських якостей: «Як справи?»; «Мій кумир»; «Асоціативний ланцюжок»; «Портрет лідера»; «Емблема і девіз лідерства»; «Кодекс лідера»; «Бінго»; «Круїз» «Ейфелева вежа»; «Дві групи»; «Новий Юлій Цезар»; «Карта майбутнього»; «Драбина досягнень»; «Без командира», «Подорож Незнайки», «Сін-обеліск», «Мозкові штурми» [3]. Для розвитку вміння керувати роботою групи, розподіляти задачі, контролювати виконання, відповідати за результати тренер перед початком вправи закріплює за одним із членів мікрогрупи роль і обов'язки лідера, а потім проводить з учасниками наступні вправи: «Лабіринт», «Малюнок удвох», «Етюди», «Агітація».

Надалі тренер ставить такі завдання перед учасниками на розвиток ключових лідерських якостей, як: «Вітання на сьогоднішній день»; «Емоційна діагностика»; «Пам'ять»; «Мислення»; «Творчість»; «Побудова команди»; складання розповіді за схемою Message House. Крім того, під час тренінгів розглядалися питання на вирішення проблемних ситуацій з практики соціального працівника. При цьому тренер слідкує за забезпеченням зворотнього зв'язку з учасниками групи.

Учасникам також пропонувалися завдання для самостійної роботи, які вони повинні були виконати до наступного заняття в поза аудиторний час.

Наприклад, ознайомлення з матеріалами біографії трьох лідерів та створення характеристики не менше п'яти соціально-психологічних якостей, які допомагають лідерам досягти успіху.

Після кожного заходу проводиться рефлексія, а наприкінці кожного заняття підводяться підсумки. Під час тренінгу повинна бути злагоджена та дружня атмосфера.

Таким чином, соціальна сфера потребує фахівців зі сформованими професійними лідерськими здібностями, а тренінги сприяють формуванню лідерських якостей у майбутніх соціальних працівників.

Список джерел інформації

1. Бибик Д. Становлення феномену соціального лідерства у науковому просторі соціальної роботи. URL : <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731809>

2. Гура Т., Романовський О., Книш А. (2017). Психологія лідерства в бізнесі : навчальний посібник. Х. : «Друкарня Мадрид», 100 с.

3. Добірка тренінгових вправ для розвитку лідерських якостей та формування навичок лідерства. URL : <https://vseosvita.ua/blogs/dobirka-treninhovykh-vprav-dlia-rozvytku-liderskykh-iakostei-ta-formuvannia-navychok-liderstva-75462.html>

4. Зміст і структура тренінгу. URL : <http://multycourse.com.ua/ua/page/19/70>

5. Viv Shackleton. Business Leadership (Essential Business Psychology) URL : <https://www.iberlibro.com/9780415103305/Business-Leadership-Essential-Psychology-Shackleton>

ІГНАТЮК Ольга Анатоліївна

д.пед.н., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

НАБУТТЯ «SOFT SKILLS» ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА КОНСУЛЬТУВАННЯ Й ОСВІТНІХ НАУК ЯК СКЛАДОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Харківщина завжди була потужним освітньо-науковим та культурним центром, який відігравав важливу роль у розвитку українських технологічних, соціокультурних та педагогічних ідей. Однак останні роки регіон зіткнувся із багатьма викликами та втратами у сфері промисловості, освіти та інших, спричиненими воєнними діями. Відповідно до Стратегії розвитку Харківської області на період до 2027 р. (<http://surl.li/mybjdv>) та обласної програми «Освіта незламної Харківщини» на 2024-2028 роки (<http://surl.li/tfxngf>) майбутнє регіону значним чином пов'язується з розвитком освітньої галузі.

Підготовка за ОПП І10 (соціальна робота та консультування) та ОПП та ОНП А1 (освітні науки) відповідають тенденціям ринку праці, галузевому та регіональному контексту. Зокрема мета і ПРН по кожній з програм узгоджуються із потребами виявлення компетентних, мобільних,

конкурентоспроможних фахівців професіоналів-лідерів, талановитих педагогічних та соціальних працівників, які впроваджують власні педагогічні ідеї та успішно реалізують сучасні освітні практики; здатні підвищувати фахову та педагогічну компетентність; та сприяти ефективному науково-методичному забезпеченню регіонального компоненту освіти і соціальної роботи та консультування.

Тенденції розвитку галузі І10 (соціальна робота та консультування) та А1 (освітні науки) відбиваються в посиленні уваги до цифрової та інформаційної компетентності, забезпечення різностороннього розвитку особистості – майбутнього фахівця-лідера, до професійної етики, критичного аналізу та системного мислення здобувачів, формування системи компетенцій тощо.

Мета дослідження – обґрунтувати необхідність цілеспрямованого набуття "soft skills" майбутніми викладачами вищої школи, соціальними працівниками як складової їхньої професійної спрямованості, розглянути освітні практики формування "soft skills" здобувачів освіти першого рівня підготовки спеціальності І10 (соціальна робота та консультування) й другого та третього рівня підготовки спеціальності А1 (освітні науки).

Як відомо, "soft skills" це м'які навички, які не пов'язані із конкретною професією, але допомагають добре виконувати свою професійну діяльність та вкрай є важливими для кар'єри. Вимоги ринку праці свідчать, що такі навички особливо важливі для професій системи «людина-людина» (керівника, менеджера з продажів, дизайнера, тренера, коуча, викладача, соціального педагога, соціального працівника тощо) [1-3].

Увага до м'яких навичок була по всяк час, у будь-яку епоху. Дослідження у цій галузі розпочалися у США ще у 1960-ті роки, а у бізнес-середовищі цей термін увійшов пізніше і припадає на кінець 90-тих років. Сьогодні, в умовах глобалізації, інтерес до "soft skills" та потреба в них стає все сильніше. Технології розвиваються дуже швидко, опановані знання дуже швидко старішають [1].

Цінним стає працівник, який: вміє швидко вчитися; ефективно адаптуватися під нові умови ринку праці; знаходить нестандартні рішення; часто успіх усього проєкту залежить від взаємовідносин у команді.

Умовно в структурі "soft skills" можна виокремити декілька груп.

Перша структурна група "soft skills" містить комунікативні навички (це перш за все вміння домовлятися з іншими особами; вміння працювати у команді; аргументувати свою позицію; використовувати лідерські якості; проявляти емоційний інтелект, тобто демонструвати здатність сприймати почуття інших осіб та контролювати власні, оскільки свої негативні повністю не можливо убрати, тож важливо управляти ними [2,3]);

Друга група "soft skills" об'єднує навички самоорганізації (перш за все мова йде про уміння ефективно організації власної діяльності; грамотне розпорядження часом, вміння уникати поглиначів свого часу тощо [2,3]);

Третя група "soft skills" характеризує креативні навички (котрі описують здатність нестандартного мислення, адже сучасний світ доволі мінливий, тому

кожен з нас все частіше стикається з нестандартними завданнями, котрі вимагають нешаблонного підходу тощо [1]);

Четверта група "soft skills" спрямована на вміння працювати із інформацією (перш за все це здатність пошуку, аналізу, здатність робити висновки, комп'ютерна грамотність, яка за умов сьогодення сприймається, як раніше невміння читати і писати. Тож, сучасний рівень розвитку інформаційного суспільства ставить нові вимоги до соціального працівника та викладача вищої школи, важливим показником якості яких є готовність фахівця до рішення того класу професійних задач, які йому необхідно буде виконувати в трудовій діяльності. Як правило, ці задачі міждисциплінарні у своїй теоретичній основі і носять стратегічний характер, що вимагає, з одного боку, високого рівня інформованості, з іншого боку - володіння способами рішення складних задач. У зв'язку з тим, що інформація стрімко оновлюється, виникає потреба перетворення освіти у неперервний процес і переходу її у стан існування особистості [1; 4]);

П'ята група "soft skills" характеризує стресостійкість, вміння швидко знаходити вихід у складних ситуаціях (особливо важливо зазначити, що серйозні зміни це стрес, а більш того коли їх багато, здатність справлятися з ними і зберігати працездатність. Тож, без високого рівня стресостійкості не буде можливості довго та добре виконувати свою роботу [2,3]).

Тож, щодо освітніх практик набуття "soft skills" важливо вказати, що підвищення вимог до фахівців потребують внесення змін в освітні програми. В зв'язку з цим, відбувається переосмислення цілей, змісту, завдань навчання, здійснюється запровадження нових інтерактивних форм [1; 4]: педагогічної практики, ІКТ, коуч-технологій, кейс-методик (кейс-випадків, кейс-вправ, кейс-ситуацій), методів організації діяльності, нових педагогічних технологій. Все це обумовлює зміни освітніх орієнтирів майбутніх фахівців: викладачів вищої школи в процесі другого та третього рівня підготовки та соціальних працівників першого рівня підготовки в умовах НТУ «ХП», вимагає створення відносно простого і в той же час максимально універсального інструментарію здійснення особистісного і професійного розвитку здобувачів. Даний інструментарій має розкрити структуру цього розвитку та його динаміку в інноваційних технологіях навчання, у моделюванні самого освітнього середовища. Застосування інтерактивного навчання та міждисциплінарних підходів під час підготовки дозволяє створити умови, безпечне освітнє середовище, за яких кожен здобувач вищої освіти вчиться креативно мислити, ухвалювати продумані рішення, переносити теоретичні знання у професійну діяльність, постійно розвиватися і самовдосконалюватися, що є особливо важливим для формування майбутнього викладача вищої школи та соціального працівника в умовах освітніх трансформацій, як відповідальну особистість фахівця-лідера.

Список джерел інформації

1. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях: навч.посіб. Вінниця : ДОВ «Вінниця», 2004. 365 с.

2. Дубініна О., Ігнатюк О. Методика діагностики професійно значущих якостей педагога-лідера. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. Харків, 2020. № 1. С. 88–103.

3. Ігнатюк О.А. Професіоналізм особистості як об'єкт вивчення. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. Харків: УІПА, 2006. № 12. С. 241–247.

4. Sydorenko O., Ihnatiuk O. Pedagogical creativity in higher education and its application in interdisciplinary approaches of innovative training. Creative interdisciplinary cooperation: proceedings ideas in education research and innovation. International Institute of Management "IMI -Nova", Moldova [et al.]; comitetul științific: Valentin Răilean (președinte) [et al.]. Chișinău: [S. n.], 2024 (Impressum). pp. 65–72.

КІРСАНОВ Іван Юрійович

здобувач третього рівня вищої освіти, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЛІДЕРІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

В умовах жорсткої ринкової конкуренції суспільству потрібні лідери соціальної сфери з яскраво вираженими організаторськими навичками, які готові до тривалої напруженої роботи задля досягнення своїх цілей, здатні пропонувати нестандартні ідеї та вести за собою людей, враховувати потреби, інтереси та можливості кожного члена своєї команди. Лідери повинні завойовувати довіру, зміцнювати відносини, керувати людьми, концентрувати їхню енергію, знаходити компроміси, приймати важкі рішення та отримувати корисні уроки з невдач. Це визначило інтерес до проблеми емоційного інтелекту, його змісту та формування. Емоційний інтелект (EI; англ. emotional intelligence, EI) – здатність людини розпізнавати емоції, розуміти наміри, мотивацію та бажання інших людей і свої власні, а також здатність керувати своїми емоціями та емоціями інших людей з метою вирішення практичних завдань.

За визначенням С.Дж. Стейна і Говарда Бука, емоційний інтелект «є здатністю правильно тлумачити обстановку і впливати на неї, інтуїтивно вловлювати те, чого хочуть і чого потребують інші люди, знати їх сильні і слабкі сторони, не піддаватися стресу і бути чарівним». Для емоційного самоаналізу необхідною є регулярна чи ситуативна оцінка своєї поведінки та реакції на неї оточуючих. Розквіт теорії емоційного інтелекту припав на 1980-і та 1990-ті ХХ століття. У 1983 Говард Гарднер опублікував свою модель інтелекту, в якій розділив інтелект на внутрішньоособистісний і міжособистісний. У 1985 році Уейн Пейн опублікував роботу, присвячену розвитку емоційного інтелекту.

У 1988 році Рувен Бар-Он у своїй докторській дисертації ввів поняття емоційного коефіцієнта EQ. У 1996 році він на зборах американської асоціації психологів у Торонто представив свій тест EQ-i (Emotional Quotient Inventory), що містив перелік питань для визначення коефіцієнта емоційного інтелекту, з якого народилася відома зараз модель емоційного інтелекту Бар-Она.

У 1990 році вийшла найвпливовіша стаття Пітера Саловея та Джона Майєра «Емоційний інтелект» (англ. Emotional Intelligence), що фактично визначила все сучасне розуміння емоційного інтелекту. Після виходу цієї статті теорія емоційного інтелекту привернула велику увагу, виникла маса публікацій на тему емоційного інтелекту.

У 1995 році науковий журналіст Деніел Гоулман (англ. Daniel Goleman) опублікував науково-популярну книгу Emotional Intelligence, в якій описав історію розвитку теорії емоційного інтелекту, дав огляд сучасних наукових уявлень про нього і навіть представив власну модель емоційного інтелекту, що отримала вшанування моделі. Книга здобула величезну популярність і стала найбільш читаною книгою, присвяченою соціальним наукам.

На початку XXI століття розробка концепції емоційного інтелекту продовжилася, багато нових публікацій на цю тему зробили Пітер Соловей, Джон Майєр, Говард Гарднер, Костянтин Василі Петрідіс. Ними розроблено модель емоційного інтелекту Майєра – Саловея – Карузо (модель здібностей), що включає [1; 3]:

1. Сприйняття емоцій – здатність розпізнавати емоції (за мімікою, жестами, зовнішнім виглядом, ходом, поведінкою, голосом) інших людей, а також ідентифікувати свої власні емоції.

2. Використання емоцій стимулювання мислення – здатність людини активувати свій розумовий процес, пробуджувати у собі креативність, використовуючи емоції як чинник мотивації.

3. Розуміння емоцій – здатність визначати причину появи емоції, розпізнавати зв'язок між думками та емоціями, визначати перехід від однієї емоції до іншої, передбачати розвиток емоції з часом, а також здатність інтерпретувати емоції у взаєминах, розуміти складні (амбівалентні, неоднозначні) почуття.

4. Управління емоціями – здатність приборкувати, пробуджувати та спрямовувати свої емоції та емоції інших людей для досягнення поставленої мети.

Ця модель вважається в психології основний, саме її, як правило, використовують для опису поняття емоційного інтелекту, хоча великою популярністю користується заснована на цій моделі змішана модель Деніела Гоулмана. Усі моделі емоційного інтелекту, особливо змішану модель, критикують за довільне додавання до них компонентів. Для наукової теорії потрібно встановити певний чіткий принцип, з урахуванням якого можна було б структурувати поняття емоційного інтелекту, інакше, він перетворюється лише на довільний набір чинників, які впливають життя людини. Пізніше спеціалісти розробили інструменти для оцінки емоційного потенціалу та його формування.

Щодо можливості розвитку ЕІ у психології існує дві думки. Низка вчених вважає, що підвищити рівень ЕІ неможливо, оскільки це відносно стійка здатність. Проте збільшити емоційну компетентність шляхом навчання цілком можливо. Їхні опоненти вважають, що ЕІ можна розвивати. Аргументом на користь цієї позиції є той факт, що нервові шляхи мозку продовжують

розвиватися аж до середини людського життя. Можливі три етапи розвитку емоційного інтелекту: перший – це пізнання самого себе та свої емоції; другий – це вміння керувати своїми почуттями та емоціями; Третій етап – навчання наступних навичок: активно слухати, сприйняття невербальних сигналів, адаптація до емоцій, спонукання до дій [2].

Методами розвитку ЕІ є: груповий та індивідуальний тренінг; коучинг; сімейне виховання; тренінг у спеціальних центрах.

Таким чином, лідери, які мають високий емоційний інтелект, розвивають персонал, надихають співробітників своєю концепцією майбутнього, встановлюють нормальне спілкування, чуйно реагують на почуття інших людей, позитивно впливаючи на них. Емоційне розуміння лідерами соціальної сфери своїх підлеглих сприяє проведенню позитивних змін, налагодженню співробітництва та роботи в командах, усунення конфліктів. Такі лідери створюють мережу взаємовідносин усередині організації та за її межами, що створює умови для більш ефективного керівництва командами та організаціями.

Список джерел інформації

1. Mayer, J.D., Salovey, P., Caruso, D., & Sternberg, R. J. (2000). Models of Emotional Intelligence, ed R. J. Sternberg (New York, NY: Cambridge University Press), 396–420.

2. Mykhaylychenko, V., & Hura, T. (2019). Sposoby i metody diahnostyky i rozkryttya liderskoho potentsyala studentiv. Teoriya i praktyka upravlinnya sotsialnymy systemamy. № 2, S.12-22.

3. Salovey, P., & Mayer, J.D. (1990). Emotional intelligence. Imag. Cogn. Persona. 9, 185–211. DOI: 10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG

LOWERY Charles L.

Ed.D., Professor, Virginia Tech (USA, Blacksburg)

EXTENDING LIMINAL LEADERSHIP IN SPACE AND TIME: SPATIO-TEMPORAL LITERACY AND THE ACTIVE ASPECTS OF PLACE IN TIMES OF CONFLICT

Building on my previous work, “Educational Leadership and the Liminality of Space and Time in Crisis and Conflict: A Critical Theory Perspective,” this proposal delves deeper into the theoretical concept of liminality as spatio-temporal experience. In particular, I seek to explore how spatio-temporal literacy – an emergent framework in my ongoing research – can help educational leaders navigate crises like those unfolding in Ukraine. By weaving in the active aspects of place – namely, bricolage, *mêtis*, and *terroir* – this study aims to contribute to the conference theme, “Actual Problems of Social Development in a Society of Change.”

Liminality and Spatio-Temporal Literacy

Liminality has historically been framed as an in-between state characterized by transition and ambiguity (Hoppen, 2021; Lorenzi & White, 2019). In the context of

educational leadership, liminal moments often arise in crisis or conflict situations where temporal and spatial norms are disrupted (Bouck, 2011; Kligyte et al., 2022). Spatio-temporal literacy, which implicates both space and place as well as practice, involves an awareness of how one's position in both space and time influences decision-making, planning, and community engagement (de Certeau, 1984; Tuan, 1979; Willson, 2019). Through this lens, leaders develop a nuanced comprehension of the cultural, political, and historical forces shaping educational contexts – particularly in regions experiencing protracted unrest, such as Ukraine.

Active Aspects of Place: Bricolage, Terroir, and Mêtis

I have proposed a theory of the active aspects of place, which is a critical lens intended to help us situate ourselves, our doings, and our decisions (including problem solving and resource leveraging) within our location and the meaning which permeate our locations (Cresswell, 2008; Tuan, 1975). Currently, this framework includes 3 dimensions: bricolage (place-doing), terroir (place-thinking), and mêtis (place-knowing) (Lowery, forthcoming).

Bricolage is the practice of improvising solutions using available resources within a given time and place (de Certeau, 1984; Lévi-Strauss, 1966). It is a way of engaging the world (Kini-Singh, 2023). In conflict zones, leaders often must creatively piece together support systems, curricula, and psychosocial initiatives under duress. The Greek concept of mêtis (μῆτις) is rooted in practical wisdom born of lived experience (Scott, 1998) and enables educational leaders to rethink and reimagine their situations during the uncertainty and turbulence of crises. This quality is especially significant in environments shaped by ongoing tension and change (Yahn, 2017). Terroir, though commonly associated with geography and the unique “taste of place,” here is applied to the cultural, historical, and environmental factors that shape a locale (Howley & Howley, 2014). Understanding terroir fosters an appreciation for how local identity influences the strategies employed by educational communities.

Relevance to Social Development in a Society of Change

Ukraine's ongoing social and political challenges exemplify the need for adaptive leadership practices rooted in critical theory. A spatio-temporal literacy perspective highlights the interplay between local realities and broader systemic pressures. By emphasizing bricolage, mêtis, and terroir, this proposal argues that educational leaders can cultivate more resilient, contextually sensitive responses to societal change. This approach not only aligns with the tenets of critical pedagogy – where power structures and human agency are critically examined – but also offers fresh insights into the practicalities of leadership in volatile environments.

Anticipated Contributions

My hope in this paper is to deepen theoretical understanding of liminality through the lens of spatio-temporal literacy. This includes considering practical frameworks guiding educational leadership in conflict contexts, focusing on bricolage, mêtis, and terroir and engaging in a broader discussion on how these concepts inform actual problems of social development in rapidly changing societies.

Ultimately, by synthesizing liminality, critical theory, and place-based approaches, this proposal aims to provide pathways for educational leaders to foster

transformation and resilience amid conflict. I look forward to presenting these ideas at the III International Scientific and Practical Conference, opening avenues for dialogue on how spatio-temporal literacy can shape education in times of great uncertainty.

References

1. Bouck, G.M. (2011). Scholar-practitioner identity: A liminal Perspective. *Scholar-Practitioner Quarterly*, 5(2), 201-210.
2. Cresswell, T. (2008). Place: encountering geography as philosophy. *Geography*, 93(3), 132-139.
3. de Certeau, M. (1984). *The practice of everyday life* [S. Rendall, trans.]. University of California.
4. Hoppen, F. (2021). *Liminality and the philosophy of presence: A new direction in political theory*. Routledge.
5. Howley, C., & Howley, A. (2014). Making sense of rural education research: Art, transgression, and other acts of terroir. In S. White & M. Corbett (Eds.), *Doing educational research in rural settings: Methodological issues, international perspectives and practical solutions* (pp. 7-25). Routledge.
6. Kini-Singh, A. (2023). From anthropology to artistic practice: How bricolage has been used in the twentieth century as an ideal model of engagement with the world. *Journal of Human Values*, 29(1), 48-57.
7. Kligyte, G., Buck, A., Le Hunte, B., Ulis, S., McGregor, A., & Wilson, B. (2022). Re-imagining transdisciplinary education work through liminality: Creative third space in liminal times. *The Australian Educational Researcher*, 49, 617-634.
8. Lévi-Strauss, C. (1966). *The savage mind*. University of Chicago Press.
9. Lorenzi, F., & White, I. (2019). Liminality in education: Generating a creative space of encounter and dialogue between teachers and students within educational structures. *Pastoral Care in Education*, 37(3), 190-270.
10. Lowery, C.L. (forthcoming). *The role of place for rural school leaders in Virginia*.
11. Scott, J.C. (1998). *Seeing like a state: How certain schemes to improve the human condition have failed*. Yale University Press.
12. Tuan, Y.F. (1975). Place: An experiential perspective. *Geographical Review*, 65(2), 151-165.
13. Tuan, Y.F. (1979). Space and place: Humanistic perspective. In S. Gale & G. Olsson (Eds.), *Philosophy in geography* (pp. 387-427). D. Reidel Publishing Company.
14. Willson, R. (2019). Transitions theory and liminality in information behaviour research. *Journal of Documentation*, 75(4), 838-856.
15. Yahn, J.J. (2017). *Fracking for funding in Appalachian Ohio: Power and powerlessness* (Doctoral dissertation, Ohio University).

ЛЮБИВА Євгенія Миколаївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГУРА Тетяна Віталіївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОМФОРТУ ДЛЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Психологічний комфорт є фундаментальною потребою кожної людини, що впливає на її емоційний стан, самооцінку, мотивацію та здатність до соціальної взаємодії. У сучасному світі, де темп життя постійно зростає, а вимоги до особистості підвищуються, питання психологічного комфорту набуває особливої актуальності [1]. Психологічний комфорт є фундаментальним елементом благополуччя людини та її здатності ефективно функціонувати в соціумі, сприяти її соціалізації. Він передбачає почуття безпеки, гармонії та задоволення від власного існування, безпосередньо впливає на психологічний стан людини, її емоційне здоров'я та загальну життєву активність.

Взаємодія з іншими людьми є джерелом як виникнення стресу, так і комфортного існування. Важливою умовою комфортного спілкування є відчуття взаємної поваги, підтримки та розуміння. Комфорт у міжособистісних відносинах сприяє розвитку позитивних соціальних зв'язків, створюючи умови для взаємної допомоги та співпраці. Створення комфортного робочого середовища – важливий фактор підвищення продуктивності, зниження рівня стресу та професійного вигорання у працівників. Отримання задоволення від виконаної роботи, адекватні умови для розвитку та самовираження сприяють збереженню психологічного комфорту. Впевнений в собі керівник організації забезпечує певний психологічний комфорт і підвищує мотивацію до роботи просто самим фактом впевненості в собі [2].

Сучасні інформаційні технології сприяють підвищенню соціально-психологічного комфорту особистості як показника якості життя за такими важливими показниками, як пізнання світу та саморозвиток, повноправна участь у суспільному та культурному житті у всіх їх формах (участь у міжнародних форумах, інтернет-анкетуванні, спілкуванні в соціальних мережах тощо), доступ до різноманітної інформації, включаючи відомості про стан справ у суспільстві, що дозволяє почуватися повноцінним учасником соціальних процесів, вибір комфортних умов праці, що дає простір для творчості та самореалізації та залишає людині достатньо вільного часу для відпочинку й інших справ [2].

Що стосується безпосередньо психологічного комфорту у сім'ї як соціальної групи, зазначимо, що психологічний комфорт – це загальна соціально-психологічна характеристика стану малої групи, особливо людських взаємин, що склалися в ній. У дослідженнях науковців ця дефініція тісно

пов'язана із психологічним кліматом у сім'ї. Психологічний клімат – це комплекс психологічних умов, що сприяють чи перешкоджають згуртуванню сім'ї, це сукупність психологічних станів, настроїв, стосунків її членів. Найяскравіше психологічний клімат проявляється в психологічній сумісності людей. Зовнішнім і об'єктивним показником такої сумісності є сам факт збереження сім'ї. Внутрішнім і суб'єктивним показником цього є відчуття у членів родини психологічного комфорту, надійності, захищеності, задоволення від спілкування одного з одним [3].

Слово «комфорт» з англійської мови означає «підтримка», «зміцнення». Психологічний комфорт – це стан внутрішньої гармонії, задоволеності та емоційного благополуччя, що характеризується відсутністю тривоги, страху, стресу та інших негативних емоцій. Він включає в себе такі складові, як: емоційна стабільність; позитивна самооцінка; впевненість у собі; відчуття безпеки; здатність до саморегуляції.

У класичній психології основою для розуміння психологічного комфорту є теорія А. Маслоу про ієрархію потреб, де психологічні потреби є одними з найважливіших, а в працях К. Роджерса про самоактуалізацію та безумовне позитивне ставлення, підкреслено важливість створення середовища, де людина може почуватися комфортно [1]. Також питання психологічного комфорту та його значення для суспільства висвітлюється в численних наукових та популярних виданнях.

Щоб відчути психологічний комфорт, застосовуються різноманітні практичні прийоми. Пропонуємо розглянути наступні техніки та прийоми, які допоможуть зберегти або відновити комфорт у різних життєвих ситуаціях:

- перша техніка: дозволяє знизити рівень тривожності, допомагає зосередитися та відновити внутрішній баланс, це глибоке дихання. Можна застосувати метод «4-7-8», де вдих через ніс на рахунок 4, затримка дихання на 7 секунд і повільний видих на рахунок 8;

- друга техніка: покращує здатність контролювати емоції, знижує стрес та тривогу, допомагаючи відчути гармонію з самим собою, і це медитація або майндфулнес з візуалізацією або слуханням заспокійливих звуків;

- прийом фізична активність: прості фізичні вправи, йога, прогулянки на свіжому повітрі сприяють вивільненню ендорфінів – гормонів щастя. Це не тільки покращує фізичний стан, але й позитивно впливає на психічне здоров'я, знижує рівень стресу і допомагає відчути фізичний та психологічний комфорт;

- використання технік когнітивно-поведінкової терапії, таких як зміна негативних думок на більш позитивні або реалістичні. Це допомагає контролювати емоційні реакції на стресори, що позитивно впливає на загальне відчуття комфорту;

- оточення особистості має великий вплив на емоційний стан, і створення комфортного простору допомагає знизити стрес та покращити самопочуття. Створення комфортного простору, дбайливе ставлення до свого оточення включає облаштування затишного місця для відпочинку, підтримання порядку в домі чи робочому просторі, використання приємних кольорів і текстур;

- збалансоване харчування з достатньою кількістю води підтримує не лише фізичний, але й психічний стан. Вживання продуктів, багатих на омега-3, вітаміни, антиоксиданти, може покращити настрій і рівень енергії;

– щоденний позитивний самоаналіз: треба згадати свої досягнення, маленькі перемоги або просто висловити подяку самому собі. Це можна робити через ведення щоденника вдячності, що покращує самовідчуття, знижує внутрішню критику та підвищує рівень самоповаги;

– соціальна підтримка, яка має великий вплив на психологічний комфорт, оскільки відчуття приналежності та підтримки надає впевненості у собі. Спілкування з близькими людьми, друзями або колегами, які можуть підтримати, активно слухати і давати корисні поради, допомагає відчувати себе не самотнім.

Наведені техніки та прийоми можуть бути адаптованими під особисті потреби, але їх регулярне застосування допомагає значно покращити психологічний стан та відчуття комфорту в повсякденному житті.

Підводячи підсумки, можемо зробити висновок, що психологічний комфорт у соціальному розвитку є фундаментальною потребою кожної особистості, він впливає на її емоційний стан, самооцінку, мотивацію та здатність до соціальної взаємодії. У сучасному світі, де темп життя постійно зростає, а вимоги до особистості стають підвищуються, питання психологічного комфорту набувають подальшого дослідження.

Список джерел інформації

1. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.

2. Роль психології у формуванні психологічного комфорту: ключові аспекти. URL : <https://fact-news.com.ua/rol-psixologii-u-formuvanni-psixologichnogo-komfortu-klyuchovi-aspekti/>

3. Вплив самоцінності особистості на психологічний комфорт молодії сім'ї. URL : <https://naub.ua.edu.ua/vplyv-samotsinnosti-osobystosti-na-psyholohichnyj-komfort-molodoji-simji/>

МОТЕНКО Ярослав Володимирович

к.і.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА ЯК ПРЕДМЕТ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.

Одним із важливих аспектів російсько-української війни 2014-2025 рр. є відповідність українського істеблішменту соціально-економічним та безпековим викликам сучасності. Повномасштабне російське збройне вторгнення до України у 2022 р. спровокувало у її суспільства посилений запит на загальнонаціональних та регіональних лідерів, здатних ефективно діяти у кризових ситуаціях. Зважаючи на масштабність наслідків російської агресії, цей запит буде тривалий час суттєво впливати на якісний склад української політичної еліти, тому вже зараз існує необхідність у соціальному

прогнозуванні головних тенденцій її розвитку. Предметом пропонованої наукової розвідки є визначення основних напрямів розвитку інституту політичного лідерства в Україні у сучасному вітчизняному науковому дискурсі.

Дослідження феномену політичного лідерства у пострадянській Україні знайшло своє відображення у низці академічних наукових праць, присвячених вивченню історії становлення і розвитку українського політичного класу наприкінці ХХ-на початку ХХІ ст. Науковці характеризують цей тривалий та драматичний процес як поступову еволюцію колишньої радянської партійної номенклатури та її опонентів, внаслідок чого протягом останніх тридцяти років в республіці було сформовано так звану «роз'єднану еліту». Характерними ознаками цього політичного класу були відсутність чіткої системи загальнонаціональних цінностей, перманентна міжпартійна ворожнеча та нестримне прагнення до особистого збагачення. У процесі формування багатопартійної системи українська політична еліта пройшла кілька етапів, які характеризували зміст її економічної активності та особливості політичної комунікації з власним електоратом: неопатримоніальний (1991-1994 рр.), олігархічний (1994-2005 рр.), клієнтелістський (2005-2010 рр.), непотичний (2010-2012 рр.), популістський (2013-2019 рр.). У підсумку українське суспільство переконалося, що протягом останніх тридцяти років його політичний клас здобув солідний досвід перерозподілу державної власності та міжособної боротьби. Водночас з'ясувалося, що українській політичній еліті складно протистояти російській експансії. І якщо у 2003 р. Україні вдалося запобігти захопленню росіянами острова Коса Тузла, то у 2014 р. республіці довелося пережити окупацію Кримського півострова та частини Донбасу. Повномасштабне вторгнення російської армії 24 лютого 2022 р. зумовило необхідність широкої публічної дискусії щодо історичної місії української політичної еліти у ХХІ ст. та здатності вітчизняного політикуму виконати покладені на нього завдання: забезпечити усім необхідним Збройні сили України, відновити повноцінну роботу військово-промислового комплексу, здобути міжнародну підтримку, зупинити наступ ворога і відновити контроль української влади над тимчасово окупованими територіями.

У листопаді 2022 р. Інститутом політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса та Інститутом соціальної та політичної психології було організовано круглий стіл на тему «Нове покоління українського політикуму в умовах війни та повоєнних суспільних трансформацій» де було висунуто тезу про появу в Україні умовного «покоління війни» – політичного класу, який, пройшовши випробування війною, є переконаним носієм ідеї української державності. Джерелом його формування є громадянське суспільство України, передусім, представники волонтерства та добровольчого руху. Саме їм належить історична місія – створити загальноукраїнські політичні партії, які спільними зусиллями виведуть країну з кризового стану, організують ефективну боротьбу з корупцією і здійснять процес деолігархізації республіки. Отже, згідно з прогнозом українських науковців, майбутнє країни буде залежати від загартованих труднощами війни відповідальних політичних лідерів, які зможуть вирішувати складні соціально-економічні та політичні проблеми на

засадах використання високих технологій та керуючись принципами людиноцентризму та дотримання громадянських прав і свобод.

Більшу обережність в оцінках перспектив нового політичного лідерства виявили учасники Круглого столу на тему «Політична система України в умовах війни», проведеного Центром внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень того ж 2022 р. Його учасники також зазначили, що в українському суспільстві справді сформовано запит на реформи, що мають докорінно змінити республіку, усунувши з її політичного життя такі негативні явища, як корупція та неефективна бюрократія. Однак, як справедливо відзначили учасники дискусії, для реалізації таких масштабних завдань лише одного ентузіазму буде замало. Майбутнім політичним лідерам із середовища громадянського суспільства потрібний певний досвід державотворчої діяльності, якого більшості з них зараз бракує. Особливо складна ситуація очікується у сфері формування нових загальнонаціональних партій, оскільки їхнім майбутнім керманичам доведеться докласти серйозних зусиль для того, щоб ці організації виявилися справжніми об'єднаннями громадян, які захищають свої інтереси, а не лише виборчими проектами. Мілітаризація українського суспільства очікувано висуне на провідні ролі в українському політикумі військових, які мають навички роботи в умовах чіткої ієрархічної структури та звикли віддавати й виконувати накази. Проте, їхній успіх як політичних лідерів, в майбутньому буде залежати від уміння знаходити компроміси та домовлятися з іншими політичними акторами.

Таким чином, академічне середовище України визнає, що політичне лідерство в Україні на початку XXI століття перебуває у стані трансформації, спричиненої російською агресією. Спостерігається суспільний запит на новий тип політикуму, що спирається на волонтерський рух, військових та громадянське суспільство. Його основним завданням є подолання корупції та усунення олігархії від ухвалення політичних рішень. Водночас, недосвідченість нових лідерів може дестабілізувати суспільство. Тому майбутнє України буде залежати від здатності українського політикуму ефективно реагувати на виклики воєнного та повоєнного часу, використовувати у своїй роботі сучасні управлінські підходи та керуватися демократичними цінностями.

Список джерел інформації

1. Гапоненко В.А. Система інституційних чинників політичної демократизації в Україні: монографія. К.: КНЕУ, 2020. 311 с. URL : <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7e1c91f9-b758-40db-b364-16777b4d4580/content>

2. Заставна М. Сучасні політичний клас і політична еліта в Україні. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2011. Вип. 6. С. 313–326. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2011_6_31

3. Нове покоління українського політикуму в умовах війни та повоєнних суспільних трансформацій : матеріали круглого столу (Київ, 15 листопада 2022 р.) ; За наук. ред. Ю.Ж. Шайгородського, С.Л. Чуніхіної; Національна академія наук

України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. К.: Талком, 2023. 36 с. URL : <https://ipiend.gov.ua/publication/nove-pokolinnia-ukrainskoho-politykumu-v-umovakh-vijny-ta-povoiennykh-suspilnykh-transformatsij/>

4. Політична система України в умовах війни. НІСД. URL : https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/politychna-systema-ukrayinyvumovakhviyny?__cf_chl_tk=20G7X9FqeerrfnvG4UWOAieIT9ONT9tI1vB72X.wjs417403505531.0.1.10lt7gO_menZIxVStnBgCUhXAmXa0iU6Nbs_lp69AqXY

ПІДБУЦЬКА Ніна Вікторівна

д.психол.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ШЕПЕЛЬ Катерина Ігорівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ЕРА ГЛОБАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ЛІДЕРИ, ЯКІ ЗМІНЮЮТЬ СВІТ ЧЕРЕЗ ТВОРЕННЯ

«...Головна якість лідера – чітке бачення мети, яке іншим представляється лише дуже розпливчасто або не бачиться зовсім...»

(Гарвардська школа бізнесу)

На превеликий жаль, ми стали свідками та учасниками того, що сучасний світ переживає кардинальні трансформації: технологічний прогрес, екологічні та соціальні кризи, геополітичні конфлікти та моральні виклики. Ці зміни вказують на необхідність нових підходів до лідерства.

Традиційні моделі лідерства, які базувалися на жорсткій ієрархії, централізації влади та економічній вигоді, вже не є ефективними. І навіть такі історичні постаті, як Юлій Цезар, більше не вписуються у новий формат існування людства.

Натомість на перший план виходять нові компетенції, зокрема емоційний та духовний інтелект, стратегічне мислення, знання, адаптивність, інноваційність і соціальна відповідальність.

Наприклад, дослідник лідерства Роман Бондар поговорив із 30 CEO успішних компаній та вивів нову формулу якостей антикризового керівника: людиноцентричність і турбота, безперервне вдосконалення, адаптація та гнучкість, дисципліна в досягненні результату [3].

У нових умовах суспільство вимагає відкритості, етичності та соціальної відповідальності.

До нових компетенцій лідерів XXI століття входять такі інструменти, як:

1. Знання. «Нові знання – капітал. Нові виклики – це нові знання. Рух уперед – це постійне навчання. Ми вчимося щодня. Але це пасивний процес, який потрібно підсилювати» [4].

2. Адаптивність – швидке реагування на зміни у світі.

3. Емоційний інтелект – здатність розуміти та регулювати власні емоції та емоції команди. Д.Голман причисляв його до сильних сторін лідера : «Емоційні знання особливо важать для лідерства – ролі, що полягає і тому, щоби спонукати інших виконувати свою роботу ефективніше» [1].

4. Духовний інтелект – стратегічне бачення, засноване на моральних принципах. Джо Боулбі дає таке визначення цьому поняттю: «Духовний інтелект (SQ) – «вищий інтелект», закладений у кожному з нас, і елемент щастя, що бракує. Розвинути його – значить вирушити у дивовижну подорож дорогою самопізнання. Зрозуміти, що впливає на тебе позитивно, а що стримує та обмежує. Впоратися зі страхами, які звужують твій світ, і швидко стати на ноги, якщо життя вибиває з рівноваги. Докопатися до суті речей і набути балансу між розумом, тілом і духом» [2].

5. Креативність та інноваційність – уміння знаходити нестандартні рішення.

6. Соціальна відповідальність – прагнення до розвитку суспільства.

7. Інклюзивність – здатність об'єднувати людей незалежно від їхніх поглядів, культури чи релігії.

8. Цифрова грамотність – використання технологій для оптимізації процесів.

Слід зауважити, що духовний інтелект розглядається як новий вектор розвитку лідерства.

Духовний інтелект – це здатність керуватися глобальними цілями, а не лише особистими чи корпоративними інтересами.

Саме духовний інтелект стає основою для довгострокового сталого розвитку світу.

Разом із тим, нові лідери стикнуться і з новими викликами, а саме: 1. Опір змінам, який вирішується через переосмислення традиційних підходів. 2. Культурні бар'єри, які вирішується через адаптацію до різних соціальних груп. 3. Конфлікт із застарілими системами, які вирішується через впровадження реформ. 4. Недовіра суспільства, які вирішується через прозорість, відкритість, побудову нових спільнот.

Сучасний світ потребує нового покоління лідерів, які зможуть об'єднати людей навколо глобальних цінностей.

Лідер XXI століття – це стратег, емпат, реформатор, сміливий інноватор. Він не просто керує, а створює нову реальність, навіть зустрічаючи супротив. Його діяльність спрямована не на особисте збагачення, а на сталий розвиток суспільства.

Тільки змінюючи підходи до лідерства, ми зможемо створити нову реальність, і нове майбутнє для всього світу.

Список джерел інформації

1. Гоулман Д. Емоційний інтелект у бізнесі, видавництво. Х. : Віват, 2021. 53 с.
2. Джо Боулбі. Духовний інтелект. Як SQ допомагає обійти внутрішні блоки на шляху до справжнього щастя. Літера 2022 р.
3. Роман Бондар. План перемоги. Журнал Forbs Ukraine від 27 листопада 2024 р.
4. Михайла Шелемба. «Досягати більшого. Як бути успішним, не втрачаючи енергію лідера?» Шість порад від Михайла Шелемби. Журнал Forbs Ukraine від 03 грудня 2024.

СТОЄВА Анастасія Сергіївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГУРА Тетяна Віталіївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЛІДЕРСТВІ

Проблема лідерства є надзвичайно складною та багатоаспектною. Історичні підходи до вивчення цього феномену виокремлюють якості, поведінкові особливості, ситуаційні чинники та авторитет керівника як ключові компоненти лідерства. Водночас, сучасний підхід підкреслює, що ефективне лідерство – це не лише управлінський статус або формальне виконання обов’язків керівником, а частіше здатність надихати людей, спрямовувати їх до досягнення ефективних цілей та створювати позитивне середовище для спільної роботи. У цьому контексті розвиток емоційного інтелекту виступає як ключовий чинник, що забезпечує саморозвиток особистості, підвищення самосвідомості, самоконтролю та здатності до самореалізації. Розвинений емоційний інтелект дозволяє керівнику ефективно управляти процесами, створюючи умови, в яких співробітники відчують свою цінність.

Таким чином, враховуючи, що лідерство не є суто формальним управлінням, а є мистецтвом впливу та натхнення, розвинений емоційний інтелект стає невід’ємною складовою сучасного лідера. Він дозволяє гнучко реагувати на зміни, долати виклики сучасного управлінського середовища і ефективно координувати колективну діяльність, що є критично важливим в умовах стрімких соціальних трансформацій [1].

У сучасному бізнес-середовищі, яке постійно змінюється, лідерство вже не обмежується виключно управлінськими обов’язками та технічними знаннями. Сьогодні керівники стикаються з низкою викликів, які вимагають глибокого розуміння людських емоцій та поведінки. Емоційний інтелект (EI) стає ключовим елементом для ефективного лідерства, адже дозволяє лідерам не

лише адаптуватися до швидкоплинних змін, але й створювати умови, за яких їхні команди працюють з максимальною продуктивністю та взаємодією.

Можна виокремити той факт, що сучасні лідери повинні володіти не лише стратегічним мисленням, а й розвиненими «м'якими» навичками, такими як емпатія, саморегуляція та ефективне міжособистісне спілкування. На відміну від традиційних підходів, де основна увага приділяється авторитету та контролю, сучасний підхід наголошує на важливості розвитку ЕІ для оптимізації процесів прийняття рішень, управління конфліктами та зниження плинності кадрів. Проте, незважаючи на значний прогрес у вивченні ролі ЕІ у лідерстві, багато аспектів, зокрема, інтеграція емоційного інтелекту у стратегічне планування та аналіз впливу культурних розходжень на його використання в міжнародних компаніях, залишаються недостатньо вивченими [3].

Отже, актуальним завданням є розробка і впровадження новітніх методик розвитку емоційного інтелекту через поведінкові стратегії, що дозволять лідерам сучасного бізнесу підвищувати продуктивність команди на десятки відсотків, адаптуватися до складних умов ринку та задовольняти глибокі емоційні потреби співробітників і клієнтів.

Розглянемо сутність емоційного інтелекту. ЕІ визначається як вміння відчувати, розуміти, керувати та ефективно використовувати власні емоції, а також впливати на емоції інших. Це ключова компетенція, яка забезпечує керівникам можливість приймати збалансовані рішення, враховуючи не лише раціональні, а й емоційні наслідки [2].

Яка ж роль ЕІ у системі управління персоналом? Інтеграція емоційного інтелекту в систему управління дозволяє ефективно розподіляти завдання, оптимізувати ресурси та враховувати індивідуальні потреби кожного співробітника. Це сприяє створенню позитивного робочого середовища, де кожен член команди відчуває себе цінним і має підтримку психологічну від колег [2].

Розглянемо вплив ЕІ на лідерські якості та ефективність управління. По-перше, лідери з високим рівнем ЕІ ефективно управляють власними емоціями, що знижує рівень стресу в команді та сприяє ухваленню об'єктивних рішень; по-друге, розвинена емпатія дозволяє керівнику краще зрозуміти потреби співробітників, сприяє підвищенню їх мотивації та зниженню плинності кадрів; по-третє, використання ЕІ сприяє покращенню комунікації та співпраці, що веде до оптимізації управлінських процесів у бізнес-проектах [3].

Отже, розвиток емоційного інтелекту є стратегічним інструментом для підвищення загальної ефективності організації, та особистісного зростання лідера.

Враховуючи вищевикладене, перспективами подальших досліджень є:

- розробка та впровадження крос-культурних моделей для оцінки та розвитку ЕІ в міжнародних і багатокультурних командах;
- інтеграція емоційного інтелекту при стратегічному плануванні та прийнятті рішень на вищих ешелонах управління;
- використання сучасних технологій (наприклад, алгоритмів машинного навчання, штучного інтелекту) для моніторингу та аналізу емоційних реакцій у реальному часі, що сприятиме оптимізації управлінських процесів.

Отже, можна зробити такі висновки.

1. Підвищення рівня емоційного інтелекту є ключовим чинником для розвитку лідерських якостей, що сприяє підвищенню адаптивності, ефективності управління та покращенню робочого клімату в організаціях.

2. Практичне впровадження спеціалізованих тренінгових програм демонструє позитивну динаміку в розвитку як емоційних, так і лідерських компетенцій.

3. Подальші дослідження в даній галузі дозволять розробити інноваційні методики та технологічні інструменти, які сприятимуть створенню більш гнучких і ефективних моделей управління у сучасному бізнес-середовищі.

Список джерел інформації

1. Михаліцька Н.Я., Яцик М.Р. Лідерство та комунікації в організації : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 512 с.

2. Олійник І.В. Роль емоційного інтелекту в ефективному лідерстві. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка. 2023. Т. 16. С. 222–228. URL : <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.29>

3. Передало Х.С., Шило І.В., Пігур Р.І., Мельник М.М. Розвиток лідерських якостей через емоційний інтелект та поведінкові стратегії у сучасних бізнес-проєктах. Інвестиції: практика та досвід. 2024. Т. 10/2024. С. 148–153. URL : <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.10.148>

ТИМОШИНА Світлана Миколаївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГУРА Тетяна Віталіївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ЛІДЕРІВ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ

Успішне лідерство – це не лише вміння делегувати повноваження чи приймати стратегічні рішення. Хоча ці аспекти також є важливими, але в сучасних умовах дедалі більшої уваги приділяють здатності лідера ефективно взаємодіяти з колективом, створюючи атмосферу довіри, підвищення мотивації до роботи та взаємопідтримки. Однією з ключових компетенцій, що визначають ефективність управління, виступає розвиток емоційного інтелекту (ЕІ).

ЕІ можна визначити як сукупність навичок розпізнавання, розуміння й управління як власними емоціями, так і емоціями інших людей. Дослідження у галузі психології управління демонструють, що високий рівень ЕІ у лідера сприяє підвищенню продуктивності в його команді та покращенню міжособистісної взаємодії між підлеглими.

Основні складові емоційного інтелекту, такі як самосвідомість, саморегуляція, емпатія та управління стосунками, є вкрай важливими для успішних лідерів. Самосвідомість дозволяє усвідомлювати свої емоції та їх вплив на прийняття рішень; саморегуляція допомагає лідеру контролювати імпульсивні реакції, що особливо важливо у стресових ситуаціях. Емпатія дає змогу лідерам краще зрозуміти потреби і переживання своїх співробітників або підлеглих, що сприяє побудові довіри та підвищує мотивацію в колективі. Управління стосунками між співробітниками допомагає лідерам ефективно працювати у команді, вирішувати конфліктні ситуації та мотивувати інших до досягнення спільних цілей.

Дослідження різних організацій та наукових установ підтверджують важливість емоційного інтелекту (EI) для ефективного лідерства. Так, проєкт Aristotle компанії Google встановив, що психологічна безпека, яку створюють лідери з високим рівнем EI, є ключовим фактором ефективної роботи команд, адже вона сприяє відкритій комунікації, довірі та готовності брати на себе ініціативу. Дослідження, проведене у 2012 році, встановило сильний позитивний зв'язок між рівнем EI керівників та їхніми професійними досягненнями (коефіцієнт кореляції 0.963). Це свідчить про те, що розвиток емоційних компетенцій є не менш важливим, ніж підвищення професійної кваліфікації. Модель Бар-Она показує, що успішне лідерство на 67% залежить від емоційного інтелекту (EI), тоді як рівень IQ впливає лише на 6%. Це означає, що вміння керувати емоціями та спілкуватися з людьми важливіші для лідера, ніж високий рівень IQ. Тож розвиток EI є ключовим для тих, хто хоче ефективно управляти командою та досягати успішних результатів.

Розвиток емоційного інтелекту – це постійна робота над собою, що вимагає часу та свідомих зусиль. У виданні *The Emotionally Intelligent Workplace* представлені корисні поради для лідерів. Наприклад, щоб краще розуміти свої емоції, варто вести щоденник або періодично прохати колег дати зворотний зв'язок за допомогою опитувань «360 градусів». А щоб навчитися контролювати себе в стресових ситуаціях, корисними будуть майндфулнес-практики та вправи на зміну мислення. Розвинути емпатію як складника EI, допомагають рольові ігри та завдання на розпізнавання емоцій, а покращити стосунки з командою допомагають тренінги з розвитку комунікації, управління конфліктами та застосування наставництва. Не варто забувати й про мотивацію: чітко поставлені особисті цілі та продуманий план їх досягнення підтримують натхнення та бажання рухатися вперед.

Емоційний інтелект – це основа справжнього лідерства. Він дає змогу краще розуміти себе й інших, будувати здорові стосунки та створювати в команді атмосферу, де кожен почувається комфортно. На відміну від поширеної думки, що лідер має бути передусім розумним і досвідченим, дослідження показують: саме здатність до емпатії, вміння керувати емоціями та взаємодіяти з людьми відіграють ключову роль у досягненні результатів. Лідери з високим емоційним інтелектом краще справляються зі стресом, надихають команду й створюють середовище, де можна вільно висловлювати думки та проявляти особисту ініціативу.

Сьогодні, особливо у сферах, де важлива взаємодія з людьми, розвиток емоційного інтелекту вже не є простою додатковою перевагою – це необхідність. Робота над собою у напрямках самосвідомості, самоконтролю, емпатії та побудови стосунків допомагає лідерам не лише стати кращими професіоналами, а й об'єднати команду для досягнення спільних цілей. Емоційний інтелект – це не просто навичка. Це інструмент, який допомагає не лише досягати успіху, а й робити це з повагою до людей, підтримуючи довіру, мотивацію та стабільність у колективі.

Список джерел інформації

1. Емоційний інтелект / Деніел Гоулман ; пер. з англ. С.-Л. Гумецької. Х. : Віват, 2020. 512 с.
2. Боковець О.І. Емоційний інтелект як ресурс психічного здоров'я. Габітус. 2022. № 37. С. 68–75.
3. Cherniss, C. (2010). Emotional intelligence: Toward clarification of a concept. *Industrial/Organizational Psychology*, 3 (2), P.110–126.
4. Project Aristotle by Google. Google re:Work: Guide: What makes a team effective? URL : <https://rework.withgoogle.com/en/guides/understanding-team-effectiveness#identify-dynamics-of-effective-teams>
5. Goleman, D., Boyatzis, R.E., & McKee, A. (2013). *Primal Leadership: Unleashing the Power of Emotional Intelligence*. Harvard Business Review Press. URL : https://www.researchgate.net/publication/230854764_Primal_Leadership_Realizing_the_Power_of_Emotional_Intelligence

ХАУСТОВА Анастасія Ігорівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПІДБУЦЬКА Ніна Вікторівна

д.психол.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗВИТКУ ЛІДЕРСТВА

Загалом, тема лідерства була та залишається актуальною для сучасного суспільства, яке все більше потребує ініціативних та відповідальних фахівців. Формування лідерських якостей у майбутніх спеціалістів є надзвичайно важливим, адже сучасний ринок праці вимагає не лише якісних професійних вмінь, а й здатності до ефективного управління, прийняття рішень та роботи в команді. У сучасних умовах важливою є не лише професійна компетентність, а й соціальні навички, наприклад, вміння надихати та організовувати колектив на досягнення спільної мети, розуміти емоції людей, вміти керувати власними емоціями, що сприяє розвитку організацій та підвищенню продуктивності. Усе це включає в себе емоційний інтелект (EI). Високий рівень емоційного

інтелекту є досить актуальним у багатьох сферах, але саме в контексті ефективного лідерства він є однією з основних якостей на сьогодні.

Емоційний інтелект розглядають саме як групу певних здібностей, завдяки яким йде усвідомлення, розуміння та аналіз як власних емоцій, так і емоцій інших людей. Чим вище рівень емоційного інтелекту, тим краще людина ідентифікує власні емоції, розрізняє їх та добре володіє власною емоційною сферою. Також, від рівню емоційного інтелекту залежать взаємини з оточуючими – чим вище рівень, тим краще та ефективніше людина розрізняє почуття та емоції інших, простіше вливається у колективи, більш продуктивно та здорово будує нові відносини та швидше досягає власних цілей. Люди з високим рівнем емоційного інтелекту краще співпрацюють у командах, демонструють лідерські якості та більш ефективно адаптуються до змін. Розвинений емоційний інтелект сприяє більшій стійкості до стресу, зниженню рівня тривожності та депресії. Люди, які розуміють і регулюють власні емоції, частіше відчуваються щасливими та задоволеним життям.

Сучасні науковці виділяють п'ять найважливіших психологічних аспектів емоційного інтелекту, до яких відносяться самоконтроль (саморегуляція), самосвідомість, мотивація, соціальні навички (соціальне розуміння) та емпатії. Саме це є важливим для будь якого лідера, адже він повинен розуміти свої емоції, що їх викликає та як вони можуть впливати на прийняття важливих рішень та цілком на поведінку. Вміння не тільки розуміти, але й керувати власними емоціями є надзвичайно важливим, лідер – це людина, на якій завжди більше відповідальності, і яка має вміти працювати під більшим тиском та в стресових ситуаціях, при цьому надихаючи інших співробітників та демонструючи їм приклад власною поведінкою; це є важливим пунктом для побудови міцних команд та колективів, які будуть відзначатись ефективністю та результативністю. При цьому, лідеру також важливо розуміти атмосферу та динаміку власного колективу задля вибору вірної стратегії, побудови сприятливого та продуктивного робочого середовища для працівників, а також для запобігання та керування конфліктними ситуаціями. Емпатія також займає не останнє місце: хоча на перший погляд може здаватись, що ця якість не є важливою для лідера, але все ж таки виявляти співчуття, підтримку, уважно слухати своїх співробітників, розуміти їхні почуття та потреби – все це сприяє підвищенню довіри, впевненості з боку колективу, поліпшує співпрацю та загалом дуже добре впливає на робочу атмосферу.

Важливо врахувати той момент, що емоційний інтелект можна розвивати і тренувати за допомогою таких методів, як самоаналіз та рефлексія, які сприяють вдосконаленню навичок самоусвідомлення, кращого розуміння власних емоцій та керування ними, навчання та розвиток емпатії через активне слухання та уважне ставлення до потреб інших. Також, не слід забувати про професійні тренінги з розвитку емоційного інтелекту, які можуть допомогти лідерам розвинути необхідні навички.

Отже, з цього можна зробити висновок, що емоційний інтелект є важливою складовою для лідерства та ефективного керування колективом. Розвиток навичок емоційного інтелекту є запорукою досягненню гармонії в робочому середовищі, сприяє творчому мисленню, довірі з боку колективу та підвищенню результативності діяльності.

Список джерел інформації

1. Козлова В. Технологія EQ-BOOST. Як використовувати емоційний інтелект у бізнесі та житті. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 176 с.
2. Mayer, J.D., & Salovey, P. (2007). Mayer-Salovey-Caruso emotional intelligence test. Toronto : Multi-Health Systems Incorporated. P. 36.
3. Сучасна гуманітарна наука в інтерпретації молодих дослідників: Збірник доповідей учасників всеукраїнської студентсько-учнівської науково-практичної он-лайн конференції. К.: НУБІП України, 2021. С. 43–45.

ШАПОЛОВА Вікторія Валеріївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПІКОВЕЦЬ Наталія Леонідівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ЛІДЕР ТА КОМАНДА В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ: МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

У наш час високої турбулентності та невизначеності прийшло усвідомлення, що мотивована команда разом може зробити набагато більше, ніж просто відділ співробітників. Тому зараз однією з важливих та затребуваних навичок лідера в соціальній сфері є створення та збереження ефективної та вмотивованої команди.

Лідер часто стикається з задачею: як же мотивувати свою команду на гарну роботу та досягнення результатів? Питання мотивації команди розглядали як вітчизняні так і західні автори, а саме: Ф. Герцберг, Э. Лоулер, Д. МакГрегор, Д. Мак-Клелланд, А. Маслоу, М. Мескон, Л. Портер, А.О. Азарова, О.А. Грішнова, С.Л. Іванов, Г.В. Іванченко, О.В. Тужилкіна, В.В. Гончар, Н.О. Обухова.

У соціальній сфері лідер може використовувати такі матеріальні інструменти мотивації, як: зарплата, премії, бонуси, соціальний пакет, підвищення кваліфікації, квитки на різні культурні заходи, оплата послуг психолога, що зараз є дуже актуальним та важливим для підтримки ментального здоров'я.

Матеріальна мотивація важлива для членів команди, і вони повинні отримувати гідну оплату своєї праці. Але, якщо ми згадаємо піраміду потреб А. Маслоу, то при досягненні певного рівня, матеріальна винагорода не буде такою важливою, і лідеру потрібні інші варіанти мотивації. Тому лідеру важливо знати, як він може мотивувати свою команду. Крім матеріальної мотивації існує ще і нематеріальна мотивація, яку лідер якраз і може використати для мотивування своєї команди.

На думку науковців, що займаються вивченням мотивації, для нематеріальної мотивації команди можна використовувати наступне:

1. Створення культури довіри. Люди щасливіші в компанії, де розвинена довіра. Культура довіри сприяє розвитку інновацій та креативності. Творчість ґрунтується на спонтанності, а метод спроб та помилок є прийнятною частиною цього. Співчуття та підтримка, які допомагають членам команди вчитися на своїх помилках, а не страх наслідків, зрештою призведуть до найбільш надихаючого творчого результату [2].

2. Давати та приймати зворотний зв'язок. Команда хоче вчитися і рости, і відчуває, що сьогодні їм стоїть завдання стати кращими, ніж учора. Тому пошук способів сприяти цьому зростанню шляхом надання конструктивного зворотного зв'язку є важливою навичкою, який потрібно розвинути лідеру.

Для надання зворотнього зв'язку можна використовувати сендвіч-метод (позитивний, конструктивний, позитивний). Одна справа критикувати, а інша – надати конструктивний зворотний зв'язок та підказати шлях до покращення. Тут можна використати коучинговий підхід, коли член команди сам знайде відповідь на питання «Як можна покращити?». Найкращі команди – це ті, в яких члени команди почуваються комфортно, надаючи своїм керівникам/лідерам чесний зворотний зв'язок [2].

3. Дякувати за роботу. Дякуйте членам команди за те, що вони роблять. Важливо, щоб члени вашої команди відчували, що їх та їхню роботу цінують. Це можна робити як особисто, так і на зустрічах всієї команди [1].

4. Залучення команди до формування цілей та прийняття рішень. Будь-які ініціативи, які «спускаються зверху», зазвичай дуже важко приживаються всередині команди і часто є демотивуючими. Якщо рішення було прийнято за участю самої людини, виконання цього рішення завжди буде даватися простіше та легше [2].

5. Давати можливість проявити себе. Ставити цікаві та амбітні завдання, де члени команди можуть опанувати нові навички та проявити себе.

Поєднання інструментів матеріальної та нематеріальної мотивації дозволить створити лідеру ефективну систему мотивації для своєї команди.

Список джерел інформації

1. Гончар В.В., Обухова Н.О. Методи нематеріального мотивування персоналу на промислових підприємствах у кризовий період. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2015. Т. 3, № 2. С. 133–139. URL : <https://core.ac.uk/download/pdf/74515356.pdf>

2. Піковець Н.Л. Чим можна мотивувати команду крім підвищення заробітної плати. The Page. URL : <https://thepage.ua/ua/experts/yakimi-metodami-motivuvati-spivrobitnikiv>

ЯРЕМЕНКО Карина Русланівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПІДБУЦЬКА Ніна Вікторівна

д.психол.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЕФЕКТИВНОГО ЛІДЕРСТВА

Комунікативна компетентність є ключовою складовою ефективного лідерства. Лідер виконує роль комунікатора, який забезпечує чіткий обмін інформацією, формує атмосферу довіри та допомагає колективу зберігати емоційну рівновагу, підтримувати мотивацію та сприяти злагодженій роботі в команді [1].

Основним принципом є чітке формулювання мети комунікації. Лідер повинен чітко окреслювати бажаний результат спілкування, щоб вчасно виявляти проблеми та коригувати взаємодію у команді [2]. Лідер не лише передає інформацію, а й допомагає команді зрозуміти її значення в контексті загальної стратегії [3].

Ефективне лідерство передбачає уважність до почуттів, запитань та зауважень співробітників [3]. Комунікація не може бути односторонньою: лідер повинен бути відкритим до діалогу, вміти слухати та враховувати точку зору співрозмовників, сприяти дискусіям і залучати команду до ухвалення рішень [2].

Важливий елемент комунікативної компетентності – здатність працювати з конфліктами. Сприйняття конфліктних ситуацій з позиції «+» передбачає пошук позитивних моментів конфлікту задля виявлення проблеми. Лідер має сприймати негативний фідбек не як загрозу, а як ресурс для вдосконалення і можливість для розвитку, перетворюючи конфлікти на інструмент покращення взаємодії [2]. Лідери, які активно використовують фідбек, можуть швидко покращувати свій стиль керівництва. Цей аспект передбачає, що комунікативний лідер шукає негативні відгуки – учасники групи дають конкретний, збалансований зворотній зв'язок стосовно нещодавніх подій, щоб він міг визначити шляхи покращення свого лідерства [3].

Значну роль відіграє правило комунікативного «виграшу» (англ. win-win), яке передбачає пошук взаємовигідних рішень, а командне рішення сприймається як найкраще для всіх учасників процесу. Лідер, який застосовує таку стратегію, створює умови для відкритого діалогу, не нав'язуючи свою позицію [2].

Окрім офіційної комунікації, велике значення має неформальне спілкування. Комунікативний лідер, який слухає інших колег та бере участь у розмові сприяє налагодженню довірливих відносин та згуртованість у команді [3].

Емоційний інтелект є важливою складовою комунікативної компетентності лідера. Ця складова сприяє ефективнішій взаємодії з командою, підвищенню мотивації учасників та створенню позитивного клімату. Для ефективного керування процесом спілкування лідеру варто мати такі якості, як емпатія, доброзичливість та автентичність [4].

Важливу роль відіграє емоційний аспект комунікації, який включає підтримку позитивного клімату в групі. Важливе значення має створення лідером атмосфери довіри, демонструючи вдячність, підтримку та залученість по відношенню до кожного члена команди, бо група сприймає стиль спілкування керівника як показник ставлення до них з боку всієї організації. Через комунікацію лідер надихає та сприяє розвитку персоналу. Йому важливо бути відкритим та доступним для команди, адже відкритий комунікаційний клімат дозволяє працівникам вільно висловлювати свої ідеї, ініціювати пропозиції та конструктивно взаємодіяти. Залученість кожного учасника до процесу ухвалення рішень сприяє їхній мотивації та підвищує ефективність командної роботи [2; 3].

Отже, комунікативна компетентність є ключовим фактором ефективного лідерства. Формування відкритого комунікаційного клімату, конструктивний підхід до конфліктів і використання зворотного зв'язку сприяють згуртованості команди та підвищенню якості управлінського процесу.

Список джерел інформації

1. Галюк І.Б., Вербовська Л.С., Стецько О.І. Специфіка організації внутрішніх організаційних комунікацій та поведінки лідера в умовах змін. Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, , кафедра менеджменту та адміністрування. Івано-Франківськ, 2022. С. 137–145.

2. Михаліцька Н.Я., Яцик М.Р. Лідерство та комунікації в організації: навчальний посібник. Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2024. 512 с.

3. Постоленко І. Комунікативне лідерство: загальна концепція. Соціальна робота та соціальна освіта. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2022. Вип. 2 (9). С. 33–41.

4. Романовський О., Квасник О., Шаполова В., Чала Ю., Бондаренко В. Обов'язкові складові особистості харизматичного лідера як запорука його успіху. Лідер. Еліта. Суспільство. Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Харків, 2017. С. 60–70.

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУСПІЛЬСТВІ ЗМІН

ВАРАВІН Владислав Романович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ЧЕБОТАРЬОВ Микола Корнійович

к.пед.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Актуальність теми соціального розвитку зростає через зростаючу роль соціальної політики у формуванні стабільного та справедливого суспільства. Соціальні проблеми, такі як недостатній доступ до освіти, медичних послуг та соціального захисту, особливо впливають на вразливі групи населення, включаючи дітей, людей похилого віку та представників меншостей. У цьому контексті розробка ефективних соціальних ініціатив стає необхідною умовою для створення рівних можливостей для всіх.

Соціальний розвиток є складним і багатовимірним процесом, який охоплює поліпшення умов життя населення, підвищення соціальної справедливості та забезпечення сталого економічного і культурного прогресу. Це не лише зміни в рівні доходів чи доступі до ресурсів, але й трансформація суспільства у напрямку гармонізації інтересів усіх соціальних груп.

Соціальний розвиток відображає якісні зміни в таких аспектах [1]:

1. Економічне забезпечення: підвищення доходів населення, зниження рівня бідності, створення робочих місць.
2. Доступ до базових послуг: освіта, охорона здоров'я, соціальний захист, інфраструктура.
3. Соціальна справедливість: рівність можливостей для різних соціальних груп, включаючи жінок, людей з інвалідністю, національні меншини.
4. Гуманітарний прогрес: розвиток культури, науки, мистецтва, духовності.

Для розуміння процесів соціального розвитку використовуються різні теорії та моделі, які пояснюють механізми змін у суспільстві [2]:

1. Теорія модернізації. Ця теорія акцентує увагу на переході від традиційного до індустріального суспільства. Основними етапами є розвиток індустрії, урбанізація, демократизація та зростання освіти.

2. Теорія залежності. Згідно з цією концепцією, країни, що розвиваються, залишаються залежними від розвинених держав через нерівноправні економічні та торговельні відносини.

3. Теорія людського розвитку. Основним показником є розвиток особистості. Ключовими аспектами є доступ до освіти, охорони здоров'я та свобода вибору.

4. Теорія стійкого розвитку. Ця теорія базується на забезпеченні балансу між економічним зростанням, соціальною стабільністю та збереженням довкілля для майбутніх поколінь.

5. Теорія соціального капіталу. Вона підкреслює важливість соціальних зв'язків, довіри та співпраці для досягнення соціального прогресу.

6. Інституційна теорія. Роль ефективних інституцій, таких як закони, правопорядок та соціальні служби, є ключовою для забезпечення рівного доступу до ресурсів.

Ці теорії дають змогу комплексно оцінити соціальний розвиток та розробити ефективні підходи до його покращення.

Список джерел інформації

1. Радченко Л.П. Людський розвиток: еволюція концепції та пріоритетні напрями реалізації в національній економіці України. 2016. URL : <http://econtlaw.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/02/2-67-76.pdf>

2. Ралко О.С. Особливості реалізації соціальної політики ЄС. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент : зб. наук. пр. 2016. Вип. 21. С. 37–40.

ВЕРТОСЕНКО Олена Юрївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГРЕНЬ Лариса Миколаївна

д.держ.упр., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

СОЦІАЛЬНА СФЕРА: СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ СКЛАДОВІ

Соціальна сфера – галузь життєдіяльності людського суспільства, яка охоплює весь простір життя людини від умов її праці і побуту, освіти, здоров'я і дозвілля до соціально-класових і соціально-етнічних відносин [5]. Соціальна сфера виступає одним із сегментів соціального простору. Простір соціальної сфери науковці визначають як «рухливе поле взаємодій людини й зовнішнього середовища, що являє собою сукупність фізичних і соціальних факторів організації й оптимізації життєдіяльності особистості» [1, с. 233]. На думку М. Кальницької, «соціальна сфера як важлива сфера національної економіки України на даному етапі є складною і динамічною системою, у якій відбуваються кількісні і якісні зміни, ця система постійно змінює напрями розвитку і трансформації» [2, с. 530].

На переконання О. Калініченко, «соціальна сфера містить у собі всі складові, які слугують її відтворенню, функціонуванню й розвитку: суб'єкти соціальної сфери – індивіди, спільності та саме суспільство як соціальний організм; підсистеми соціальної сфери – сфери освіти, родини, праці, побуту, соціальна інфраструктура тощо; соціальні інститути й організації, що здійснюють управління соціальною сферою; соціальні зв'язки й відносини між

суб'єктами, підсистемами та інститутами; потреби, цінності й норми, що лежать в основі цих відносин; процеси в соціальній сфері» [1, с. 233].

Функціонування соціальної сфери здійснюється через діяльність конкретних установ соціальної інфраструктури, до якої включають такі галузі, як «охорону здоров'я і фізичну культуру; освіту та науку; житлово-комунальне господарство; пасажирський транспорт і зв'язок; побутове обслуговування; соціальне забезпечення та соціальний захист; культуру й мистецтво; діяльність із забезпечення зайнятості населення» [4, с. 400]

Аналізуючи сучасні підходи до визначення категорії «соціальна сфера», М. Кальницька виокремлює такі «три теоретичні підходи, як процесуальний, змістовий, інституційний» [2, с. 529] і, на підставі визначених підходів, авторка трактує «поняття «соціальна сфера»: 1) процесуальний підхід (соціальні процеси та форми соціальної діяльності спрямовані на підвищення рівня життя у суспільстві); 2) змістовий підхід (спрямований на змістове наповнення поняття «соціальна сфера»); 3) інституційний підхід (розглядає інституційні одиниці, які забезпечують у суспільстві підвищення рівня життя) [2, с. 530].

В Україні наявні несприятливі передумови розвитку соціальної сфери, до яких можна віднести «звуження освітнього потенціалу» [2, с. 533]. З метою зацікавленості населення у благодійності та звернення уваги на проблему освіти в Україні, нами було розроблено проєкт створення краудфандингової платформи для збору коштів на підтримку навчальних закладів.

Краудфандинг є новітнім механізмом залучення коштів від багатьох фізичних осіб, які прагнуть фінансово підтримати певний проєкт. Своєю чергою, краудфандингові платформи – це спеціалізовані сайти, де автори різноманітних проєктів можуть розповісти про свій задум та отримати громадське фінансування в обмін на свій продукт і спеціальні винагороди [6, с. 91]. Як зауважує Л. Куценко, «такі платформи бувають загальними (працюють одразу з багатьма сферами: економіка, музика, екологія, мистецтво, соціальний бізнес, технології тощо) і спеціалізованими (напр., освітні)» [3].

Метою даного проєкту є заохочення дітей шкільного віку до навчання, підвищення технічного забезпечення навчальних закладів та заохочення суспільства до благодійності у сфері освіти та науки.

Для реалізації даного проєкту було досліджено види краудфандингових платформ, основи їх діяльності та основні принципи. До найбільш популярних краудфандингових платформ можна віднести наступні: www.kickstarter.com, www.indiegogo.com, www.rockethub.com, www.ppeerbackers.com. Даний проєкт належить до безоплатного типу краудфандингу, адже всі зібрані кошти підуть на благодійність, на розвиток шкіл та інших навчальних закладів. Також представлений нами проєкт не несе за собою фінансової чи будь-якої іншої винагороди. Результатом даної проєктної діяльності можна вважати сайт – краудфандингова платформа для збору коштів на соціальні проєкти у сфері освіти. Основні види проєктів, що будуть опубліковані на платформі – проєкти для покращення технічного оснащення сучасних навчальних закладів. Також завершений проєкт включає в себе проведення рекламної кампанії для розвитку платформи, що сприятиме її подальшій діяльності та допоможе збільшити зацікавленість населення у благодійності та звернути увагу на проблему освіти в Україні.

Список джерел інформації

1. Калініченко О.О. Соціальна сфера в аспекті державного управління. Національне господарство України: теорія та практика управління : зб. наук. пр. Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2011. С. 231–234.
2. Кальницька М.А. Теоретичні підходи до визначення соціальної сфери та особливості її функціонування в Україні. Економіка і суспільство. Вип. 10. 2017. С. 529-534.
3. Куценко Л.В. Чинники успішності краудфандингу у видавничій справі: світовий та вітчизняний досвід. Держава та регіони. Соціальні комунікації. 2019. № 4. С. 64–71. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/dorsk_2019_4_11
4. Медяник В.А. Соціальна сфера як предмет адміністративно-правового забезпечення. Юридичний науковий електронний журнал. № 1. 2021. С. 399–401.
5. Соціальна сфера. URL : <https://vue.gov.ua/%D0%A1%D0%BE%>
6. Тоцька О., Вавдіюк Н. Діяльність краудфандингових платформ в Україні: регіональний аспект. Світ фінансів. № 1 (70). 2022. С. 89–98.

ВОЛКОВА Наталія Василівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПЕРЕВАЛОВА Людмила Вікторівна

к.філос.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ГАРАНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МЕДИЦИНА ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ

Науковці розглядають «здоров'я як суспільну цінність, яка має бути забезпечена системою наукових і практичних заходів збереження і зміцнення здоров'я, діяльністю структур, що їх реалізують та усвідомленою турботою кожного члена суспільства про особисте і громадське здоров'я» [1, с. 8].

Мета здоров'язбережувальних освітніх технологій – забезпечення умов фізичного, психічного, соціального та духовного комфорту, що сприяють продуктивній навчально-пізнавальній та практичній діяльності учасників освітнього процесу, заснованій на науковій організації праці та культурі здорового способу життя особистості [1, с. 10].

Проектування процесу здоров'язбережувального навчання учнів/студентів вимагає розроблення спеціальних здоров'язбережувальних методик і технологій для використання у закладах освіти [1, с. 7].

Чимало науковців досліджували проблему здоров'язбереження як в медичному, так і в педагогічному та психологічному аспектах [1, с. 11].

У медичній діагностиці одним із найголовніших і найскладніших завдань є правильна постановка діагнозу. Від неї залежить усе подальше лікування. У

всьому світі за останні роки відзначається зростання частоти пухлин головного мозку. Воно склало 6 відсоткових пунктів від усіх новоутворень всього за кілька років у країнах Західної Європи.

В Україні частота пухлин мозку становить 10 на 100 000 населення, причому більше половини з них становлять внутрішньомозкові пухлини. Завдання діагностики злоякісних пухлин мозку дуже актуальне, підвищення швидкості діагностики за допомогою аналізу знімків МРТ головного мозку з використанням методів глибокого навчання призведе до більш ранньої діагностики, а, отже, і до якнайшвидшого призначення відповідного лікування.

Сегментація зображення є одним із найважливіших етапів аналізу та обробки зображень МРТ, що значною мірою визначають ефективність виділення патологій. Удосконалення наявних алгоритмів (і програмних засобів, що їх реалізують) дає змогу зменшити кількість помилок 1-го і 2-го роду при виявленні пухлин.

Нами було розроблено соціальний проект «Потік» для вирішення проблеми, пов'язаної з низьким доступом населення України до МРТ головного мозку на основі глибокого навчання. Основними проблемами, які планують вирішити за допомогою програмного забезпечення «Потік», є: кадровий голод медичного персоналу, високий показник лікарських помилок, довгий час опису результатів дослідження і черги на дослідження.

Ідея проекту: розробка системи сегментації МРТ головного мозку на основі глибокого навчання.

Ця програма допоможе визначити такі захворювання: хронічна ішемія, гліоз; гостра ішемія, інсульт; кістково-гліозні зміни; кіста; пухлина; крововилив; лейкоареоз; демієлінезація; перифокальний набряк. Новизна пропонується в інноваційному проекті рішень: розробки в цій галузі ведуться за кордоном. Такі мастодонти, як Google і Nvidia, активно займаються дослідженням нейромереж і їхнім використанням у діагностиці пухлин. Програмні рішення для українського ринку відсутні.

Програмний продукт може бути застосований у галузі цифрової медицини. Систему може бути впроваджено в діяльність будь-якого медичного закладу, який здійснює дослідження МРТ. Користувачем цієї інформаційної системи може бути будь-яке лікувальне та діагностичне підприємство. Як споживачів розглядаються медичні організації: онкологічні центри, поліклініки, лікарні, державні та приватні лікувальні установи.

Обсяг ринку прогнозованої аналітики в охороні здоров'я досяг 10687,4 млн дол. США у 2023 році. Значно збільшився сукупний середньорічний темп зростання – на 19,8 % з 2016 року. Очікується, що до 2026 року обсяг ринку збільшиться до 33199,2 млн дол. США, а до 2031 року досягне показника в 114051,5 млн. дол. США. Що стосується ринку України, то в нашій країні близько 4000 лікувальних установ виконують МРТ діагностику. Мета до 2025 року – інтегрувати і супроводжувати ПЗ в 5 % клінік, таким чином щорічний виторг складе 1,5 млн грн. [1].

Конкурентні переваги створюваного продукту, порівняння техніко-економічних характеристик з основними аналогами, у тому числі світовими:

– <https://botkin.ai/> – Botkin.ai системи аналізу медичних зображень легень, мамографії (знімків кт грудної клітки). Інструментальні засоби цієї системи не реалізують аналіз знімків головного мозку людини;

– <https://brainscan.ai/> – brainScan система аналізу знімків головного мозку. Закритий код, хмарне опрацювання досліджень МРТ, що потенційно порушує принцип лікарської таємниці, технологія доступна до придбання тільки на ринках деяких країн Європи і США, реалізація в Україні відсутня.

Критерії успіху пілотування проєкту такі: оцінка користувачів і замовників: головного лікаря і лікарів рентгенологів – не нижче 4/5; готовність рекомендувати ПЗ – не нижче 65 %; рівень інформативності описів – підготовлені описи можуть використовувати лікарі суміжних спеціальностей.

Список джерел інформації

1. Рибалко Л.М. Технології здоров'язбереження як наукова проблема. Технології здоров'язбереження: теорія і практика : кол. моногр. ; за заг. ред. проф. Л.М. Рибалко. Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2022. С. 6–24. URL : <https://reposit.nupp.edu.ua/handle/PoltNTU/14348>

ГРЕНЬ Лариса Миколаївна

д.держ. упр., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ЧЕБОТАРЬОВ Микола Корнійович

к.пед.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПАНФІЛОВ Юрій Іванович

к.психол.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ В УКРАЇНІ

У цивілізованому світі особлива роль у забезпеченні життєдіяльності літніх людей відводиться державі. Кожна людина, що дожила до похилого віку, має право розраховувати на допомогу держави. Людина похилого віку, яка не може самостійно пересуватися або за станом здоров'я потребує постійного догляду, має право на обслуговування у стаціонарних закладах соціального обслуговування. Закон «Про соціальні послуги» визначає та характеризує наступні види соціальних послуг, серед яких: соціально-побутові, психологічні, соціально-педагогічні, соціально-медичні, соціально-економічні, юридичні, послуги з працевлаштування, послуги з професійної реабілітації осіб з обмеженими фізичними можливостями, інформаційні, інші соціальні послуги. Проєкт Міністерства у справах міжнародного розвитку Великобританії (DFID, 2015-2025 рр.) «Сприяння реформі соціальних послуг в Україні» [5] покликає сприяти підвищенню спроможності надавати якісні і економічно ефективні соціальні послуги з дедалі більшим акцентом на задоволенні потреб одержувачів послуг і наданні їх на рівні громади шляхом створення передумов для цього на місцевому, регіональному та загальнонаціональному рівні, а також

реформуванню послуг, що надаються у стаціонарних закладах, як складової збалансованого надання соціальних послуг. У системі соціального захисту населення розвинена мережа територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг), які є спеціальними державними, або комунальними установами, що надають соціальні послуги пенсіонерам, інвалідам, самотнім непрацездатним та іншим соціально незахищеним громадянам вдома, в умовах стаціонарного, тимчасового та денного перебування, які спрямовані на підтримання їхньої життєдіяльності та соціальної активності. Також, територіальні центри впроваджують інноваційні моделі надання соціальних послуг на рівні громади [8].

Незважаючи на впровадження інноваційних моделей надання послуг людям похилого віку, існують проблеми у функціонуванні системи якісних соціальних послуг, які проявляються у таких аспектах: невідповідність соціального обслуговування міжнародним стандартам, відсутність державних стандартів соціальних послуг; недостатній розвиток інфраструктури ринку соціальних послуг відповідно до зростання потреби у збільшенні кількості осіб, які потребують соціальної допомоги; низька ефективність організаційно-економічного механізму надання соціальних послуг на дому; зростання рівня незадоволеності громадян щодо якості отримуваних соціальних послуг; недостатній рівень кваліфікації працівників соціальних служб; невисокий рівень соціальних видатків порівняно з країнами ЄС та ін. [3].

У зв'язку з наявними проблемами у функціонуванні системи соціальних послуг програма економічних реформ Президента України створила винятковий політичний імпульс для консолідації і запровадження багаторічних напрацювань щодо оптимізації системи надання соціальних послуг вразливим категоріям населення в Україні. Вирішальною частиною запланованої реформи є її фінансово-бюджетна складова. Перехід на надання соціальних послуг на засадах бюджетного замовлення потребуватиме низки змін у бюджетному законодавстві і модифікації підходів у плануванні відповідних фінансових потоків. Урядова Стратегія реформування системи надання соціальних послуг рамково визначає напрями необхідних змін у бюджетному законодавстві як такі, що необхідні для функціонування модернізованого ринку соціальних послуг за принципом «Гроші ходять за отримувачем послуг». Однак детальний план заходів і відповідні фінансові розрахунки для їх реалізації повинні бути розроблені додатково. Зокрема, вирішення потребують такі питання:

1. Надання послуг, орієнтованих на результат і на потреби клієнта. Створення ринкових механізмів взаємодії між розпорядниками бюджетних коштів і надавачами послуг. Для фінансування послуг на місцевому рівні, що вимагає розробки і апробації відповідних моделей використання бюджетних коштів, включно з механізмами для вивчення потреб клієнтів, постановки ефективних технічних завдань для постачальників послуг, створення потужностей для контролю надання послуг та зовнішнього контролю використання бюджетних ресурсів.

2. На національному рівні, діючий підхід до визначення обсягу трансферту вирівнювання, що обраховується на функцію соціального захисту, є відчутною перешкодою для здійснення переходу від утримання закладів до фінансування послуг. У формулі розподілу трансфертів, розрахунковий обсяг видатків на цю функцію для кожного бюджету визначається залежно від кількості зареєстрованих

клієнтів діючих установ. Таким чином, цей підхід розподіляє трансфертний ресурс між місцевими бюджетами пропорційно до величини уже наявної в них інфраструктури бюджетних установ, причому віддаючи особливу фінансову перевагу бюджетним установам стаціонарного типу [2].

Покращенню й відновленню психічного й фізичного здоров'я людей похилого віку у кожному Територіальному центрі обслуговування одиноких непрацездатних громадян в Україні сприяють Університети третього віку, діяльність яких спрямована на згуртованість людей похилого віку, взаєморозуміння, підвищення самооцінки, розширення та передачу знань та навичок, розвиток потенційних здібностей, вирішення складних життєвих обставин.

В Україні актуальність упровадження перспективи сильних сторін у практику діяльності університетів третього віку, окрім вищеназваних чинників, посилюється викликами і ризиками, пов'язаними з широкомасштабними військовими діями на значній території України; зростанням чисельності вимушено переміщених осіб, у тому числі і людей літнього віку; кадровим дефіцитом професійних фахівців соціальної роботи; необхідністю надання допомоги і підтримки людям літнього віку в умовах військового стану [6, с. 138].

Університети третього віку – це інноваційна соціально-педагогічна послуга, що має на меті реалізацію принципу «Навчання протягом усього життя». Навчання в університетах третього віку безкоштовне та проводиться на основі власної активності слухачів і постійного діалогу з викладачем і не регламентується обов'язковими програмами.

Університети третього віку – це:

- геронтологічні установи – осередки, де відбувається навчання літніх людей та можуть здійснюватися окремі дослідження, щодо процесу старіння й старості;

- освітні установи або навчальні центри неформальної освіти (діяльність спрямована на популяризацію активного довголіття);

- соціально-освітні інституції (сприяють соціальній адаптації людей пенсійного або передпенсійного віку);

- різновид навчального співтовариства (об'єднання літніх людей, які прагнуть брати активну участь в житті суспільства);

- форма суспільної інтеграції старших людей (сприяє створенню умов для соціалізації та соціальної адаптації осіб похилого віку) [4, с. 30].

Актуальність удосконалення діяльності університетів третього віку в міжнародній практиці зумовлюється низкою чинників: зростанням запитів людей літнього віку щодо умов їхньої життєдіяльності та способів самореалізації; зростанням популярності університетів третього віку як інноваційного освітнього і соціокультурного проекту, зорієнтованого на урізноманітнення життя людей літнього віку; потенційними можливостями і бажанням людей літнього віку активно долучатися до урізноманітнення своєї життєдіяльності у різних її проявах [6, с. 137].

Сучасні Університети третього віку мають два рівні:

I. державний (обласні, муніципальні, районні управління і територіальні центри та їх партнери, громадські організації) ;

II. недержавний (рухи, благодійні фонди у партнерстві з іноземними спонсорами, навчальні заклади недержавної форми власності, фізичні особи).

Структурна підпорядкованість «Університетів третього віку»:

1) соціально-педагогічна послуга «Університет третього віку» як структурний підрозділ Центру соціального обслуговування;

2) освітній центр «Університет третього віку» як структурний підрозділ державних вищих навчальних закладів або окремих факультет приватного вищого навчального закладу;

3) соціальний проект «Університет третього віку» як конкретна діяльність громадської організації або спеціально створена громадська організація, яка за змістом та функціями здійснює відповідну освітню діяльність з надання соціально-педагогічних послуг людям похилого віку [4, с. 30-31].

Завдання університетів третього віку:

– адаптація людей старшого віку до сучасного життя, формування нових важливих навичок і компетенцій;

– підтримка фізичного та інтелектуального здоров'я поважних мешканців, сприяння їх соціалізації;

– створення умов для змістовного дозвілля, само зайнятості, спілкування жителів пенсійного віку;

– виявлення активних мешканців і мешканок, залучення їх до життя громади, ухвалення рішень.

Аудиторією є мешканці та мешканки старшого віку (55+), які бажають знайти в навчанні та нових видах діяльності можливості для саморозвитку та самореалізації, прагнуть бути корисним своїй громаді та навіть заробляти гроші. Заняття університету третього віку можна організувати у громадах на базі місцевих бібліотек, центрів дозвілля, інших соціокультурних установ і навіть звичайних шкіл.

Університет третього віку «Протон» є благодійним навчально-соціальним проектом, який надає можливість людям віком 60+ безбар'єрний доступ до освіти та саморозвитку. Цей університет запускається в різних містах України, включаючи Київ, Харків, Одесу, Львів та Дніпро.

Засновник Університету третього віку «Протон» Благодійний фонд Let's help з 2015 року системно допомагає літнім людям в Україні. Під опікою Фонду перебувають десятки тисяч людей, зокрема й мешканці 121 геріатричного пансіонату та малозабезпечені, самотні пенсіонери. Реалізуючи програму «Гідна старість», університети не лише підтримують найбільш незахищених, але й працюють над тим, щоб допомогти широкому колу людей пенсійного віку бути активними членами суспільства, мати насичене життя та підвищувати культуру старіння [7].

Суть інтегрованої системи надання соціальних послуг є загально визнаним та високо ефективним підходом до організації надання соціальних послуг і задоволення потреб громадян [1, с. 941].

Список джерел інформації

1. Грень Л.М. Управління системою надання соціальних послуг на рівні територіальної громади. Інформаційні технології: наука, техніка, технологія, освіта, здоров'я: тези доповідей XXXI міжнародної науково-практичної конференції MicroCAD-2022, 17-20 травня 2023 р. ; за ред. проф. Сокола Є.І. Х. : НТУ «ХПІ». 1405 с. С. 941.

2. Доповідна записка Міністерству соціальної політики України, Міністерству фінансів України, щодо підготовки концепції реформування механізмів фінансування соціальних послуг. URL : <http://Tisco-id.com/download.php?m=an&l=ua&id=132>

3. Іляш О.І. Стратегічні орієнтири державної політики України в напрямі підвищення якості соціальних послуг. Журнал Європейської економіки. 2012. Том 11 (№2). URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/jee/2012_2/ua/jee-2ua/06I_ua.pdf

4. Концепція діяльності Університетів третього віку. Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. К. : Вид-во ТОВ «Юрка Любченка». 2021. 70 с.

5. Офіційний веб-сайт Міністерства соціальної політики України. URL : <http://mlsp.kmu.gov.ua>.

6. Поліщук Віра, Олексюк Наталія, Лещук Галина. Упровадження перспективи сильних сторін у практику діяльності університетів третього віку. Соціальна робота та соціальна освіта. 2022. Вип. 1(8). С. 136–144.

7. Про університет. URL : <https://u3a.com.ua/>

8. Стефанова О.А. Реалізація державної соціальної політики підтримки осіб похилого віку серед ветеранів і дітей війни. Теорія та практика державного управління. 2010. № 3 (30). URL : <http://www.kbuapa.kharkov.ua/ebook/tpdu/2010-3/doc/3/21.pdf>

ДЕМОЧКО Ганна Леонідівна

к.і.н., доц., Харківський національний медичний університет (Україна, м. Харків);

РОБАК Ігор Юрійович

д.і.н., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

МЕДИЧНІ ІННОВАЦІЇ НА СЛУЖБІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПОРАНЕНИХ У СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ

В умовах сучасної війни медичні інновації відіграють важливу роль у соціалізації поранених бійців. Розглядаючи питання соціальної реабілітації військових, звернемося до Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [1], з огляду на те, що після поранень багато військових отримують інвалідність. Реабілітаційний процес за цим законом, зокрема, включає в себе такі складові, як медико-соціальна, соціальна реабілітація і соціальна адаптація.

Так, найчастішим наслідком вибухової травми є ушкодження нижніх кінцівок, а вогнепальні травматичні ампутації є найважчими травмами, що характеризуються підвищеною летальністю та інвалідизацією [2, с. 584].

Масштаб проблеми ставить перед медиками першочергову мету – протезування кінцівок воїнів інноваційними методиками, які сьогодні вже активно використовуються у світовій медицині, хоча самі протези ще залишаються недосконалими та не замінюють повною мірою втрачену кінцівку.

Проте українські медики, винахідники, волонтери та підприємці з різних сторін активно долучаються до створення новітніх розробок. Одні – з науково-практичного боку, розробляючи протези нового покоління, інші – з фінансового, знаходячи кошти на проведення досліджень та запровадження інноваційних зразків у медичну практику.

Цікавою та вкрай необхідною інновацією є українські біонічні протези [3]. Вони виготовляються за допомогою 3D-сканування, на основі якого створюється індивідуальне кріплення для пацієнта, а надалі й сам протез. Весь процес виробництва – від заміру до встановлення – відбувається в Україні, а до партнерства залучаються провідні іноземні клініки та компанії – GlobalLogic, Siemens, Droid Technologies і Faulhaber. Вартість розробки – 8 тис. доларів. Після встановлення протезу пацієнт має можливість отримати подальший сервіс, навчання, ремонт або заміну у випадку анатомічних змін кінцівок у реабілітаційних центрах на території України. Процес власної вітчизняної розробки біонічних протезів почався у 2022 році, а вже з 2023-го вони безкоштовно надаються українським воїнам.

Отримати протез можна приблизно через три тижні після замовлення, за які проводиться сканування кінцівки, тестове кріплення, проектування та виробництво протезу. Тренування – остаточний етап, на якому військові оцінюють усі переваги протезу та починають повноцінно користуватися ним.

Це не єдиний проєкт, який пропонує сучасне протезування для українських захисників. З 2022 року у Львові працює потужний реабілітаційний центр «Незламні», який вже надав різнопланову допомогу декільком тисячам пацієнтів [4]. Центр об'єднує понад десяти проєктів, аналогів яких немає в Україні [5]. Тут працює мультидисциплінарна команда – хірурги, протезисти, психіатри, реабілітологи, ортопеди-травматологи.

У центрі протезування бійцям встановлюють два типи протезів – біонічні та міоелектричні. Для біонічних протезів використовується нова сучасна методика протезування, при якій у кістку втраченої кінцівки інтегрують чужорідне тіло – імплант – після чого фіксується протез і це дозволяє оминати куксоприймач. Його просто не потрібно використовувати. Така фіксація за допомогою імпланта є більш прогресивною й зручною, бо протез краще відтворює рухи пацієнта, робить їх влучними й точними.

Міоелектричні протези формують з акрилової смоли, яка має добрі пластичні властивості. Модель протезу має батарею та сенсор. Вона виготовляється індивідуально під параметри людини, проте через декілька років такі протези треба міняти, бо кукса з часом худне, та й протез має свій ресурс. Середній термін експлуатації – три роки.

Ще один продукт, з яким працюють «Незламні», потрапив навіть до рейтингу провідних інновацій 2022 року TIME. Esper Hand – це біонічний протез руки, який допомагає людям з обмеженими можливостями жити повноцінним життям. Вага біонічної руки приблизно 500 г, що відповідає фізіологічному параметру, тому організм зайвого навантаження не відчуває. Невеличкий дискомфорт зникає за декілька тижнів, після чого людина може брати предмети, займатися спортом, побутовими справами та обслуговувати себе. Біонічна рука має функцію інтуїтивного управління, вона запам'ятовує рухи, які людина робить кілька разів. Повноцінний кейс протезування коштує

близько 12 тис. доларів. Наразі безкоштовно отримати протез мають право всі особи, які дістали поранення під час військової агресії РФ проти України [6].

Список джерел інформації

1. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 19.12.2017 р. № 2249-VIII станом на 01.01.2024 р. URL :

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#top>

2. Шапринський Є.В., Липкань В.М. Лікування хворих з вогнепальними травматичними ампутаціями нижніх кінцівок при вибуховій травмі в умовах сучасної війни в Україні. Вісник Вінницького національного медичного університету. 2023. Т. 27. № 4. С. 584.

3. Інноваційні українські біонічні протези. URL : <https://www.allbionics.ai/ua>

4. «Апгрейд» тіла. Як сучасні технології допомагають українським військовим відновлюватися. URL :

<https://www.epravda.com.ua/publications/2023/03/2/697597/>

5. Незламні. URL : <https://unbroken.org.ua/ua>

6. Esper Bionics. URL : <https://esperbionics.com/>

ДОБРЯНСЬКИЙ Дмитро Сергійович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГРИБКО Ольга Владиславівна

к.держ.упр., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

НАЦІОНАЛЬНА ПЛАТФОРМА ВОЛОНТЕРІВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

Волонтерство відіграє ключову роль у реалізації завдань соціальної політики України, особливо в умовах глибоких суспільних трансформацій, спричинених повномасштабною війною, економічними викликами та соціальною нерівністю. Ця діяльність є важливим інструментом зміцнення соціальної згуртованості, підтримки вразливих верств населення та подолання викликів, які стоять перед державою [1].

Ми пропонуємо реалізацію проекту «Національна платформа волонтерів для соціальної підтримки під час війни» для створення інтегрованої платформи з координації волонтерської діяльності в Україні, зокрема в умовах повномасштабної війни. Враховуючи значні гуманітарні виклики, зокрема потреби внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО), постраждалих від бойових дій, а також необхідність швидкої мобілізації ресурсів, ця платформа стане ключовим інструментом для швидкої доставки допомоги, підтримки населення та організації волонтерських ініціатив.

Платформа функціонуватиме як інтерактивний онлайн-ресурс, де користувачі зможуть реєструватися для надання допомоги або для її отримання. Усі волонтери матимуть змогу вказувати свої навички та географічне місцезнаходження, що дозволить організовувати допомогу за потребами. Запити на допомогу будуть надходити від місцевих громад, державних і благодійних організацій, а також безпосередньо від постраждалих осіб. Таким чином, волонтери зможуть оперативно реагувати на запити, отримувати інструкції та координувати свою діяльність через платформу.

Окрім того, ця платформа стане ефективним інструментом для забезпечення постійної комунікації між органами публічної влади, громадськими організаціями та міжнародними донорами. Спільно з національними і міжнародними гуманітарними місіями, платформа забезпечуватиме координацію гуманітарних поставок, медичної допомоги, евакуації та психологічної підтримки для постраждалих громадян.

Волонтери, які приєднуються до платформи, зможуть брати участь у різноманітних напрямках допомоги, включаючи медичну, психологічну, гуманітарну та логістичну. Важливим аспектом буде також організація навчальних програм для волонтерів, які допоможуть підвищити їх кваліфікацію щодо роботи з постраждалими від війни, а також надати важливі навички для надання першої медичної допомоги, психологічної підтримки та інших критичних аспектів роботи у кризових ситуаціях.

Перед початком розробки платформи необхідно провести детальний аналіз вимог та визначити ключові функціональні можливості, які повинна забезпечити система. Це включає в себе:

1. Визначення цілей та задач платформи:

- 1.1. Реєстрація волонтерів та постраждалих осіб, які потребують допомоги.

- 1.2. Можливість пошуку та фільтрації запитів на допомогу за різними критеріями (тип допомоги, регіон, терміновість тощо).

- 1.3. Забезпечення комунікації між волонтерами, постраждалими та органами публічної влади.

- 1.4. Відстеження статусу запитів на допомогу та звітування про виконану роботу.

2. Проектування архітектури системи:

- 2.1. Розробка гнучкої архітектури платформи, яка забезпечить масштабованість і стійкість до навантажень.

- 2.1. Вибір платформи для розробки (наприклад, використання існуючих CMS або створення індивідуальної платформи з нуля).

- 2.1. Забезпечення високого рівня безпеки (захист даних, перевірка особистості користувачів тощо).

Також для забезпечення ефективної роботи платформи важливо здійснити інтеграцію з іншими наявними системами та ресурсами:

- а. Інтеграція з державними базами даних: Платформа має забезпечити

інтеграцію з національними реєстрами (наприклад, для перевірки статусу ВПО або осіб, які потребують медичної допомоги).

б. Співпраця з міжнародними організаціями: Інтеграція з базами даних міжнародних гуманітарних організацій для доступу до допомоги або ресурсів, які надаються з-за кордону.

в. Підключення до платіжних систем: Для отримання донатів та фінансування волонтерських ініціатив важливо налаштувати платіжні шлюзи (наприклад, для збору коштів через платформу).

Таким чином, організація координації волонтерів та надання допомоги є важливою частиною проекту, і ефективне вирішення цих завдань забезпечить швидке реагування на гуманітарні потреби та допомогу постраждалим громадянам, а також максимізує вплив волонтерських ініціатив. Створення чіткої і функціональної системи дозволить:

1. Підвищити ефективність волонтерської допомоги, завдяки швидкому та точному визначенню потреб та можливостей допомоги.

2. Забезпечити прозорість і відповідальність, що дозволить залучати додаткових донорів та партнерів, а також надавати звіти громадськості.

3. Оптимізувати розподіл ресурсів та знизити можливі накладення чи дублювання допомоги завдяки використанню інтерактивних карт та системи пріоритетів.

4. Забезпечити залучення широкого кола волонтерів з різними навичками, від медиків до транспортувальників, що дозволить задовольнити потреби різних категорій постраждалих осіб.

5. Забезпечити постійну комунікацію між волонтерами, постраждалими та іншими зацікавленими сторонами для оперативного реагування на будь-які зміни в ситуації.

Завдяки точній організації Національна платформа волонтерів буде здатна не тільки забезпечити допомогу на найпершому етапі, але й підтримувати постраждалих осіб на всіх етапах війни та відновлення, що значно полегшить процес соціальної адаптації та підтримки у довгостроковій перспективі.

Список джерел інформації

1. Путівник з волонтерства в Україні: законодавство, менеджмент, найкращі практики : посібник. Київ : Національна соціальна сервісна служба України; Центр демократії та верховенства права; Українська волонтерська служба, 2023. URL :

<https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/volonterstvo/%D0%9F%D0%A3%D0%A2%D0%86%D0%92%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%97%20%D0%92%D0%9E%D0%9B%D0%9E%D0%9D%D0%A2%D0%95%D0%A0%D0%A1%D0%A2%D0%92%D0%90.pdf>

ЄЛОВЕЦЬ Ганна Юрївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГУРА Тетяна Віталіївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

НОВА РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Нова роль соціальної сфери у суспільстві потребує адекватних зрушень у державній політиці, глибокого – а подекуди і докорінного – реформування чинних систем управління, зокрема фінансування.

Розвиток соціальної сфери має стати не прерогативою держави, а справою всього суспільства. Це підвищує роль кожної конкретної особистості і громадських організацій та об'єднань в управлінні соціальним розвитком – від фінансування до визначення завдань і контролю [4].

Низький рівень заробітної плати та соціальних трансфертів, неефективна система соціального захисту та значне майнове розшарування населення спричиняються до масштабної бідності – нині в Україні бідують близько 13 млн. осіб, чий доходи майже вдвічі поступаються доходам небідних верств [5]. Нерівномірність подолання кризи в різних секторах економіки обумовлює значну диференціацію бідності, насамперед, регіональну – поліпшення ситуації спостерігається лише у великих містах.

Невідкладним завданням найближчої перспективи є забезпечення належних доходів працюючого населення і відповідних страхових виплат (перш за все, пенсійних) та надання справедливої допомоги непрацездатним верствам суспільства. Акценти державної політики доходів мають бути перенесені з переважної підтримки вразливих верств населення на соціальний захист працюючих – це створить належну мотивацію економічної, зокрема трудової, активності і сформує необхідні надходження до фондів соціального страхування та бюджетів [1]. Водночас, слід запобігти відновленню патерналістських очікувань та утриманських настроїв у тієї частини суспільства, яка не може самостійно забезпечити собі та своїм утриманням прийнятний рівень життя.

Треба значною мірою вдосконалити діючу систему соціальної підтримки вразливих верств населення, зокрема систему пільг, що сьогодні частіше потрапляють до осіб, які за своїм матеріальним становищем потребують їх менше, ніж бідні.

Ідеологія трансформації системи пільг, зокрема їх заміни іншими видами та формами соціального захисту населення, має виходити з необхідної відповідності кожного конкретного виду соціальної допомоги причині виникнення потреби (права) на неї: особливим заслугам перед суспільством; підвищеному професійному ризику; особливій соціальній уразливості певних контингентів населення через заподіяну шкоду чи життєві обставини.

Науковці вважають доцільним мінімізацію державного втручання в процес надання соціальних послуг у поєднанні з максимально чітким визначенням правил та жорстким контролем їх виконання [2; 4]. Оскільки головним інструментом впливу держави на суспільне буття є бюджет, досягнення цілей розвитку соціальної сфери забезпечується пріоритетами бюджетної політики.

Отже, загальна схема зміни державного підходу до управління соціальною сферою включає:

- формування цілей та пріоритетів розвитку, орієнтованих не на процес надання тих або інших послуг, а на отримання конкретних результатів;
- створення концепції розвитку сфери в цілому і кожної окремої її галузі;
- розробку механізму функціонування соціальних галузей, який забезпечить вимірювальне досягнення визначених цілей;
- розробку системи критеріїв та індикаторів досягнення визначених цілей.

У частині формування цілей та пріоритетів розвитку винятково важливим є надання їм реальності і конкретності, узгодженості із напрямками розвитку інших галузей та доступними ресурсами, як фінансовими, так і людськими. Необхідне розуміння сутності кожного пріоритету. Наприклад, безумовно, важливим завданням є збільшення частки випускників середніх шкіл, які продовжують навчання. Цей показник є одним з ключових у міжнародних порівняннях соціального розвитку і широко використовується ООН та іншими міжнародними структурами. Та при його застосуванні в системі пріоритетів розвитку вищої освіти необхідно визначитися: ми прагнемо зростання інтелектуально-освітнього потенціалу суспільства чи поліпшення якості робочої сили [3]. У першому випадку набуття вищої освіти є самодостатньою цінністю, у другому – професійна структура студентів вищих навчальних закладів має узгоджуватись із довгостроковими прогнозами попиту економіки на робочу силу [6].

Отже, концепція розвитку соціальної сфери загалом, включаючи всі без винятку її галузі як окремі складові, має на меті узгодження в часі та просторі основних напрямів дій та необхідних для цього ресурсів і очікуваних результатів.

Список джерел інформації

1. Закон України «Про соціальні послуги». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671>
2. Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Лопушняк Г.С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 372 с.
4. Макарова О.В. Соціальна політика в Україні : монографія. Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ, 2015. 244 с.
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1647-14>
6. Соціальна політика ; за заг. ред. В.М. Пічі та Я.Б. Турчин. Львів : Новий світ, 2018. 318 с.

КАЙСИМОВ Микита Володимирович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

КВАСНИК Ольга Віталіївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА: ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відіграло важливу роль у формуванні нової концепції молодіжної політики, а стандарти європейських країн є прикладом того, як має працювати система молодіжної політики України.

Досвід міжнародної практики показує, що існує безмежна кількість програм та реформ, що сприяють участі молоді у державних процесах. Програми по роботі з молоддю допомагають молодим людям відігравати активну роль у розвитку своїх спільнот та набувати досвіду, знань, цінностей та життєвих навичок, необхідних їм для успіху в роботі, освіті та суспільному житті [1].

Обмін досвідом є найрезультативнішим способом переходу вітчизняної молодіжної політики на якісно-новий рівень, що тільки зміцнює розвиток співробітництва між нашою країною та державами-членами Європейського Союзу. Найважливішим кроком у розвитку молодіжної політики в Україні є міжвідомчий обмін та співпраця між сторонами, які надають нові можливості та ідеї для вдосконалення сучасної концепції молодіжної політики, що потребує попереднього планування вдосконалення законодавчої бази.

Необхідність переходити від застарілих моделей роботи з молоддю до більш сучасних та ефективних, що мають враховувати специфіку молодіжної роботи відповідно до особливих потреб молодого покоління. Це підтверджує необхідність вивчення та застосування кращих практик молодіжної роботи, дослідження становища молоді на різних рівнях організації влади, впровадження інновацій в системі національно-патріотичного виховання.

В умовах євроінтеграційних процесів надзвичайно важливим є інтеграція української молоді у загальноєвропейську молодіжну спільноту. Залучення представників української молоді, дитячих та молодіжних громадських організацій, студентських, молодіжних об'єднань та інших неурядових установ та організацій до європейського молодіжного середовища є ключовим елементом цих процесів, що мають набути широкого розповсюдження на всіх рівнях [2]. У цьому контексті держава повинна всебічно сприяти налагодженню комунікації з європейськими молодіжними та студентськими об'єднаннями (ESU, AEGEE, AIESEC, EDYN тощо), а також сприяти впровадженню

європейських практик молодіжного врядування, що передбачає створення молодіжних консультативно-дорадчих органів при центральних органах виконавчої влади та органах місцевого самоврядування.

У контексті євроінтеграції молодь можна визначити як потенціал адаптації до змін, адже молоде покоління готове до серйозних змін, готове реалізувати свої ідеї та змінювати країну на краще.

Молодь України повинна мати доступні можливості впливати на процес прийняття управлінських рішень. Держава має створити відповідні умови та регулярно вживати заходів щодо зацікавлення молоді процесом державотворення. Необхідно розширювати молодіжні центри, заклади неформальної освіти, підтримувати дитячі та молодіжні громадські організації.

Майбутнє України залежить від здатності молодих людей стати свідомими та патріотичними людьми, брати активну участь у житті держави, цікавитись розвитком нашої країни, народжувати та виховувати дітей в Україні, платити податки та нести відповідальність за свої вчинки.

Для більш ефективного впровадження молодіжної політики слід виконати цілу низку завдань:

1. Створення нових робочих місць для молоді.
2. Створення та належне фінансування елементів молодіжної інфраструктури.
3. Залучення висококваліфікованих спеціалістів до роботи з молоддю.
4. Всебічна підтримка та сприяння діяльності організацій, що працюють з дітьми та молоддю.
5. Інституціоналізація молодіжної роботи.

У контексті європейської інтеграції вирішення сучасних проблем молоді є найважливішим завданням держави, а молодь, що значно впливає на державну політику, має можливість запропонувати власні шляхи вирішення нагальних проблем.

Відзначимо, що однією з головних характеристик розвитку світової цивілізації в цілому на межі другого і третього тисячоліть є зростання ролі людини у всіх сферах життя. Це виражається у тому, що накопичення суспільного багатства сьогодні вже відбувається не тільки у капіталі, а переважно у людині. Насамперед, у молодій людині.

Таким чином, в умовах сьогодення необхідно дуже пильно вивчити дану категорію суспільства і виробити механізм гідного перетворення молоді на активного громадянина та адаптації до сучасного суспільства.

Молодь – це системоутворююча, соціально-демографічна група, яка є найбільш мобільною, креативною та, водночас, вразливою частиною населення. Тому головним стратегічним завданням державної молодіжної політики в Україні має бути створення умов для самореалізації та всебічного розвитку кожної молодої людини, реалізації її інноваційного потенціалу в усіх сферах суспільного життя, вихованні такого покоління, яке здатне ефективно працювати і навчатися протягом життя, зберігати й примножувати цінності народу України та громадянського суспільства, розвивати і зміцнювати суверенну, демократичну, правову державу як невід’ємну складову європейської та світової спільноти.

Список джерел інформації

1. Драпушко Р., Горінов П., Міненко Є. Ефективність залучення молоді до прийняття управлінських рішень. Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Том 33 (72) № 3. С. 54–59.

2. Програма «Молодіжний працівник». URL : <https://mms.gov.ua/molodizhna-politika/kadrove-zabezpechennya/programma-molodizhnij-pracivnik>

КОЗЮБЕНКО Юлія Леонідівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГРИБКО Ольга Владиславівна

к.держ.упр., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ВИКЛИКИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Система соціального страхування в Україні виконує важливу роль у забезпеченні соціального захисту населення. Однак, вона зіштовхується з низкою проблем та викликів, які обмежують її ефективність і стійкість.

1. Недостатнє фінансування.

Однією з головних проблем є хронічний дефіцит соціальних фондів. Це зумовлено кількома факторами: високим рівнем тіньової економіки, недостатньою сплатою внесків з боку роботодавців і працівників, а також демографічними змінами, такими як старіння населення та зростання частки пенсіонерів [3; 10]. Недостатність коштів у соціальних фондах призводить до затримок виплат і обмежує можливості розширення спектру страхових послуг [12].

2. Високий рівень тіньової зайнятості.

Тіньова економіка в Україні, де значна частина працівників отримує зарплати «в конвертах», залишається однією з основних перешкод для сталого фінансування соціального страхування. Через це багато працівників не беруть участі у системі, що позбавляє їх соціального захисту та зменшує надходження до соціальних фондів [1; 6].

3. Відсутність обов'язкового медичного страхування.

В Україні поки що не впроваджено обов'язкового медичного страхування, яке є стандартом у багатьох європейських країнах. Це ускладнює доступ населення до якісних медичних послуг і збільшує фінансовий тягар на домогосподарства, особливо у випадках серйозних захворювань [4; 8].

4. Недовіра населення до системи соціального страхування.

Низький рівень довіри громадян до соціальних фондів обумовлений недостатньою прозорістю діяльності, складністю процедур отримання виплат і затримками у їх виплатах. Це створює негативне ставлення до системи соціального страхування та знижує готовність громадян до участі у страхових програмах [2; 12].

5. Складність адміністрування.

Система соціального страхування є досить бюрократизованою, що призводить до неефективного управління коштами та високих адміністративних витрат. Відсутність сучасних цифрових інструментів ускладнює процеси реєстрації, обліку внесків та здійснення виплат [8; 9].

6. Нерівномірний доступ до послуг.

Існують значні регіональні відмінності в доступі до послуг соціального страхування. Жителі сільських районів і невеликих міст часто стикаються з обмеженим доступом до послуг через недостатню кількість представництв соціальних фондів та низький рівень інформованості [5; 13].

7. Демографічні виклики.

Старіння населення та зниження народжуваності створюють додатковий тиск на пенсійну систему. Зменшення кількості працездатного населення, яке сплачує внески, ускладнює підтримку фінансової стабільності Пенсійного фонду [3; 10].

8. Відсутність стимулів для добровільного страхування.

Добровільне соціальне страхування в Україні розвивається повільно через недостатню популяризацію, відсутність податкових пільг та низький рівень фінансової грамотності населення [6; 7].

Проблеми та виклики в системі соціального страхування в Україні потребують комплексного вирішення. Зокрема, важливо впроваджувати обов'язкове медичне страхування, популяризувати добровільне страхування, запроваджувати сучасні цифрові інструменти для управління фондами та посилювати контроль за сплатою внесків. Лише за умов системного підходу до реформування можна забезпечити стійкість та ефективність системи соціального страхування, що є важливим елементом соціальної політики держави [8; 11].

Реформування системи соціального страхування в Україні потребує чіткого плану реалізації, який враховує специфіку соціально-економічної ситуації та виклики, з якими стикається держава. Для досягнення поставлених цілей необхідно реалізувати низку послідовних етапів, кожен з яких матиме конкретні завдання та визначені строки виконання. Цей підхід дозволить забезпечити поступовий перехід до сучасної, прозорої та стійкої системи соціального страхування, яка відповідатиме потребам громадян і стандартам Європейського Союзу [6; 12].

Ключовими напрямами реалізації проєкту, спрямованого на покращення ситуації, є аналіз поточного стану системи, проведення інформаційної кампанії, модернізація адміністративних процесів через цифровізацію, внесення необхідних змін до законодавства, а також моніторинг ефективності впроваджених заходів. Важливим елементом проєкту має бути залучення громадськості та роботодавців до участі у програмах соціального страхування через популяризацію його переваг і стимулювання добровільного страхування.

Список джерел інформації

1. Вакуленко О.М. Фінансова стійкість соціальних фондів у системі соціального захисту України. Соціально-економічні проблеми сучасного суспільства. 2022. № 4. С. 14–22.

2. Ганжа Л.М. Перспективи розвитку соціального страхування в Україні на основі міжнародного досвіду. Публічне управління та адміністрування в Україні. 2023. № 1(12). С. 40–48.

3. Закон України «Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування» від 23.09.1999 № 1105-XIV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>

4. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 № 1788-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>

5. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про затвердження Порядку надання допомоги по тимчасовій непрацездатності» від 26.06.2001 № 439. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/439-2001-p>

6. Міністерство соціальної політики України. Офіційний сайт. URL : <https://www.msp.gov.ua>

7. Міжнародна організація праці (МОП). Основи соціального захисту: рекомендації для України. URL : <https://www.ilo.org/ukraine>

8. Міністерство фінансів України. Огляд фінансової стабільності системи соціального страхування. Київ : Мінфін України, 2023.

9. Ліпич Л.Г., Стеченко Д.М. Соціальне страхування: основи, проблеми та напрями реформування. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. 2022. № 3. С. 10–18.

10. Пітенкова Т.В., Карташов О.В. Механізми державного регулювання у сфері соціального страхування в Україні. Економіка та управління. 2023. № 6(38). С. 23–31.

11. Соціальна політика і соціальне страхування в умовах демографічних змін. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України. Київ, 2023.

12. Світовий банк. Огляд систем соціального страхування в Україні: виклики та перспективи. Київ : Світовий банк, 2022.

13. Шиманович О.С. Соціальне страхування: теорія і практика: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2021.

КУРИЛОВ Дмитро Костянтинович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГАРЯЄВА Ганна Михайлівна

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

РИЗИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ: ПОГЛЯДИ ДОСЛІДНИКІВ

Кризова ситуація в економіці України, бойові дії на нашій території, відсутність дієвих механізмів захисту прав власності, зростання міграції населення спричинили виникнення багатьох соціальних і групових конфліктів, поява додаткових ризиків, що позначаються на якості життя населення країни, а подолання їх наслідків вимагає значних ресурсів.

Дослідники вважають, що соціальні ризики проявляються у матеріальній незабезпеченості та пов'язані виключно з повною чи частковою втратою працездатності чи відсутністю доходів з об'єктивних і соціально-значущих причин [4; 5]. У контексті розуміння соціального ризику є різні варіанти його визначення: 1. Соціальний ризик – це соціальна ситуація, яка має негативні соціальні наслідки для статусу індивіда, що виявляється через погіршення рівня і якості його життєдіяльності [8]. 2. Соціальний ризик – це виникнення ситуації з невизначеністю, заснованої на дихотомії реальної дійсності та можливості як імовірності настання об'єктивно несприятливого наслідку для соціальних акторів (індивідуальних чи колективних), так і ймовірності набуття вигод і благ, що суб'єктивно сприймається акторами в контексті певних ціннісних координат, на підставі чого здійснюється вибір альтернативи дії [7].

3. Під соціальним ризиком розуміють діяльність людини або відмову від неї в ситуації ризику (вибору, невизначеності), які притаманні будь-якій сфері життєдіяльності, що вимагає від людини оцінки власних дій, вироблення необхідних соціальних якостей; а також облік і регулювання ймовірного негативного впливу соціальних факторів на життя і здоров'я людей [1].

Природа конкретних видів соціальних ризиків і форми соціального захисту від них залежать від комплексу факторів:

- умов зайнятості (розвиненості ринку праці та стану демографічної ситуації: наймані працівники і само зайняте населення; постійна та сезонна робота, праця в приватному та державному секторах, кваліфікована і некваліфікована праця, статевовікова структура населення, тривалість життя);

- умов і характеру праці у виробничій і невиробничій сферах, режимів праці та відпочинку, заробітної плати, безпеки та гігієни праці;

- соціально-економічних умов організації суспільного життя (витрати на соціальний захист населення, структура доходів населення);

- умов і форм організації профілактики й компенсації втрати працездатності (гарантованих норм соціального забезпечення, допомоги на випадок хвороби, компенсаційних виплат і пенсій у випадках виробничого травматизму і професійних захворювань, пенсій по старості та по інвалідності, форм організації медичної допомоги та реабілітаційного обслуговування тощо) [3].

Сутнісними ознаками соціальних ризиків є:

- загальність (соціальні ризики бере на себе кожен індивід і суспільство в цілому);

- неминучість (соціальні ризики ініціюють проблеми, які не можна виключити повністю, вирішити до кінця, а можна лише мінімізувати їх, управляти ними з тим або іншим ступенем результативності);

- соціальна відповідальність усіх соціальних і професійних груп суспільства (управління соціальними ризиками є успішними тільки за ефективної партнерської, зацікавленої взаємодії усіх учасників процесу);

- потенційна кризогенність (соціальні ризики є потенційними джерелами, каталізаторами криз економічних, політичних, демографічних) [6].

Характерними ознаками, що дозволяють називати певні події в житті людини соціальним ризиком, також слугують: обумовленість економічною системою і суспільною організацією праці; майнові наслідки у вигляді відсутності доходу від трудової діяльності або внутрішньо сімейного змісту, тобто додаткові витрати на непрацездатних членів сім'ї; зацікавленість держави і суспільства у пом'якшенні і подоланні наслідків настання цих подій [2].

Отже, соціальні ризики – це ризики, що виникають безпосередньо у соціальній сфері або впливають на нею опосередковано внаслідок дії природних, техногенних і економічних ризиків.

Соціальні ризики виникають і реалізуються на різних рівнях суспільної діяльності: державному, регіональному, місцевому та ін. Усі рівні соціальної діяльності, а відповідно, і ризики, що тут виникають, перебувають у безперервній взаємодії, вони взаємообумовлені та становлять єдину систему.

Розуміння поняття «соціальні ризики» як явища чи події, що виникають безпосередньо у соціальній сфері або впливають на неї опосередковано, ймовірне чи передбачене настання яких призведе чи може призвести до негативних наслідків для життєдіяльності людини і суспільства, є найбільш влучним серед наявних наукових поглядів.

Список джерел інформації

1. Березіна С.Б. Соціальні ризики – сучасна проблема людства. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2018. №5 (17). С. 165–172.

2. Березіна С.Б. Соціальний ризик-менеджмент: соціальні ризики, їх поняття і сутність. Економіка, фінанси та менеджмент: сучасний стан, тенденції, перспективи розвитку в Україні та світі (29 січня 2018 року). Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава). 2018.

3. Березіна С.Б. Соціальні ризики: теорія, методологія, захист: монографія. НАН України, Інститут демографії та соціальних досліджень. Київ : Компрінт. 2019. 543 с.

4. Гарасимів Т.З. Принципи права соціального забезпечення України. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. К., 2002. URL : http://www.nb.ua-m.net/diss_ont/33081.html

5. Дегтяр О.А., Непомнящий О.М. Напрями удосконалення засобів управління соціальним ризиком. Вісник НУЦЗУ. Сер. Державне управління. 2017. Вип. 1 (6). С. 1–9.

6. Кірнос І.О. Систематизація нових соціальних ризиків у контексті переходу до постіндустріального суспільства. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2011. № 706. С. 88–93.

7. Кравченко С.Л. Ризики в нелінійному глоболокальному соціумі. Київ : Анкил, 2009. 224 с.

8. Стегній О.Г. Феномен всеохоплюючої корумпованості в сучасному українському суспільстві// Український соціум. 2012. № 1 (40). С. 7–22.

МАСЛОВСЬКА Людмила Валентинівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГАЄВАЯ Олександра Валентинівна

к.ю.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків), Університет ім. А. Міцкевича (Польща, м. Познань)

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Соціальний капітал українського суспільства, незважаючи на його стійкість зазнав негативного впливу за широкомасштабного військового протистояння. Однією з головних проблем формування соціального капіталу в Україні в період повномасштабної війни стали демографічні зміни. Люди, зберігаючи життя, змушені були залишити домівки, громади, країну, внаслідок чого соціальні зв'язки, що формувались роками, були втрачені. На кінець січня 2024 року кількість українських вимушених мігрантів за кордоном сягала 4,9 млн. [9], та майже така ж кількість громадян стали внутрішньо переміщеними особами [1]. Ці процеси зменшили рівень соціального капіталу, оскільки багато набутих соціальних зв'язків було розірвано, а формування нових стикалося з низкою проблем (низький рівень довіри до нового середовища, через його незнання, страх і невпевненість, через відірваність від рідних та дому, культурні відмінності, мовні бар'єри та ін.).

Ще один демографічний ризик, що чекає Україну, це суттєве зниження рівня народжуваності. Перед країною постане питання перегляду своєї міграційної політики. Наплив мігрантів зі східних країн, може компенсувати втрату працездатного населення. Такий досвід уже мають розвинені країни Європи. Це вже давно реалії високорозвинених країн світу. Міграційні процеси можуть сприяти національному та культурному розшируванню України.

Важко оцінити усі демографічні втрати внаслідок воєнних дій. З кожним роком перебування за кордоном відсоток людей, які планують повертатись додому, зменшується, також ми не можемо спрогнозувати, якою буде кількість людей, охочих виїхати за кордон після війни. Зменшення населення, виїзд молодих сімей, вивезення дітей – все це фактори демографічної кризи, які зростають.

Ключовим фактором відновлення України, її економіки та соціального капіталу є люди. Повоєнний розвиток вимагатиме максимальної модернізації всіх економічних процесів, використання освіти, інноваційних ідей, інтелектуальних надбань, які дадуть довготривалу перспективу сталого розвитку України.

Особливо важливим у плані накопичення і подальшого примноження соціального капіталу є значні зміни, що відбулися на рівні цінностей українців, а також на рівні громадянської ідентичності. За відносно незначний проміжок часу з моменту повномасштабного вторгнення українське суспільство набуло

виразної ціннісної гомогенності (раніше були помітні регіональні відмінності). Загалом спостерігається динаміка у бік цінностей самовизначення та відкритості до змін. Традиційно домінують універсалізм та доброта. За рік дещо зросли значення цінності традиційності, стимуляції та, особливо, самостійності. Якщо для чоловіків значно вищими є цінності стимуляції, досягнення та багатства (влади), то для жінок – безпеки, традиційності, конформізму, універсалізму і доброти [7]. За рік повномасштабного вторгнення, на думку експертів Соціологічної групи «Рейтинг», відбулися зміни і в національній самоідентифікації: абсолютна більшість опитаних ідентифікує себе як громадян України. Окрім того, фіксується значне зростання суспільної самооцінки. Більшість опитаних оцінили положення України вище середнього – 4,6 балів з 7 максимальних, що в 1,5 рази вище показника 2021 року. Дві третини опитаних оцінили майбутні перспективи України на найвищому рівні [8]. За даними, представленими в межах проекту «Science at risk» – цикл лекцій «Україна та Харківщина у воєнний час: вустами науковців», на думку експертки Ю. Біденко, неочікувано висока резистентність України, як здатність протистояти ворогові, багато у чому базується і тримається на функціонуванні та активності громадських об'єднань. Попри те, що громадський сектор зазнав значних фінансових проблем з початку повномасштабного вторгнення Росії, все ж таки, очевидними є і значні позитивні зміни на цьому тлі [10].

Громадянська активність, з соціологічної точки зору, розглядається як особливий тип активності соціальної. На індивідуальному рівні громадянська активність проявляє себе як усвідомлене, творче ставлення до суспільно-політичної, трудової діяльності, що сприяє гармонійному розвитку особистості та її повноцінної (само) реалізації як громадянина [5, с. 21]. Громадянська активність груп та організацій проявляє себе в усвідомленій і цілеспрямованій соціальній включеності з метою захисту та/або розширення своїх економічних, політичних, соціальних та інших прав і свобод [4]. Акторів громадянської активності відрізняє високий рівень особистісної і соціальної відповідальності, розвинені навички відстоювання прав та інтересів, не виходячи за рамки моральних та правових норм [2].

Попри розповсюджений стереотип про слабкість громадянського суспільства в Україні, дані свідчать про інше: Україна має досить високий індекс сталості громадянського суспільства (Civil Society Organisations Sustainability Index – CSOSI). Цей індекс дорівнює 3,2 і є найвищим (і значно вищим) серед всіх пострадянських країн, а також є цілком нормальним у розрізі країн світу, таким що співвідноситься з індексами країн ЄС [2]. До розрахунку індексу входять показники за наступними аспектами діяльності громадянських організацій: правове середовище; організаційна спроможність; фінансова стійкість; адвокація; надання послуг; секторальна інфраструктура; публічний імідж.

Українці почали гуртуватися не тільки на основі діяльності громадських організацій, але і без їх участі, на підставі спільних цілей цінностей, прагнень і потреб. Вони само організовуються у групи, які допомагають прибирати

наслідки бомбардувань, готувати їжу для ТРО, облаштовують підвали будинків під бомбосховища, безкоштовно перевозять людей містом і за його межами, опікуються самотніми людьми похилого віку, покинутими (загубленими) домашніми тваринами тощо [3, с. 124].

Отже, основними складовими соціального капіталу є: громадська спільнота (сім'я, колектив, об'єднання за інтересами); усталені комунікативні мережі; колективна свідомість, єдність [6]. Суттєвим показником значущості соціального капіталу є його ефективне використання як ресурсу, адже коли виникає необхідність швидкого об'єднання з потребою реагувати на миттєві запити суспільства, соціальні групи об'єднуються і працюють на його користь.

Список джерел інформації

1. Внутрішньо переміщені особи: Міністерство соціальної політики України. Міністерство соціальної політики України. URL : <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>
2. Громадські організації та активісти під час війни: стан та перспективи. Результати опитування громадських активістів з 04.04.2022 по 07.04.2022 р. URL : <http://surl.li/dkriv>
3. Демчук В. Дайджест опитувань U-Report: I квартал 2022 р. (нац. кіно,цифрові професії, молодь в умовах війни: безпека та волонтерство, фінансова допомога). Український соціум. 2022. № 1. С. 123–134.
4. Костенок І. Громадянська активність на місцях як один з індикаторів інтенсивності муніципальних процесів: український вимір. Державне управління: удосконалення та розіток. 2012. №10. URL : <http://surl.li/hlgav>
5. Равчев О.М. Громадська активність особистості як особлива форма суспільної взаємодії. Наукові часописи Університету. Серія 12 : Психологічні науки. 2015. Вип. 2 (47). Режим доступу: <http://surl.li/hlgcb>
6. Середа Ю.В. Соціальний капітал в Україні та інших країнах Європи: легітимність агрегованого конструкту. Український соціум. 2013. № 4. С. 81–97.
7. Соціологічна група Рейтинг. Сімнадцяте загальнонаціональне опитування: ідентичність. Патріотизм. Цінності (17-18 серпня 2022) URL : <http://surl.li/dkrki>
8. Соціологічна група Рейтинг. Комплексне дослідження: як війна змінила мене та країну. Підсумки року. URL : <http://surl.li/fajle>
9. Українські біженці. Майбутнє за кордоном та плани на повернення. Третя хвиля дослідження – Центр економічної стратегії. Центр економічної стратегії – Неурядовий дослідницький центр з питань економічної політики. URL : <https://ces.org.ua/ukrainian-refugees-third-wave-research/>
10. Science at Risk. URL : <http://nasoa.edu.ua/novyny/science-at-risk/>

НОСАЧ Артур Геннадійович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

АРТЮШЕНКО Олена Вікторівна

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ІНТЕГРАЦІЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В СУСПІЛЬСТВО ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ЇХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ

В Україні соціальний захист осіб з обмеженими фізичними можливостями є важливою складовою національної системи соціальної підтримки. З часів незалежності триває реформування соціальної сфери, формується і реформується система соціальних послуг [2, с. 104]. Інтеграція осіб з обмеженими фізичними можливостями в суспільство є ключовим аспектом соціального захисту цієї категорії громадян, що визначає рівень їхньої соціальної адаптації, можливості для участі у соціально-економічному житті країни та рівень їхнього особистого благополуччя. Основними соціальними аспектами інтеграції осіб з обмеженими можливостями є доступність до освіти, працевлаштування, медичних послуг та культурних заходів.

Важливим етапом інтеграції є зміна ставлення суспільства до осіб з обмеженими фізичними можливостями, оскільки соціальні стереотипи й упередження заважають їм повноцінно реалізувати свій потенціал. Одним з основних факторів, що впливає на успішну інтеграцію осіб з фізичними обмеженнями в суспільство, є психологічний компонент. Особи з обмеженими можливостями часто стикаються з ізоляцією, дискримінацією та

непорозумінням з боку оточення. Проте сучасний досвід розвитку інклюзивних програм і політик показує, що інтеграція осіб з фізичними обмеженнями в суспільство можлива за умови розширення соціальних та психологічних ініціатив. Сюди входить формування інклюзивного середовища в школах, на робочих місцях, у громадських місцях, де зберігається повага до прав осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Важливими є також програмні заходи, спрямовані на підтримку осіб з фізичними обмеженнями, включаючи психологічну реабілітацію, тренінги з підвищення самооцінки, розвиток соціальних навичок та підтримку сімей.

Для досягнення успішної соціальної інтеграції необхідно активно залучати не тільки державні органи, а й громадські організації, бізнес-структури та широкі верстви населення до формування соціальних стандартів, які б забезпечували рівні можливості для осіб з обмеженими фізичними можливостями. Тільки через системний підхід до розвитку інклюзивних практик можна досягти дійсної соціальної інтеграції.

Соціальна реабілітація осіб з обмеженими фізичними можливостями в Україні є важливою складовою частиною загальної системи соціального захисту цієї категорії громадян.

На законодавчому рівні в Україні розроблено низку нормативних актів, що регулюють процес реабілітації осіб з обмеженими можливостями, зокрема закони, укази президента, постанови Кабінету Міністрів та нормативні акти місцевих органів влади. Найважливішим документом, що визначає права осіб з інвалідністю, є Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [1]. Цей закон визначає принципи соціального захисту осіб з обмеженими фізичними можливостями, зокрема надання безкоштовної медичної допомоги, забезпечення спеціалізованими засобами реабілітації, пенсійними виплатами та іншими пільгами. Однак на практиці існують значні проблеми у впровадженні цих норм, зокрема через недостатнє фінансування, дефіцит кваліфікованих кадрів та відсутність належних матеріальних ресурсів для ефективної реабілітації.

В Україні функціонує система реабілітаційних установ, таких як спеціалізовані медико-соціальні установи, реабілітаційні центри та інші організації, які здійснюють реабілітацію осіб з обмеженими можливостями. Однак доступ до цих установ не завжди є рівним, а сама система реабілітації недостатньо охоплює всі потреби цієї категорії осіб. У зв'язку з цим законодавці та органи влади повинні більш активно працювати над вдосконаленням цієї системи, створенням сучасних реабілітаційних установ, що мають комплексний підхід до відновлення здоров'я осіб з обмеженими фізичними можливостями.

Одним із основних напрямів соціальної реабілітації є забезпечення осіб з обмеженими фізичними можливостями технічними засобами реабілітації, такими як протези, інвалідні візки, слухові апарати тощо. У цьому контексті особливу роль відіграє законодавчо гарантоване право осіб з обмеженими фізичними можливостями на забезпечення такими засобами за рахунок держави або надання пільг для їх придбання. Однак, у реальності, багато осіб з інвалідністю стикаються з труднощами в отриманні таких засобів через бюрократичні перепони, відсутність фінансування та дефіцит якісних засобів реабілітації.

Розвиток правової та нормативної бази соціальної реабілітації потребує системного підходу, включаючи створення нових стандартів, що дозволяють врахувати всі потреби осіб з обмеженими фізичними можливостями, а також створення ефективних механізмів контролю за виконанням наданих послуг.

Отже, основні напрями соціального захисту осіб з фізичними обмеженнями в Україні мають включати створення правових, економічних і соціальних умов, які б забезпечували рівний доступ до різних життєвих благ та послуг, усунення бар'єрів, що обмежують можливості осіб з інвалідністю, а також створення системи безперешкодного доступу до всіх аспектів суспільного життя.

Список джерел інформації

1. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12/en/ed20120101#Text>

2. Сапіга С., Остролюцька Л. Особливості надання соціальних послуг людям з інвалідністю. Ввічливість. Humanitas. № 3. 2023. С. 115–123.

ПЕТРОВ Сергій Олександрович

к.т.н, доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПЕТРОВА Юлія Володимирівна

Ph.D, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ КАДРОВОГО ДЕФІЦИТУ

В умовах сучасних викликів, зумовлених демографічною кризою, військовими подіями та міграційними процесами, Україна зіткнулася з гострою кадровою нестачею. Традиційні підходи до регулювання зайнятості втрачають ефективність, оскільки кількість претендентів на робочі місця зменшується, а структура ринку праці зазнає значних змін. У цьому контексті критично важливо реформувати систему професійної орієнтації, зробивши її невід'ємною частиною освітнього процесу. Такий підхід дозволить перейти від відбору кадрів із великої кількості кандидатів до якісної підготовки фахівців, орієнтованих на реальні потреби економіки.

На сьогодні критично важливим для відбудови та сталого розвитку України постає питання розвитку людського капіталу та вирішення кадрового голоду на ринку праці. Пандемія, повномасштабне вторгнення, бойові дії, міграція та інші фактори призвели до прискорення та посилення демографічної кризи в Україні. Враховуючи зазначену демографічну ситуацію, можна зробити висновок, що вирішення кадрових питань для забезпечення ефективного функціонування економіки України повинно бути докорінно змінено.

Наразі кількість населення стрімко зменшується, що призводить до зменшення кількості кандидатів на одне робоче місце, відповідно до цього нова система повинна спиратися не на відбір спеціалістів з великої кількості кандидатів, а на запровадженні принципу якісної підготовки нових спеціалістів шляхом включення систематичної професійної орієнтації на всіх рівнях розвитку та освіти громадян України. Отже, можна перейти від кількісного підходу «відбору з великої кількості кандидатів» до якісного підходу – індивідуального та цільового розвитку майбутніх спеціалістів на основі їх схильностей та здібностей.

Ключовим моментом такого впровадження є інтеграція професійної орієнтації в систему освіти в Україні. У результаті таких змін учні закладів освіти будуть робити усвідомлений вибір своїх індивідуальних освітніх траєкторій та будуть умотивовані до навчання та праці відповідно до свого вибору.

Масштаб зазначених змін говорить про те, що для їх втілення в життя необхідна розробка та впровадження державної політики професійної орієнтації молоді. Першим кроком повинно бути вдосконалення діючої нормативно-правової бази шляхом змін в документах та створення нових документів для закриття існуючих прогалин.

Актуальність змін нормативно-правової бази стосовно професійної орієнтації та її інтеграції з освітою підтверджується тим, що основні документи по цьому напрямку є застарілими. Так, наприклад, «Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається» [1] затверджено ще у 1995 році. У той же час, в Законах України «Про освіту» [2] та «Про повну загальну середню освіту» [3] взагалі не міститься прямого визначення терміну «професійна орієнтація», відсутня й інформація про інтеграцію професійної орієнтації та освіти. Більш детальний аналіз нормативно-правової бази було виконано авторами в роботі «Окремі аспекти регулювання професійної орієнтації чинними нормативно-правовими актами: порівняльний аналіз» [4].

Тож, починати зміни потрібно з перегляду та оновлення вищезазначених нормативно-правових документів. У подальшому, враховуючи соціальну та економічну значущість зазначеного питання, а також багатовекторність професійної орієнтації, необхідно просувати законодавчу ініціативу щодо підготовки законопроекту «Закон про професійну орієнтацію населення України». Отже, можна розпочати ефективні зміни в політиці держави відповідно до розвитку людського капіталу та вирішення кадрового голоду на ринку праці.

Для ефективного вирішення кадрової кризи необхідно здійснити комплексне оновлення системи професійної орієнтації в Україні. Першочерговими кроками повинні стати перегляд нормативно-правової бази, інтеграція професійної орієнтації в усі рівні освіти та створення законодавчих механізмів її підтримки. Зокрема, необхідно розробити та впровадити закон «Про професійну орієнтацію населення України», що визначить загальні принципи, методи та інструменти підтримки розвитку людського капіталу. У перспективі такі зміни сприятимуть забезпеченню економіки кваліфікованими кадрами, підвищенню конкурентоспроможності української молоді та формуванню ефективної системи управління професійним розвитком громадян.

Список джерел інформації

1. Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається: затв. наказом Міністерства освіти України, Міністерства праці України і Міністерства у справах молоді і спорту України від 02.06.1995 № 159/30/1526. Офіційний вісник України. 1995. № 19. Ст. 198. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0198-95#Text>

2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020. № 463-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>

4. Петров С.О., Петрова Ю.В. Окремі аспекти регулювання професійної орієнтації чинними нормативно-правовими актами: порівняльний аналіз. Матеріали ЛП-ої Міжнародної науково-практичної конференції (07 січня 2025 р., м. Мішкольц, Угорщина, дистанційно). 2025. С. 173–177.

ШИПОВ Володимир Костянтинович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПАНФІЛОВ Юрій Іванович

к.психол.н, доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ОСНОВИ СТРАТЕГІЙ ЗАЙНЯТОСТІ ДЛЯ ЗАХИСТУ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Функціонування системи соціального захисту, а особливо осіб з обмеженими можливостями, «є складною та надзвичайно важливою складовою сучасного суспільства» [1, с. 205]. Проблема зайнятості людей з обмеженими можливостями є багатогранною, оскільки охоплює різні аспекти соціального захисту, інтеграції та рівних можливостей на ринку праці. У теоретичному плані соціальний захист обмеженими можливостями пов'язаний з комплексом заходів, спрямованих на підтримку їх соціальної інтеграції та створення умов для рівноправного доступу до трудової діяльності. Зокрема, соціальний захист може включати соціальні пільги, адаптацію робочих місць, спеціальні програми професійного навчання, а також механізми правового забезпечення прав людей з обмеженими можливостями. «На даний час, суспільство стало більш толерантним до проблеми інвалідності. Питання соціалізації піднімається з самого дитинства і сприяє поступовому включенню дітей з обмеженими функціональними можливостями в соціум. Окрім того, кількість спеціалізованих закладів і фахівців у даній сфері щороку зростає» [2, с. 25]. У контексті теоретичних підходів до зайнятості людей з обмеженими можливостями виділяють кілька основних моделей: модель соціального добробуту; інклюзивна модель; модель квотування працевлаштування; модель економічної самостійності.

Важливою залишається проблема створення спеціалізованих програм, що сприятимуть розвитку навичок осіб з обмеженими можливостями, відповідних до вимог сучасного ринку праці.

Нами було створено проєкт «Стратегії зайнятості: соціальний захист людей з особливими потребами», реалізація якого відбуватиметься в декілька етапів, що дозволить здійснити поетапно його стратегічні цілі:

Етап 1: Аналіз потреб і підготовка до реалізації (3 місяці) містить проведення досліджень та опитувань серед осіб з обмеженими можливостями для виявлення основних бар'єрів, з якими вони стикаються на ринку праці. Співпраця з урядовими організаціями та роботодавцями для збору даних щодо існуючих програм та форм підтримки зайнятості осіб з обмеженими можливостями. Підготовка звітів і рекомендацій для подальшого впровадження заходів.

Етап 2: Розробка навчальних програм і створення адаптованих робочих місць (6 місяців) містить розробку курсів професійної підготовки для осіб з обмеженими можливостями. Спільно з організаціями, що займаються адаптацією робочих місць, створення робочих стандартів для інклюзивних компаній. Залучення роботодавців до процесу адаптації робочих місць через програми стимулювання, надання податкових пільг.

Етап 3: Впровадження і реалізація програми (1 рік). Запуск програм стажування та практики для осіб з обмеженими можливостями в партнерських організаціях. Початок роботи спеціалізованих консультаційних центрів. Організація та запуск інклюзивних ініціатив у великих компаніях, що включають працевлаштування осіб з обмеженими можливостями.

Етап 4: Оцінка ефективності і корекція (6 місяців). Оцінка результатів проєкту через аналіз кількості працевлаштованих осіб з обмеженими можливостями. Збір відгуків від роботодавців, осіб з інвалідністю та соціальних партнерів про ефективність впроваджених заходів. Внесення коректив у стратегію з урахуванням результатів моніторингу та аналізу.

Проєкт потребує значних фінансових вкладень на всіх етапах його реалізації.

Загальний бюджет проєкту буде складатися з коштів, що надаються державними органами, міжнародними фондами та приватними компаніями.

Основні джерела фінансування:

1. Державне фінансування. Внески урядових структур, які займаються соціальним захистом та працевлаштуванням осіб з обмеженими можливостями. Залучення фінансових ресурсів на національному та місцевому рівнях для розвитку інфраструктури та адаптації робочих місць.

2. Міжнародні організації та гранти. Залучення коштів від міжнародних організацій, таких як ООН, Світовий банк, Європейський Союз, які займаються підтримкою інклюзивної зайнятості. Грантові програми для створення навчальних курсів та освітніх ініціатив для осіб з обмеженими можливостями.

3. Приватний сектор. Співпраця з роботодавцями, які можуть фінансувати створення адаптованих робочих місць. Спонсорство та корпоративна соціальна відповідальність великих компаній, які підтримують інклюзивні ініціативи.

Реалізація стратегії зайнятості потребує ефективної координації між усіма учасниками проєкту. Основні складові механізму реалізації:

1. Інтеграція державних органів: Урядові структури, такі як Міністерства праці та соціальної політики, Міністерство освіти та науки, повинні забезпечити політичну підтримку стратегії та координацію ресурсів.

2. Партнерство з роботодавцями. Роботодавці мають забезпечити адаптацію робочих місць, а також активно долучатися до навчання та стажування осіб з обмеженими можливостями.

3. Залучення громадських організацій. Громадські організації, що працюють з людьми з інвалідністю, повинні відігравати важливу роль у наданні консультацій, організації навчальних курсів та підтримці працевлаштованих осіб.

4. Моніторинг та оцінка ефективності. Створення системи моніторингу для оцінки результатів проєкту, збору відгуків від осіб з обмеженими можливостями, роботодавців та соціальних партнерів.

Для оцінки ефективності впровадження проєкту будуть використовуватися кілька ключових показників:

- рівень працевлаштування осіб з обмеженими можливостями. Оцінка кількості осіб, які знайшли роботу через проєкт, та частки працевлаштованих осіб з обмеженими можливостями серед загальної кількості кандидатів;

- індикатори доступності робочих місць. Оцінка кількості підприємств, які адаптували свої робочі місця для осіб з обмеженими можливостями;

- соціальна адаптація. Вимірювання рівня соціальної інтеграції осіб з обмеженими можливостями на нових робочих місцях, включаючи зниження стигматизації та упереджень;

Моніторинг здійснюватиметься на всіх етапах реалізації проєкту. Основні механізми:

- внутрішній моніторинг – регулярне відстеження виконання плану проєкту за допомогою контрольних списків та звітів;

- незалежний моніторинг – залучення незалежних аудиторів та експертів для оцінки результатів проєкту;

- зворотній зв'язок. Регулярне опитування учасників проєкту (як осіб з обмеженими можливостями, так і роботодавців) для збору даних про ефективність реалізованих заходів.

Цей комплексний підхід дозволить забезпечити максимальну ефективність проєкту та досягнення його стратегічних цілей.

Список джерел інформації

1. Бурик З.М. Реформування системи соціального захисту осіб з інвалідністю: теоретичний аспект. Інвестиції: практика та досвід. № 11. 2024. С. 204–212.

2. Наукова робота: «Соціалізація молоді з інвалідністю в інклюзивному молодіжному центрі «Paragraph». 43 с. URL : <https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/24167>

СЕКЦІЯ 4. ПРАВО ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНИМ РОЗВИТКОМ

БЕРГУН Володимир Григорович

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

КРАСНОПОЛЬСЬКИЙ Максим Валерійович

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПРОБЛЕМА ВВЕДЕННЯ ПРОГРЕСИВНОГО ПОДАТКУ В УКРАЇНСЬКУ ПОДАТКОВУ СИСТЕМУ

Система прогресивних податків широко застосовується в багатьох розвинутих європейських країнах. Ця система дає можливість державі справедливо розподіляти податкове навантаження: особи, які заробляють мало, сплачують невелику кількість податку, в той час як особи із великими доходами більшу частину віддають державі. Якість життя заходиться на достатньому рівні, не створюється класова нерівність і напруга в суспільстві, а держава отримує достатню кількість коштів.

Україна вже довгий час намагається досягти рівня розвинутих європейських країн і тому все частіше ведуться дискусії щодо зміни податкової системи – з єдиної ставки оподаткування доходів на прогресивну. Скрутні часи в державі спонукають до подібних радикальних змін, але Україна має багато проблем, які заважають введенню прогресивної податкової системи.

Головним фактором проти нової системи є ряд економічних проблем. Система прогресивних податків розроблена із метою перерозподілу податкового навантаження з «заможних» верств до «бідних», тому велика кількість людей із чималим достатком є необхідною умовою для введення системи.

В Україні на момент 2019 року половина населення заробляла до 5 тис. грн. на місяць, коли понад 10 тис. грн. заробляла тільки 7 %. Сучасна картина ще гірше через військові дії в Україні, інфляційні чинники та виїзд великої частини населення за кордон. Відповідно до цих даних, в Україні велика частина населення має низький дохід і мала частина отримує великий дохід.

Якщо припустити, що за допомогою прогресивного оподаткування буде підвищено ставку оподаткування для населення, яке заробляє більше 10 тис. грн., то на скільки зменшиться навантаження з населення із низьким достатком? Впровадження системи, яка буде відбирати у «багатої» частини населення по декілька тис. грн., щоб збільшити дохід «бідної» частини на 50-100 грн., тільки спричинить велику кількість конфліктів у нашому суспільстві.

Іншою проблемою є збільшення тіньової економіки в Україні. Проблема великої кількості тіньового бізнесу розповсюджена для України і будь яка зміна податкової системи, що посилює принцип справедливості, пов'язаний з реалізацією цього принципу в господарській діяльності, все більше заглиблює економіку країни в тіньовий сектор. Впровадження прогресивної ставки податків не буде виключенням і збільшить кількість незаконних дій суб'єктів підприємницької діяльності.

Причиною постійної тінізації економіки є достатньо низький рівень життя громадян України порівняно із іншими країнами світу. Жителі європейських країн мають достатньо великі прибутки, які при їх зменшенні, все ще дозволяють мати комфортні умови для життя. При зменшенні доходів громадян України їх якість життя, зважаючи на ті обставини, які існують сьогодні в Україні, значно погіршиться, з чим більшість не бажає миритися і почне шукати спосіб обійти закон, щоб зберегти рівень життя.

Підсумовуючи сказане, можна стверджувати, що у введенні прогресивного податку на доходи фізичних осіб в українську податкову систему є багато об'єктивних і суб'єктивних проблем. Для результативного запровадження цієї системи Україні потрібно досягти рівня європейських прогресивних країн. Ефективність використання системи прогресивних податків на доходи фізичних осіб в наших реаліях потребує додаткових досліджень і діалогу з суспільством.

ДРУЖИНИНА Анна Олександрівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГРИБКО Ольга Владиславівна

к.держ.упр., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Аналіз положень Конституції та законодавства у сфері соціального забезпечення вказує на перший недолік – відсутність законодавчо закріпленого визначення термінів «соціальний захист» і «соціальне забезпечення». Науковці зазначають, що існує недостатня розробка змісту та співвідношення цих понять. Чітке визначення термінів «соціальний захист» і «соціальне забезпечення» є важливим, оскільки вони тісно пов'язані з поняттям «соціальне страхування». Від їх змісту залежить наповнення поняття «соціальне страхування» та його функцій, що, у свою чергу, визначає напрямок правового регулювання. Відсутність законодавчого визначення цих термінів негативно впливає на рівень правового регулювання соціального страхування [1].

Для покращення правового регулювання цієї сфери ми вважаємо, що соціальне забезпечення слід вважати складовою соціального захисту. Виплати в межах соціального страхування можна розглядати як один із елементів соціального забезпечення. Також звертає на себе увагу відсутність нормативного визначення самого поняття «соціальне страхування». У чинному законодавстві це поняття розкривається через інші терміни, такі як «загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та «страхування». Разом із тим існують різні види соціального страхування: загальнообов'язкове державне, обов'язкове недержавне та добровільне недержавне страхування. Тому, на нашу думку, в Україні бракує нормативно-правового акта, що закріплює поняття соціального страхування, його види, загальні принципи, цілі та завдання [4].

Завдяки такому підходу буде забезпечено принцип правової визначеності, оскільки загальна структура соціального страхування та правового регулювання цієї сфери стануть зрозумілишими. На стан правового регулювання соціального страхування в Україні також впливають особливості регулювання його окремих видів. У цьому контексті ми підтримуємо думку науковця М. Чічканя, який звертає увагу на проблему незавершеного законодавчого регулювання важливих елементів системи соціального страхування, таких як медичне страхування (з акцентом на змішану систему страхування замість державної) і загальнообов'язкове державне пенсійне страхування накопичувального типу [2].

Впровадження змішаної системи медичного страхування може суттєво вплинути на доступність та якість медичних послуг для населення, а також на фінансову стабільність цієї системи. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування накопичувального типу може забезпечити громадян пенсійними виплатами в майбутньому та сприяти їхній фінансовій самостійності. Проте нестабільність у правовому регулюванні може викликати невизначеність щодо умов і механізмів функціонування цієї системи. Такі аспекти системи соціального страхування потребують ретельного аналізу та розробки чіткої і збалансованої законодавчої основи, щоб забезпечити сталий та ефективний соціальний захист в Україні. Науковець В. Мельник також підкреслює, що в Основах законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування відсутній окремий механізм соціального страхування для осіб з інвалідністю, що є суттєвою прогалиною і негативно впливає на рівень правового регулювання соціального страхування в нашій країні в цілому [2; 3].

Ще одним важливим аспектом правового регулювання соціального страхування є усвідомлення значення локальних актів у системі джерел права соціального забезпечення. Локальне регулювання має переваги, оскільки може враховувати специфіку та можливості конкретного регіону. Таким чином, локальне регулювання, на нашу думку, може стати ефективним інструментом для регулювання відносин у сфері добровільного та недержавного соціального забезпечення. Перспективним напрямом розвитку правового регулювання у

сфері соціального страхування може бути врахування позитивного досвіду провідних європейських країн щодо соціального страхування для самозайнятих осіб.

Отже, поточний стан правового регулювання соціального страхування в Україні лише частково відповідає таким критеріям, як доцільність, повнота та досконалість. Виявлені недоліки включають [2; 5]:

1) відсутність законодавчо закріплених визначень термінів «соціальний захист» та «соціальне забезпечення», які тісно пов'язані з поняттям «соціальне страхування»;

2) ненормативне закріплення поняття «соціальне страхування»;

3) відсутність єдиного нормативного акта, що визначав би поняття соціального страхування, його види, основні принципи, цілі та завдання;

4) незавершене законодавче регулювання окремих ключових елементів системи соціального страхування;

5) брак окремих механізмів соціального страхування для осіб з інвалідністю та самозайнятих осіб;

6) недооцінка механізмів локального регулювання в рамках окремих видів соціального страхування.

Водночас, ми вважаємо, що приєднання України до міжнародних угод у сфері соціального захисту сприяє розвитку національного законодавства з урахуванням кращого міжнародного досвіду. Одним із перспективних шляхів вдосконалення системи соціального страхування в Україні є розвиток приватного соціального страхування в різних сферах, таких як медицина, пенсійне забезпечення та трудові відносини, поряд із державними механізмами. Досвід Швеції, де соціальне страхування для працівників регулюється колективними договорами, може слугувати позитивним прикладом для впровадження новацій в українську систему. Це підкреслює важливість адаптації передового досвіду провідних європейських країн для покращення ефективності та гнучкості системи соціального страхування в Україні.

Список джерел інформації

1. Аналіз діяльності Фонду соціального страхування. Квітень 2019 р. URL: <https://feao.org.ua>

2. Березіна С.Б. Соціальне страхування як інструмент соціального ризик-менеджменту. Економіка та держава. 2018. № 7. С. 22–29

3. Звіти про виконання бюджету Пенсійного фонду України. URL : <https://www.pfu.gov.ua>

4. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, 31.03.2023 року №23. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>

5. Про розмір внесків на деякі види загальнообов'язкового державного соціального страхування: Закон України від 01.01.2011 року № 2213-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua>

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ АБО ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Питання правової відповідальності за корупцію набувають в Україні дедалі більшу актуальність на тлі відповідних вимог, які висуває перед нашою державою Європейський Союз. Закон України «Про запобігання корупції» зазначає, що за вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, зазначені в ч.1 ст.3 цього Закону, притягаються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності (ст. 65-1). У даному випадку законодавець має на увазі осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також осіб, які прирівнюються до них, у тому числі представників навчальних закладів. Зупинимось на питаннях кримінальної та адміністративної відповідальності у контексті протидії корупції. У примітці до ст. 45 КК України законодавець зазначає, що:

а) корупційними кримінальними правопорушеннями вважаються діяння, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 – 369-2 (усього дев'ятнадцять статей КК України);

б) кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3.

Охарактеризуємо з цього переліку типове кримінальне правопорушення, яке яскраво відбиває сутність корупції як негативного соціального явища. Йдеться про статтю 369 КК України. Ознайомимось з її текстом. Отже: «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі.

1. Пропозиція чи обіцянка службовій особі надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди за вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища - караються штрафом від однієї тисячі до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк від двох до чотирьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

2. Діяння, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені повторно, – караються позбавленням волі на строк від трьох до шести років із штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з конфіскацією майна або без такої.

3. Діяння, передбачені частиною першою або другою цієї статті, якщо неправомірна вигода надавалася службовій особі, яка займає відповідальне

становище, або вчинені за попередньою змовою групою осіб, - караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна або без такої.

4. Діяння, передбачені частиною першою, другою або третьою цієї статті, якщо неправомірна вигода надавалася службовій особі, яка займає особливо відповідальне становище, або вчинені організованою групою осіб чи її учасником, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна або без такої».

Охарактеризуємо склад цього кримінального правопорушення:

1. Об'єктом кримінального правопорушення є суспільні відносини у сфері службової діяльності.

2. Предметом кримінального правопорушення є неправомірна вигода (грошові кошти чи інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які пропонують, обіцяють, надають чи одержують без законних на те підстав).

3. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується вчиненням хоча б однієї з наступних трьох дій: а) пропозиція надати неправомірну вигоду; б) обіцянка надати неправомірну вигоду; в) надання такої вигоди – у кожному із зазначених випадків – за вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища.

Кримінальне правопорушення є закінченим з моменту, коли: а) винний запропонував чи пообіцяв надати неправомірну вигоду службовій особі, а остання усвідомила цю інформацію; б) або коли службова особа прийняла хоча б частину неправомірної вигоди (це кримінальне правопорушення має так званий формальний склад). Якщо службова особа відмовилася прийняти неправомірну вигоду, то дії того, хто намагався її надати, належить кваліфікувати як замах на вчинення цього кримінального правопорушення. Приміром, студент запропонував викладачеві гроші за складання іспиту, а викладач відмовився їх прийняти. Це породжуватиме для студента кримінальну відповідальність, бо замах є однією із стадій кримінального правопорушення (ч. 2 ст.13, ст.15 КК України).

4. Суб'єктивна сторона кримінального правопорушення характеризується насамперед виною у формі прямого умислу.

5. Суб'єкт кримінального правопорушення – це будь яка фізична особа, якій до вчинення зазначеного правопорушення виповнилося 16 років і яка в момент його скоєння усвідомлювала свої дії та керувала ними.

Перейдемо до питання адміністративної відповідальності у контексті протидії корупції. Кодекс України про адміністративні правопорушення містить главу 13-А «Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією» (статті 172-4 – 172-9-2, – усього дев'ять статей). Вельми актуальною є стаття 172-7 КУпАП. Ознайомимся з її текстом. Отже: «Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального

конфлікту інтересів – тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів – тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Дії, передбачені частиною першою або другою, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, – тягнуть за собою накладення штрафу від чотирьохсот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік». Охарактеризуємо склад цього адміністративного правопорушення (проступку):

1. Об'єктом правопорушення виступають суспільні відносини, пов'язані з дотриманням встановлених вимог та процедур щодо запобігання конфлікту інтересів.

2. Об'єктивна сторона правопорушення включає в себе діяння, яке може бути вчинено як у формі бездіяльності (неповідомлення винною особою свого керівника про наявність реального конфлікту інтересів), так і у формі дії (здійснення винною особою своїх повноважень чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів). Під реальним конфліктом інтересів законодавець розуміє суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Для відповіді на запитання – чи перебувала особа у ситуації реального конфлікту інтересів – необхідно встановити одночасну наявність у неї: а) службових чи представницьких повноважень; б) приватного інтересу; в) суперечності між приватним інтересом і повноваженнями, яка впливає на неупередженість здійснення цих повноважень. Приватний інтерес визначається законом як будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі тими, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях. Правопорушення, про яке йдеться, вважається вчиненим з моменту неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів – незалежно від наслідків такого неповідомлення. Для застосування статті 172-7 КУпАП не обов'язково, щоб реальний конфлікт інтересів призвів до прийняття незаконного рішення чи вчинення неправомірного діяння, головне, щоб він мав місце.

3. Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується насамперед умислом.

4. Суб'єкт правопорушення – особи, зазначені у пп. 1, 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», тобто особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а також особи, які прирівнюються до них, у тому числі представники навчальних закладів.

ЛИСЕНКО Ірина В'ячеславівна

к.ю.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ЛИСЕНКО Андрій Миколайович

к.ю.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ НИЗЬКОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Інноваційна активність підприємств є комплексною характеристикою інноваційної діяльності в динаміці. Враховуючи це, інноваційна активність потребує постійного дослідження з урахуванням її сучасного стану, що дозволить розробити ефективний організаційно-економічний механізм протидії загрозам та перешкодам в розвитку інноваційної діяльності вітчизняних підприємств. Відповідно метою дослідження є визначення сучасного стану інноваційної активності підприємств в Україні та детермінантів, які заважають її зростанню, шляхом аналізу основних показників інноваційної діяльності підприємств.

У даний час здійснено низку правових ініціатив, спрямованих на розвиток інноваційної діяльності в Україні. З цією метою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 р. № 526-р схвалено «Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року» [1], в якій зазначено, що до роботи щодо модернізації та технологічному розвитку економіки України повинні бути залучені усі наявні джерела фінансування, тобто кошти державного та місцевих бюджетів, кошти з інших джерел, не заборонених законодавством, зокрема залучених через механізм державно-приватного партнерства, а також із застосуванням можливостей фінансової та технічної допомоги, яку надають Україні міжнародні установи та іноземні держави. Це означає, що інноваційна активність підприємств та організацій має неухильно зростати. Проте фактична динаміка інноваційної активності, інших показників, що характеризують інноваційний розвиток, відстає від запланованих.

За даними Державної служби статистики України [2] частка інноваційно-активних підприємств, які здійснюють розробку та впровадження нових або вдосконалених товарів, робіт, послуг, у загальній кількості промислових підприємств у період 2000 – 2019 рр. коливалася від 6 % у 2014 р. (найнижчий показник) до 13,7% у 2004 році (відповідно найвищий показник).

Про незадовільний стан розвитку сфери інноваційної діяльності в Україні свідчать й дослідження фахівців Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ). У опублікованому ВОІВ Глобальному інноваційному індексу 2023, в якому представлено останні світові інноваційні тенденції та щорічний рейтинг інновацій 132 економік світу, зазначено, що: у 2022 р. Україна погіршила свій рейтинг та посіла 57 позицію (у 2021 році посідала 49 позицію),

а також посіла 34 місце серед 39 економік Європи. У 2023 році відбулося незначне покращення, Україна посіла 55 позицію у рейтингу інновацій та 34 позицію серед 39 економік Європи [3].

За оцінками Глобального дослідницького центру стартапів та інновацій економіки StartupBlink, у 2023 році Україна посіла 49-те місце в щорічному рейтингу стартап-екосистем Global Startup Ecosystem Index 2023. Країна погіршила свій рейтинг на 15 позицій у порівнянні з 2022 роком, коли зайняла 34 місце. StartupBlink, пов'язали таке різке зниження з повномасштабною війною у нашій країні, яка не могла не вплинути на українську систему стартапів [3].

Викладене свідчить про те, що лише незначна частина підприємств та організацій в Україні є інноваційно-активними, що негативно впливає на можливість переходу країни на інноваційний шлях розвитку.

Аналіз динаміки витрат промислових підприємств на інновації за період з 2000 до 2020 рр. показує, що витрати на наукові дослідження та розробки у різні роки складали від 7,5 % до 26,3 % [4], тобто 14,29 % у середньому на рік. Основна частина витрат приходилася на придбання машин та обладнання, програмного забезпечення. Такий підхід свідчить про слабку націленість вітчизняних промислових підприємств на розробку нових продуктів, технологій та використання їх для виробництва конкурентоспроможної продукції.

Аналіз витрат на інновації за джерелами фінансування показує, що у структурі витрат переважають власні кошти промислових підприємств, у середньому понад 87 % від загального обсягу витрат [5, с. 52]. Разом із тим слід зазначити, що незважаючи на те, що держава намагається вживати заходи щодо розвитку сфери інноваційної діяльності та витрачає значні кошти на її фінансування, таке джерело фінансування – як бюджетні кошти є найменшою часткою в абсолютному розмірі витрат в період з 2000 до 2020 рр. серед інших джерел. Про це свідчать статистичні дані за вказаний період, оприлюдненні на офіційному сайті Державної служби статистики України [2].

Проведений аналіз показує, що факторами, які стримують впровадження інновацій, насамперед є економічні чинники. Саме брак власних коштів та недостатня фінансова підтримка з боку держави чинять найбільший вплив на інноваційну активність підприємств. Водночас інноваційно-активні підприємства стикаються з недостатністю нормативно-правової бази, що регулює та стимулює інноваційну діяльність, нерозвиненістю інноваційної інфраструктури (посередницьких, інформаційних, юридичних, банківських та інших послуг) та практичною відсутністю системи управління ризиками. До проблем правового регулювання інноваційної діяльності, насамперед, доцільно віднести колізії правових норм щодо врегулювання відносин у сфері інтелектуальної власності, які містяться у Цивільному кодексі України та актах спеціального законодавства України, що регулюють зазначену сферу відносин.

На підставі вищевикладеного можна констатувати, що для економіки України на теперішній час характерні: низький рівень інноваційної активності підприємств, недостатній розвиток сучасної інфраструктури підтримки інноваційної діяльності з боку держави. Серед основних детермінант низької інноваційної активності підприємств в Україні, насамперед, слід виділити,

наступні: 1) несприйнятливість підприємницького сектору до інновацій; 2) висока вартість нововведень; 3) високий ризик інноваційної діяльності; 4) низька результативність науково-технічної діяльності; 5) відсутність ефективного законодавства у сфері інноваційної діяльності; 6) відсутність дієвих механізмів державного регулювання інноваційної діяльності; 7) недостатньо ефективне використання бюджетних коштів у цій сфері; 8) низька якість управління інноваційними процесами на всіх рівнях; 9) відсутність кваліфікованих кадрів.

Список джерел інформації

1. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 р. № 526-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>

2. Інноваційна активність промислових підприємств : дані з офіційного сайту. URL : https://uz.ukrstat.gov.ua/statinfo/nauka/2020/innov_akt_2000-2019.pdf

3. Інформаційні матеріали щодо стану інноваційної діяльності : офіційний сайт Міністерства економіки України. URL : <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=69b9a9bf-5fbc-4035-8c0f-ac26b853c0eb&title=InformatsiiniMaterialiSchodoStanuInnovatsiinoiDiialnosti>

4. Економічна статистика. Наука, технології та інновації : дані з офіційного сайту. URL : https://ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/ni.htm

5. Іщук С.О., Созанський Л.Й. Порівняльна статистична оцінка інноваційної діяльності промислового сектору економіки України (регіональний розріз). Статистика України. 2022. № 1. С. 47–58.

ОЛІЙНИК Олександр Миколайович

к.ю.н., доц., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Україна, м. Харків);

ШТИХ Ігор Миколайович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Україна, м. Харків)

ГЕНЕЗА СТВОРЕННЯ ПРОФСПЛОК У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ

Розглянемо процес становлення професійних спілок. Перші профспілки виникли у другій половині XVIII століття у Великобританії як асоціації висококваліфікованих робітників, які об'єднались для захисту своїх професійних інтересів. Зазначимо на те, що перші профспілки мали локальний характер.

Протягом XIX ст. вони утворюються в усіх розвинутих країнах Європи та Америки. В Британії була й перша спроба заборони організацій працівників. У 1799 р. був виданий Акт, який заборонив усілякі товариства, метою яких було вимагання більш високої заробітної плати. Цей Акт був малоефективний, і тому у 1824 р. його було відмінено. В цьому ж році вперше профспілки були легалізовані. Правлячі кола вважали, що для них вигідніше було б мати в

державі легальні спілки працівників. Результатом чого стало прийняття статуту в 1825 р., за яким закон визнавав лише ті об'єднання працівників, члени яких вели суто економічну боротьбу. У 1835 р. в Лондоні виникає асоціація працівників – тред-юніони. У процесі розвитку, в Британії, виникають галузеві виробничі профспілки, створюються національні профспілкові центри. Одним із найстаріших таких центрів є Британський конгрес тред-юніонів, створений у 1868 р.

Проте, правове положення професійних організацій було не визначеним аж до 1880 р. Був прийнятий Акт, за яким роботодавець був відповідальний за вчинену шкоду життю чи здоров'ю працівника.

У Франції проривом для розвитку профспілок була відміна Наполеоном III у 1864 р., Закону Ле Шапельє, прийнятого у 1791 р. За цим законом встановлювалась кримінальна відповідальність за створення та участь у трудових синдикатах (профспілках). Проте, лише у 1884 р. у зв'язку із ростом руху працівників, парламент Третьої республіки узаконив вільне створення трудових спілок. Поступово розширювалась соціальна база профспілок: крім висококваліфікованих робітників вони стали об'єднувати напівкваліфікованих робітників та некваліфікованих робітників, згодом, і службовців. Джерелом для створення профспілок слугувала матеріальна сфера виробництва, яка поспіль поширилася і на нематеріальну сферу виробництва. Згодом вони перетворились на наймасовіші і найвпливовіші організації трудящих.

На початку 90-х років минулого століття світовий профспілковий рух налічував від 500-600 млн. осіб, що складало 40-45 відсотків усіх найманих працівників. Зазначимо на те, що поряд із профспілковим рухом паралельно формувалась організація власників засобів виробництва, підприємців, які в сучасному світі виступають головним партнером профспілок. Саме профспілки та об'єднання підприємців виступають основними групами тиску на органи державної влади та управління на всіх рівнях.

Зараз розглянемо періоди розвитку правового регулювання у сфері праці в УРСР та СРСР:

1. Перший етап – становлення та удосконалення законодавства про професійні спілки (1918 – 1922 рр.) – характеризується визнанням за профспілками статусу організації, створеної для захисту прав та інтересів найманих працівників і надання ним окремих повноважень у регулюванні трудових відносин.

2. Другий етап – удосконалення законодавства про профспілки (1922 – 1970 рр.) – характеризується визнанням правового статусу профспілок і їх органів на підприємствах і в установах; зобов'язанням усіх державних органів сприяти профспілкам у їх діяльності; визначення предмету діяльності профспілок та встановленням гарантій трудових прав для членів профспілкового комітету; згортанням, а згодом й розширенням прав профспілок у вирішенні трудових спорів.

3. Третій етап – кодифікація трудового законодавства (1970 – 1986 рр.) – характеризується прийняттям основ законодавства СРСР від 15 липня 1970 р. та

Кодексу законів про працю УРСР від 10 грудня 1971 року, в яких були зафіксовані важливі норми регулювання участі профспілок в управлінні підприємствами, установами, організаціями.

4. Четвертий етап – етап перебудови та переходу України до ринкової економіки, перебудови та становлення правової демократичної держави (1986 – і по сьогоднішній день) – характеризується розширенням прав профспілок у питаннях укладення колективних договорів, охорони та оплати праці, встановлення додаткових гарантій для виборних профспілкових працівників, закріпленням профспілкового плюралізму і обмеження прав профспілок у розгляді трудових спорів, що має значний вплив на регулювання трудових відносин.

Відзначимо те, що в Україні за часи СРСР профспілки були одержавлені і тому не могли повністю реалізувати свої права. Врешті-решт профспілки відіграли істотну роль у трансформації громадянського суспільства. З ліберального, де права і свободи належали лише власникам-роботодавцям, воно стало суспільством усіх громадян, набувши поряд із громадсько-політичним ще й соціального виміру [6; с. 16]. Так, наприклад в Україні діють: Профспілка працівників освіти і науки України, Незалежна профспілка гірників України, Незалежна профспілка гірників Донбасу, Вільні профспілки залізничників, Вільні профспілки працівників текстильної та легкої промисловості України, Українська спілка промисловців і підприємців, Спілка орендарів і підприємців України, Асоціація фермерів України та інші об'єднання.

Список джерел інформації

1. Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія ; за ред. В.Д. Гончаренка. К. : Ін Юре, 2002. 716 с.
2. Кодекс законів про працю від 10.12.1971 р. Відомості Верховної Ради УРСР від 17.12.1971. Додаток до № 50.
3. Олійник О.М. Розвиток трудових відносин і законодавства про працю в Україні (1917-1929 рр.) : автореф. дис...канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків. Нац. ун-т. внутрішніх справ. Х., 2003. 21 с.
4. Спіцина Г.С. Загальна характеристика джерел правового регулювання трудових відносин у Французькій республіці. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. № 1137. Серія: Право. 2014. Вип. 1. С. 135–137.
5. Стеценко Н.С. Законодавче регулювання трудових відносин у Франції у XIX – першій половині XX ст. Юридичний науковий електронний журнал. № 11. 2021. С. 52–57.
6. Циганчук Н.А. Професійні спілки, як суб'єкти трудового права : автореф. дис... канд. юрид. наук: 15.03.01. Харків. Нац. ун-т. внутрішніх справ. Х. 2002. 22 с.
7. Шляхтун П.П. Політологія (теорія та історія політичної науки) : підручник. К. : «Либідь», 2002. 576 с.

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ

У сучасних умовах продовження російської агресії проти нашої держави все більше громадян опиняються у складних життєвих обставинах. Людина повинна шукати вихід з багатьох складних ситуацій, які потребують професійних знань. Саме право допомагає вирішити багато завдань, що постають перед українцями сьогодні. Правова допомога особливо актуальна для тих, хто опинився у складних життєвих обставинах під час військової російської агресії. У такому випадку, людина може скористатися безоплатною правовою допомогою, інститут якої активно розвивається в Україні.

В умовах воєнного стану багато людей потребують послуг, пов'язаних з необхідністю одержати юридичні консультації, зі складанням різного роду правових документів, представництва інтересів в органах державної влади і місцевого самоврядування, в суді тощо. Однак багато осіб стикається з фінансовими труднощами, які не дозволяють оплатити такі послуги, тому держава гарантує на законодавчому рівні можливість надання правової допомоги на безоплатній основі для окремих категорій громадян.

Відповідно до Конституції України (ст.3) головним обов'язком держави є закріплення і забезпечення прав і свобод людини, які проголошені II розділом Основного Закону. Важливу роль у забезпеченні, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні, як демократичній, правовій державі, відіграє право особи на правову допомогу (ст. 59 Конституції України).

Гарантування кожному права на правову допомогу є не тільки конституційним обов'язком держави, а й дотриманням Україною взятих на себе міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права.

У Рішенні Конституційного Суду України від 30.09.2009 р. щодо офіційного тлумачення ч. 1 ст. 59 Конституції України, правова допомога визначається багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами, яка може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо. При цьому вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати. Особливо звертається увага на захист прав і свобод дітей, неповнолітніх батьків, які є найбільш вразливими категоріями населення. На відповідні державні органи, їх посадові та службові особи під час здійснення своїх повноважень покладаються зобов'язання забезпечити надання цим категоріям громадян необхідної правової допомоги.

Основним нормативно-правовим актом, яким врегульовано надання безоплатної правової допомоги, є Закон України «Про безоплатну правничу допомогу». Цей Закон відповідно до Конституції України визначає зміст права на безоплатну правничу допомогу, порядок реалізації цього права, суб'єктів, підстави та порядок надання безоплатної правничої допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правничої допомоги.

Право на безоплатну правничу допомогу – це гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правничу допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правничу допомогу у випадках, передбачених Законом «Про безоплатну правничу допомогу» (ст.3).

Таким чином, Закон гарантує кожному право на безоплатну правничу допомогу та виділяє два основні види правничої допомоги: безоплатна первинна правнича допомога та безоплатна вторинна правнича допомога.

Держава встановлює гарантії недискримінації осіб у доступі до безоплатної правничої допомоги, а саме, при реалізації права на безоплатну правничу допомогу не допускається застосовування привілеїв чи обмежень до осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (ст.4).

Відповідно до Закону (п.3 ст.1) правнича допомога – це надання правничих послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. Безоплатна правнича допомога надається повністю або частково за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

До системи безоплатної правничої допомоги в Україні належать: Координаційний центр з надання правничої допомоги; суб'єкти надання безоплатної первинної правничої допомоги; суб'єкти надання безоплатної вторинної правничої допомоги.

Координаційний центр з надання правничої допомоги є першою й провідною ланкою безоплатної правничої допомоги в Україні. Правовий статус Координаційного центру визначається Положенням про Координаційний центр з надання правничої допомоги, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 р. Координаційний центр утворюється з метою формування та забезпечення функціонування в Україні ефективної системи безоплатної правової допомоги, забезпечення її доступності та якості. Він є державною установою і належить до сфери управління Міністерства юстиції.

Безоплатна первинна правнича допомога – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи та обов'язки, порядок їх реалізації та виконання, відновлення прав у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Безоплатна первинна правнича допомога включає такі види правничих послуг: надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з

правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правничої допомоги та медіації.

Право на безоплатну первинну правову допомогу згідно з Конституцією України та Законом України «Про безоплатну правничу допомогу» мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Безоплатна вторинна правнича допомога – це вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Вона включає такі види правничих послуг: 1) захист; 2) здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правничу допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; 3) складення документів процесуального характеру.

Право на безоплатну вторинну правничу допомогу має широко коло осіб, серед яких діти; біженці; внутрішньо переміщені особи; громадяни України, які проживають на тимчасово окупованій території або на території територіальних громад, що розташовані в районі проведення воєнних дій; ветерани війни та члени сімей загиблих ветеранів війни, члени сімей загиблих Захисників і Захисниць України; особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною та інші категорії осіб, вказані у ст. 14 Закону «Про безоплатну правничу допомогу».

Наявна система безоплатної правничої допомоги надає можливість українцям реалізувати своє конституційне право на правовий захист та вирішувати свої життєві проблеми у правовий спосіб. Однак, ця система не є дійсно ефективною в умовах воєнного стану, що пов'язано з об'єктивними причинами: збільшення кількості запитів для одержання безоплатної правничої допомоги; відсутність доступу до безоплатної правничої допомоги для громадян, які знаходяться на тимчасово окупованих територіях або в зоні активних бойових дій; розширення кола суб'єктів, що потребують безоплатної правничої допомоги та інші.

СЕМКО Михайло Олександрович

Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПРАВО ДИТИНИ НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ

Навчання – це важливий аспект життя людини, який відіграє велику роль її становлення в суспільстві. Питання права на освіту завжди є актуальним, тому що це одне із основоположних прав дітей, яке закріплене у законодавстві на міжнародному рівні.

Велика кількість нормативних актів в Україні реалізує цю можливість. По-перше, у статті 53 Конституції України вказано, що кожен має право на освіту. По-друге, стаття 19 Закону України «Про охорону дитинства» зазначає, що кожна дитина має право на освіту, а також гарантію держави забезпечити

доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійної, фахової передвищої та вищої освіти в державних і комунальних закладах освіти. По-третє, Закон України «Про загальну середню освіту» статтею встановлює такі завдання законодавства України про загальну середню освіту: забезпечення права громадян на доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти, забезпечення необхідних умов функціонування і розвитку загальної середньої освіти. Згідно зі статтею 6 цього ж Закону громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, особливостей інтелектуального, соціального і фізичного розвитку, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, стану здоров'я, особливих освітніх потреб, місця проживання, складних життєвих умов, мовних або інших ознак забезпечується доступність і безоплатність здобуття повної загальної середньої освіти у державних і комунальних навчальних закладах.

Також варто зазначити, що у 1991 році Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини, у статті 28, якою вказано, що держави-учасниці вводять безплатну й обов'язкову початкову освіту; сприяють розвиткові різних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, забезпечують її доступність для всіх дітей та вживають таких заходів, як введення безплатної освіти та надання у випадку необхідності фінансової допомоги; забезпечують доступність вищої освіти для всіх на підставі здібностей кожного за допомогою всіх необхідних засобів; забезпечують доступність інформації і матеріалів у галузі освіти й професійної підготовки для всіх дітей.

Отже, право на освіту є одним з важливих прав дітей, тому що освіченість населення відіграє велику роль у розвитку країни. Це право закріплене не тільки на державному рівні, а й на міжнародному, що підкреслює необхідність надання такої можливості для людей.

Список джерел інформації

1. Конституції України від 28.06.1996 р.
2. Закону України «Про охорону дитинства» 26.04.2001 р.
3. Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р.

ТКАЧОВ Максим Михайлович

к.е.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Оскільки туризм є однією з найважливіших галузей економіки, вивчення його сучасного стану та перспектив розвитку сприяє соціальному та культурному розвитку суспільства, проте ефективний розвиток туристичної діяльності неможливий без відповідного правового регулювання. Актуальність цього дослідження зумовлена важливою роллю туризму в економічному

розвитку держави, охороні культурних і природних ресурсів та зміцненні соціальної ідентичності й суспільної свідомості. Метою дослідження є розробка шляхів розв'язання проблем розвитку внутрішнього туризму в Україні.

Під час дослідження було виявлено проблеми, з якими стикаються багато країн під час організації туристичних послуг і забезпечення їх належної якості. Також розглянуто основні проблеми, з якими стикається сектор зв'язків з громадськістю, а саме: недосконалість законодавства, що регулює цей сектор, наслідки глобальних криз, збройних конфліктів та епідемій, а також численні виклики, з якими стикається цей сектор. Аналізується поточний стан внутрішнього туризму та визначаються його тенденції було виявлено проблеми, що перешкоджають розвитку внутрішнього туризму в Україні, та запропоновано шляхи їх вирішення. З огляду на сучасні виклики, що стоять перед індустрією туризму, зокрема, глобалізацію, цифровізацію та кризові явища, важливо вдосконалювати законодавчу базу та адаптувати її до сучасних реалій. Правове регулювання туризму в Україні ґрунтується на нормах національного та міжнародного права.

Незважаючи на наявність нормативно-правової бази, індустрія туризму стикається з низкою проблем, що потребують законодавчого врегулювання. Недосконалість законодавства, деякі нормативні акти не відповідають сучасним завданням і ускладнюють ведення туристичної діяльності. Вплив глобальної кризи: пандемії, військові конфлікти та економічні потрясіння. Усі ці події справили значний вплив на міжнародний туризм, створивши необхідність у нових правових та регулятивних механізмах.

Питання ліцензування та сертифікації відіграє важливе значення, оскільки відсутність єдиних стандартів створює правову невизначеність під час надання туристичних послуг. Також необхідно вдосконалювати механізми захисту прав туристів. Споживачі часто стикаються з низькою якістю послуг, порушенням прав і відсутністю ефективних механізмів захисту.

З огляду на ці проблеми, слід розглянути можливі шляхи вдосконалення законодавства у сфері туризму:

1. Гармонізація з міжнародними стандартами. Приведення українського законодавства у відповідність до європейських стандартів може підвищити якість туристичних послуг та сприяти міжнародному співробітництву.

2. Цифровізація регулювання: впровадження технології блокчейн для електронної видачі віз, онлайн-реєстрації туристів та підписання договорів значно підвищить ефективність туристичної галузі.

3. Посилення державного контролю. Створення ефективних механізмів перевірки діяльності туристичних операторів дасть змогу знизити рівень шахрайства та підвищити довіру споживачів.

4. Розвиток сталого туризму. Правова підтримка екотуризму сприяє збереженню природних ресурсів і розвитку екологічно безпечного бізнесу. Індустрія туризму має великий потенціал для розвитку, але потребує сучасного правового регулювання, щоб відповідати викликам часу.

Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами, цифровізація, ефективний державний контроль та захист прав туристів, це

ключові напрями вдосконалення правового регулювання туристської діяльності. Впровадження цих змін сприятиме розвитку туристичної галузі, підвищенню якості послуг та довіри споживачів.

Список джерел інформації

1. Брусільцева Г.М., Зима О.Г. Правове регулювання туристичної діяльності : навчальний посібник. Х. : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2019. 214 с.
2. Козловський Є.В. Правове регулювання туристичної діяльності: навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2015. 272 с.
3. Ващишин М. Правове регулювання туристичної діяльності: навчально-методичний посібник. Львів : ПП Сорока Т.Б., 2014. 168 с.
4. Король О.Д., Скутар Т.Д., Аніпко Н.П., Руденко О.В. Правове регулювання туристичної діяльності : навчальний посібник. Чернівці : Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича, 2022. 232 с.
5. Кубах А.І., Коляда Т.А., Харитонов О.В. Правове регулювання туристської діяльності : навчальний посібник. Х. : ХНАМГ, 2010. 282 с.

ЧЕРКАШИНА Аліна Михайлівна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Україна, м. Харків);

ОЛІЙНИК Олександр Миколайович

к.ю.н., доц., Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Україна, м. Харків);

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА РЕФОРМА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

Децентралізація в Україні є однією з наймасштабніших реформ, яка розпочалася у 2014 році та охопила всі рівні управління. Основна мета цієї реформи – передача повноважень, відповідальності та фінансових ресурсів від центральної влади до місцевих громад, що сприяє підвищенню ефективності публічного управління, місцевого розвитку та покращенню якості послуг для громадян. Реформа публічного управління стала невід’ємною частиною децентралізації, оскільки вона передбачає цифровізацію послуг та впровадження сучасних управлінських стандартів. Ця реформа стала невід’ємною частиною демократизації та євроінтеграційного курсу України. Нині роль і масштаби публічного управління набули досить динамічного характеру і постійно розвиваються відповідно до мінливих потреб і запитів суспільства. Технологічне втручання, впровадження нових принципів управління, врахування потреб і прагнень кінцевого споживача є одними з нових тенденцій у сфері управління. Не є винятком і публічне управління в Україні. Останніми роками в Україні спостерігається багато важливих подій у цій сфері, спрямованих на модернізацію публічного управління шляхом

реформування у відповідності до потреб суспільства та європейських стандартів: реформування державної влади та органів місцевої публічної влади, удосконалення нормативно-правової бази їх функціонування, приведення їх діяльності у відповідність до вимог ЄС, трансформація державної служби за європейськими стандартами. Разом з тим, процес модернізації супроводжується низкою труднощів, сформованих десятиліттями невизначеної державної політики української держави. З часів здобуття незалежності і дотепер, з розвитком громадянського суспільства та поширенням демократичних цінностей продовжує зростати невдоволення українських громадян системою публічного управління у країні, що свідчить про необхідність подальшого удосконалення.

З 2014 р. держава поставила чіткі цілі роботи у контексті децентралізації та реформ публічного права, серед таких можна виділити:

1. Формуванні спроможних територіальних громад;
2. Підвищенні фінансової автономії місцевих бюджетів;
3. Збільшенні рівня прозорості та підзвітності органів влади;
4. Забезпеченні якісного надання адміністративних та соціальних послуг на місцевому рівні;
5. Запровадження системи державного управління на основі європейських стандартів – адаптація принципів належного врядування (good governance);
6. Антикорупційні заходи – впровадження прозорих механізмів прийняття рішень, електронного урядування та відкритих даних.

Протягом 10 років Україна досягла певного успіху, серед цього прогресу варто виділити активну субсидіарність – передачу повноважень тим рівням влади, які можуть ефективніше їх виконувати. Більшу автономію отримало місцеве самоврядування – тобто, розширення прав і можливостей територіальних громад у вирішенні місцевих питань. Цими реформами була забезпечена краща прозорість і підзвітність – забезпечення контролю громадськості за діяльністю органів місцевого самоврядування, громадянами. Децентралізація надала більшу фінансову самодостатність для ОТГ (об'єднаних територіальних громад) – розширення фінансових можливостей громад для виконання покладених на них функцій та партисипативне управління, а саме залучення громадян до процесів ухвалення управлінських рішень.

Одним із ключових напрямків реформи стала адміністративно-територіальна реформа, яка передбачала укрупнення територіальних громад для створення спроможних адміністративних одиниць. Основні результати цього процесу, як вже було зазначено вище створення ОТГ – у період з 2015 до 2020 року було сформовано понід тисячі ОТГ. У свою чергу було ліквідовано невеликі і малопотужні адміністративні одиниці – сільські ради втратили статус окремих управлінських одиниць. Натомість була сформована нова система місцевого самоврядування – громади отримали розширені повноваження у сфері управління освітою, охороною здоров'я, інфраструктурою тощо. Безпосередньо всі зміни не могли обійтися без реформ фінансової децентралізації, яка полягала у зміні принципів розподілу бюджетних надходжень та збільшенні частки місцевих бюджетів у загальній бюджетній

системі держави. А точніше зростання доходів місцевих бюджетів, передання частини податків на місцевий рівень, громади почали отримувати 60% податку на доходи фізичних осіб (ПДФО). А також отримали можливість самостійно управляти фінансами.

З іншого боку окрім даних досягнень є і певні виклики, що ще досі стоять перед нашими громадянами, ще до повномасштабного вторгнення Росії, українські громади стикались із нерівномірним розвитком громад, частина громад не має достатніх ресурсів для ефективного функціонування. Це може бути через недостатню компетентність місцевих кадрів, котрі конче потребують навичок в управлінських здібностях, або навпаки, через некваліфікованих працівників громада навіть з хорошим фінансуванням приходить у занепад.

Враховуючи досвід опору з боку окремих політичних сил держава намагається позбутись від політиків, що підтримують ідею збереження централізованих моделей управління, що гальмує реформу. На останок можемо виголосити і перспективи у цій сфері, після завершення військових дій на території України, можливий подальший розвиток адміністративно-територіального устрою – формування оптимальної структури управління та залучення грантів чи кредитних коштів задля збільшення інвестицій у місцевий розвиток. А також активне впровадження діджиталізації та розвитку таких собі “смарт-громад”, впровадження цифрових технологій для підвищення ефективності управління.

Децентралізація та реформа публічного управління в Україні стали одними з найуспішніших реформ, що сприяли розвитку місцевого самоврядування, фінансової незалежності громад, підвищенню рівня життя громадян та модернізації державних інституцій. Подальший розвиток цих реформ залежатиме від політичної волі, ефективного управління та активної участі громадян у процесах прийняття рішень.

Список джерел інформації

1. Децентралізація сфери державного управління України. URL : <https://knute.edu.ua/file/NjY4NQ==/5a7cbc05abd3a86b91ad5355e3962c47.pdf>
2. Навіщо децентралізація? URL : <https://decentralization.ua/about>
3. XXXIII засідання Координаційної ради з питань реформування державного управління. URL : <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/255546.html>
4. Реформа державного управління. Прес-служба Апарату Верховної Ради України. URL : <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/252436.html>
5. Реформа публічного управління: сучасні тенденції та перспективи для України. URL : http://app.nuoua.od.ua/archive/46_2012/41.pdf

СЕКЦІЯ 5. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

БАХАРЄВА Ганна Юрївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ЧЕРКАШИН Андрій Іванович

к.психол.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

МЕТОДИКА КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Розробка методу боротьби з тривожними думками та тривогою на основі поєднання технік дисоціації, когнітивно-поведінкової терапії (КПТ) та якоріння є перспективним напрямом у психотерапії. Цей підхід, заснований на інтеграції цих трьох методів, суттєво прискорить та підвищить ефективність боротьби з повсякденною тривогою та тривожними думками.

Повсякденна тривога та тривожні думки є одними з найпоширеніших психологічних проблем сучасності. Традиційні методи подання тривог та тривожних думок, такі як КПТ, довели свою ефективність у багатьох випадках [1]. Однак поєднання КПТ з техніками НЛП, такими як дисоціація та якоріння, є іновативним та суттєво підвищить ефективність терапії тривожних думок та повсякденних тривог.

Основою КПТ є розгляд думок, емоцій та поведінки людини, як тісно взаємопов'язаних речей. Отже, зміна дезадаптивних мисленнєвих схем за допомогою КПТ призводить до зниження тривожних думок, покращення емоційного стану та поведінки пацієнта [1].

Дисоціація (нейролінгвістичне програмування – НЛП) в психології та психотерапії розглядається як техніка, що дозволяє пацієнту дистанціюватися від тривожних думок, спостерігаючи за ними з боку. Це сприяє зниженню емоційної інтенсивності та надає можливість об'єктивніше оцінити ситуацію [2].

Якоріння є технікою, запозиченою з НЛП, яка полягає у створенні стійких асоціацій між певними стимулами та бажаними емоційними станами. Це дозволяє швидко викликати позитивні емоції у потрібний момент [2].

Отже, була розроблена ефективна методика боротьби з тривожними думками та повсякденною тривогою шляхом поєднання трьох відомих психотерапевтичних методів – дисоціації, КПТ та якоріння. Методи дисоціації та якоріння належать до методів НЛП.

Розроблена методика являє собою коротке, на три хвилини, відео. Чому у вигляді відео? Тому, що НЛП-методика «Дисоціація» є достатньо дієвою та потужною у боротьбі з тривогами та тривожними думками, але її основою є абстрагування людини від тривожної думки, яка її мучить шляхом як би «погляду з боку» на ситуацію та на себе в цій ситуації, де є тривога чи тривожні

думки. Але ж не всі люди мають достатню уяву, щоб швидко, без застосування окремих методів гіпнозу чи гіпносугестій, без безпосередньої участі психолога чи психотерапевта, уявити собі необхідну картинку. Для цього і потрібні декілька універсальних відео з необхідними картинками на тему основних тривожних думок, притаманним сучасній людині. У цьому ж відео також є запитання та відповіді на них (КПТ), які допоможуть впоратися з ірраціональними тривожними думками. А наприкінці відео є ключове слово (методика НЛП «Якоріння»), яке закріпить позитивний стан після абстагування (НЛП «Дисоціація») та раціоналізації (КПТ).

Відомо, що дуже часто люди соромляться звертатися до психологів та психотерапевтів саме з запитаннями щодо тривожності. І це є ще однією безсумнівною перевагою розробленої методики, що вона може використовуватися анонімно, без зворотнього зв'язку, якщо людина до цього категорично не готова, проте насправді потребує допомоги в боротьбі з тривожними думками та тривогою.

Отже, розроблена методика безумовно є інноваційною, легкою у сприйнятті, доволі універсальною та достатньо ефективною у боротьбі з повсякденною тривогою та тривожними думками. Але самостійне застосування даної методики у лікуванні тривожних розладів неможливо. При лікуванні тривожних розладів її застосування можливе тільки у якості допоміжної терапії. Якщо мова іде про медикаментозне лікування тривожних розладів (прийом антидепресантів), то застосування методики можливе тільки після того, як досягнуто стійкий позитивний ефект від дії антидепресантів та з дозволу лікуючого лікаря-психіатра.

Список джерел інформації

1. Джудіт С. Бек. Когнітивно-поведінкова терапія: основи та практика. К. : Науковий Світ, 2023. 460 с.
2. Гнатюк С.О., Смірнов О.А., Петрик В.М. Сучасні технології нейролінгвістичного програмування. К. : Центр учбової літератури, 2020. 200 с.

ГОПКАЛО Тетяна Віталіївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

КНИШ Анастасія Євгенівна

к.психол.н, доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

САДОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ЗНЯТТЯ СТРЕСУ ТА ОДИН З АСПЕКТІВ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Садотерапія має давнє коріння. У стародавніх культурах сади використовували для лікування фізичних і душевних хвороб. Єгипетські, грецькі та римські цивілізації розвивали концепцію садового ландшафту та їх використання в медичних цілях.

Однак сучасна садотерапія як методичний підхід почала розроблятися в 19 ст. Велика Британія стала піонером у розвитку садотерапії. Вікторіанська епоха привнесла взаємодію з природою в психіатричну практику. Сади і зелені простори були використані в лікуванні психічних захворювань.

Садотерапія стала дедалі популярнішою як альтернативна форма психотерапії та терапевтичної реабілітації. Вона допомагає людям впоратися зі стресом, поліпшити настрій і підвищити якість життя. Лікування садовою терапією – це унікальний підхід, який об'єднує природу і людину, допомагаючи їй відновитися і насолодитися перевагами садового середовища.

Природа має значний вплив на психіку людини вже з дитинства. Проведені дослідження показують, що контакт з природою сприяє зниженню рівня стресу, покращенню настрою та збільшенню концентрації. Відчуття природи, зелених просторів та свіжого повітря мають позитивний вплив на розвиток дитини, її емоційний стан та фізичне здоров'я [1].

Американський журналіст та психолог Деніел Гоулман активний популяризатор емоційного розвитку, у своїй праці «Emotional Intelligence», завдяки опитуванням та психологічним дослідженням довів, що успіх в житті залежить не так від логічного інтелекту, як від вміння керувати своїми емоціями.

Емоційний розвиток є ключовим аспектом загального розвитку дитини, особливо в дошкільному віці, коли формуються базові навички та уявлення про світ. У цей період діти вчаться розпізнавати і виражати свої емоції, розвивати емпатію та соціальні навички, що є важливим фундаментом для психічного здоров'я в майбутньому [2].

Якраз таки, навколишнє середовище впливає на всі аспекти розвитку дитини – фізичний, емоційний, соціальний та когнітивний. Якщо дитина оточена природою, вільним простором та зеленими насадженнями, це сприяє її здоровому розвитку і допомагає уникнути проблем зі здоров'ям та емоційним станом. Навколишнє середовище також впливає на формування соціальних навичок та когнітивних здібностей дитини.

Також вона сприяє зниженню рівня стресу та тривожності, покращує настрій та самопочуття, збільшує концентрацію та увагу, покращує якість сну та сприяє швидшому відновленню після фізичних та емоційних навантажень. Крім того, природа сприяє розвитку фантазії, творчих здібностей та відчуття гармонії у дитини.

Дослідники з Тайванського національного університету підтвердили, що заняття садівництвом приносить багато фізичних і розумових переваг. Вони провели дослідження за участю 23 студентів у віці від 20 до 30 років, в анамнезі яких не було пошкоджень головного мозку, неврологічних або серцево-судинних захворювань, інформує Ukr.Media.

Фахівці вивчили вплив на учасників різних садівничих робіт, таких як підготовка ділянки, посів, внесення добрив, прополка грядок і збір врожаю, за допомогою функціональної магнітно-резонансної томографії (фМРТ) і анкет з питаннями про фізіологічні та психологічні зміни.

Результати дослідження показали, що садівництво активізує ділянки мозку, пов'язані з концентрацією, самоконтролем, творчим та позитивним мисленням.

«Садівництво стимулює роботу мозку, допомагаючи людям сфокусувати увагу і викликаючи у них позитивні емоції. До того ж, як і будь-яке природне зелене середовище, сад активує парасимпатичну нервову систему, що призводить до зниження стресу», – кажуть вчені з Європейської лабораторії молекулярної біології (26 березня 2018 р.) [1].

Процес догляду за рослинами дає змогу людині зайнятися відповідальністю та турботою про щось живе, що своєю чергою сприяє її особистісному зростанню та поліпшенню самопочуття. Догляд за рослинами вимагає регулярного зволоження, добрив, контролю за сонячним світлом, а також видалення бур'янів і паразитів. Ці активності допомагають навчитися бути більш терплячими, працьовитими та дисциплінованими. І всі ці якості індивід успішно транслюватиме в соціумі [1].

Вирощування рослин також є способом чудово провести час на свіжому повітрі як на одинці, так і колективно. Це дає змогу розслабитися, відірватися від повсякденної метушні та насолодитися природою. Взаємодія із землею, ростом рослин і спостереження за їхнім розвитком створюють відчуття гармонії та внутрішньої рівноваги. Людина може відчути себе більш спокійною, зосередженою та усвідомленою.

Список джерел інформації

1. Сью Стюарт-Сміт, Садотерапія. Як позбутись бур'янів у голові. К. : Yakaboo Publishing, 2025. 328 с.
2. Гоулман Д. Емоційний інтелект у дитини. Х. : Віват, 2022. 288 с.

ГРЕБЕНЬКОВА Діана Ігорівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ШАПОЛОВА Вікторія Валеріївна

к.пед.н., доц. Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

РЕАБІЛІТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Значна кількість досліджень вітчизняних та зарубіжних психологів показують, що фізичне переміщення солдата з поля бою у мирну обстановку далеко не завжди означає інтелектуальне, емоційне, «відчутне» повернення в обстановку повсякденних зв'язків та стосунків. Пояснити це можна тим, що комплекс набутих на війні адаптивних реакцій стає дезадаптивним поза зоною бойових дій. Якщо людину з такою «воєнізованою» (адаптованою до умов бою)

психікою непередготовленою повернути у мирні умови життєдіяльності, вона може бути травмовано вдруге. Військові назавжди здатні самостійно повернутися в ритм та атмосферу мирного життя та потребують професійної психологічної допомоги. Ось чому потрібна деяка корекція емоційної сфери, ціннісно-мотиваційної структури особистості, психічних станів військовослужбовців, які брали участь в екстремальній діяльності, тобто соціально-психологічна реадаптація.

Соціально-психологічна реадаптація (перепристосування) передбачає організоване психологічне «повернення» військовослужбовців у звичайні умови життєдіяльності після виконання спеціальних, складних завдань військової діяльності, що супроводжується травматизацією їх психіки. Метою такої діяльності командирів, штабів, органів по роботі з особовим складом є досягнення плавного, безкризового, нетравмуючого розвитку учасників екстремальної діяльності в систему повсякденних зв'язків та відносин, відновлення та зміцнення їх особистісного та соціального статусу.

Соціально-психологічна реадаптація включає вирішення трьох основних завдань:

- а) реконструкцію ціннісно-орієнтаційної системи самих учасників бойових дій;
- б) створення навколо них соціального середовища;
- в) надання допомоги особам з посттравматичним стресовим розладом [2; 3].

Перше завдання в основному вирішується в процесі спеціально організованого і пролонгованого в часі (порядку 3-5 діб) періоду між закінченням участі військовослужбовців у бойових діях і вступом у мирне життя, що називається періодом «психологічного карантину».

Друге завдання – створення соціального середовища. Військових мають гідно зустріти країна, товариші по службі, члени сім'ї, знайомі. Бажано, щоб зустрічаючи добре розуміли специфічні прояви психіки та поведінки ветеранів, були навчені елементарним прийомам надання психологічної підтримки. Однак у жодному разі не можна допустити того, щоб учасники подій сприймалися в негативних характеристиках їх стану. Ставлення до них командирів, товаришів по службі, членів сімей повинно всіляко сприяти розрядці накопичених психічних напружень, попередження додаткової психотравматизації. Одним з основних об'єктів психологічного забезпечення у період стають сім'ї офіцерів, прапорщиків, військовослужбовців за контрактом.

Третє завдання – надання допомоги особам з ПТСР – здійснюється психологами і медичними працівниками в центрах відновлювальної терапії та центрах реабілітації. Психологи можуть надавати допомогу ветеранам бойових дій в усуненні симптомів ПТСР та стимулюванні процесів посттравматичного особистісного зростання [4].

У даний час особливою перспективністю та динамічністю розвитку відрізняються методи медико-психологічної реабілітації, засновані на інформаційних (комп'ютерних) технологіях. Ці методи можна поділити на існуючі (апробовані) та перспективні. До перших відносяться засновані на взаємодії пацієнта з комп'ютером: комп'ютеризована психічна саморегуляція, комп'ютеризовані системи зворотного біологічного зв'язку.

Другу групу складають методи, засновані на зануренні пацієнта у віртуальні середовища. Одним із напрямків медико-психологічної реабілітації є розробка спеціальних комп'ютерних ігор. Новозеландські вчені з Оклендського університету розробили SPARX – інтерактивну тривимірну комп'ютерну гру, в якій гравець повинен подолати серію кількох випробувань, щоб відновити баланс сил у віртуальному світі, де домінують «GNAT» (похмурі негативні автоматичні думки). При застосуванні SPARX кількість пацієнтів віком 12-19 років, що повністю позбулися депресії, склала 44%, тоді як у групі зі звичайною терапією – всього 26%. Хоча звичайні комп'ютерні ігри мають суттєвий адиктивний потенціал і не зовсім ясну педагогічну цінність, в даному випадку можна говорити про ігри, дуже корисні для психічного здоров'я [1].

Терапія віртуальної реальності (VRT, VRIT, SFT), також відома як терапія віртуальною реальністю занурення (VRIT), імітаційна терапія (SFT), експозиційна терапія віртуальною реальністю (VRET) в даний час є одним з ефективних методів реабілітації пацієнтів з ПТСР. Найвіддаленішою є перспектива застосування нейрокомп'ютерних мозкових інтерфейсів – brain-computer interface [5].

Зважаючи на різноманіття реабілітаційних заходів, першочерговими завданнями соціально-психологічної реабілітації можна назвати:

- створення постійно діючої системи соціальної адаптації військовослужбовців, які підлягають звільненню;
- організація завчасного консультування, професійної орієнтації та психологічної підтримки військовослужбовців;
- організація для службовців регулярного психологічного тестування для виявлення тих чи інших негативних чинників, які можуть заважати військовозобов'язаному проходити військову службу та переходити до мирного життя по звільненню. На підставі результатів такого тестування проводити з військовим та членами їх сімей психологічні консультації, психотерапевтичну підтримку та допомогу тощо.

Список джерел інформації

1. Москаленко М.М. Психологічна реабілітація ветеранів військових конфліктів. Тео-психології та її перспективи розвитку: Збірник доповідей Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, присвяченої 125-річчю з Дня народження Гордона Олпорта. Кропивницький, 2022. С. 134–137.
2. Elnitsky C. A., Blevins C. L., Fisher M. P., Magruder K. Military service member and veteran reintegration: a critical review and adapted ecological model. *Am J Orthopsychiatry*. 2017. Vol. 87(2). P. 114.
3. Elnitsky C. A., Fisher M. P., Blevins C. L. Military service member and veteran reintegration: a conceptual analysis, unified definition, and key domains. *Front Psychol*. 2017. Vol. 8. P. 369.
4. Gil-Rivas V., Kilmer R. P., Larson J. C., Armstrong L. M. Facilitating successful reintegration: attending to the needs of military families. *Am J Orthopsychiatry*. 2017. Vol. 87(2). P. 176.
5. Hoffman H. G. Virtual-reality therapy. *Sci Am*. 2004. Vol. 291. P. 58–65.

ГУРА Тетяна Віталіївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

КАРАВАЄВА Аліна Володимирівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний
університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ (ЗАКАТОВАНИХ) ВІЙСЬКОВИХ : ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД

Як відзначає Бліхар В.С., психологічна травма – це втрата близької людини через бойові дії, це подія, яка руйнує внутрішній світ, вона викликає потужний емоційний шок, що може тривати роками. Кожна родина переживає власну драму: сльози, розгубленість і відчуття, що тепер у житті з'явилася порожнеча, яку важко заповнити. Виникає відчуття безсилля та знецінення власних ресурсів. Емоційне вигорання – це не просто втома, а стан, коли людина втрачає внутрішні ресурси для боротьби із щоденними викликами. Біль стає настільки глибоким, що кожна дрібниця видається непосильною, а надія на майбутнє здається далекою [1].

Які процеси супроводжують емоційне вигорання? Це, по перше, соціальна ізоляція. Після втрати близької людини родина відчуває самотність, ізоляцію навіть серед близьких людей. На думку О.М. Кокун та І.О. Пішко, соціальна ізоляція поглиблює емоційний біль, створюючи відчуття, ніби людина залишається наодинці зі своїм горем. Часто люди говорять: «Я оточена людьми, але відчуваю себе зовсім самотньою», що свідчить про розрив між внутрішнім світом і зовнішніми зв'язками [2, с. 68–88]. Тому вважаємо доцільним створення підтримуючого середовища. Створення груп підтримки та місць для відкритої розмови є ключовим чинником для зниження почуття ізоляції. Важливо, щоб родини відчували, що їхній біль зрозумілий, і що вони не є самотніми у своїй боротьбі.

Велике значення як додаткове навантаження на психічний стан людини під час емоційного вигорання мають і економічні проблеми. Втрата годувальника супроводжується економічними труднощами, а це фінансовий стрес.

О.О. Борисова зазначає, що фінансовий тиск може стати каталізатором подальших психічних розладів. Економічні проблеми посилюють відчуття безвиході, оскільки родина змушена боротися не лише з горем, а й з матеріальними труднощами. Тому практичними аспектами допомоги є необхідність створення державних і громадських програм, що надають фінансову підтримку, допомагають знизити дистрес і створити базу для відновлення родинного життя [3, с. 325–328].

Розглянемо особливості підтримки людям, які пережили емоційне вигорання після втрати близької людини під час війни.

1. Недостатня системна психологічна підтримка, а саме, відсутність своєчасного втручання відповідних установ, тому багато хто залишається без

необхідної допомоги через брак інформації або доступу до кваліфікованих спеціалістів. Відсутність підтримки перетворює первинну травму на хронічний стан, що важко потім подолати самотужки. Необхідність розбудови мережі підтримки, створення централізованих інформаційних центрів, гарячих ліній та онлайн-платформ може допомогти родинам отримати оперативну допомогу. Адже важливо, щоб кожен, хто переживає втрату, був поінформованим, куди він може звернутися за підтримкою.

2. Проведення індивідуального та групового консультування. Велике значення має відкрита бесіда під час зустрічі з психологом, і це є першим кроком до зцілення. Вважаємо, що це дуже важливо, коли клієнти мають можливість відверто розповідати про свої почуття, висловлювати свій біль і відчувати психологічну підтримку.

3. Техніка саморегуляції. Клієнтів потрібно навчати технікам саморегуляції, релаксації та пошуку внутрішніх ресурсів, які допомагають повернути контроль над власним життям. Ці методики, адаптовані до специфіки переживань родин загиблих, дозволяють поступово відновити внутрішню рівновагу та знизити рівень стресу.

4. Інтеграція багатoproфільної підтримки – це єдність зусиль для створення системи підтримки, це інтеграція допомоги від державних установ, громадських організацій, медичних закладів і волонтерських структур, яка ключовою для ефективного вирішення проблеми.

5. Створення централізованих ресурсів – важливо створити мережу інформаційних центрів, які б забезпечували доступ до консультацій, матеріальної допомоги тощо. Такі центри допомагають зменшити бар'єри, пов'язані з доступом до послуг, і забезпечують кожного, хто цього потребує, необхідною підтримкою.

6. Підвищення кваліфікації фахівців – це регулярні тренінги та семінари для психологів і соціальних працівників, які допоможуть покращити їх професійну підготовку. Обмін досвідом між фахівцями з різних регіонів дозволяє адаптувати сучасні методики до реальних потреб родин загиблих військових. Розробка комплексних програм підтримки – створення міждисциплінарних команд, що включають психологів, економістів, соціальних працівників і представників волонтерських організацій, є важливим кроком для надання всеохоплюючої допомоги.

7. Державні програми, що включають фінансову підтримку, соціальні проєкти та інформаційні кампанії, можуть значно полегшити становище родин. Активізація ініціатив громадянського суспільства – це співпраця з волонтерськими організаціями і благодійними фондами, вона дозволяє розширити можливості підтримки. Важливо залучати громаду до допомоги родинам, адже кожен внесок, навіть невеликий, має значення.

Отже, емоційне вигорання серед членів сімей загиблих військових – це не просто соціальна проблема, це глибока людська трагедія.

Разом ми зможемо зробити так, щоб кожна родина, що втратила свого героя, відчула, що її не забули, що її цінують і завжди готові допомогти.

Список джерел інформації

1. Бліхар В.С. Психологія особистості фахівця в умовах воєнного часу та поствоєнної реабілітації. Київ-Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 316 с.

2. Кокун О.М., Пішко І.О. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами». К.: Науково-дослідницький центр гуманітарних проблем збройних сил України, 2023. 138с

3. Борисова О.О. Психореабілітація військових і членів їхніх сімей. Одеса: Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», 2024. 336 с.

ДЕМІДОВА Юлія Євгенівна

к.т.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

МОВМИГА Наталія Євгенівна

к.психол.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У сучасних умовах соціального розвитку безпечна професійна діяльність обумовлена необмеженою кількістю чинників, що впливають на людину. Чинники постійно змінюються в чисельності та силі прояву, в часі і просторі. Їх вплив залежить від можливостей людини та існуючих систем захисту, тобто соціально-психологічних аспектів безпеки в професії.

Актуальність вивчення проблем формування безпечної професійної діяльності свідчить про невідповідність потреб безпеки практичної професійної діяльності та теоретичного вивчення питань у цій сфері. Концепції формування соціально-психологічних компонентів безпечної професійної діяльності, які стосуються стратегій подолання причин неефективності безпеки в професії виявили, що основними недоліками є:

- ізольованість практичних принципів безпечної діяльності від теоретичних концепцій;
- невідповідність законодавчих норм з безпеки діяльності можливостям їх застосування;
- фінансове незабезпечення заходів з безпеки професійної діяльності;
- невикористання систем стимулювання безпеки діяльності;
- відсутність чіткої системи відповідальності за недодержання і незабезпечення вимог безпеки професійної діяльності і незастосування заходів відповідальності;
- низький рівень професійної дисципліни;

- недостатній рівень знань у сфері безпеки діяльності фахівців і компетентності керівників у питаннях забезпечення безпеки в професії;
- низька ефективність контролю за безпекою діяльності та ін.

Якщо класичне розуміння змісту діяльності майбутнього фахівця передбачає наявність в її структурі переважно функцій комунікації, організації професійного алгоритму та простору, то в сучасних умовах важливою її складовою виступає виконання організаційно-управлінських функцій. Тому останнім часом в професійній діяльності особливого значення набуває соціо-психологічне проектування, головна увага у якому приділяється не технічним складовим в професії, а людському чиннику, тобто змісту і характеру діяльності людини, її соціальним і психологічним аспектам. Особливої актуальності набуває формування у майбутніх фахівців не тільки розуміння ролі безпечної професійної діяльності та необхідності її забезпечення, але й важливості виховання та прищеплення стійких навичок безпечних прийомів праці майбутнім фахівцям, формування у них культури безпеки. Таке завдання стає комплексним і повинне реалізовуватися не тільки у процесі теоретичної професійної підготовки, а й при надбанні професійного практичного досвіду.

Список джерел інформації

1. Демідова Ю.Є., Ігнатюк О.А. Необхідність вдосконалення методик формування знань щодо психології безпеки професійної діяльності у фаховій підготовці майбутніх інженерів, психологів та викладачів вищої школи. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2015. Вип. № 41 (94). С. 524–530.
2. Демідова Ю.Є., Мовмига Н.Є. Педагогічний аспект професійної підготовки фахівців з безпеки трудової діяльності. Електронний науковий фаховий журнал «Імідж сучасного педагога». 2023. Вип. 6 (213),. С. 104–110. DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6\(213\)](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2023-6(213))

ДЕМІДОВА Юлія Євгенівна

к.т.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

СМАЛЬКО Юлія Анатоліївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ДУХОВНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ОСОБИСТОСТІ ПСИХОЛОГА

На сьогоднішній день, в умовах війни та криз, професія психолога, як ніколи, є актуальною. Психолог допомагає людині вирішити проблеми, що виникли в певних обставинах, встановити комунікативні зв'язки у різних сферах життєдіяльності, знайти своє призначення в світі, гармонізувати внутрішній стан, розкрити творчий потенціал тощо [1]. Відповідно, психолог

повинен володіти такими якостями, як: вміння слухати, бути уважним, проявляти зацікавленість та емпатію, а також постійно самовдосконалюватись.

Поняття духовності представники філософсько-релігійного напрямку доволі часто ототожнюють з моральністю людини. Таке ототожнення не викликає здивування та цілком зрозуміле, адже вчинки високодуховної людини, як і особистості, що є морально розвинутою, мають в першу чергу гуманістичну спрямованість. Однак мотиви дій, вчинків та поведінки людей можуть мати істотні відмінності: особистість, яку характеризують як морально розвинуту, в основному керується нормами, законами, правилами, настановами та принципами моралі, які прийняті у певній соціальній групі, тоді як людина, котру називаються духовно розвинутою, свою діяльність підпорядковує найвищими духовними законами, совісті, справедливості та милосердю [5].

Самопізнання і самотворення і є показниками рівня розвитку духовності. Як зазначав Г.С. Сковорода, зародки духовності людина має у своєму серці, але їх потрібно дбайливо розвивати через усвідомлення своєї істинно духовної природи та призначення у світі. Тому, для самовдосконалення психолог має розвивати власну духовність, зокрема її компоненти: духовну самосвідомість, духовну спрямованість, духовні риси характеру, духовну креативність, духовне спілкування, духовний досвід [2]. Саме ці риси допоможуть психологу глибше усвідомлювати людські цінності, моральні принципи та потреби і, відповідно, знаходити шляхи вирішення проблем людини. Психолог, який духовно розвинений, при роботі з людьми, не буде використовувати осуд чи нав'язувати власні переконання.

Для розвитку духовної самосвідомості психологу необхідно усвідомити власне духовне «Я», проводити рефлексію своїх внутрішніх якостей, спрямовувати їх на вдосконалення, що відображається на зовнішній поведінці, ставленні до інших. Про духовну спрямованість людини свідчить її ціннісна орієнтація в житті. Цінності відіграють важливу роль як у житті окремої людини, так і в житті суспільства. Сформована ієрархія ціннісної орієнтації людини є основою для прийняття рішень і її поведінки [2].

Е.О. Помиткін вважає, щоб наблизитись до абсолютної цінності – вищої Сутності у вихованні особистості, потрібно спиратись на систему трансцендентальних цінностей, а саме, Віру, Надію, Любов, і спрямованість на реалізацію ідеалів Краси, Добра та Істини в повсякденному житті [4].

Спілкування є духовною потребою кожної особистості як представника суспільства, адже у, результаті взаємодії і спілкування, людина стає особистістю. Духовне спілкування на всіх рівнях передбачає ставлення до кожного і себе як до частин єдиного організму, а до тваринного і рослинного світу – як причетності до цього організму. Об'єднуючою силою, яка лежить в основі духовного спілкування, є необумовлена любов. Особистість, яка сприймає світ з необумовленою любов'ю, не тільки створює себе, власне життя, а й вдосконалює світ навколо себе через ставлення до всього сутнього і духовне спілкування з оточуючим. Духовний досвід накопичується через опанування особистістю теоретичного знання з проблеми духовного вдосконалення та застосування його на практиці [1].

Розвиваючи духовність, удосконалюючи свої внутрішні якості, зокрема, емпатію, психолог можуть досягти такого стану, коли чужий біль стає своїм. Такий стан показує готовність допомогти людині без усяких умов, що доводить про професійне зростання майбутніх фахівців. [2].

Реакція на життєві ситуації, що відбуваються, також залежить від рівня розвитку духовності людини. Особистість, яка живе усвідомлено, має досвід з духовного зростання, шукає причинно-наслідкові зв'язки ситуацій, що трапляються в її житті у духовних планах і трансформує їх [3].

Отже, духовність – це прагнення особистості до вічних цінностей, це конкретний сенс людського життя, специфічна якість поведінки особистості. Поступ до високого рівня духовності як конкретної людини, так і суспільства загалом – тривалий, багатогранний і суперечливий процес. Духовна сфера особистості включає в себе всі ті важливі особистісні якості людини, які допомагають їй спрямовувати себе на досягнення власних ідеалів. До духовної сфери відносять знання віру, почуття, потреби, цінності, ідеали, здібності, наміри та цілі людини [5]. Усі ці якості є необхідними складовими в роботі психолога, адже тільки так можна допомогти як собі, так і клієнту.

Розвиваючи навички саморефлексії, розширюючи свій світогляд, аналізуючи власні переконання та вивчаючи духовні традиції України – саме таких принципів і повинен дотримуватись психолог.

Список джерел інформації

1. Репетій С.Т., Плескач Б.В. Особистісне вдосконалення як необхідна умова професійного зростання майбутніх фахівців – психологів Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference «Scientific Research: Modern Innovations and Future Perspectives» (November 25-27, 2024. Montreal, Canada). European Open Science Space, 2024. С. 275–278.

2. Репетій С., Василець К. Розвиток внутрішніх якостей особистості психолога в мінливих умовах суспільного буття. Зб. матер. XIII Всеукраїнських психолого-педагогічних читань, присвячених пам'яті доктора педагогічних наук, професора Федоришина Бориса Олексійовича за редакцією Н.В. Павлик. Інтернет-видання. С. 91–94.

3. Репетій С., Миколенко Н. Феномен духовності в умовах воєнного стану. Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XV: Наукові пошуки в контексті викликів і конфліктів ; Ред. : Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький. Конін – Ужгород – Перемишль – Херсон : Посвіт, 2023. С. 214–216.

4. Помиткін Е.О. Ідеали краси, добра та істини у розвитку духовності майбутнього професіонала. Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. пр. Вип. 2. 2003. С. 267–276.

5. Добровольська Л.П., Третякова І.С. Духовний світ особистості майбутнього педагога в умовах екологізації культурно-освітнього простору : колективна монографія. Добровольська Л.П., Третякова І.С, Федорова О.В. та ін., за заг. ред. Зарицької В.В. Мелітополь : видавництво МДПУ ім. Б Хмельницького, 2015. С. 6–21.

ДУМБУР Олена Анатоліївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПІДБУЦЬКА Ніна Вікторівна

д.психол.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

АРТ-ТЕРАПІЯ В РОБОТІ ПСИХОЛОГА

Арт-терапія, її різновид string art, – напрям який використовує нитки та допоміжні елементи для створення художніх композицій, для розвитку моторики та психоемоційної стабілізації та має кілька ключових відмінностей та переваг порівняно з іншими видами арт-терапії. Метод ефективний для лікування ПТСР, травми біженця, медіа травм, (надає можливість «ненадовго поринути в дитинство») [4].

Арт-терапія є ефективним інструментом в індивідуальному та груповому форматі, може бути складовою проєктів комплексної психологічної підтримки сімей військовослужбовців; психологічних тренінгів. У комбінації з методами і способами відновлення допомогти учасникам освоїти стратегії для покращення свого емоційного стану, підвищити стійкість, впоратися зі стресом та тривогою. Захисникам та Захисницям зменшити напругу, знайти хобі, розвивати дрібну моторику, координацію рухів, покращувати увагу та морально розвантажуватися [5].

Особливості string art полягають в доступності матеріалів; техніках, зрозумілих онлайн.

На відміну від Ізотерапії не містить вологи. Виконується контактено, індивідуально, контролюється зором, кінцівками пальців рук; фокус на процесі, результаті, має ужиткові властивості. Не вимагає фарб, розчинників чи інших речовин, які можуть викликати алергію або потребувати складного прибирання. Не створює бруду, використовує тільки екологічні матеріали.

На відміну від Анімалотерапії рухаються тільки руки, найбільш активно й ритмізовано – пальці, у випадку ткацтва, – потрібна проста рамка.

Відмінність від Глинотерапії : взаємодія рук та ниток не потребує вологи. Торкання різноманітне , приносить задоволення кольором, фактурою, різними алгоритмами рухів. Фокус на процесі, який не відокремлений від результату. У різновидах string art-терапії процес може бути як максимально змінюваним, так і «документалізованим» (ткацтво).

Відмінність від ігротерапії: процес максимально індивідуалізований, результатом можна вважати витвір ремісництва, мистецтва. Набувається індивідуальний досвід змін. Результат матеріалізований. Від спостерігачів вимагає зусиль для розуміння та відтворення.

Відмінність від Кулінарної терапії: робота в техніці string art, пробуджує глибинну, традиційну пам'ять: теми, кольорові сполучення та геометричні візерунки пов'язані з історією, ментальністю народу.

Геометричні фігури підсвідомості структурують внутрішній стан [6].

Особливості фізичної взаємодії з матеріалом забезпечує повільний медитативний характер процесу виконання, що сприяє створенню балансу і порядку через чітку структуру композицій. Кореляція зорової та тактильної активності гармонізує роботу ЦНС.

Монотонні, повторювані рухи при роботі в string art, діють як техніка усвідомленості (mindfulness), що допомагає зменшити стрес, знижує рівень тривожності. У string art –терапії задіяні пальці й кисті рук, що корисно для дітей, людей після інсульту, ветеранів та осіб із порушеннями рухової координації. Підходить людям, які відчують потребу у впорядкованості, оскільки більше нагадує алгоритмічну діяльність, ніж експресивно-емоційний процес для всіх вікових груп. Використовується для тренування концентрації уваги та терпіння. Точні і ритмічні рухи пальців покращують дрібну моторику. Готові роботи, які часто використовують як декоративні елементи, дають людині відчуття досягнення та гордість за створене.

String art-терапія працює на кількох рівнях, поєднуючи тактильні, візуальні та психоемоційні аспекти. Відбувається:

Розблокування емоцій. Завдяки повторюванню рухів пальців і зосередженості на процесі (своєрідне body work); розкриваються глибинні почуття, дозволяючи усвідомити й відпустити емоційні та психологічні травми, які зберігає тіло.

Надає відчуття контролю особистого простору завдяки керуванню слухняною ниткою. Попередньо підготовлений начерк – план з чіткими межами та формами відчувається як упорядкування і стабільність, зменшує тривожність, структурує внутрішній хаос.

Гармонізація психічного стану, створення почуття безпеки людини, яка сама задає ритм і напрям роботи. Можливість змінювати форму, кольори, візерунок як елементи нейрогімнастики впливають на пластичність психіки

Позитивний психосоматичний ефект відбувається внаслідок активації нервових закінчень пальців, стимуляції головного мозку.

Контроль, можливість змінювати емоції, форми під час онлайн сесії відбувається постійно й легко. Тактильна взаємодія людини зі спогадами в уявному, створюваному світі не рідко буває «токсичною», – можливість змнити, перетворити токсичні сценарії минулого стає проявом гормезису як принципу адаптаційного стресу: мікронапруга (зосереджена увага, тактильна робота) стає стимулом для розвитку, невеликий виклик (складний візерунок, нова техніка) зміцнює адаптаційні механізми психіки, допомагає трансформувати стрес у позитивний ресурс.

Безпечний контакт із спогадами через тактильні відчуття: тактильна взаємодія пробуджує емоційну пам'ять, що може бути як ресурсом, так і викликом. В string art цей процес керований, створює позитивний контекст, допомагаючи уникнути “токсичного” занурення в травматичні переживання, в новому просторі безпеки.

Деякі арт-терапевтичні заходи за останній час, в тематиці яких опрацьовано string art-терапію: 1. Міжнародний фестиваль арт-терапії «ART-

PRAKTIK»; XX Міжнародна міждисциплінарна науково-практична конференція – «Простір арттерапії: мистецтво відновлення психічного здоров'я в часи війни»: 31 березня по 2 квітня 2023 року в онлайн-форматі; Ukrainian Artists Camp: освітні ретринги в Хорватії у 2022 році; Ниткотерапія у Ніжині: під керівництвом Лани Місячної. 23 травня 2024 у ветеранському просторі «Незламні» в Ніжині; 2. Реабілітація захисників у Києві: центр реабілітації «Аскольд» 2023, – надання послуг соціальної та психологічної реабілітації; 3. Арт-програма «Техніка червоної нитки»: грудень, 2019, Zinaïda.

Арт-терапія є дієвим методом, ефективним в онлайн форматі для підтримки психічного здоров'я та реабілітації різних груп населення, який можна використовувати окремим проектом; в комплексі інших методів.

В онлайн форматі string art зберігається можливість трансформації зображень, емоційності, об'ємності; також створення відчуття безпеки емоційного середовища, контролю особистого творчого простору. Специфічне поєднання кольору, фактур, просторовості; залучення традицій, фольклору надає можливість в ігровій формі розблокувати емоції, закріпити асертивну поведінку.

Дуже важливо адаптувати завдання під онлайн-формат, обираючи зручні цифрові інструменти: ноутбук, айфон, за допомогою Гугл додатку Meet.

Список джерел інформації

1. Фольк-арт-терапія «Нитки долі» в Центрі «ЯРМІЗ» 29 серпня. URL : <https://www.facebook.com/watch/?v=869619670637295>

2. Незвичайні техніки арт-терапії. Марина Шопіна. Сайт Інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка. URL : <https://www.youtube.com/watch?v=IbscS8jJl3Y>

3. Домашня арт-терапія для дітей та дорослих. Департамент освіти та науки Івано-франківської міської ради. URL : <https://osvita.if.ua/news/view/domashnia-art-terapiia-dlia-ditei-ta-doroslikh>

4. Як у Ніжині позбувалися стресу за допомогою ниткотерапії 24 травня 2024 р. URL : https://mynizhyn.com/news/misto-i-region/33358-iak-u-nizini-pozbuvalisia-stresu-za-dopomogoiu-nitkoterapiyi.html?utm_source=chatgpt.com

5. Як лікують захисників і захисниць у столичному центрі реабілітації: незвичні методи Валерій Ульяненко 25 грудня 2023 р. URL : https://glavcom.ua/kyiv/news/jak-likujut-zakhisnikiv-i-zakhisnits-u-medzakladakh-kijeva-kmda-povidomila-pro-nezvichni-metodi-976506.html?utm_source=chatgpt.com

6. «Техніка червоної нитки»: українська художниця Zinaïda представила арт-програму реабілітації учасників бойових дій. URL : https://podrobnosti.ua/2329357-tehnka-chervono-nitki-ukranska-hudozhnitsja-zinada-predstavila-art-programu-reabltats-uchasnikv-bojovih-dj.html?utm_source=chatgpt.com

7. Техніки та практики з освітнього ретриту. Освітній ретрит «Арттерапія для стійкості та зцілення», що відбувся з 26 жовтня по 2 листопада 2024 р. в Карпатах. URL : <https://artherapyforce.com.ua/resource/artterapevtychni-tehniky-ta-praktyky-z-osvitnogo-retrytu-artterapiya-dlya-stijkosti-ta-ztsilennya/>

ДЯГІЛЄВА Ірина В'ячеславівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ГУРА Тетяна Віталіївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Соціальний розвиток суспільства значною мірою залежить від психологічних механізмів взаємодії індивідів, їх адаптаційних стратегій та рівня соціальної відповідальності. Психологічні аспекти забезпечення соціального розвитку включають формування соціальної ідентичності, розвиток емоційного інтелекту, механізми соціалізації та роль психологічної підтримки в суспільстві. У сучасному глобалізованому світі, де соціальні зміни відбуваються стрімко, важливим є аналіз факторів, що сприяють гармонійному розвитку особистості та суспільства в цілому.

Розглянемо детальніше особливості психологічних чинників соціального розвитку. По-перше, соціальний розвиток базується на багатьох психологічних аспектах, зокрема, на:

- формуванні соціальної ідентичності, а вона визначає, як людина сприймає себе в контексті групової належності. Відповідно до теорії соціальної ідентичності, запропонованої Тайфелом, люди схильні ототожнювати себе з певними групами, що впливає на їхню поведінку та соціальні відносини;

- розвитку емоційного інтелекту, який, на думку Саловей та Майєра є важливим фактором успішної соціальної взаємодії, оскільки сприяє розумінню власних і чужих емоцій, розвитку емпатії та ефективній комунікації між людьми;

- соціальній відповідальності, тому що психологічна готовність індивідів відповідального ставлення до суспільних норм та правил сприяє стабільності соціальних систем і підтриманню моральних стандартів.

По-друге, механізми соціалізації та їх вплив на розвиток суспільства, так як соціалізація є ключовим процесом у розвитку суспільства, оскільки вона забезпечує передачу культурних норм, цінностей та моделей поведінки. Зупинимось на основних механізмах соціалізації:

- сімейному вихованні, так як родина відіграє визначальну роль у формуванні світогляду, емоційного стану та адаптивних стратегій особистості;

- освіті та вихованні, тому що навчальні заклади сприяють розвитку когнітивних та соціальних навичок, а також формують відповідальне громадянське суспільство;

- медіа та соціальних мережах, так як інформаційне середовище має значний вплив на сприйняття реальності та поведінкові установки, особливо серед молоді. Соціалізація також може відбуватися через неформальні

механізми, такі як міжособистісне спілкування, громадську діяльність та участь у волонтерських рухах.

По-третє, психологічній підтримці як засобу соціального благополуччя. Психологічна підтримка в суспільстві відіграє важливу роль у забезпеченні соціальної стабільності та зниженні рівня стресу. Основні напрямки психологічної підтримки включають:

- психологічне консультування, що сприяє вирішенню міжособистісних конфліктів, подоланню стресу та формуванню ефективних копінг-стратегій;
- групову терапію та тренінги, вони розвивають соціальні навички, сприяють інтеграції осіб із вразливих груп;
- підтримку в кризових ситуаціях, що включає ефективні програми кризової інтервенції, які допомагають знизити негативні наслідки соціальних катастроф, пандемій та економічних криз.

Отже, психологічні чинники та механізми забезпечення соціального розвитку суспільства є невід’ємною складовою соціального розвитку.

Список джерел інформації

1. Москаленко В.В. Соціальна психологія. Видання 2-ге, виправлене та доповнене. К. : Центр учбової літератури, 2008. С. 215–268, С. 345–398.
2. Логунова М.І. Соціально-психологічні аспекти управління персоналом. К. : Університет менеджменту освіти, 2010. С.130–175, С.200–240.

ЗАХАРЧЕНКО Таміла Ігорівна

к.т.н., здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ЗА КОРДОН З УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ

У зв’язку з розв’язуванням Росією агресії проти України, мільйони українців були вимушені покинути свої домівки та шукати притулку в інших країнах. Війна стала причиною не тільки фізичних руйнувань, але й глибоких психологічних травм, які супроводжують багатьох біженців на шляху їх адаптації в новому середовищі. Кожен етап процесу міграції має свій емоційний відбиток, який пов’язаний з втратами, стресом і психологічними труднощами.

1. Емоційний стрес як наслідок втрати домівки. Для більшості українців війна стала потрясінням, яке розірвало звичний ритм життя. Втрата домівки, близьких, можливість безпечно проживати на рідній землі – це все викликає не лише фізичну, а й глибоку емоційну травму. Люди переживають стрес, тривогу, відчуття безпорадності, втрачаючи відчуття контролю над своїм життям. Психологічно важливою є втеча з країни, де рідна культура і мова є основою ідентичності. Вимушена міграція створює відчуття втрати домівки, почуття розриву з рідними людьми і знайомим середовищем, що має тривалий емоційний вплив на мігрантів.

2. Культурний шок та адаптація в новому середовищі. Одним із важливих аспектів емоційного стану мігрантів є культурний шок. Втеча з України зумовлює необхідність адаптації до нових соціальних умов, мови та культури, що не завжди дається легко. Мігранти часто стикаються із труднощами, які пов'язані не лише з відсутністю базових фізичних умов, а й з емоційними бар'єрами, що виникають через нове середовище. Багато людей почуваються ізольованими через мовні та культурні бар'єри, що спричиняє емоційну напругу і депресивні настрої. Це є свідченням того, як сильно пов'язана психіка з комфортом рідної культури та середовища.

3. Емоційні травми та посттравматичний стрес. Нemoжливість повернутися додому і пережиті трагічні події в Україні можуть призвести до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у мігрантів. Багато хто з біженців пережив насильство, обстріли, зруйновані будинки, втрату рідних або стали свідками трагедій, які залишають глибокий психологічний слід. Люди, що втратили домівки чи близьких, переживають постійну тривогу, флешбеки, депресивні стани. Важливою є потреба в терапії для цих осіб, що дозволяє їм знизити рівень стресу та знайти шляхи для емоційного відновлення.

4. Ностальгія та самотність. Ностальгія – один із найбільш поширених емоційних станів серед українських мігрантів. Відчуття глибокої туги за домом, рідними місцями, знайомими людьми часто супроводжує людей після їхнього виїзду за кордон. Втрата знайомих обставин, навколишнього середовища та соціальних зв'язків стає важким психологічним випробуванням. Для багатьох біженців самотність стає однією з основних проблем, що ускладнює процес адаптації до нового середовища. Водночас, цей емоційний стан може супроводжуватися депресією, тривогою, що потребує активної психологічної підтримки.

5. Роль соціальної підтримки в процесі адаптації. Для успішної адаптації важливою є соціальна підтримка як з боку нової країни, так і від українських спільнот, які допомагають біженцям відчувати себе частиною нової культурної реальності. Ключовим елементом є допомога у налагодженні соціальних контактів, працевлаштуванні, а також доступ до освітніх та культурних ресурсів. Однак ще важливішим є створення безпечного емоційного середовища, де люди можуть пережити складні емоційні моменти, знайти підтримку і допомогу від інших. Психологічні консультації, групи підтримки та ресурси для інтеграції в нове суспільство сприяють зменшенню стресу та покращенню емоційного стану мігрантів.

6. Психологічні методи підтримки: терапія та реабілітація. Складним етапом адаптації є емоційне відновлення після пережитих травм. Психотерапія для осіб, які зазнали травм, а також спеціальні програми для біженців можуть допомогти людям подолати стрес, зняти емоційну напругу та адаптуватися до нових умов. Інтеграція емоційної реабілітації в загальну систему підтримки біженців має велике значення, оскільки вона дозволяє зменшити ризик розвитку психологічних проблем, таких як депресія або ПТСР, що є поширеними серед людей, що пережили війну.

Вимушена міграція українців через війну має глибокі емоційні наслідки, що проявляються у вигляді стресу, тривоги, депресії, посттравматичного

стресового розладу, а також самотності та ностальгії. Психологічна адаптація є складним процесом, що потребує комплексної підтримки. Соціальна і психологічна підтримка мігрантів має стати основою для забезпечення їх емоційного здоров'я та збереження психічного благополуччя. Створення сприятливого емоційного середовища та активна допомога на всіх етапах адаптації дозволять знизити ризики розвитку психічних розладів і сприятимуть збереженню емоційної стійкості в умовах нових реалій.

Список джерел інформації

1. Сміт Л. Міграція та психологія: адаптація до нового середовища. К., 2018.
2. Іванова Т. Емоційний стрес у мігрантів: дослідження та допомога. Харків, 2017.
3. Горовая В. Культурний шок: вплив на емоційний стан та адаптацію. К., 2019.
4. Вільямс Г. Психологія еміграції та інтеграції. Лондон : Oxford University Press, 2020.
5. Шарма Р. Супроводження мігрантів: роль соціальної підтримки у психологічній адаптації. Джерело: Psychological Studies, 2021.

КЛИМЕНКО Катерина Олегівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ВПЛИВ СТРЕСУ НА СУСПІЛЬСТВО

Стрес є невід'ємною складовою сучасного життя, впливаючи на всі сфери суспільства. Його причинами можуть бути соціальні, економічні, екологічні та психологічні фактори, які змушують людину перебувати у стані напруги. Вплив стресу на суспільство є комплексним, оскільки він позначається на здоров'ї, економіці, міжособистісних відносинах і навіть на культурних аспектах. Дослідження показують, що високий рівень стресу може призводити до соціальних криз, зниження якості життя та підвищення рівня злочинності [1]. Сучасний спосіб життя, що супроводжується швидким розвитком технологій, високими вимогами до продуктивності та нестабільністю в багатьох сферах, лише посилює рівень стресу. Важливо усвідомити, що вплив стресу не обмежується окремими людьми, а поширюється на суспільство загалом.

Одним із головних наслідків стресу є погіршення здоров'я населення. Постійна напруга, пов'язана з роботою, фінансовими проблемами або соціальними негараздами, призводить до порушень у роботі серцево-судинної системи, імунітету та нервової системи. Люди, які живуть у стані хронічного стресу, частіше страждають від гіпертонії, діабету та серцевих нападів [2]. Крім фізичних наслідків, важливим є також психологічний аспект: тривожні розлади, депресія та безсоння стають дедалі поширенішими серед усіх вікових груп, що створює додаткове навантаження на систему охорони здоров'я. Окрім цього, стрес може спричиняти психосоматичні розлади, які проявляються у вигляді

хронічного болю, проблем з травною системою та загального виснаження організму.

Стрес також впливає на економічну сферу суспільства. Працівники, які перебувають у стані хронічного стресу, мають нижчу продуктивність, частіше беруть лікарняні або змінюють роботу. Це спричиняє економічні збитки як для окремих компаній, так і для держави загалом [3]. Крім того, підвищений рівень стресу серед підприємців і керівників може призводити до прийняття помилкових рішень, що негативно позначається на фінансовій стабільності компаній та ринку праці. Також високий рівень стресу серед працівників може спричиняти більшу плинність кадрів, що ускладнює ефективне функціонування організацій. Роботодавці змушені витратити додаткові ресурси на адаптацію та навчання нових співробітників.

Ще одним важливим аспектом є вплив стресу на міжособистісні відносини. Психологічне виснаження через стрес знижує рівень терпимості у спілкуванні, спричиняючи конфлікти в сім'ї, на роботі та в громаді [4]. Це може призводити до розпаду сімей, зниження рівня довіри між людьми та зростання рівня агресії. У суспільстві, де рівень стресу є високим, частіше трапляються випадки домашнього насильства, а також загострюються соціальні проблеми, пов'язані з нерівністю та дискримінацією. Хронічний стрес також може послаблювати соціальні зв'язки, оскільки люди, які переживають сильну емоційну напругу, нерідко уникають спілкування та ізолюються від суспільства.

На макрорівні стрес також впливає на загальну стабільність суспільства. Наприклад, у періоди економічної кризи або політичної нестабільності стрес може викликати масове незадоволення населення, що призводить до протестів, страйків і навіть заворушень. З іншого боку, стресові ситуації можуть мобілізувати суспільство для вирішення кризових ситуацій, сприяючи розвитку соціальної згуртованості. Однак надмірний стрес у суспільстві часто призводить до радикалізації настроїв, поглиблення соціальних конфліктів та зниження рівня громадської активності.

Зменшення негативного впливу стресу на суспільство потребує комплексного підходу. Одним із найефективніших методів є розвиток програм психологічної підтримки, що включають доступ до кваліфікованих спеціалістів, гарячих ліній допомоги та групових занять з управління стресом [1]. Також важливим є формування культури піклування про психічне здоров'я, що передбачає відкритий діалог про стрес та його наслідки. Психологічна освіта та інформування громадян про важливість психічного благополуччя можуть допомогти суспільству краще адаптуватися до стресових факторів.

Іншим важливим напрямком є впровадження політики, спрямованої на покращення умов праці. Це може включати скорочення робочого дня, гнучкий графік, збільшення оплачуваних відпусток та забезпечення сприятливого робочого середовища. Дослідження показують, що такі заходи сприяють підвищенню продуктивності праці та зменшенню рівня вигорання [2]. На рівні громади ефективним є проведення просвітницьких кампаній, які інформують населення про важливість здорового способу життя. Регулярна фізична активність, правильне харчування та медитація можуть суттєво зменшити

рівень стресу. Також важливим є розвиток соціальної підтримки – створення громадських центрів, де люди можуть спілкуватися, отримувати допомогу та ділитися своїми переживаннями.

Стрес є одним із найвагоміших факторів, що впливає на суспільство, знижуючи якість життя, рівень продуктивності та соціальну стабільність. Його негативні наслідки проявляються у фізичному та психічному здоров'ї людей, економічних втратах та погіршенні міжособистісних відносин. Усвідомлення важливості боротьби зі стресом та створення сприятливих умов для життя є ключовими елементами гармонійного розвитку суспільства.

Список джерел інформації

1. Сидоренко О.В. Психологічні аспекти стресу у сучасному суспільстві. К. : Наукова думка, 2020. С. 256.
2. Коваленко Л.М. Вплив стресу на здоров'я людини. Х. : Освіта, 2019. С. 312.
3. Петренко І.А. Соціально-економічні наслідки стресу. Львів : Економічна думка, 2021. С. 280.
4. Іваненко В.П. Управління стресом та його наслідками. Одеса : Психологічний інститут, 2022. С. 220.

КЛОЧКО Софія Андріївна

здобувач третього рівня вищої освіти, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ НАРАТИВІВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЮ

Сфера культури відіграє одну з ключових ролей у формуванні особистості, цінностей і взаємодії у суспільстві в цілому. Культурні наративи, які включають міфи, легенди, історичні події та спільні традиції, впливають на розвиток особистості та процеси соціалізації від раннього дитинства до дорослого життя. У даній роботі ми вирішили розглянути, як ці наративи сприяють формуванню особистої ідентичності, моральних цінностей і соціальної інтеграції.

Культурні наративи формують основу для осмисленого розуміння світу особистістю та свого місця в ньому. «Історії», що передаються з покоління в покоління, часто містять моральні уроки, суспільні норми та поведінкові очікування. Як приклад можна привести, народні казки, що підкреслюють такі чесноти, як чесність, хоробрість, доброта і в подальшому прищеплюють ці якості молоді. Діти ростуть, розвиваються, засвоюють ці цінності, які формують їхні рішення та емоційні реакції на різні ситуації.

Також варто зазначити, що культурні наративи допомагають особистостям сформувати свою самоідентичність. Оповіді, що передаються від

предків, національна історія чи релігійні переконання, сприяють в свою чергу формуванню почуття приналежності та мети. У колективістських культурах нарativi часто висвітлюють спільноту, співпрацю та сімейні обов'язки, сприяючи почуттю взаємозалежності. Індивідуалістичні культури ж навпаки, більше схильні до акцентуванню уваги на особистих досягненнях і самовираженні, заохочуючи незалежність і самовпевненість.

Соціалізація – це процес, за допомогою якого люди вивчають і приймають звичаї, поведінку та очікування свого суспільства. Нарativi в культурі є потужним інструментом процесу соціалізації, що дає можливість особистостям більше зрозуміти власні орієнтири, соціальні ролі, традиції та етичні норми.

У більшості випадків, значну роль у поширенні культурних наративів відіграють релігійні установи, системи освіти, культурні течії та ЗМІ. Як приклад, можемо розглянути освітню систему – шкільний предмет історія, що викладають у школах, не лише інформує учнів про минулі події, але й виховує патріотизм і колективну ідентичність.

Окрім національної ідентичності, культурні нарativi також впливають на формування соціальних взаємодій, встановлюючи очікування щодо поведінки в різних контекстах соціальної взаємодії. Більш детально це питання ми можемо розглянути на такому феномені, як гендерні ролі, у більшості випадків можуть підкріплюватися історіями, які зображують чоловіків і жінок у певних життєвих ролях. Впливають на те, як особистість сприймає свої суспільні обов'язки та стосунки з іншими.

На сьогодні культурні нарativi продовжують розвиватися, адаптуючись до нових соціальних реалій та викликів. Активний технологічний прогрес та загальна глобалізація призводять до швидкого обміну культурними історіями в різних суспільствах, впливаючи на особисту та колективну ідентичність. Соціальні медіа, література та фільми впливають на формування та водночас переформулювання культурних наративів, даючи більш різноманітні варіації та інтерпретації.

Варто також підкреслити, що у сучасних реаліях людство має більше свободи волі в переосмисленні традиційних наративів. Наприклад, ми можемо спостерігати це у різноманітних акціях та течіях, що виступають за гендерну рівність, різноманітність і соціальну справедливість, що кидають виклик застарілим культурним «правилам», створюючи нові, які відображають сучасні цінності в іншому сприйнятті та інтерпретації.

Як висновок можна відзначити те, що культурні нарativi відіграють значну роль у формуванні розвитку особистості та соціалізації, забезпечуючи відчуття ідентичності, керуючи моральними цінностями та створюючи нові структури соціальних взаємодій. Згідно від рівня розвитку суспільства нарativi адаптуються, залишаючи в той же час гарантії, що культурна спадщина залишається актуальною, водночас залишаючи можливості до прогресу і змін. Дослідження впливу культурних наративів допомагає людям орієнтуватися в соціальному середовищі та сприяє більшій оцінці різноманітних точок зору у сучасному світі.

Список джерел інформації

1. Попович М. Культура. Ілюстрована енциклопедія України. К. : Либідь, 2009.
2. Hall S. Cultural Identity and Diaspora. Contemporary Postcolonial Theory ; ed. by P. Mongia. London : Arnold, 1996.
3. Єрмаков Т.І. Індивідуальне розуміння концепту "Я" як ключова компетентність особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства. Наукові студії із соціальної та політичної психології : збірник статей. К. : Міленіум, 2002. Вип. 6 (9). С. 200–207.

КОВАЛЬОВА Ірина Борисівна

к.психол.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ПСИХОЛОГІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ З КРИТИЧНИМИ ІНЦИДЕНТАМИ

Дослідження емоційної сфери практикуючих психологів сьогодні є надзвичайно важливим через активну їх професійну діяльність щодо надання психологічної допомоги людям, які страждають від воєнних дій та соціальної кризи в нашій державі. Психологи, що працюють з такою категорією людей, дуже часто самі потрапляють у пастку фізичного і емоційного виснаження, через величезний попит на їх послуги, так і через складність випадків, життєвих ситуацій з якими доводиться стикатися, що приводить до професійної деформації як то: до втрати емоційної рівноваги, набуття особистісної безпорадності та розвитку емоційного вигорання.

У багатьох дослідженнях професійного становлення особистості висувається гіпотеза про те, що багаторічне виконання всякої професійної діяльності, особливо якщо вона пов'язана із стрес-факторами, призводить до утворення деформацій особистості, знижує продуктивність трудових функцій, а інколи утруднює цей процес в цілому. Розвиток професійних деформацій визначається багатьма факторами: різноспрямованими онтогенетичними змінами, віковою динамікою, важливими подіями, що відбуваються, змістом професії, соціальною середою та випадковими моментами в житті. До основних психологічних детермінант професійних деформацій відносять стереотипи профдіяльності, стагнацію професійного розвитку, надмірні захисні психологічні механізми, психофізіологічні зміни, межа професійного розвитку та акцентуації характеру. Кожна професія має свою структуру деформацій. Під критичним інцидентом ми розуміємо негативну модальність критичної події, що супроводжується значними емоційними переживаннями.

Серед вітчизняних та зарубіжних дослідників питання, що пов'язані з різними аспектами професійної деформації психологів показали, що вчені значну увагу приділяють вивченню причин та наслідків професійної деформації психологів через емоційне вигорання та особистісну безпорадність (В. Ковальчук, Г. Макарова, К. Маслач, Х. Фрейденберг, С. Кондо, В. Бойко, А. Куфлієвський та інші).

Автор теорії «Вивченої безпорадності» (learned helplessness) Мартін Селігман визначає безпорадність як стан, коли людині здається, що зовнішні події від неї не залежать і вона нічого не може зробити, щоб їм запобігти або змінити. Відтак, індивід втрачає можливості змінити ситуацію на краще. Автор зазначає, що достатньо нетривалого часу неконтрольованості та непередбачуваності подій навколишнього світу для того, щоб вивчена безпорадність сформувалася і почала управляти поведінкою людини.

Продовжуючи розвивати ідеї синдрому вивченої безпорадності М. Селігман звернувся до особливостей когніцій, що характеризують атрибутивний стиль поведінки. Він виокремив феномен свідомого оптимізму і прийшов до висновку, що песимізм формується як наслідок вивченої безпорадності, тому що люди-песимісти час від часу потрапляли у несприятливі, складні життєві умови та не могли знайти вихід із ситуації. М. Селігман зазначав, що саме в основі песимізму закладене відчуття особистої безпорадності та неможливості впливати на хід подій, безконтрольність власного життя. Оптимісти навпаки переконані у тому, що труднощі та проблеми – тимчасове явище, вони готові і здатні знову й знову боротись із перепонами та досягати успіху [1; 2; 3]. Якщо йдеться про умови воєнного стану, то носій вивченої безпорадності може нехтувати своєю безпекою і безпекою інших, не відчувати себе гідним професіоналом здатним вирішувати серйозні завдання.

Синдром емоційного вигорання (англ. burnout) – поняття, введене в психологію американським психіатром Г. Фройденбергером в 1974 р., а сам термін, безпосередньо, «синдром вигорання» був запроваджений К. Масlach відповідно до трьохкомпонентної моделі «вигорання». «Вигорання» визначалося як синдром і включало три компоненти: емоційне виснаження, деперсоналізація («знеособлення» людини), а також редукацію особистих досягнень – применшення власної гідності [4;5].

Такий стан виникає у відповідь на емоційну перенапругу при роботі з людьми. Вигорання також розуміється як професійна криза, пов'язана не тільки з міжособистісними відносинами, але і з роботою в цілому [4;5].

Отже, коли аналізуємо емоційні стани психологів які працюють з різними категоріями населення в умовах військового стану першими на що звертаємо увагу є емоційна спустошеність, небажання відчувати щось та розуміти емоції. Життя починає мати сірі кольори, відчувається небажання взагалі щось робити та про щось думати. Відчувається постійна втома від надмірної відповідальності та навантаження [5; 6].

Мета роботи – дослідити прояви професійної деформації практичних психологів на рівні особистісної безпорадності та емоційного вигорання, що тривалий час працюють з клієнтами, в житті яких відбувалися критичні інциденти.

Для вирішення мети нашої роботи було проведено опитування та опрацьовано наступні методики: опитування психологів за авторською анкетой, методика емоційного вигорання В.В. Бойко; опитувальник «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанової; «Самооцінка емоційних станів» Уессмана-Рікса, оптимізм-песимізм М. Селігмана. Респондентами стали 37 практичних психологів, які працюють в Україні під час військового стану на територіях

наближених до кордонів з рф. Практичні психологи обиралися рандомно за згодою, віком 45-65 років. Опитування проводилося в дистанційному форматі із збереженням конфіденційності, з подальшим індивідуальним обговоренням отриманих результатів.

Результати тестування за методикою М. Селігмана, варіант ASQ показали, що песимістами виявилися 54 % респондентів, натомість оптимістами 46 %. У песимістів здебільшого помірно низкий рівень надії, при благоприємних обставинах помірно песимістичні, при неблагоприємних – песимізм проявляється сильніше, здебільшого інтрапунітивний тип реагування на події. У оптимістів здебільшого помірно високий рівень надії, успіхи приписують собі, невдачі – збігу обставин, екстрапунітивний тип реагування.

У психологів може формуватися та проявлятися байдужість у стосунках з клієнтами, також може проявлятися не гуманність у життєвих позиціях та робочих моментах. Таке ставлення може призвести до того, що психологи, в процесі консультацій, роботи з людьми, можуть проявляти холодність, відстороненість, небажання допомогти, відноситися до клієнтів як до неживих об'єктів, що їх оточують [6; 7].

Це призводить до конфліктів та втрати віри у свої можливості як фахівця і може стати причиною зміни життєвого сценарію та повної відмови від професійної діяльності в обраній сфері чи у форматі праці в умовах військового стану з постраждалими, що мають критичний інцидент у своєму житті.

Проведене нами пілотне дослідження показало характерну психоемоційну особливість практичних психологів, що тривалий час працюють з людьми, які потрапляли або мали досвід критичних інтендантів, як то прояви особистісної безпорадності та емоційного вигоряння, які в свою чергу мають власні певні ознаки і характеристики, рівні вираження. В структуру професійної деформації практичних психологів входять особистісна безпорадність і синдром емоційного вигоряння, які в свою чергу мають багато загальних ознак, однак ототожнювати їх не можна.

– Емоційне вигоряння процес більш тривалий у часі в порівнянні з особистісною безпорадністю і важче піддається психологічній реабілітації.

– Серед практичних психологів, що взяли участь у дослідженні більша частка 54% песимісти. Люди, що беруть особистісну відповідальність за свої дії та події в житті, що може провокувати професійну деформацію на рівні особистісної безпорадності і вигоряння.

Подальше занурення у проблему професійної деформації допоможіть більш детально підходити до розробки психокорекційних і реабілітаційних програм по відновленню професійних психологів, що працюють з критичними інцидентами.

Список джерел інформації

1. The optimistic child: Proven program to safeguard children from depression and build lifelong resilience. M. Seligman, K. Reivich, L. Jaycox, J. Gillham. New York : Harper Perennial, 1996. 336 p.

2. Helplessness: on depression, development, and death. Seligman, Martin E.P. New York : W.H. Freeman, 1992. 250 p.

3. Learned Optimism: How to Change Your Mind and Your Life. Martin E.P. Seligman. New York : Knopf Doubleday Publishing Group, 2006. 336 p.

4. Christina Maslach, Wilmar B. Schaufeli, Michael P. Leiter. Job Burnout. Annual Review of Psychology. 2001. № 02. P. 397–422.

5. Синдром емоційного вигорання. URL : https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D0%BC%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%BE%D0%B5_%D0%B2%D1%8B%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D0%B5

6. Штепа О.С. Особливості зв'язку психологічної та персональної ресурсності особистості. Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2013. С. 782–791.

7. Райкова Є. Ю. Терапія та профілактика професійного вигорання у представників допомагаючих професій. Молодий учений. 2011. № 5(28). С. 92–97.

КУРНИЦЬКА Анастасія Василівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна (Україна, м. Харків)

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИСНАЖЕННЯ ЛЮДЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Втома не означає слабкість. Це просто сигнал, що ти занадто довго був сильним.

Емілі Нагоскі, «Burnout: The Secret to Unlocking the Stress Cycle».

Психологічне виснаження в умовах війни – це стан емоційного, когнітивного та фізичного виснаження, що виникає через тривалий стрес, невизначеність і постійне відчуття загрози [1]. Даний стан значно впливає на загальне функціонування особистості та її здатність адаптуватися до нових реалій. Відтак нашим завданням є вивчення причин, наслідків та способів допомоги за для нормалізації стану.

До переліку основних причин, що впливають на психологічне виснаження людей в умовах війни належить:

- тривала дія стресових факторів: бойові дії, втрата близьких, руйнування житла;
- невизначеність майбутнього, нестача ресурсів для адаптації;
- соціальна ізоляція та вимушене переселення;
- перевантаження інформацією, травматичний контент у медіа.

Важливо також перерахувати стани, котрі з великою ймовірністю виникають у людей від психологічного виснаження. Серед основних виділяють наступні:

- емоційна виснаженість: апатія, підвищена тривожність, дратівливість;

- когнітивні порушення: труднощі з концентрацією, уповільнення мислення;
- фізичні прояви: хронічна втома, порушення сну, психосоматичні симптоми;
- соціальні наслідки: зниження комунікаційної активності, втрата мотивації.

В умовах війни, кожен громадянин може потрапити під психологічне виснаження, однак до групи найбільшого ризику, належать саме військовослужбовці, ветерани війни, внутрішньо переміщені особи, родини загиблих, поранених та полонених, а також медичних працівників, рятувальників, та волонтерів.

У випадку тривалого психологічного виснаження, підвищується ризик розвитку ПТСР, депресії, тривожних розладів. Також виділяють погіршення фізичного здоров'я (гіпертонія, серцево-судинні захворювання) та підвищення рівня агресії, соціальної напруги. У такому стані людина може відчувати постійну втому, емоційне виснаження та зниження мотивації до будь-якої діяльності. Порушення сну, зниження концентрації уваги та труднощі у прийнятті рішень також є поширеними наслідками тривалого психологічного виснаження. Крім того, погіршуються міжособистісні стосунки - людина стає дратівливою, замкнутою або, навпаки, надмірно конфліктною. Соціальна ізоляція та втрата інтересу до звичних занять можуть посилювати негативні психологічні стани, створюючи замкнене коло [2].

Для подолання та профілактики психологічного перевантаження пропонуємо базові методи саморегуляції, так як вона допомагає знизити рівень стресу, покращити емоційний стан та підтримати психологічну рівновагу. До ефективних методів належать:

1. Дихальні техніки. Повільне та глибоке дихання сприяє м'язовому розслабленню та зниженню нервової напруги.
2. Медитація та релаксація. Допомагає відновити емоційний баланс і зменшити вплив стресу.
3. Візуалізація ресурсного стану. Використання позитивних образів для зниження тривожності [3].

Також важливо згадати про необхідність отримання психологічної підтримки у вигляді індивідуальної та групової психотерапії. Робота з психологом допомагає адаптуватися до змін та впоратися з психологічним виснаженням. Також важливою є психоедукація – підвищення обізнаності про стрес-менеджмент і самодопомогу, та соціальна підтримка (спілкування з близькими, участь у волонтерських ініціативах).

Отже підсумовуючи вище сказане, можемо дійти висновку, що психологічне виснаження в умовах війни є серйозною проблемою, яка вимагає комплексного підходу до профілактики та лікування. Важливу роль відіграють як індивідуальні методи саморегуляції, так і системні заходи психологічної підтримки на рівні суспільства. Інвестування в психічне здоров'я дозволяє зберегти стійкість та адаптивність у складних умовах.

Список джерел інформації

1. Гаврилук О.В. Психологічне виснаження: причини, симптоми та методи подолання. Науковий журнал психологічних досліджень. URL : <https://psych-journal.ua/articles/burnout-causes-methods>

2. Психоемоційний стан людини в умовах стресу. Національна академія наук України. URL : <https://www.nas.gov.ua/stress-research>

3. Михалишин У.Б., Шмідзен І.Ю. Методи психічної саморегуляції особистості. Psychological sciences theoretical and science bases of actual tasks. URL : <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/42402/1/Методи%20психічної.pdf>

ЛУКІН Олексій Вікторович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

КНИШ Інна Василівна

д.філос.н., проф., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ СТРАХУ ПЕРЕД МАЙБУТНІМ

Сучасне суспільство стикається з великою кількістю соціальних, економічних, політичних, технологічних та культурних змін, що створюють у людини відчуття невизначеності. Одним із ключових психологічних наслідків цієї невизначеності є страх перед майбутнім. Він може проявлятися у формі тривожності, депресивних станів та уникнення певних дій, що можуть призвести як до позитивних, так і до негативних змін у житті. Розуміння процесу виникнення, перебігу й наслідків страху, а також своєчасне застосування психологічних механізмів подолання цих наслідків є важливим як для індивідуального благополуччя кожної людини, так і для суспільства в цілому.

Для розробки стратегій подолання страху та породжуваного ним відчуття тривоги нам важливо усвідомити психологічні причини його виникнення. У своєму дослідженні ми не претендуємо на розгляд усіх існуючих у науковому дискурсі практик подолання страху перед майбутнім, а зосередимо увагу на критичному мисленні, умінні регулювати емоції, активній поведінці й соціальній підтримці. Розглянемо зазначені практики докладніше.

Найчастіше страх перед майбутнім виникає на підставі відчуття тривоги, яка «нагадує зламну систему аварійного оповіщення. Вона «закидає в голову» думки, які ніби кричать зсередини: переживання, припущення, найгірші сценарії та негативні переконання. Вони приходять постійно та безупинно» [5, с. 8].

У цьому контексті можемо виокремити низку психологічних причин страху перед майбутнім.

По-перше, страх має еволюційну основу, оскільки невизначеність потенційно несе загрозу. Наш мозок налаштований на ідентифікацію ризиків, що може призводити до гіпертрофованого відчуття небезпеки.

По-друге, існує низка когнітивних помилок, що викликають ці страхи – катастрофізація, коли люди можуть сприймати майбутнє як низку потенційних загроз, гіпергенералізація («якщо щось погане сталося одного разу, воно обов'язково має повторитися»), негативна фільтрація, коли людина фокусується лише на загрозах та негативі, передбаченнях майбутнього тощо.

По-третє, це – вплив соціального середовища. ЗМІ та соціальні мережі значною мірою сприяють формуванню страху перед майбутнім через акцент на кризах, катастрофах і нестабільності. Водночас відсутність стабільних соціальних зв'язків та підтримки може загострювати це відчуття [6, с. 58].

Характеризуючи механізми подолання страху перед майбутнім, спочатку пропонуємо розглянути когнітивні стратегії. Оскільки емоційні реакції та поведінка людей залежать від їх когніцій (думок, переконань та інтерпретацій себе чи ситуацій, у яких вони знаходяться, в основі чого лежать значення, яке вони надають подіям свого життя) [2, с. 16], то робота з думками є одним із найефективніших шляхів подолання страху перед майбутнім.

Один із ключових підходів до подолання страху – це когнітивно-поведінкова терапія (КПТ). Вона допомагає змінювати мисленнєві шаблони, що сприяють тривожності. Техніки роботи КПТ включають:

1. Виявлення і спростування думок, які призводять до страху – негативне прогнозування майбутнього, читання думок, генералізація, катастрофізація, негативні фільтри, коли в докільлі люди звертають увагу лише на факти, що підтверджують їх негативні переконання.

2. Формування альтернативних, більш реалістичних сценаріїв майбутнього. Використовуючи когнітивну реструктуризацію, сократичний діалог, декатастрофізацію, перефокусування уваги, експозицію та інші стратегії, ми можемо «замінити» дезадаптивний спосіб мислення та сприйняття на адаптивний.

3. Фокусування уваги на тих сферах життя, які можна контролювати. Важливим кроком у подоланні страху є вироблення поведінкових стратегій, які спрямовані на переформулювання думок, що тривожать і лякають, з негативних на позитивні. Це має сприяти зміні картини світу на когнітивному рівні.

Активні дії, спрямовані на досягнення малих, але конкретних цілей, можуть також зменшити почуття людського безсилля. Важливу роль при цьому має відігравати соціальна підтримка – спілкування з людьми, які можуть надати емоційне підкріплення та допомогти знайти інші точки зору на майбутнє.

Важливу роль у подоланні страху відіграє процес регулювання емоцій. Одним із ключових способів у цьому напрямі є використання практик усвідомленості (майндфулнес) та медитації, які дозволяють переключитися з негативних думок про майбутнє на поточний момент, оскільки «недостатнє усвідомлення поточного моменту неминуче створює й інші проблеми через наші несвідомі та автоматичні дії та поведінки, в яких нерідко проявляються наші глибинні страхи та невпевненість» [1, с. 12].

Вагому роль у подоланні страху перед майбутнім відіграє і саморозвиток. Навички адаптивного мислення та навчання впродовж життя людини «lifelong learning» [3; 4] сприяють зниженню страху перед невизначеним та невідомим майбутнім. Готовність до змін і усвідомлення власних ресурсів для подолання

труднощів мають допомогти людині та навчити сприймати майбутнє як виклик, а не як загрозу.

Отже, виходячи з вищезазначеного, ми усвідомили, що страх перед майбутнім – це природна реакція людини на невизначеність. Однак, завдяки когнітивним, емоційним та поведінковим стратегіям можна навчитися його ефективно долати. Важливими елементами при цьому мають стати критичне мислення, уміння регулювати емоції, активна поведінка, соціальна підтримка тощо. Формування культури психологічної гнучкості на рівні суспільства може сприяти загальному зниженню рівня тривожності та стресу, роблячи людей більш стійкими до викликів сучасного світу.

Список джерел інформації

1. Бек Д. Когнітивно-поведінкова терапія. Основи та практика. К.: Науковий світ, 2023. 460 с.
2. Вестбрук Д., Кеннерлі Г. Вступ у когнітивно-поведінкову терапію. Львів: Свічадо, 2014. 410 с.
3. Книш І.В., Верьовкіна Ж.Л. NBIC-конвергенції та E-Learning у контексті «розширення людини» та суб'єктності когнітивних процесів. Proceedings of VIII International scientific conference «Achievements of world science». USA: Morrisville, Lulu Press, 2017. P. 36–39. URL : <https://drive.google.com/drive/folders/0BzHeLhXrgEG2Wl9mdGFpb3FtV1k>.
4. Книш І.В. Стратегії lifelong learning: «кліповість» як норма. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 9-10 (123-124). Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка. С. 63–73. URL : https://drive.google.com/file/d/1U0YX83qUCb5Daj1EkV97wV-Gzheezp5_/view
5. Пітерсон Т. 101 спосіб впоратися з тривогою, страхом і панічними атаками / пер. з англ. А. Дудченко. К.: Наш формат, 2021. 240 с.
6. Kabat-Zinn J. (2019). Mindfulness for All: The Wisdom to Transform the World. Little, Brown Book Group. 240 с.

МИХАЙЛИЧЕНКО Валентина Євдокимівна

к.філос.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Управлінська діяльність керівника має напружений, швидко мінливий характер. В її основі лежить постійний вплив на своїх підлеглих для спонукання їх до дій, які сприяють досягненню успіху, реактивний, неупорядкований характер та спрямована діяльність на досягненні мети. Керівник планує, організовує, мотивує і контролює підлеглих, несе відповідальність за виконання поставлених завдань. При цьому особливого значення набувають сприйняття підлеглими керівника ними як лідера; визнання його лідерського статусу й авторитету.

Велику роль в діяльності лідера відіграє ціннісно-мотиваційний компонент, тобто цінності, мотивація і переконання. Загальнолюдські та життєві цінності визначають суб'єктивне ціннісне ставлення особистості до дійсності, її моральні норми. Прихильність лідера до найбільш привабливих для послідовників цінностям є основою його авторитету. Теоретичний аналіз і емпіричні дані вчених дозволяють визначити співвідношення між ціннісним внеском індивіда в життєдіяльність групи і його статусом в ній. Ціннісний підхід до лідерства став найбільш популярний в останні десятиліття і ліг в основу ряду ціннісних теорій. Щоб «заробити» лідерський статус, одного тільки ціннісного внеску та мотиваційного ресурсу в життєдіяльність групи недостатньо. Необхідно, щоб зміст цього внеску відповідав наявним у членів групи прототипам лідерської поведінки. При цьому прийнятті групою лідери відіграють важливу роль у формуванні та зміні групових цілей, світогляду, а також в організації спільної діяльності членів групи.

Для ефективної діяльності лідера, на думку фахівців, необхідні й інші характеристики його потенціалу, що сприяють адаптації як до групи, ситуації і умов, що змінюються. У результаті взаємодії індивідуальних якостей лідера і завдань, що стоять перед ним, виробляється стиль його поведінки. Цей напрямок в західній літературі називають поведінковим, а у вітчизняній літературі – організаційно-управлінським підходом. Центральним для нього є вивчення ефективності реальних дій лідера-керівника у процесі роботи. Дане питання представляє безперечний практичний інтерес дослідників.

Велику роль у підвищенні ефективності управлінської праці має відігравати система мотивації, яка повинна будуватися на всебічному вивченні та врахуванні потреб працівників. Мотивування працівників використовується для забезпечення певної активності та спрямованості дій персоналу. Більшість науковців вважають, що складними системами впливу керівництва на мотивацію працівників є механізми їх стимулювання. Заробітна плата вже не розглядається як «основний мотиватор», а скоріше як компенсація за виконаний обсяг робіт. Сьогодні система мотивації праці в Україні залишається неефективною і не відповідає стратегічним завданням соціально економічного розвитку держави, її потребам. Тому треба шукати та користуватися іншими способами мотивації, які б заохочували та зацікавлювали працівників до ефективного виконання власних обов'язків, а також досягненню успіху компанії.

Відомо, що заробітна плата розглядається вже скоріше як компенсація за виконаний обсяг робіт, що неможливо без отримання досвіду досягнення і переживання успіху. Досягнення ж успіху розглядається як отримання конкретного результату, визнаного значущим для індивіда. Переживання радості, задоволення, визнання сприяє ефективності праці. Воно створює відносини позитивної співпраці між керівником і членами групи. Емоційний інтелект вчені трактують, як здатність усвідомлювати значення емоцій і використовувати отримані знання для аналізу і вирішення виникаючих проблем. Вченими доказано, що він тісно пов'язаний з бажанням робітників докладати максимум зусиль у досягненні результатів, що підвищує їх задоволеність працею.

Задоволеність змістом і характером роботи сприяє ефективності управління персоналом. Найважливішими умовами задоволеності керівництвом є сприятлива корпоративна культура, оптимальний стиль лідерства, комунікативна і управлінська компетентність керівника. У цьому полягає вміння прийняти рішення, взяти на себе відповідальність, здатність організувати роботу, висловити подяку. Оптимізація зворотного зв'язку вимагає створення механізмів, які дозволяти б регулярно й адекватно надавати працівникові інформацію про успішність його діяльності.

Важливим елементом управлінської діяльності, що впливає на задоволеність керівництвом, є делегування повноважень і відповідальності персоналу. Для збільшення автономності можна передавати деякі управлінські функції підлеглим. Звичайно ж, така передача функцій може бути успішною тільки за умови досить високої кваліфікації та обізнаності працівника. Надання можливості йому самому заздалегідь планувати і розподіляти роботу з урахуванням своїх нахилів, обирати оптимальний темп роботи також буде сприяти вдосконаленню результатів роботи.

Значна частина працівників прагне до посадового або кар'єрного зростання. З метою підвищення різноманітності використовуваних умінь і навичок можливе суміщення певних функцій або доповнення тими, які раніше працівником не виконувалися. Виконуючи відповідну цим вимогам роботу, людина відчуває приємні відчуття, які спонукають її працювати добре. Таке включення в роботу через позитивні відчуття від якісного виконання своїх обов'язків, а не під впливом зовнішніх чинників американські вчені називають внутрішньою мотивацією.

Складність здійснення управлінської діяльності сьогодні значно зростає, оскільки керівникам потрібно діяти в умовах ринку, конкуренції, значних соціально-політичних та економічних перетворень, глобалізації. Основу лідерства становить процес міжособистісного впливу, що розгортається між лідером і послідовниками. Наслідки впливу відображені у змінах поведінки, окремих особистісних рис, установок, мотивації та інших характеристик членів групи. Кінцева мета впливу в лідерстві – орієнтація людей психологічними засобами на вирішення поставлених перед групою завдань.

Існують актуальні комунікативні технології, які можна ефективно використовувати у процесі спілкування. У більшості сучасних компаній від керівника очікують вміння проводити коучинг зі співробітниками. Коучинг є одним із тих інструментів, який використовують для розвитку і вдосконалення інших людей. Лідер використовує його для того, щоб розкрити здібності підлеглих і забезпечити досягнення ними поставлених цілей. Коучинг підтримує діалог і взаємодію між людьми.

У численних дослідженнях зарубіжних і вітчизняних компаній в якості одного з ключових чинників конкурентоспроможності виділяється орієнтація на підвищення продуктивності через турботу про людей. Компанії, в яких переважає така практика, вважають власних співробітників найбільш важливим фактором розвитку й успіху. Однією з необхідних умов підтримки подібного ставлення до персоналу і гарантії того, що з людьми поведуться відповідно задекларованим організацією цінностями, є чітке формування кадрової політики, яка утворює базис для формування ефективної системи роботи з людьми.

Список джерел інформації

1. Мороз В.М. Мотиваційний механізм стимулювання трудової активності: державно-управлінський аспект: монографія. Х. : С.А.М., 2012. 408 с.
2. Романовський О.Г., Грень Л.М., Грибко О.В. Грабар Н.С, Хмиров І.М., Черкашин А.І. Управління професійним розвитком кадрового потенціалу органів державної влади. Х., 2022. 330 с.

МІРОШНИК Катерина Володимирівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПІДБУЦЬКА Ніна Вікторівна

д.психол.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Сучасне українське суспільство переживає значні соціокультурні зміни, які неоднозначно впливають на соціалізацію дітей. З одного боку, зростають вимоги до їхньої освіти, культурного розвитку та вміння адаптуватися до нових реалій. З іншого боку, нестабільність суспільства ускладнює процес соціалізації, призводячи до труднощів у спілкуванні та взаємодії.

Зміна традиційних цінностей призводить до формування у дітей спотвореного світогляду, невірних уявлень про соціальні ролі, що стимулює агресію та цинізм. Внаслідок цього діти важко адаптуються до суспільства, їхній соціальний досвід накопичується повільно або набуває негативного спрямування.

Молодший шкільний вік характеризується інтенсивним розвитком особистості, індивідуалізації та соціалізації. Важливо враховувати особливості соціального та морального розвитку для оптимізації виховання.

Головною особливістю цього віку є зміна соціальної позиції дитини, яка починає систематично навчатися та стає частиною шкільного колективу. Це розширює її зв'язки з навколишнім світом і підвищує роль спонтанної соціалізації.

Дорослі, особливо батьки, висувають нові вимоги та очікування, пов'язані з інтеграцією дитини в шкільне життя. Від дитини очікують більшої самостійності, відповідальності та витривалості, а також збільшення обсягу обов'язків. Водночас дитина усвідомлює важливість навчання в школі як етапу підготовки до дорослого життя, а вчитель стає для неї найавторитетнішою фігурою.

Ключовими новоутвореннями в молодшому шкільному віці є суб'єктність та індивідуалізація. Суб'єктність передбачає здатність до рефлексії – усвідомлення власного мислення, діяльності, комунікації та кооперації, що дозволяє дитині займати позицію спостерігача та координатора спільних дій.

Вона також охоплює самосвідомість – розуміння внутрішніх орієнтирів і меж між «Я» та «не-Я». У процесі соціалізації дітей важливо, наскільки дорослі визнають і підтримують їхню суб'єктність у взаємодії із соціальним оточенням, а також наскільки самі діти мають можливість її виявляти [1, с. 674]. Водночас молодші школярі сприймають соціальний світ у співпраці з дорослими та однолітками, проте вибірково засвоюють лише той досвід, який вважають корисним для себе [3, с. 280]. Індивідуалізація проявляється в прагненні дитини виділити своє «Я» та заявити про себе. Це приводить до нового рівня самоусвідомлення в суспільстві. «Образ себе» формується через аналіз внутрішнього світу. Дитина засвоює культуру через власні зусилля.

Індивідуалізація включає позиції «я в суспільстві» (пізнання себе) та «я і суспільство» (засвоєння норм). Молодші школярі ідеалізують світ, що ускладнює соціалізацію. Необхідно наповнювати соціальні явища реалістичним змістом.

У цьому віці діти починають глибше усвідомлювати власні почуття, проте їхня емоційна сфера залишається фрагментарною. Важливо допомагати їм коригувати неадекватні емоційні реакції. «Образ себе» поступово наповнюється уявленнями про власні якості, хоча усвідомлення моральних рис ще недостатнє [3, с. 287]. Діти потребують постійного схвалення та оцінки з боку дорослих. Особистісний розвиток відбувається у тісній взаємодії з батьками, вчителями та однолітками, причому вчитель є ключовою авторитетною фігурою – його ставлення значною мірою впливає на взаємини дитини з однолітками та формування адекватної самооцінки, тому важливо створювати ситуації успіху [2, с. 124-125]. У цей період починають формуватися мікрогрупи, а моральна поведінка поступово ускладнюється. Неприйняття в групу негативно впливає на соціалізацію [2, с. 126]. Необхідно допомагати дітям, які мають труднощі у спілкуванні.

У молодшому шкільному віці змінюються ціннісні орієнтації, виникають суперечності між мотивами та потребами. Діти виділяють особисті цінності, але не усвідомлюють їх соціальну значущість. Наприкінці цього віку формується стійка система цінностей. Важливо враховувати ціннісні орієнтації дітей у вихованні. Сучасна освіта розглядає виховання як створення умов для розвитку потенціалу дитини. Важливо розвивати потреби самовираження та пізнання.

Нестійкість моральних норм та обмежений соціальний досвід ускладнюють соціалізацію молодших школярів. Важливо організовувати виховний процес, який передбачає передачу знань та демонстрацію поведінкових правил. Необхідна психологічна підтримка для формування емоційно-усвідомленого ставлення до моральних норм [1, с. 672].

Важливо враховувати інтереси та потреби дітей, створювати гуманне середовище, розвивати впевненість у собі та поглиблювати соціальні знання.

Список джерел інформації

1. Бех І. Д. Виховання особистості. Київ : Либідь, 2008. - 848 с.
2. Дуткевич Т. В. Дитяча розвивально-корекційна психологія (теоретичний курс) : навчальний посібник. К. : КНТ, 2017. 265 с. URL :

<http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/5705/Dutkevych-T.-V.-Dytiacha-rozvyvalno-korektsiina-psykholohiia-teoretychnyi-kurs.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

3. Коробко С.Л. Робота психолога з молодшими школярами : методичний посібник. К. : Літера ЛТД, 2016. 426 с.

4. Люблинська Г.О. Дитяча психологія. К. : Вища школа, 2014. 354 с.

НАРБЕКОВА Дар'я Сергіївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПІДБУЦЬКА Ніна Вікторівна

д.психол.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ АКАДЕМІЧНОЇ ПРОКРАСТИНАЦІЇ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасне суспільство висуває високі вимоги до особистості, зокрема щодо її психологічної стійкості, відповідальності та здатності до саморегуляції. На противагу цьому, явище прокрастинації є доволі поширеним і негативно впливає на емоційну та мотиваційну сфери, а також є перешкодою на шляху до успішного розвитку особистості.

Студентські роки є ключовим етапом у житті, коли людина визначає свій професійний шлях, формує почуття відповідальності, усвідомлює свою ідентичність і планує майбутнє [1]. Водночас багато студентів стикаються з відкладанням виконання важливих завдань, що може мати серйозні наслідки для їхньої академічної успішності та психоемоційного стану. Це особливо важливе питання в сучасному студентському середовищі, оскільки воно пов'язане з низкою соціальних і психологічних факторів, які впливають на академічну успішність, рівень стресу та загальну продуктивність студентів.

Індивідуальні особливості студента відіграють ключову роль у схильності до прокрастинації, і варто детальніше розглянути основні психологічні фактори, які впливають на це явище. Низький рівень саморегуляції проявляється насамперед у складнощах із плануванням свого дня, коли студенти не можуть правильно оцінити необхідний для завдання час та встановити пріоритети між різними справами. У таких випадках часто спостерігається імпульсивність у виборі занять, коли перевага надається миттєвим задоволенням замість важливих справ [2].

Відповідно до цього, ще однією з причин особистої академічної прокрастинації є відсутність інтересу студента до завдання. Через це студенти відкладають завдання на потім; і оскільки воно їм не цікаве, вони можуть не відчувати задоволення під час виконання завдання. Майбутні негативні

наслідки своєї поведінки турбують студента в значно меншій мірі, ніж очікуване задоволення від відкладання нецікавого завдання [2]. Негативні установки щодо завдання, такі як «це занадто складно», «я не впораюсь», «це нудно», можуть автоматично активувати поведінку уникнення. Важливо розуміти, що ці механізми часто діють одночасно та взаємно підсилюють один одного, створюючи складний патерн прокрастинації, який важко подолати без комплексного підходу до вирішення проблеми.

Тривожність та перфекціонізм також суттєво впливають на прокрастинацію, оскільки надмірні вимоги до якості власної роботи можуть паралізувати активність. У студентів виникає страх отримати негативну оцінку чи критику, вони можуть довго готуватися до початку роботи, чекаючи «ідеального моменту», та схильні уникати складних завдань через страх не впоратися [3].

Низька мотивація є ще одним важливим фактором, який проявляється у відсутності розуміння практичної цінності навчального матеріалу та чіткого бачення, як отримані знання допоможуть у майбутній кар'єрі. Апатія у студентів є тісно пов'язаною з прокрастинацією, оскільки проявляється у відсутності мотивації до навчання, небажанні приймати рішення та низькій залученості до освітнього процесу [4].

Дослідження свідчать, що апатичні студенти встановлюють низькі академічні стандарти, уникають розумової активності та не проявляють ініціативності в навчанні. Коли студент не відчуває особистого інтересу до предмету, зовнішня мотивація у вигляді оцінок чи вимог батьків часто виявляється недостатньою для подолання прокрастинації [5]. Це призводить до зниження ефективності не тільки їхнього особистого професійного розвитку, а й впливає на загальну атмосферу академічної групи, створюючи ефект «знецінення» навчання для більш мотивованих студентів.

Академічне середовище та соціальні взаємодії відіграють не менш важливу роль у формуванні прокрастинації у студентів. Тиск з боку викладачів та батьків часто проявляється через надмірні очікування щодо успішності та досягнень, що може створювати у студента відчуття постійної напруги та страху перед можливою невдачею. Коли очікування стають занадто високими, студент може почати уникати виконання завдань, намагаючись таким чином захистити себе від потенційного розчарування та критики [1].

Вплив однолітків також має суттєве значення, оскільки студентське середовище формує певні поведінкові норми. Якщо в академічній групі прокрастинація сприймається як звичне явище або навіть романтизується як ознака креативності чи роботи під тиском, інші студенти можуть переймати цю модель поведінки, вважаючи її прийнятною або навіть бажаною. Система оцінювання у навчальному закладі теж може сприяти розвитку прокрастинації, особливо коли критерії оцінювання є надто жорсткими або незрозумілими для студентів [3]. Відсутність конструктивного зворотного зв'язку від викладачів або формальний підхід до оцінювання можуть значно знижувати мотивацію до своєчасного виконання завдань.

Академічна прокрастинація є комплексним явищем, що має як особистісні, так і соціальні причини. Вона негативно впливає на академічну успішність та психологічне благополуччя студентів. Важливо розуміти, що всі ці фактори зазвичай взаємопов'язані та підсилюють один одного: наприклад, тривожність може знижувати мотивацію, а низька саморегуляція - посилювати прояви перфекціонізму. Тому подолання прокрастинації вимагає комплексного підходу та роботи з усіма згаданими психологічними аспектами одночасно [2]. Усвідомлення проблеми та впровадження ефективних стратегій може значно знизити рівень прокрастинації серед студентів, покращуючи їхню успішність і якість життя.

Список джерел інформації

1. Андраде Сільва Ліссете Дівоні. Психологічні аспекти прокрастинації студентської молоді. DSpace at ZNU. URL : <https://dspace.znu.edu.ua/jspui/handle/12345/10435>
2. Нестеренко М.І. Причини академічної прокрастинації. Doctoral dissertation, ХНУРЕ. 2024. С.20-21.
3. Ahmed, I., Bernhardt, G. V., & Shivappa, P. (2023). Prevalence of Academic Procrastination and Its Negative Impact on Students. Biomedical and Biotechnology Research Journal (BBRJ), 7(3), 363-370.
4. Підбуцька Н.В., Книш А. Є. Індивідуально-психологічні чинники апатії у студентів. Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. 2020. № 3. С. 59-72.
5. Джейн Б. Бурка, Ленора М. Юен. Прокрастинація. Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. 400 с.

ОВЧИННИКОВА Ольга Валеріївна

здобувач третього рівня вищої освіти, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

РОЗВИТОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

МЕТОДАМИ ГЕШТАЛЬТ-ТЕРАПІЇ

Сучасний світ ставить перед людиною численні виклики, які спричиняють високий рівень стресового навантаження. Професія психолога є однією з найбільш психоемоційно напружених, оскільки передбачає постійну взаємодію з проблемами клієнтів, що може призводити до вигорання та психоемоційного виснаження [4]. Ця професія вимагає не лише глибоких теоретичних знань, а й високого рівня особистісної зрілості, психоемоційної стійкості, саморегуляції та усвідомленості від фахівця. Саме тому важливо навчати майбутніх психологів ефективним методам, які допоможуть зберігати власний ресурсний стан і бути стійкими до стресу, а отже і ефективно допомагати клієнтам. Отже, формування стресостійкості є не лише особистісною потребою, а й професійною необхідністю.

Одним із ефективних підходів до розвитку стресостійкості є методи гештальт-терапії.

Гештальт-терапія – це один із напрямів гуманістичної психології, що був розроблений Фредеріком (Фріцем) Перлзом [1]. Гештальт-терапія базується на принципі цілісного сприйняття досвіду. Використовуючи цей підхід, психолог допомагає клієнту легалізувати свої переживання, екологічно проживати почуття та емоції, краще розуміти власні потреби та шукати ефективні шляхи їхнього задоволення. Основна мета гештальт-терапії – допомогти людині жити більш усвідомлено, відповідально, діяти гнучко, творчо та адаптивно у життєвих ситуаціях, а отже, бути в контакті зі своїми переживаннями та знаходити гармонію свого внутрішнього світу із навколишнім середовищем.

Гештальт-терапія базується на таких принципах: фокусування на теперішньому моменті без занурення у минуле чи надмірного занепокоєння майбутнім; прийняття відповідальності – визнання своїх дій, почуттів і рішень як власного вибору; цілісне сприйняття себе – інтеграція думок, емоцій, почуттів і тілесних відчуттів; розширення усвідомлення – розвиток навичок самоспостереження для глибшого розуміння власних реакцій, а також уважність до навколишньої дійсності; «Парадоксальна теорія змін» А. Бейсера – справжні зміни відбуваються тоді, коли людина приймає себе цілісною та такою, якою вона є насправді, а не намагається змінити себе через зовнішній тиск та примус.

До основних складових стресостійкості через призму гештальт-терапії можна віднести:

- усвідомленість власних емоцій, почуттів, станів, реакцій;
- розпізнавання сигналів тіла;
- гнучкість у сприйнятті ситуацій (не «тунельне мислення» а «широкий різнобічний погляд»);
- здатність залишатися у «тут і зараз»;
- ефективні способи саморегуляції;
- навички самопідтримки та способи відновлення після навантажень;
- побудова здорових меж у спілкуванні.

Тож, вищеперераховані складники стресостійкості, які можна розвинути використовуючи методи гештальт-терапії, допоможуть покращити якість власного життя здобувачам професії та, у перспективі, якісно та професійно допомагати їх клієнтам.

До основних практичних методів гештальт-терапії відносяться:

1. Усвідомлення (awareness) [2]. Використовуючи даний метод гештальт-терапії майбутні психологи концентрують увагу на своїх почуттях, думках та тілесних відчуттях. Усвідомлення власного стану дозволяє швидше розпізнавати стресове навантаження та регулювати його.

2. Перебування у «тут і зараз». Майбутні психологи розвивають навички концентруватися на поточному моменті, а не занурюватися в минуле чи тривожитися стосовно майбутнього. Це дозволяє вчасно та ефективно реагувати на стресові ситуації [3].

3. Діалог і контакт. За допомогою цього методу майбутній психолог розвиває навички взаємодії з іншими людьми, вчиться будувати здорові межі та вести відкритий діалог у стосунках («Я-висловлювання»). Це сприяє взаємному обміну, рівноправ'ю, формуванню повноцінної зрілої особистості та розвитку базової довіри до світу.

4. Експерименти. Активне дослідження самого себе, своїх реакцій в ході творчого експерименту. Відбувається модифікація поведінки через практичний досвід. Наприклад, техніка «порожнього стільця», яка допомагає працювати з внутрішніми конфліктами та невирішеними ситуаціями, що можуть спричиняти стресове навантаження.

5. Робота з тілесними реакціями. Гештальт-підхід враховує взаємозв'язок між психікою та тілом, тому тілесні практики, дихальні техніки та релаксаційні вправи є ефективним способом зниження рівня стресу.

Варто зазначити, що важливим аспектом професійної підготовки майбутніх психологів є їхня особиста терапія та участь у гештальт-групах. Це дає змогу не лише опанувати методiku, а й навчитися застосовувати її у власному житті.

Отже, стрес є частиною життя будь-якої людини. Професія психолога тим паче передбачає велике стресове навантаження, тому слід застосовувати дієві методи розвитку стресостійкості. Розвиток стресостійкості у майбутніх психологів є важливим фактором їхнього професійного успіху та психоемоційного благополуччя.

Гештальт-терапія містить ефективні методи, що сприяють розвитку стресостійкості: усвідомлення, «тут і зараз», діалог і контакт, експерименти, робота з тілом. Робота зі стресом полягає не в його придушенні або уникненні, а в усвідомленні своїх переживань та їх прийнятті. Впровадження методів гештальт-терапії у навчання психологів сприяє формуванню фахівців, здатних не лише допомагати іншим, а й піклуватися про свій власний психологічний стан.

Список джерел інформації

1. Perls F., Hefferline R., Goodman P. Gestalt Therapy: Excitement and growth in the human personality. New York, NY : Julian, 1951. 514 p.

2. Kyvelou A., Antonopoulou K., Kleftras G., Verdis A., Tsitsas G. The Impact of a Mindfulness-Gestalt Based Counseling Group on Undergraduate College Students. Psychology, 14(8). 2023. P. 1268–1287.

3. Lobb M. S., Sciacca F., Di Rosa A. R., Mazzone M. Bodily and emotional activation in pain: Bridging neurosciences and gestalt therapy to understand the therapist's wish for help. Psychology, 11(12). 2020. P. 2102.

4. Sonnentag S., Tay L., Nesher Shoshan H. A review on health and well-being at work: More than stressors and strains. Personnel Psychology, 76(2). 2023. P. 473–510.

ПІДБУЦЬКА Ніна Вікторівна

д.психол.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

НАДТОЧІЙ Альона Вадимівна

здобувач третього рівня вищої освіти, Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ВПЛИВ САМОВИЗНАЧЕНОСТІ ОСОБИСТОСТІ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Одним із ключових чинників успішного в професійній взаємодії є вплив особистісного самовизначення. Від його сформованості залежить професійна самовизначеність – це складний процес, який визначає орієнтації індивіда в професійній сфері діяльності. Вона допомагає адекватно оцінювати власні можливості, розвивати навички та рухатися до самореалізації.

Професійне самовизначення, що розуміється як знаходження смислів роботи, передуює професійної ідентичності. Тоді профідентичність – це самостійне і усвідомлене володіння сенсами виконуваної роботи. Якщо професійне самовизначення – це проектування і будівництво трудового і, в цілому, життєвого шляху, то профідентичність – це освоєння завершеного будівництва [1].

Будь-яка особистість володіє унікальними талантами, мотивами, прагненнями та цінностями, які визначають її вибір професійного шляху. Життєвий досвід відіграє ключову роль у цьому процесі, оскільки саме він формує систему ціннісних орієнтацій і соціальних установок.

Завдяки досвіду людина краще усвідомлює свої можливості, визначає пріоритети та будує власну стратегію професійного розвитку. Саме поєднання особистісних характеристик і набутого досвіду сприяє усвідомленому вибору професійної діяльності і в подальшому її успішній реалізації.

Процес самовизначення стосується не лише тих, хто знаходиться на етапі становлення особистості та робить перші кроки в професійно-трудовій сфері діяльності, а дана проблема ще більш гостро стосується вже зрілих та професійно визначених осіб, які вже мають певний запас досвіду, та іноді обставини складаються так, що люди вимушені працювати – виконувати роботу, аби забезпечити своє існування і не завжди обрана професія приносить задоволення та являється справді бажаною, в такій ситуації професійне самовизначення виступає фактором мотивації, який дає такі мотиваційні та регулюючі константи, як «я хочу», «я можу», «є», «я зобов'язаний», та в даному питанні є і негативна сторона, коли ці фактори-мотиватори перетворюються в «я інакше не можу, так потрібно». Беручи до уваги все вище сказане, можна впевнено сказати, що дослідження поняття самовизначення, особливо в сфері трудової мотивації є особливо актуальним, адже вчасна оцінка ситуації, аналіз і корекція проблем – є основним фактором, який допоможе уникнути ситуації коли – «я інакше не можу, так потрібно».

Становлення самовизначеності особистості – це складний і тривалий процес, що бере початок у дитинстві та зазвичай формується до повноліття. Однак навіть у дорослому віці самовизначеність не завжди є остаточною, адже на неї впливає низка факторів, серед яких:

Фактор сформованості рольової поведінки та готовності індивіда до переходу в диференційовану систему суспільних відносин, особливо важливий фактор, адже в випадку, якщо індивід не може нормально функціонувати в соціумі, то йому не вдасться нормально сформувати свої рольові позиції та визначитися з соціальною позицією в суспільстві.

Фактор життєвої та професійної орієнтації відіграє важливу роль у процесі самовизначення особистості. Він характеризується ступенем адекватності та сформованості життєвих позицій індивіда, а також рівнем прийняття чи заперечення суспільних норм і обов'язків.

Життєва орієнтація відображає загальний світогляд людини, її цінності, пріоритети та ставлення до соціальних вимог. Вона впливає на здатність ухвалювати рішення, визначати особистісні та професійні цілі, а також адаптуватися до змінних умов життя.

Професійна орієнтація є показником усвідомленого вибору сфери діяльності та рівня сформованості кар'єрної позиції. Вона визначає напрям професійної реалізації індивіда, його мотивацію до розвитку в обраній сфері та відповідність цього вибору власним інтересам, здібностям і можливостям.

Таким чином, життєва та професійна орієнтація є взаємопов'язаними складовими процесу самовизначення, що суттєво впливають на становлення особистості та її інтеграцію в суспільство.

Фактор темпераменту та характеру є важливою складовою процесу самовизначення особистості, оскільки безпосередньо впливає на поведінкові прояви, стиль сприйняття світу та особистісну адаптацію до соціального середовища. Таким чином, тип темпераменту та інтенсивність його окремих рис можуть визначати особливості процесу самовизначення особистості. Водночас характер, що формується в процесі соціалізації, може як посилювати, так і пом'якшувати природні властивості темпераменту, сприяючи адаптації індивіда до суспільних умов та власних життєвих орієнтирів.

Фактор соціалізації та соціального впливу є завершальним, але не менш значущим компонентом у процесі самовизначення особистості. Оскільки людина є соціальною істотою, більшість її характеристик формується саме в суспільному середовищі.

З одного боку, особистість має вроджені риси, що визначаються темпераментом, а з іншого – риси, які виникають і змінюються під впливом соціального середовища. Саме соціалізація є основним механізмом, що забезпечує входження особистості в суспільство, її адаптацію до соціальних норм і ролей, корекцію поведінки відповідно до зовнішніх вимог та розвиток соціальних відносин. Соціалізація є невід'ємним процесом становлення особистості, без якого неможливо повноцінне самовизначення – як особистісне, так і професійне. Вплив соціального оточення, взаємодія з близькими людьми та суспільні умови формують систему цінностей і пріоритетів, що визначають напрям розвитку особистості.

У кожній конкретній ситуації людина вступає у взаємодію з об'єктами навколишнього світу, якщо вони видаються їй безпечними. Тому, почуття безпеки лежить в основі відносин особистості до подій, в тому числі, до себе, до інших, і до світу. Психологічна безпека особистості розглядається у межах:

- психічних процесів, станів та властивостей людини (мікросередовище);
- соціального корпоративного середовища (мідісередовище);
- національної безпеки (макросередовище).

До мікросередовища відносять особисте середовище людини, тобто індивідуальні психологічні характеристики людини, що забезпечують виконання професійної діяльності; відношення до професії; психологічну сумісність с професією; професійну придатність; невідповідність особистісних якостей вимогам професії. У сучасних умовах професійної діяльності є необхідність врахування психологічних можливостей людини, таких як швидкість реакції, особливості пам'яті та уваги, емоційний стан.

До мідісередовища відносять мікроклімат робочого середовища; рівень комунікацій в колективі; відносини між керівником та підлеглими; планування робочого простору та часу; справедливий розподіл робочого часу в команді; фактори професійного вигорання.

До макросередовища відносять соціальне забезпечення в професії; наявність належних професійних умов; відповідність оплати та кваліфікації; наявність кваліфікованого медичного обслуговування тощо [2; 3].

Зовнішнє середовище вирізняється нестабільністю та мінливістю, адже в ньому постійно відбуваються різноманітні події, на які особистість часто не має можливості суттєво впливати.

Також варто звернути увагу на характеристику психологічного стресу, як на складний та багатофакторний процес, який впливає на всі функції та загальний стан індивіда в стані стресу працездатність є доволі низької, тим паче, що стресовий стан викликає низку інших порушень та розладів, які також негативно впливають на загальний фізіологічний, емоційний та психологічний стан індивіда [4].

Список джерел інформації

1. Підбуцька Н.В., Беляєва Л.В. Професійна ідентичність майбутнього фахівця: аналіз теоретичних досліджень. 2012.

2. Балл Г. Психологія праці та професійної підготовки особистості : навч. посібник. Академія педагогічних наук України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти. Г. Балл, П.С. Перепелиця, В.В. Рибалко. Хмельницький : Універ, 2001. 330 с.

3. Формування і реалізація концепції підготовки національної гуманітарно-технічної еліти в Національному технічному університеті "Харківський політехнічний інститут" : навчальний посібник. ТОВАЖНЯНСКИЙ Л.Л., Романовський О.Г., Пономарьов О.С. Х. : НТУ "ХПІ", 2002. 160 с.

4. Основи лідерства. Тренінг лідерських якостей та практичних навичок менеджера : навч. посібник. О.О. Нестуля, С.І. Нестуля, В.В. Карманенко. К. : Знання, 2013. 287 с.

СЕРГІЄНКО Олена Андріанівна

д.е.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

КАЛАШНИК Марія Юрївна

здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, Національний технічний
університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОГО БРЕНДУ

Сьогодні складно уявити наше життя без соціальних мереж, які стали не просто інструментом комунікації, а й способом професійного розвитку та ключовим фактором довіри. Соціальні мережі дозволяють просувати не тільки товари та послуги, але й власну ідеологію та стиль життя. Уже недостатньо просто робити якісний товар чи бути висококваліфікованим спеціалістом, адже соціальні мережі зменшують дистанцію між фірмою та потенційними клієнтами. Люди все частіше обирають взаємодію з тими брендами, за якими стоять реальні особистості. В умовах інформаційного перенасичення та високої конкуренції на ринку споживачі хочуть знати, хто саме стоїть за продуктом чи послугою, які цінності несе ця людина в маси та чи можна їй довіряти.

Термін особистого бренду був вперше вживаний Томом Пітерсом у 1997 р., проте згодом зміст цього терміну змінювався. Особистий бренд – це образ, який формується в суспільному уявленні щодо конкретної людини [1]. Він допомагає просувати товар чи послуги, залучати клієнтів, вирізнитися серед конкурентів, спрощує взаємодію з аудиторією, що дозволяє їй відчувати довіру та емоційний зв'язок. Однак, під час створення особистого бренду багато людей стикаються з низкою проблем та психологічних бар'єрів.

Серед основних психологічних чинників, які перешкоджають створенню та розвитку особистого бренду, відносять:

- страх публічності та осуду;
- синдром самозванця;
- перфекціонізм;
- низьку самооцінку та страх порівнянь.

Страх публічності, або публічних виступів перед аудиторією, є однією з найпоширеніших фобій після страху смерті. За оцінкою психіатрів, близько 95 % людей відчувають сильне хвилювання, тривожність та паніку перед виходом на сцену. Це обумовлено трьома ключовими факторами: невизначеність, ризик та необхідність виходу з зони комфорту [2]. У випадку з особистим брендом це обумовлено необхідністю активно вести соціальні мережі та знаходитися в центрі уваги інших користувачів. Соціальні мережі є досить небезпечним простором, адже користувачі не несуть майже ніякої відповідальності за ту кількість хейту (від англ. to hate – ненавидіти) та осуду, який вони транслюють в коментарях. Саме безвідповідальність та відсутність етичних норм дозволяють будь-кому писати та засуджувати будь-які дії

інфлюенсерів, що потім призводить до відчуття страху транслювати власні думки чи ідеї на камеру.

Синдром самозванця – це психологічний феномен, при якому людина несерйозно ставиться до власних досягнень та здатна себе принижувати. Люди з таким синдромом відчувають тривогу, піддають сумнівам свій професіоналізм та інші здібності [3]. Одним з негативних впливів даного синдрому в контексті розвитку особистого бренду є сумніви у власній експертності. Людина боїться заявити про свої знання, досвід, вважаючи їх недостатніми. Значна кількість конкурентів в просторі соціальних мереж також приводить до постійного порівняння себе з іншими, на фоні чого розвивається невпевненість.

Перфекціонізм – це риса, яка перетворює життя в нескінченний список досягнень. Така людина буде дотримуватися неймовірно високих стандартів в усіх сферах свого життя [4]. У випадку з особистим брендом та його розвитком перфекціонізм буде уповільнювати процес створення контенту, адже людина, яка має таку рису, буде намагатися робити все ідеально, що буде займати багато часу та ресурсів і згодом людина просто втратить мотивацію та бажання розвивати персональний бренд.

Низька самооцінка є станом, коли людина здатна недооцінювати свої здібності, досягнення та цінність, що може призводити до відчуття незначущості та непотрібності. Вона може проявлятися в невпевненості у собі, негативному самосприйнятті, труднощах з прийняттям похвали, недовірі та незручності до компліментів. Щодо впливу на створення особистого бренду, то низька самооцінка може вплинути на обмеження в самопрезентаціях, тобто людина буде себе стримувати від активного просування себе. Страх критики та негативної оцінки може призвести до уникання нових можливостей. У такому випадку людина буде уникати лідерських ролей та відповідальності, що заважає розвитку особистого бренду.

Отже, розвиток особистого бренду є важливим інструментом професійного зростання, однак цей процес супроводжується низкою психологічних бар'єрів. Основні труднощі, з якими стикаються люди, включають страх публічності, синдром самозванця, перфекціонізм та низьку самооцінку. Ці фактори можуть значно уповільнювати або навіть блокувати просування особистого бренду, оскільки викликають невпевненість, страх критики та перешкоджають активному самовираженню.

Для подолання цих бар'єрів необхідно працювати над розвитком впевненості в собі, приймати власні досягнення, навчитися справлятися з критикою та поступово виходити з зони комфорту. Важливо усвідомлювати, що особистий бренд базується на унікальності та цінності, яку людина може запропонувати своїй аудиторії. Саме розуміння власної експертності та системна робота над психологічними аспектами дозволяє ефективно будувати та розвивати сильний та впізнаваний особистий бренд.

Список джерел інформації

1. Що таке особистий бренд, як його створити та просунути. SendPulse.
URL : <https://sendpulse.ua/blog/personal-branding>

2. Все під контролем: як подолати страх публічних виступів. Медіаплатформа про роботу та життя Bundi. URL : <https://budni.robota.ua/career/vse-pid-kontrolem-yak-podolaty-strah-publichnyh-vystupiv>

3. Синдром самозванця: як розібратися із ним раз і назавжди. Mentoly. URL : <https://mentoly.com.ua/blog/impostorsyndrome>

4. Перфекціоніст – комплімент чи варто замислитись? Київський центр КІТ. URL : <https://uccbt.com.ua/blog/perfekcionista-kompliment-chy-var-to-zamyslytys/>

СОСІПАТРОВ Артем Михайлович

магістр соціального забезпечення, ГО «Платформа урбаністичного розвитку» (Україна, м. Харків);

ЧЕБОТАРЬОВ Микола Корнійович

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

МОЛОДІ (СТУДЕНТІВ) ПІД ЧАС АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Україна, обравши шлях євроінтеграції, спрямувала його на модернізацію суспільного розвитку, трансформаційний період якого пов'язаний з необхідністю вирішувати багато успадкованих та накопичених негативних проблем у сфері економіки, охорони здоров'я та довкілля, науки та освіти. Ці завдання, поставлені перед державою та населенням, повинні вирішуватися на тлі повномасштабної війни рф проти України, через яку від міграції та бідності людей погіршився психологічний стан українського суспільства. Значна частина молоді України потерпає від інфляційних процесів та безробіття.

Мета роботи – довести, передусім студентам, психологічні аспекти трансформаційних процесів у життєдіяльності молодого покоління.

ГО «Аналітичний центр Cedoss» із дослідницькою агенцією Info Sapiens за ініціативи, а також фінансової, технічної та організаційної підтримки Представництва Фонду ООН в галузі народонаселення в Україні, Програми розвитку ООН в Україні та Міністерства молоді та спорту України підготували звіт, у якому йдеться про те, що загалом 82% молодих людей зазнали втрат через війну. Можна припустити, що 18% респондентів, які не зазнали втрат від війни, їх не усвідомлюють або вважають свої втрати незначними порівняно із втратами інших людей, адже стресові та економічні фактори, ймовірно, торкнулися всіх. Станом на листопад 2022 р. майже половина молодих людей мали проблеми через відключення електроенергії та нестабільний зв'язок, але станом на момент підготовки звіту частота відключень електроенергії суттєво знизилась, тож можна припустити, що знизилась і актуальність цієї проблеми. Інші найпоширеніші втрати від війни – це зниження або втрата доходу (36%) та погіршення психічного здоров'я (28%). Крім того, 18% зазначили розрив стосунків і стільки ж – розлуку з сім'єю, 16% – переміщення в інші населені пункти України (власне або членів сім'ї), 14% – смерть друзів або членів сім'ї, 6% – пошкодження житла і стільки ж – отримання травм, пов'язаних з воєнними

діями (особисто або членами сім'ї). На відміну від 2021 року суттєво зросла стурбованість здоров'ям (власним або близьких) – 50% проти 35% у 2021 році; а також стурбованість психічним здоров'ям – 22% проти 11% у 2021 році. Відсутність грошей, яка в 2021 році була топ-проблемою молодих людей, відійшла на другий план після здоров'я та блекаутів (її зазначили 31%), але дохід респондентів суттєво знизився: якщо в 2021 р. 23% зазначили, що їм не вистачає на харчування та/або вистачає лише на покриття базових потреб, то в 2022 р. до цієї категорії потрапило вже 40%. Стурбовані фізичною безпекою 27% опитаних, відсутністю можливості самореалізації – 19% та неможливістю працевлаштуватись – 19% [2].

Поряд з цим дослідження, проведені авторами на кафедрі педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна НТУ «ХП», перегукуються з наведеними вище результатами. Ось як висловили свої враження студенти 3 курсу на початку війни.

Перша студентка: «Я зростала звичайною, веселою, розумною, жвавою дитиною. Dorослішала, мала свої мрії, певні досягнення. Перше кохання, закінчення школи, вступ до ЗВО... Звичайне життя звичайної, сучасної молоді. А потім... А потім настав ранок, коли я прокинулась від страшних слів моєї матері: «Донечко, прокидайся, війна почалася». Спочатку я думала, що це жарт, не дуже доречний, потім, що я ще сплю, але потім, дуже повільно до мене почало доходити, що мій найжахливіший страх – то є реальність.

Війна... Маленьке, коротесеньке слово, всього п'ять літер, але скільки болю, сліз, жаху, скільки понівечених життів воно в собі несе. Чи думала я колись, що може таке трапитись? Ніколи... Минуло вже майже три місяці від початку цього жахіття. Чи змінилося щось моєму житті? Так. Що? Все... Наша свідомість змінилась за одну добу. Речі, які колись для нас були звичайними, тепер стали недоступною розкішшю. Вечеря з рідними, зустріч з друзями, похід до лісу, прогулянка містом. Так, навіть, просто присісти на лавці біля під'їзду і послухати, як співають пташки. А їх спочатку не було чути, зовсім. Страшна, приголомшлива тиша, а потім такий же, вибух.

З кожною хвилиною, днем за днем, розумієш, наскільки наше життя, начебто кришталевий келих, цінне і тендітне. Життя. Тобі з кожним днем стає все важче і важче, сумно, болісно за все те, що коїться навколо, а жити хочеться все більше й більше. І ти розумієш, що новий телефон тобі вже не потрібен, і спідничка, яку ти хотіла давно купити, – теж. І гроші, які так берегла, готова віддати на порятунок чиєїсь дитини, війна та навіть тварини. Ти розумієш, що тобі не шкода. Шкода, що саме таким шляхом до багатьох із нас приходять розуміння справжніх людських цінностей.

Щастя. Щастя бути поруч зі своєю сім'єю, зі своїми коханими та друзями під мирним небом своєї держави, живими і здоровими. Війна...»

Друга студентка: «Напевно, мені важко зараз сказати, коли дізналася, що таке війна. У дитинстві прабабуся розповідала мені, як вона з друзями копала ямки та закладала протитанкові міни. У школі на тему Другої світової війни ми також часто розмовляли; до нас запрошували ветеранів як тієї далекої війни, так і війни в Афганістані. Я завжди з цікавістю слухала їхні історії, і навіть не могла подумати, що вже за кілька років сама тікатиму від війни.

Травень 2014 року. Як сьогодні пам'ятаю цей день. Я була у 6 класі, і ми з однокласниками хотіли на перерві піти до магазину по морозиво; але раптом школою пішла «чутка», що почалася війна, і нас відпустили додому.

Попереднього тижня я з мамою дивилася новини, і там показували війну, але не Другу світову, а, як зараз відомо, АТО. І ті руйнування, які були – це був Донецьк, Слов'янськ, Авдіївка тощо.

І ось я йду з якимись дорослими людьми, які доводять мене додому, де мене забрав тато; я в нього питаю: «Тату, а як це війна? Ми що, всі помремо?», на що він відповідає: «Я не знаю». Тоді тато сказав мені: «Віко, йди пограй на комп'ютері; ми не знаємо, що буде далі».

Оскільки мені було 12 років, я мало чого розуміла у темі політики.

У липні 2014 року я з мамою та молодшим братом виїхали до Харкова.

Я чітко пам'ятаю, як я виїздила з цілого автовокзалу, а коли повернулася за місяць, я побачила на половину згорілий, без вікон автовокзал.

Коли я повернулася, то звуки вибухів я співвіднесла з громом, адже я не знала, що таке обстріли.

Так ми й жили 8 років на Луганщині, на лінії фронту. Із Золотого до Михайлівки їхати 10 хвилин, тільки от Золоте – Україна, а Михайлівка, Стаханов, Первомайськ – так звана «лнр». Були ситуації, коли ми сиділи у підвалах.

І лише цієї весни я усвідомила, що з 12 років живу в умовах війни.

Усі ми знаємо, що широкомасштабне вторгнення росії в Україну почалося 24 лютого, але на Луганщині бомбити почали ще 16 лютого. У нас йшли досить активні бойові дії, і вже тоді у мене почалося формуватися почуття провини, бо я мала їхати до Харкова, а вся моя сім'я залишалася у Золотому.

22 лютого я мала їхати до Львова зі своїм хлопцем; але ввечері йому зателефонували і викликали на службу, не враховуючи те, що він був у відпустці (він військовий). Саме в цей момент я зрозуміла, що знову буде наступ, але я навіть не могла подумати, що це стосуватиметься всієї України.

Хлопець залишив мене з батьками, а сам поїхав на війну!

Я прокинулася 24 лютого від розмов, насамперед, перевірила групу «Студенти ХПІ»; хотіла дізнатися чи продовжать карантин. Але те, що я прочитала, шокувало мене: у групі були смс: «Чути вибухи!», «Бомблять Харків», «Росіяни в місті!».

Я не могла повірити. Я в паніці побігла до родичів. Як можуть бомбити не тільки Донбас, а й Харків? Я не знала, що робити. Зв'язок перевантажений, я не вдома. Що мені робити? Сім'я хлопця прийняла мене добре, але ми іноді не спілкувалися близько, боялася конфліктів, сварок, дискусій.

У мене в принципі важкий характер, а тут ще мені жити зі свекрухою та свекром.

Проте я залишилася в Балаклії. У перші дні в нас підірвали склад із боєприпасами. Кілька днів ці снаряди вибухали, була загроза. Я була дуже налякана; я була в паніці; я довго плакала, хвилюючись за сім'ю.

Щодня я молилася, щоб цей день війни був останнім; але дні минали: 1, 2, 4, 6, 10, 15, 23... До Балаклії увійшли російські війська, ми залишилися в окупації. Їжа незабаром почала закінчуватись, були дні, коли я почала радіти салу, якого я не їла 20 років; я їла жир із банки, який не сприймала все життя. Я жила без світла, води, інтернету, зв'язку; під постійним обстрілом. Із нами жила бабуса, яка постійно хотіла вивести мене на конфлікт, але я трималася. І я вважаю, що саме ці ситуації мене загартували і зробили сильнішою.

6 березня у моєї мами день народження, і коли я зателефонувала їй для привітання, вона сказала, що це другий день її народження, оскільки вони пережили жахливий обстріл. 8 березня поранило мого хлопця; на очах у нього померло два парубки. І тоді я надала йому першу психологічну допомогу.

Далі дні були однакові, місяць ми жили без зв'язку та інтернету; я не знала, що відбувається у країні. При цьому ми знаходили уламки на дворі.

Коли з'явилася можливість виїхати, я боялася, що мене можуть забрати на російському блок-пості, і я сказала, якщо мене заберуть росіяни, я покінчу життя самогубством. Я б не пережила життя в полоні, побої та згвалтування.

Тим не менш, я вдало виїхала, мої батьки зі мною, я хвилююся за багатьох людей. Але я радію, що маю підтримку. Я, безперечно, стала сильнішою, сміливішою і ще більше почала цінувати життя.

Слава Україні!»

Третя студентка: «Із початку війни минуло три місяці, за цей час емоційний і моральний стан стабілізувався, але все ж таки перебуває в стані стресу. Якщо згадати початок всього жаху – по тілу тремтіння. Перші дні були, як у тумані, розгубленість. Багато всіляких думок та запитань у голові. Що буде далі? Як там рідні на війні? Що робити? Як убезпечити себе? Багато запитань, а відповідей зовсім не було. Трохи пізніше почала приймати реалії, які навколо, але все ж паніка, страх і тривога мене не залишали. Організм відмовився від їжі та води, але, на жаль, це була не найбільша проблема з усіх можливих. За весь цей час кожен звук став підозрілим, люди стали підозрілими, тиша страшна. Коли летить літак-здригаєшся. Життя ментально переосмислилося і наповнилося новими цінностями та змістом. Тепер у нашій країні у кожного українця одна мрія на всіх. Я зрозуміла за час війни, що життя людини є безцінним. Природа набула нових фарб, я почала помічати красу навколо і наскільки гарна наша Україна».

Як справедливо зазначають Наталія Коструба та Лілія Ляшко: «Війна завжди була і є найпотужнішим фактором, що потребує колосальної мобілізації всіх сил та психологічних ресурсів. Наразі це наша реальність. Переживання війни є одним з найбільш руйнівних переживань, з якими можуть зіткнутися люди. Досвід війни супроводжується багатьма труднощами, які часто доводять людей до межі їхніх можливостей. Війни часто супроводжуються різноманітними вразливостями, які кидають виклик різним сферам життя – від життя сім'ї та родичів до довгострокових труднощів і небезпек травм і навіть смерті. Руйнування будинків та майна, значні економічні та соціальні витрати, додаткові довгострокові негативні наслідки як фізичного, так і психологічного характеру – це лише деякі аспекти життя, яких торкаються перебіги та наслідки конфліктів та воєн».

Отже, сьогодні актуальними питаннями досліджень життєдіяльності молоді залишаються емпіричне дослідження прояву резильєнтності молоді в умовах війни та аналіз взаємозв'язку психологічної стійкості з особливостями особистості (на когнітивному, емоційному та поведінковому рівнях).

Список джерел інформації

1. Коструба Н.С. Особистісні особливості психологічної стійкості молоді в умовах війни. Психологічні перспективи. 2023. Вип. 42. С. 82–96. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppst_2023_42_92

ТИТКОВА Аліна Юріївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ЧЕРКАШИН Андрій Іванович

к.психол.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ У ЦИВІЛЬНЕ ЖИТТЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК

Після початку повномасштабного вторгнення постало питання підтримки сімей військових, зокрема психосоціальної допомоги. Дружини бійців стикаються з новими викликами: тривогою за чоловіка, вимушеним переселенням, пошуком роботи, емоційною нестабільністю та збільшенням відповідальності. Психосоціальна підтримка допомагає людям адаптуватися до складних обставин, відновити ресурси та зміцнити соціальні зв'язки. Психологічна допомога включає консультування, тренінги та психотерапію, які спрямовані на стабілізацію емоційного стану та покращення якості життя. Соціальна підтримка ґрунтується на збереженні родинних, дружніх і громадських зв'язків, що сприяє відчуттю єдності та безпеки [1].

Соціальна підтримка має кілька ключових складових: емоційну (довіра та турбота з боку близьких), інструментальну (фінансова допомога, соціальні послуги), інформаційну (доступ до знань про психічне здоров'я), групову (взаємодопомога в громадах) та релігійну (духовна підтримка). Соціальна підтримка має кілька ключових складових: емоційну (довіра та турбота з боку близьких), інструментальну (фінансова допомога, соціальні послуги), інформаційну (доступ до знань про психічне здоров'я), групову (взаємодопомога в громадах) та релігійну (духовна підтримка). Особлива увага приділяється військовим та їхнім сім'ям, оскільки міцні родинні зв'язки є важливим фактором психологічної стабільності як під час служби, так і після її завершення [1].

Повернення ветерана чи ветеранки додому супроводжується соціальним дистанціюванням, оскільки вони звикли до специфічного військового середовища. Важливо відновлювати довіру та сімейну структуру. Пошук нових життєвих сенсів після повернення є ключовим етапом адаптації. Ветерани можуть прагнути змін у професії, соціальному колі, переживати кризу цінностей. Робота соціальних фахівців має допомагати у визначенні цілей та використанні сильних сторін. Етап унормування життя передбачає адаптацію до мирних умов із врахуванням військового досвіду. Якщо реабілітація не буде успішною, можливі деструктивні моделі поведінки, що вимагає постінтервенційної підтримки. Ризики реадaptaції включають зневіру у власні сили, втрату життєвих орієнтирів та

самооцінки, особливо для тих, хто повернувся з фізичними чи психологічними травмами. Соціальна робота має бути спрямована на підтримку впевненості у своїй спроможності будувати майбутнє [1].

Ветерани часто стикаються з правовими труднощами, пов'язаними з отриманням пільг, медичної допомоги, компенсацій та захистом трудових прав. Забезпечення доступу до безкоштовної правової допомоги через консультації з юристами, гарячі лінії та освітні заходи допоможе ветеранам краще орієнтуватися в правових питаннях. Співпраця з неурядовими організаціями дозволить об'єднати ресурси для більш ефективного правового захисту ветеранів [2].

Ветерани з інвалідністю потребують адаптації робочих місць відповідно до їхніх фізичних можливостей. Фізичні травми та протезування вимагають якісної реабілітації, яка є ключем до соціальної реінтеграції та відновлення дієздатності. Роль держави – забезпечити доступне лікування, реабілітаційні послуги та створити зручні умови для пересування ветеранів у міському середовищі [2].

Військові можуть мати низьку готовність до змін через прагнення до стабільності та рутинності, характерне для бойових умов. Важливо давати їм простір, не тиснути з розпитуваннями про бойовий досвід і не вимагати негайної адаптації. Рекомендації для родин ветеранів включають підтримку у спілкуванні з близькими та бойовими побратимами, розподіл обов'язків у родині, компроміси та уникнення тиску або нав'язування власної думки щодо подальшого життя ветерана. Натомість важливо висловлювати турботу та розуміння [1].

Реінтеграція ветеранів – це складний і багатогранний процес, що потребує скоординованих зусиль держави, суспільства та сімей військових. Держава відіграє ключову роль у поверненні ветеранів до мирного життя, адже узгодженість її дій, своєчасне планування та врахування потреб суспільства визначають успішність цього процесу. Суспільство має бути готовим до повернення військових, адже їхній досвід та світогляд сформовані військовими умовами: дисципліною, правилами, побратимством і мотивацією до виживання. Ветеран – це не просто людина, яка завершила службу, а особистість із унікальним досвідом, що потребує розуміння, підтримки та поступової адаптації до цивільного життя [2].

Отже, реінтеграція ветеранів – це складний процес, що потребує комплексного підходу з боку держави та суспільства для подолання психологічних, соціальних та економічних викликів. Забезпечення доступу до психологічної підтримки, медичних послуг та програм професійної підготовки є ключовими елементами успішної адаптації військових до цивільного життя. Досвід інших країн у сфері реінтеграції ветеранів є цінним ресурсом для України та може допомогти вдосконалити національні програми підтримки [2].

Список джерел інформації

1. Борисова О.О. Психореабілітація військових і членів їхніх сімей : навч. посіб. Одеса, 2024. 342 с.;

2. Ніжейко К.А., Ковалівська К.В. Реінтеграція ветеранів у цивільне життя: міжнародний досвід та особливості в Україні. Економіка та суспільство. 2024. Вип. 67.

ХОЛМАКОВА Юлія Валеріївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

ПІДБУЦЬКА Ніна Вікторівна

д.психол.н., проф., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

У сучасному світі інформаційне суспільство все більше визначається через використання технологій, зокрема соціальних мереж. Ці платформи стали основним каналом комунікації, розвитку особистості та соціалізації. Вони змінили багато аспектів повсякденного життя, надаючи можливість для неформального спілкування, обміну думками, здобуття освіти, ведення бізнесу та формування нових соціальних зв'язків. У той же час соціальні мережі мають подвійний вплив: окрім численних переваг, вони можуть спричиняти негативні психологічні наслідки, що важливо розуміти для формування ефективних стратегій їх використання.

Однією з основних характеристик соціальних мереж є їх здатність створювати відчуття постійної присутності у житті інших. Вони надають доступ до інформації, дозволяють слідкувати за життям інших людей і швидко обмінюватися новинами та подіями. Це призводить до розвитку нових форм соціальної взаємодії та підтримки, що може бути корисним для особистісного розвитку та професійної діяльності. Проте разом з тим з'являються і негативні ефекти: через надмірне використання соціальних мереж може виникнути залежність, зниження концентрації уваги, емоційне вигорання, а також соціальна ізоляція, що в свою чергу впливає на психічне здоров'я.

Одним із найбільш поширених феноменів, пов'язаних із соціальними мережами, є страх втратити щось важливе (FOMO, англ. Fear of Missing Out). Це психологічний ефект, коли людина відчуває, що вона пропускає важливі події чи інформацію через те, що не активно слідкує за соціальними мережами або не бере участь у деяких віртуальних процесах. Відчуття FOMO часто призводить до тривожності, зниженого самопочуття і навіть депресивних станів, особливо у молоді, яка схильна до частого використання соціальних платформ, щоб бути «в курсі» всіх подій [2].

Особливо важливим є дослідження впливу соціальних мереж на молодь, оскільки саме в цей період відбуваються суттєві зміни в психологічному розвитку. Згідно з дослідженням серед студентів віком 16-18 років, 93,6 % респондентів користуються соціальними мережами, а 41,4 % – понад три години на день. Основними платформами є Instagram, TikTok і Facebook, при цьому близько половини опитаних вказали, що вони віддають перевагу онлайн-спілкуванню перед реальними зустрічами [1]. Це демонструє зростаючу залежність молоді від цифрових соціальних контактів, що, у свою чергу, може

впливати на розвиток міжособистісних навичок та соціальної інтеграції в реальному житті.

Крім того, постійне використання соціальних мереж має когнітивний вплив на користувачів. Швидкий потік інформації, що надається через текст, зображення і відео, формує так зване «кліпове мислення». Це знижує здатність до глибокого аналізу та тривалого зосередження на конкретних завданнях, що може негативно вплинути на рівень концентрації та здатність до стратегічного мислення [3]. З іншого боку, соціальні мережі можуть стимулювати розвиток критичного мислення і творчих навичок, якщо використовуються в межах навчальних і професійних активностей. Наприклад, участь у тематичних дискусіях, обмін ідеями та креативний підхід до вирішення проблем сприяють формуванню навичок аналізу та розуміння різноманітних поглядів.

Також важливим аспектом є вплив соціальних мереж на самооцінку користувачів. Постійне порівняння себе з іншими людьми, перегляд ідеалізованих образів і «успішних» життєвих історій може не лише мотивувати до самовдосконалення, але й викликати почуття невдоволення собою. Соціальні мережі можуть створювати враження, що інші люди досягли більшого успіху, що породжує низьку самооцінку і почуття незадоволеності своїм життям. Таке явище відоме як Facebook-депресія (Facebook Depression), коли користувачі відчують психологічні труднощі через постійне порівняння себе з іншими [3]. Це знову ж таки підтверджує необхідність критичного ставлення до контенту, який споживається в соціальних мережах.

Одним із важливих аспектів є роль соціальних мереж у соціалізації. Через інтернет платформи молодь має можливість знаходити нових друзів, приєднуватися до професійних спільнот, брати участь у обговореннях, а також здобувати освіту. Однак важливо зазначити, що хоча цифрова соціалізація полегшує встановлення контактів, вона не може повністю замінити традиційне спілкування. Віртуальні комунікації дозволяють швидко обмінюватися думками і ідеями, але вони не дають можливості для розвитку навичок емоційної емпатії та розв'язання конфліктів в реальному житті. Цифрові мережі не сприяють формуванню глибоких, емоційно насичених стосунків, необхідних для повноцінного розвитку соціальних і комунікативних навичок [1].

Таким чином, соціальні мережі є двосічним мечем: з одного боку, вони відкривають безліч можливостей для розвитку, соціалізації та самовираження, з іншого – можуть стати джерелом залежності, тривожності та депресивних станів. Важливо розуміти ці процеси і активно працювати над формуванням культури відповідального використання соціальних мереж. Це включає в себе свідомий контроль за часом перебування в мережі, критичне ставлення до контенту, а також важливість збереження балансу між реальним і віртуальним життям. Подальші дослідження в цій сфері дозволять глибше зрозуміти механізми впливу соціальних мереж на психічне здоров'я та розробити стратегії для їх ефективного та збалансованого використання.

Список джерел інформації

1. Poplavskyi, M.; Rybinska, Y.; Kholmakova, Y.; Amirkhanova, M.; Kuznietsova, A.; Stebaieva, O. Information society: Psychological approach to social

networking sites (an educational study). Revista online de Política e Gestão Educacional, Araraquara, vol. 26, n. esp. 1, e022035, Mar. 2022. DOI: <https://doi.org/10.22633/rpge.v26iesp.1.16511>

2. Azizi, S. M.; Soroush, A.; Khatony, A. The relationship between social networking addiction and academic performance in Iranian students of medical sciences: a cross-sectional study. BMC Psychol., vol. 7, n. 1, p. 1–8, 2019.

3. Bekalu, M. A.; Mccloud, R. F.; Viswanath, K. Association of social media use with social well-being, positive mental health, and self-rated health: disentangling routine use from emotional connection to use. Health Educ. Behav., vol. 46, suppl. 2, p. 69–80, 2019.

ЧЕРКАШИН Андрій Іванович

к.психол.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Психологічні аспекти забезпечення соціального захисту військовослужбовців в умовах війни в Україні є надзвичайно актуальною темою, враховуючи сучасні виклики, з якими стикаються захисники нашої держави. Соціальний захист військових включає не лише матеріальне та правове забезпечення, але й психологічну підтримку, яка є ключовою для збереження їхнього психічного здоров'я та боєздатності.

Законодавство України передбачає соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх сімей. У статті 17 Конституції України зазначається, що держава забезпечує соціальний захист громадян, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях [1]. Однак, в умовах війни виникають нові виклики, які потребують адаптації існуючої системи соціального захисту.

Військовослужбовці під час виконання службових обов'язків зазнають значного стресу, що може призвести до різних психологічних проблем. Війна виснажує як фізично, так і психологічно, а підтримка психічного здоров'я є життєво необхідною для збереження здоров'я військовослужбовців [2; 3].

З метою покращення соціально-психологічної підтримки військовослужбовців в умовах війни в Україні пропонуються наступні заходи.

1. Розробка спеціалізованих програм психологічної підтримки з врахуванням специфіки військової служби та бойового досвіду.

2. Спеціалізоване навчання психологів та соціальних працівників для роботи з військовими та їхніми сім'ями.

3. Інформаційна підтримка щодо поширення інформації про доступні ресурси та послуги психологічної допомоги.

4. Поточний моніторинг та дослідження вивчення потреб військовослужбовців для адаптації програм підтримки.

Таким чином, забезпечення психологічного благополуччя військовослужбовців є невід'ємною складовою їхнього соціального захисту. Комплексний підхід, що включає законодавчі, психологічні та соціальні аспекти, сприятиме підвищенню якості життя військовослужбовців та їхніх сімей, а також зміцненню обороноздатності країни.

Список джерел інформації

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141.

2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011>

3. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Остапчук В.В. Психологічна робота з військовослужбовцями-учасниками АТО на етапі відновлення : методичний посібник. К. : НДЦ ГП ЗСУ, 2017. 282 с.

4. Труфанова Ю., Майка Н. Соціальний захист військовослужбовців в умовах військового стану : окремі правові аспекти. Актуальні проблеми правознавства. 2023. № 3. С. 45–49.

ЧЕРНЕНКО Людмила Олександрівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

СОЛОДОВНИК Тетяна Олександрівна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ФЕЙКОВІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

З розвитком мережі Інтернет і можливістю поширення різного роду інформації з неперевіраних джерел, в сучасному суспільстві з'явилася проблема недостовірності фактів, явищ, подій. Негативний вплив неправдивої або фейкової інформації поширюється на різні сфери життя людей. Зокрема, в соціальних мережах з'являються різноманітні відео і публікації на медичні теми, автори яких не мають відповідної фахової освіти, проте значна кількість читачів і глядачів сприймає й використовує цю інформацію як істинну, довіряючи неперевіраним людям і джерелам, тим самим завдаючи шкоди власному здоров'ю. Та сама ситуація стосується й інтернет-ресурсів на психологічну тематику, яка часто є непрофесійною і псевдонауковою, а отже, негативно впливає на свідомість і ментальне здоров'я пересічних користувачів соціальних

мереж. Тому, в час стрімкого розвитку інформаційно- комунікаційних технологій, активного застосування штучного інтелекту у всіх сферах діяльності людини, дуже важливим є критичне сприйняття інформації та ретельна перевірка фактів за допомогою офіційних і перевірених джерел.

Махній М. М. трактує фейк (від «fake» – підробка, фальсифікація) як прийом поширення в соціальних інтернет-сервісах контенту, який містить викривлені, спотворені, вигадані факти про дійсність [1, с. 122]. М. Кіца під фейком розуміє «навмисно оприлюднену в ЗМІ та соціальних медіа неправдиву інформацію, яка має на меті дезінформувати, ввести в оману споживачів інформації для заздалегідь передбаченого впливу на масову свідомість» [2, с. 283]. Отже, головною метою фейків є маніпулювання свідомістю користувачів за допомогою сенсацій, вигаданих фактів, хибних даних про відомих людей або про організації. Для залучення великої аудиторії споживачів контенту хибна, або фейкова інформація може змішуватися з достовірною, що іноді вводить в оману навіть людей з розвинутим критичним мисленням.

Окрім фейкових новин, можуть бути фейкові акаунти, сайти, сторінки в мережі Інтернет, тобто фейковість поширюється у сучасному суспільстві досить активно, існують кілька класифікацій фейків за різними ознаками, М. Кіца пропонує розподіл фейків відповідно до цілей, які вони переслідують: фейки, які сіють паніку серед людей; фейки, які розпалюють міжнаціональну (расову, релігійну тощо) ворожнечу; фейки, які поширюють хибні думки для того, щоб заплутати нас, відвернути від правди; фейки, які маніпулюють свідомістю; фейки, які рекламують когось або щось; фейки, які приносять прибуток ЗМІ, що його поширює («жовта преса»); фейки, які плямують чийось репутацію (найчастіше це фото, добре опрацьовані у Photoshop); фейки, які мають розважальний характер [2, с. 284].

Спочатку термін «фейк» вживався у зв'язку з неправдивою інформацією у мережі Інтернет, але потім став широко використовуватись у реальному житті, застосовуючись до новин, людей, організацій, наукових фактів тощо. Упродовж багатьох століть люди маніпулювали інформацією і штучно її створювали, переслідуючи різні, часом корисливі, або навіть злочинні цілі. У сучасному суспільстві фейковість є невід'ємною частиною життя будь-якої людини, й іноді досить складно відрізнити правду від брехні.

Для України, яке переживає трагічні часи у зв'язку з повномасштабним вторгненням РФ на територію нашої держави, проблема фейковості інформації набуває величезного значення. Окрім військової агресії, ведеться інформаційна або психологічна війна, яка також несе величезну загрозу для українців, розхитуючи суспільство нашої країни, маніпулюючи громадською думкою, займаючись постійними вкидами «ІПСО» (спеціальна інформаційно-психологічна операція) з метою викликати сумніви, тривогу, паніку й інші негативні стани людей.

У зв'язку з тим, що переважна частина українців не з власної волі достатньо багато часу проводить у мережі Інтернет, відслідковуючи ракетну або іншу військову небезпеку, то можливість потрапити на недостовірну інформацію зростає в рази. Тим паче, що постійно відчуваючи тривожність, люди більш

сприйнятливі до навіювання різного роду інформації через відсутність критичного аналізу, пошуку першоджерел, перевірки і співставлення фактів і подій, становлення причинно-наслідкових зв'язків, тобто можуть сприймати дезінформацію як правдиву і розповсюджувати її серед своїх друзів, знайомих, в соціальних мережах і месенджерах. Поширення недостовірної інформації підсилюється ще й тим, що Інтернет-користувачі спираються виключно на свої емоції щодо отримуваної інформації.

Для запобігання впливу фейків та інформаційних атак на свідомість і психіку людини, необхідно дотримуватися певних правил користування мережею Інтернет:

1. Користуватися офіційними сайтами, веб-сторінками, інтернет-ресурсами, де повідомляється тільки перевірена інформація;

2. Не звертати увагу на сенсаційні, провокаційні заголовки – у 99 % випадків статті з такими заголовками або взагалі не містять жодної інформації, тобто повідомляють про незначні, другорядні події, або не відповідають заявленій назві. Метою таких повідомлень є збільшення кількості переглядів сайту, інтернет-сторінки або іншого інтернет-ресурсу.

3. Перевіряти отриману інформацію у декількох надійних інформаційних джерелах, не пов'язаних між собою.

4. Не розповсюджувати неперевірену інформацію або сайти серед близьких, друзів, знайомих й інших користувачів мережі Інтернет, таким чином поширюючи її негативний вплив.

5. У соціальних мережах обмежити коло віртуальних друзів, спілкуючись тільки з людьми, яких знаєте і яким довіряєте. Перш ніж прийняти запит на дружбу або обмін повідомленнями, необхідно познайомитися з акаунтом людини, яка надіслала запит. У випадку, якщо інформації мало, відсутні реальні світлини людини, немає місць роботи, навчання, проживання тощо, не потрібно спілкуватися або взагалі варто заблокувати сумнівний акаунт.

Висновки. Отже, феномен фейкової інформації є однією з ключових проблем сучасного інформаційного суспільства. Його актуальність зумовлена не лише технологічними змінами, а й соціально-психологічними чинниками, що впливають на поведінку користувачів у цифровому середовищі. Зокрема, схильність до імпульсивного поширення інформації, недостатній рівень розвитку критичного мислення, а також специфічні соціально-психологічні процеси, характерні для віртуального простору, сприяють як створенню, так і масштабному поширенню дезінформації.

Для ефективного аналізу інформації, отриманої з інтернет-джерел, необхідно застосовувати критичне мислення. Це передбачає утримання від автоматичного поширення неперевірених даних, використання додаткових і перевірених джерел для підтвердження інформації, її зіставлення та аналіз щодо потенційної наявності фейків. Комплексний підхід до перевірки достовірності інформації є важливим засобом мінімізації впливу неправдивої інформації на користувачів інтернету.

Список джерел інформації

1. Махній М.М. Проблеми інформаційно-психологічної безпеки молоді в Інтернеті. Проблеми психологічної безпеки сучасної молоді : монографія. За наук. ред. О.Ю. Дроздова. Чернігів : Десна Поліграф, 2019. С. 115–137.
2. Кіца М.О. Фейкова інформація в українських соціальних медіа: поняття, види, вплив на аудиторію. Наукові записки [Української академії друкарства]. 2016. № 1. С. 281–287.

ШАПОЛОВА Вікторія Валеріївна

к.пед.н., доц., Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків);

КРАВЦОВА Надія Миколаївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ

Психологічна адаптація особистості в умовах соціальних трансформацій є складним процесом, що включає пристосування до нових соціальних умов, норм та цінностей.

У сучасному світі спостерігаємо дуже швидкий рух подій і, звичайно, це викликає купу емоцій. Важливо, проживати всі ці емоції, які нас спіткають кожного дня та знаходити сили на відновлення.

Підхід у кожного буде свій індивідуальний, залежно від віку, гендеру та інше (наприклад, екстраверту підійде підтримка в людях, спілкуванні, а інтроверту навпаки – якесь хобі або книга). Знаходьте те, що буде давати ресурс та розрядку саме вам.

Ваш психолог – це ваше тіло. На рівні тіла ми починаємо відчувати виснаження, втому, роздратування.

Спираючись на рекомендації сучасного українського науковця О. Чабана виділяємо, що основними життєво необхідними та важливими для кожного ресурсами є:

1. Сон – регенерує всі процеси в організмі, синхронізує симпатичну та парасимпатичну нервові системи, сприяє оновленню, очищенню організму, ремонтує частково пошкоджену ДНК, регулює пам'ять та забування.

2. Фізична активність – вирішує 40 % наших проблем, створює нові нейронні зв'язки (ходьба, біг, плавання, танці – головне підібрати своє, щоб це було в задоволення).

3. Правильне харчування – без простих вуглеводів (цукор), з додаванням продуктів багатих на білок (l-триптофан) для вироблення серотоніну.

4. Дозований відпочинок – будь яка робота виснажує, тому виникає потреба відновлення власного організму. «Стоп робота» – зупиняти роботу у своїй голові при поверненні додому.

5. Спілкування, друзі, родина – дає неабиякий ресурс для відновлення сил та позитивних емоцій.

6. Розпорядок дня та самодопомога теж важливі.

Сучасні вчені виділяють синдром «вигорання» (англ. burnout), який зараз є актуальним через:

1. Хронічний стрес.
2. Стрес, прив'язаний лише до роботи.
3. Людина не змогла вчасно справитися з навантаженням.

Проблема «вигорання» стосується також людей, працюючих фахово в сфері ментального здоров'я, і може бути доповнена вторинною травмою від почутих історій життя.

Колективна травма – це те, що має місце зараз в нашому суспільстві. Українськими науковцями сумісно з американськими колегами ця проблема ще вивчається:

- які наслідки матимемо в суспільстві після закінчення війни?
- які генетичні захворювання можуть спіткати майбутні покоління?
- яких дітей народить це покоління?

Психологічне та ментальне здоров'я тісно пов'язані, тому дуже впливають наші емоції та переживання. Важливо називати свою емоцію і ділитися нею з іншими («Я», «що я відчуваю», «як мені з цим»).

У складних життєвих обставинах стійкість – не в стриманні емоцій, а в їх проявленні. Стійкість передбачає гнучкість, особливо до почуттів (важливим є проявлення емоцій у чоловіків та дітей). Дітям та підліткам особливо потрібна допомога (важливо спілкуватися з дітьми, тримати емоційний зв'язок, проговорювати відчуття та переживання разом). У дівчаток, наприклад, зросла проблема анорексії, як реакція на проблеми соціуму.

З огляду на сучасний стан, постає питання в підготовці освітніх програм та фахівців, які вивчатимуть вплив ПТСР, стресів, депресії та інших психологічних розладів на людину, та будуть надавати необхідний супровід.

Зараз вже маємо багато категорій громадян, які потребують підтримки це: діти, жінки, ВПО, ті хто втратили близьких, військові, тому гостро постають питання:

1. Супроводу громадян та допомога адаптації до іншого життя.
2. Вирішення проблем працевлаштування на новому місці.
3. Надання якісної психологічної допомоги. Допомога в пошуку сенсів.
4. Цифровізація соціальних програми, уникнення бюрократії.
5. Гнучкість – під запит конкретної людини.

6. Дистанційна допомога.

7. Соціальна реклама, банери з підтримкою (щоб людина відчувала, що вона не сам на сам з проблемою).

Науковці спостерігають також зміни психологічної поведінки після пережитої травми. У когось відбувається психологічний ріст, людина стає мудрішою, по – іншому дивиться на життя, цінує його, у когось – навпаки розлад і деградація. Важливо, психологічний ріст дає розуміння цього життя, об'єднує в спілкуванні і в сумісному подоланні труднощів.

Проживаючи негативні емоції, людині здається, що тільки вона їх проживає. Дослідження вчених вказують, що найефективнішою в подоланні складних життєвих обставин є групова терапія, де спостерігається постійна підтримка один одного, тобто сумісне проживання емоцій значно полегшує перебіг важких травматичних подій.

На сьогоднішній день за підтримки першої леді О. Зеленської створюються координаційні центри з психологічного здоров'я КМУ «ТИ ЯК?», в яких можна отримати підтримку психологічного та ментального здоров'я.

Отже важливим зараз є: психологічна допомога та підтримка, розробка та впровадження методів психологічного консультування та терапії для осіб, які переживають критичні життєві ситуації, вивчення впливу соціальних потрясінь на психічне здоров'я та розробка стратегій його збереження.

Список джерел інформації

1. Олег Чабан, запис розмови з док. мед.н., проф. акад. НАНБОУ, директором ННІ ПЗ НМУ ім. О.О. Богомольця, в рамках проекту «ТИ ЯК? Координаційний центр з психологічного розвитку здоров'я КМУ» /Цикл ефірів, Ютуб 18.04.24

2. «Особливості соціально-психологічної адаптації особистості в умовах кризових ситуацій» О. Ткачишина (2021 рік).

3. «Соціально-психологічні аспекти адаптації особистості в умовах нестабільності та конфліктної ситуації» Е. Вициги (2023 рік).

SHYSHKINA Yevheniia Kostiantynivna

PhD in history, associate professor, National Technical University
“Kharkiv Polytechnic Institute” (Ukraine, Kharkiv)

VISUAL-SYMBOLIC ANTI-SEMITIC COMPONENTS OF EMERGENCY MONEY AS A MEANS OF INFORMATION-PSYCHOLOGICAL INFLUENCE ON PUBLIC CONSCIOUSNESS AFTER WORLD WAR I

In the late 19th and early 20th centuries, mass culture opened up new opportunities for hidden informational and psychological influence on society. Print media, theater and cinema became important means of disseminating ideas, which allowed political forces to significantly expand their influence on the masses. During this period, visual political advertising became a key element of the major propaganda campaigns. Its main characteristics were brevity and imagery, which was especially important for effective impact on public consciousness.

Radical political groups, public organizations and business communities in the post-World War I period at a certain stage avoided responsibility for spreading extremist ideas. In pursuit of long-term goals, political forces in European countries implicitly pushed society to find the guilty ones in the post-war economic crisis, blaming the Jews, who were traditionally perceived as convenient “scapegoats”.

It was necessary to update anti-Semitic stereotypes and adapt them to the realities of the industrial age. European society, refusing to recognize its guilt for the

consequences of World War I, subconsciously looked for someone to blame for its misfortunes. All that remained was to turn this desire in the “right” direction. Jews became the main object of criticism for the failures of the war and hyperinflation.

The task of discrediting Jewish communities was made easier by their active participation in the financial and economic life of postwar Europe. Their cultural identity and business activities attracted public attention, making them a convenient target for information influence. The ostracization of the “others” was carried out in various ways, including through caricatured images that were distributed on emergency paper money in postwar Europe.

Therefore, this money became unique historical sources. Their visual criticism allows us to consider them not only as a financial instrument, but also as a means of hidden informational and psychological influence. Issuers of money had a remarkable influence on the socio-political life of their countries through the visualization of political messages addressed to a wide audience.

Practice has shown that emergency money with political caricatures on the design could effectively serve as a public channel for conveying political beliefs. Being compact yet expressive, this money served as carriers of political advertising. The scenes depicted on them vividly reflected actual problems of everyday life at the time, such as hyperinflation, speculation and usury, offering simple solutions to complex socio-economic problems.

The visual expressiveness of political messages was provided by the designers of emergency money through the use of images of mass and traditional culture. The study of the symbolic and semantic content of many currency notes indicates that the issuers created a kind of analog of virtual reality, which was supposed to satisfy the political demands of society.

ДОЛГОПОЛ Олена Олександрівна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ

Глобалізація, економічні чинники, збройні конфлікти та екологічні кризи, що постійно відбуваються у сучасному світі, активізують міграційні процеси, які останнім часом набувають все більшого масштабу. Якщо до повномасштабного вторгнення міграція громадян України відбувалася здебільшого задля пошуку роботи, то після 24.02.2022 більшість мігрантів – це жінки з дітьми і люди похилого віку, які тікають від війни і отримують в інших країнах статуси вимушених переселенців та біженців.

Адаптація цієї категорії мігрантів є складним процесом, адже це соціально, економічно незахищені люди, які знаходяться у стресовій ситуації. Основними проблемами, з якими стикаються ці мігранти, є мовний бар'єр, культурні відмінності; труднощі з працевлаштуванням та соціалізацією; дискримінація та упереджене ставлення з боку місцевого населення; психологічний стрес, викликаний втратою звичного середовища та необхідністю пристосовуватися до

нових умов. Тому важливо організувати ефективний соціально-психологічний супровід, що дозволить мігрантам швидше адаптуватися до нового середовища, зменшить ризики соціальної ізоляції, конфліктів та маргіналізації. Інтегрувати до нових умов проживання та праці таку категорію мігрантів допомагають державні інституції, громадські організації та професійні психологи. Дослідження методів і підходів до соціально-психологічного супроводу адаптації мігрантів є вкрай важливим як для суспільства загалом, так і для окремих людей, які стикаються з процесом адаптації.

Соціальна адаптація – це процес входження мігрантів у нове суспільство, формування нових соціальних зв'язків, освоєння норм і цінностей приймаючої країни. Вона включає інтеграцію в різні сфери суспільного життя: освіту, ринок праці, соціальну взаємодію та громадську активність. Державні та громадські організації відіграють важливу роль у соціальному супроводі адаптації мігрантів. Основні напрями підтримки включають юридичний супровід, соціальні програми, освітні ініціативи [1, с.107].

У багатьох країнах діють адаптаційні центри та консультаційні служби, які допомагають мігрантам у розв'язанні побутових і правових питань. Доступ до освіти є ключовим фактором соціалізації мігрантів, особливо для дітей та молоді. Основними викликами у цьому є мовний бар'єр, відмінності в освітніх програмах, соціальна ізоляція та можливі випадки дискримінації. Для полегшення адаптації впроваджуються спеціальні програми, серед яких підготовчі курси з мови приймаючої країни, різноманітні культурно-освітні програми, а також менторство та тьюторство.

Трудова інтеграція мігрантів є важливим етапом соціальної адаптації. Наші мігранти серед основних труднощів у цьому процесі визначають невизнання українських дипломів і професійних кваліфікацій, велику конкуренцію на ринку праці, а також стійкі стереотипи і дискримінацію при працевлаштуванні. Тож у практиці мігрантів з України відвідання курсів перекваліфікації та профорієнтації, участь у програмах підтримки малого бізнесу для мігрантів [2, с. 112].

Соціальні зв'язки відіграють ключову роль у процесі адаптації. Чим більше контактів має мігрант із місцевим населенням, тим швидше він інтегрується у нове середовище. Допомагають нашим нерезидентам налагодити такі контакти участь у волонтерських і громадських ініціативах, залучення до культурного та спортивного життя нової громади, а також відвідання релігійних та етнічних громад, які підтримують мігрантів. Дружне та толерантне ставлення приймаючого суспільства є ключовим для успішної інтеграції.

Соціальні аспекти адаптації мігрантів охоплюють широкий спектр питань: від доступу до освіти і працевлаштування до соціальної взаємодії та боротьби з дискримінацією. Ефективні адаптаційні програми допомагають мігрантам не лише вижити в новому середовищі, а й стати його повноцінною частиною. Успіх адаптації залежить як від державної політики, так і від готовності суспільства приймати та підтримувати новоприбулих.

Психологічний супровід є важливим компонентом успішної адаптації мігрантів, оскільки зміна середовища, культурні відмінності, економічні труднощі та соціальна ізоляція можуть призводити до серйозних психологічних проблем.

Міграція часто супроводжується значним стресом і навіть кризовими станами, наприклад, культурний шок, втрата соціальних зв'язків та страх перед майбутнім (особливо гостро проявляється у біженців та вимушених

переселенців) можуть значно погіршити ментальне здоров'я нерезидентів. А дискримінація, соціальна ізоляція, упереджене ставлення можуть викликати зниження самооцінки та депресивні стани. Викликає нервові напруження професійна дезадаптація – неможливість реалізувати власні навички через проблеми з працевлаштуванням. Часто у наших співвітчизників (особливо у людей, які пережили війну, насильство або інші травматичні події) спостерігається посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) [3, с.141]. Це далеко не повний перелік проблем психологічного характеру, з якими стикаються переселенці. У роботі з цією категорією мігрантів психологи комплексно застосовують індивідуальну психологічну підтримку (кризове консультування, психотерапія, коучинг), групову підтримку (групи взаємодопомоги, групова терапія, культурно-освітні заходи), когнітивно-поведінкову терапію (КПТ), арт-терапію, методи релаксації та майндфулнес, психоедукацію тощо.

Соціально-психологічний супровід є ключовим фактором успішної адаптації мігрантів у новому середовищі. Він охоплює державну підтримку, доступ до освіти, працевлаштування, соціальну взаємодію та психологічну допомогу.

Список джерел інформації

1. Плющ В.А. Соціологічні моделі соціокультурної адаптації сучасних мігрантів в іншокультурному середовищі. Актуальні проблеми філософії та соціології : науково-практичний журнал. Голов. ред. С.Г. Секундант, відпов. ред. Д.В. Яковлев; Міністерство освіти і науки України; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса. 2020. Вип. 27. С. 103–114. DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i27.930>

2. Слюсаревський М.М., Блінова О.Є. Психологія міграції : навчальний посібник. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. 244 с.

3. Хом'як А. Інтеграція мігрантів у європейські суспільства: інтеграційна політика та громадська думка. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Вип. 3 (43) 2019. С. 139–146. URL : <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/195706>

ПОДОЛЯК Олена Миколаївна

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут» (Україна, м. Харків)

ІНФОРМАЦІЙНЕ ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ ЯК ЧИННИК ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ

Життя людини на всіх стадіях розвитку неможливе без психоемоційних переживань. Саме ці переживання формують психічний стан людини, впливаючи на прийняття нею рішень, на її реакцію на ту чи іншу подію і навіть на фізичне здоров'я.

Емоційні переживання – це не завжди негатив. Вони бувають позитивними, наприклад, радість від досягнень, відчуття любові, натхнення,

захоплення. І у висновку такі позитивні переживання сприяють формуванню мотивації, покращенню психоемоційного стану та загального благополуччя.

Проте, насправді, найбільший вплив на розвиток та життєдіяльність людини мають саме негативні переживання: це страх, тривога, стрес, розчарування, гнів, сум, відчуття провини, сором, тощо. Зазвичай вони виникають у відповідь на зовнішні обставини - невдачі, конфлікти, втрати, нестабільність чи невпевненість. І хоча ці негативні переживання виконують вкрай важливу адаптивну функцію, вони все ж, в залежності від інтенсивності та тривалості, несуть сильний руйнівний вплив на психіку та майбутнє людини.

Одним із ключових феноменів, що пов'язаний із переживаннями, є стрес. Стрес – це реакція нашого мозку та тіла на вимоги. Будь-який тип подій, позитивних чи негативних, може спричинити стрес, і стрес певною мірою є частиною життя кожного [1]. Це універсальна реакція тіла на зміни, загрози які він сприймає як значущі.

Сучасна людина живе у світі де рівень стресу постійно зростає. Науково-технічний прогрес суттєво полегшив життя, проте одночасно навантажив його новими викликами: висока швидкість життя, надмірний інформаційний шум, різноманітні вимоги суспільства.

Основні механізми стресу включають активацію симпатичної нервової системи, викид кортизолу та мобілізацію психофізіологічних ресурсів. У рамках теорії Г. Сельє до стресу відносяться реакції організму на будь-яку достатньо сильну дію середовища, якщо вони задіюють ряд загальних процесів з участю кори наднирників [2].

Феномен неспецифічної реакції організму у відповідь на різноманітні подразнюючі впливи він назвав загальним адаптаційним синдромом [2]. Проте чим довша тривалість стресу, тим менша здатність організму до ефективної адаптації.

На відміну від тварин, людина зазнає стресу не лише в ситуаціях що загрожують життю. Це є основною відмінністю по сприйняттю стресорів, яку майстерно описує Роберт Сапольскі у своїх роботах. Стресор – це будь-який чинник зовнішнього світу, який вибиває нас із гомеостатичної рівноваги [3]. Рівноваги, що є базовою для життєдіяльності людини.

Традиційні стресори, до яких входять професійні та соціальні чинники, постійно поповнюються новими джерелами емоційної перенапруги. На відміну від традиційних (фізичні загрози, дефіцит ресурсів, міжособистісні конфлікти), у світі переважають інформаційні стресори.

Невпинно зростаюча кількість інформаційних джерел дає хибне відчуття того, що необхідно охопити їх всі. Що в свою чергу призводить до тривожності, вигорання та інших психоемоційних порушень. Найбільшою проблемою є те, що людина стає залежною від цих стресорів. Оскільки відмова від джерел інформування (телебачення, різноманітних інтернет-ресурсів, перенасичення гаджетами) є неприпустимою для людини XXI століття.

А отже методом корекції станів, що викликав надмірний стрес через інформаційне перенасичення можуть бути когнітивно-поведінкові техніки та оптимізація інформаційного середовища. Подолання стресу в цьому випадку є комплексним та поступовим процесом. Однак у сучасних реаліях він набуває особливого значення та стає одним із ключових аспектів збереження психологічного благополуччя.

Список джерел інформації

1. Психологія стресу та стресових розладів : навч. посіб. Уклад. О.Ю. Овчаренко. К. : Університет «Україна», 2023. 266 с.
2. Психологія стресу : підручник. Л.Б. Наугольник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
3. Why Zebras Don't Get Ulcers. Robert M. Sapolsky. Third Edition, 2004, Henry Holt and Company, New York.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА.....	3
<i>WEYMOUTH-GERMAN J.C., MULLEN C.A. STUDENT RIGHTS AND TRANS EDUCATION POLICY IN CONFLICTED COMMUNITIES</i>	<i>3</i>
<i>GIRALDO-SANTIAGO N. “WE WON’T LET OURSELVES BE DEFEATED:” A MULTI-LEVEL QUALITATIVE EXAMINATION OF THE EXPERIENCES OF OLDER SPANISH-SPEAKING ADULTS WITH CHRONIC PAIN IN AN UNDERSERVED COMMUNITY SETTING IN MASSACHUSETTS, USA.....</i>	<i>6</i>
<i>ІГНАТЮК О.А., СИДОРЕНКО О.О. ТВОРЧІСТЬ ТА ДУХОВНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ВИКЛАДАЧА ТА ЗДОБУВАЧА ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ УНІВЕРСИТЕТУ</i>	<i>8</i>
<i>ЄВТИФІЄВ А.С. ОРГАНІЗАЦІЯ ЗАХОДІВ ДЛЯ СПОРТСМЕНІВ ТА ШИРОКИХ ВЕРСТВ НАСЕЛЕННЯ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ</i>	<i>10</i>
<i>КАЧАЙЛО К.В. МЕДИЧНА ПРОФЕСІЙНА МОВА ТА ЇЇ РОЛЬ У СПІЛКУВАННІ ЛІКАРЯ З ПАЦІЄНТОМ</i>	<i>13</i>
<i>КНИШ І.В. РЕЗИЛЬЄНТНІСТЬ ЛЮДИНИ У ПРАКТИКАХ ПРОАКТИВНОСТІ ВІКТОРА ФРАНКЛА : ДОСВІД ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....</i>	<i>15</i>
<i>КОСС А.М. ОНТОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА: ТІЛЕСНІСТЬ І ТВОРЧІСТЬ</i>	<i>17</i>
<i>LAPUZINA O., MUKUNI J.S. FEATURES OF THE PEDAGOGICAL CULTURE OF A TEACHER IN DIFFERENT COUNTRIES OF THE WORLD</i>	<i>19</i>
<i>ЛИТУХОВА С.О., КНИШ І.В. ПЕДАГОГІКА ПАРТНЕРСТВА: ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ У ВІДНОСИНАХ «УЧНІ – ВЧИТЕЛІ – БАТЬКИ»</i>	<i>21</i>
<i>НОВІКОВА І.В., СЕРЕДА Н.В. РОЛЬ ПЕДАГОГІКИ В ПРОБУДЖЕННІ ДУХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ: ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОЇ РЕАЛЬНОСТІ</i>	<i>25</i>
<i>РАСПЕРТОВА С.О., КНИШ А.Є. РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ В РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ ПІДРОСТАЮЧОГО ПОКОЛІННЯ В УКРАЇНІ</i>	<i>27</i>
<i>СКУБАНОВА О.О., РЕЗНИК С.М. МІЖКУЛЬТУРНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ ЗА УМОВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ</i>	<i>30</i>
<i>СУКОВСЬКА Н.Е., КНИШ І.В. САМОВДОСКОНАЛЕННЯ – ВІД СПІВЧУТТЯ ДО ЕМПАТІЇ: МІЙ ШЛЯХ ДО ГАРМОНІЇ</i>	<i>32</i>
<i>ХАЗІЄВ А.В. ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА-ЛІДЕРА ПІД ЧАС НАВЧАННЯ У ЗВО</i>	<i>34</i>
<i>ЧАПЛИГІНА Н.В., ПАНФІЛОВ Ю.І. ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ДУХОВНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА</i>	<i>36</i>
<i>ШУЛЬГІНА К.В., ГУРА Т.В. ДИТЯЧИЙ АУТИЗМ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА</i>	<i>38</i>

СЕКЦІЯ 2. ЛІДЕРСТВО В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ	41
<i>WARNICK S.K., MULLEN C.A. HOW VIRTUAL SCHOOL LEADERS SEE COMMUNITY AND EQUITY IN A CHANGING SOCIETY</i>	41
<i>ГУРА Т.В. ТРЕНІНГ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ.....</i>	43
<i>ІГНАТЮК О.А. НАБУТТЯ «SOFT SKILLS» ЗДОБУВАЧАМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ З СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ТА КОНСУЛЬТУВАННЯ Й ОСВІТНІХ НАУК ЯК СКЛАДОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ</i>	45
<i>КІРСАНОВ І.Ю. ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ЛІДЕРІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ.....</i>	48
<i>LOWERY C.L. EXTENDING LIMINAL LEADERSHIP IN SPACE AND TIME: SPATIO-TEMPORAL LITERACY AND THE ACTIVE ASPECTS OF PLACE IN TIMES OF CONFLICT.....</i>	50
<i>ЛЮБИВА Є.М., ГУРА Т.В. ЗНАЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО КОМФОРТУ ДЛЯ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ</i>	53
<i>МОТЕНКО Я.В. ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА ЯК ПРЕДМЕТ УКРАЇНСЬКОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ ПОЧАТКУ ХХІ СТ.....</i>	55
<i>ПІДБУЦЬКА Н.В., ШЕПЕЛЬ К.І. ЕРА ГЛОБАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ: ЛІДЕРИ, ЯКІ ЗМІНЮЮТЬ СВІТ ЧЕРЕЗ ТВОРЕННЯ.....</i>	58
<i>СТОЄВА А.С., ГУРА Т.В. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЛІДЕРСТВІ</i>	60
<i>ТИМОШИНА С.М., ГУРА Т.В. ЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ЛІДЕРІВ У СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ</i>	62
<i>ХАУСТОВА А.І., ПІДБУЦЬКА Н.В. РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У РОЗВИТКУ ЛІДЕРСТВА</i>	64
<i>ШАПОЛОВА В.В., ПІКОВЕЦЬ Н.Л. ЛІДЕР ТА КОМАНДА В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ: МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ</i>	66
<i>ЯРЕМЕНКО К.Р., ПІДБУЦЬКА Н.В. КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР ЕФЕКТИВНОГО ЛІДЕРСТВА.....</i>	68
СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СУСПІЛЬСТВІ ЗМІН.....	70
<i>ВАРАВІН В.Р., ЧЕБОТАРЬОВ М.К. ТЕОРІЇ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ</i>	70
<i>ВЕРТОСЕНКО О.Ю., ГРЕНЬ Л.М. СОЦІАЛЬНА СФЕРА: СУТНІСТЬ, ОСНОВНІ СКЛАДОВІ.....</i>	71
<i>ВОЛКОВА Н.В., ПЕРЕВАЛОВА Л.В. ГАРАНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: МЕДИЦИНА ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ.....</i>	73
<i>ГРЕНЬ Л.М., ЧЕБОТАРЬОВ М.К., ПАНФІЛОВ Ю.І. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ЛІТНІХ ЛЮДЕЙ В УКРАЇНІ</i>	75
<i>ДЕМОЧКО Г.Л. РОБАК І.Ю. МЕДИЧНІ ІННОВАЦІЇ НА СЛУЖБІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПОРАНЕНИХ У СУЧАСНІЙ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКІЙ ВІЙНІ.....</i>	79

<i>ДОБРЯНСЬКИЙ Д.С., ГРИБКО О.В.</i> НАЦІОНАЛЬНА ПЛАТФОРМА ВОЛОНТЕРІВ ДЛЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ	81
<i>ЄЛОВЕЦЬ Г.Ю., ГУРА Т.В.</i> НОВА РОЛЬ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ В РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА	84
<i>КАЙСИМОВ М.В., КВАСНИК О.В.</i> МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА: ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ.....	86
<i>КОЗЮБЕНКО Ю.Л., ГРИБКО О.В.</i> ВИКЛИКИ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ.....	88
<i>КУРИЛОВ Д.К., ГАРЯЄВА Г.М.</i> РИЗИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ: ПОГЛЯДИ ДОСЛІДНИКІВ.....	90
<i>МАСЛОВСЬКА Л.В., ГАЄВАЯ О.В.</i> СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	93
<i>НОСАЧ А.Г., АРТЮШЕНКО О.В.</i> ІНТЕГРАЦІЯ ОСІБ З ОБМЕЖЕНИМИ ФІЗИЧНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ В СУСПІЛЬСТВО ЯК КЛЮЧОВИЙ АСПЕКТ ЇХ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ	96
<i>ПЕТРОВ С.О., ПЕТРОВА Ю.В.</i> ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОДОЛАННЯ КАДРОВОГО ДЕФІЦИТУ	98
<i>ШИПОВ В.К., ПАНФІЛОВ Ю.І.</i> ОСНОВИ СТРАТЕГІЙ ЗАЙНЯТОСТІ ДЛЯ ЗАХИСТУ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ	100
СЕКЦІЯ 4. ПРАВО ТА ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ СУСПІЛЬНИМ РОЗВИТКОМ	103
<i>ВЕРГУН В.Г., КРАСНОПОЛЬСЬКИЙ М.В.</i> ПРОБЛЕМА ВВЕДЕННЯ ПРОГРЕСИВНОГО ПОДАТКУ В УКРАЇНСЬКУ ПОДАТКОВУ СИСТЕМУ	103
<i>ДРУЖИНІНА А.О., ГРИБКО О.В.</i> СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ	104
<i>КУЗЬМЕНКО О.В.</i> ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА КОРУПЦІЙНІ АБО ПОВ'ЯЗАНІ З КОРУПЦІЄЮ ПРАВОПОРУШЕННЯ	107
<i>ЛИСЕНКО І.В., ЛИСЕНКО А.М.</i> ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ ДЕТЕРМІНАНТИ НИЗЬКОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ.....	110
<i>ОЛІЙНИК О.М., ШТИХ І.М.</i> ГЕНЕЗА СТВОРЕННЯ ПРОФСПЛОК У СВІТІ ТА В УКРАЇНІ.....	112
<i>ПЕРЕВАЛОВА Л.В.</i> ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ОСОБАМ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ ОБСТАВИНАХ.....	115
<i>СЕМКО М.О.</i> ПРАВО ДИТИНИ НА ОСВІТУ В УКРАЇНІ	117
<i>ТКАЧОВ М.М.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	118
<i>ЧЕРКАШИНА А.М., ОЛІЙНИК О.М.</i> ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ТА РЕФОРМА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ	120

СЕКЦІЯ 5. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	123
<i>БАХАРЄВА Г.Ю., ЧЕРКАШИН А.І. МЕТОДИКА КОРЕКЦІЇ ТРИВОЖНИХ СТАНІВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ</i>	<i>123</i>
<i>ГОПКАЛО Т.В., КНИШ А.Є. САДОТЕРАПІЯ ЯК МЕТОД ЗНЯТТЯ СТРЕСУ ТА ОДИН З АСПЕКТІВ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ</i>	<i>124</i>
<i>ГРЄБЄНЬКОВА Д.І., ШАПОЛОВА В.В. РЕАБІЛІТАЦІЯ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ</i>	<i>126</i>
<i>ГУРА Т.В., КАРАВАЄВА А.В. ЕМОЦІЙНЕ ВИГОРАННЯ ЧЛЕНІВ СІМЕЙ ЗАГИБЛИХ (ЗАКАТОВАНИХ) ВІЙСЬКОВИХ : ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОГЛЯД</i>	<i>129</i>
<i>ДЕМІДОВА Ю.Є., МОВМИГА Н.Є. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	<i>131</i>
<i>ДЕМІДОВА Ю.Є., СМАЛЬКО Ю.А. ДУХОВНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ОСОБИСТОСТІ ПСИХОЛОГА</i>	<i>132</i>
<i>ДУМБУР О.А., ПІДБУЦЬКА Н.В. АРТ-ТЕРАПІЯ В РОБОТІ ПСИХОЛОГА</i>	<i>135</i>
<i>ДЯГІЛЄВА І.В., ГУРА Т.В. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА</i>	<i>138</i>
<i>ЗАХАРЧЕНКО Т.І. ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНИХ СТАНІВ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ВИЇХАЛИ ЗА КОРДОН З УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ВІЙНУ</i>	<i>139</i>
<i>КЛИМЕНКО К.О. ВПЛИВ СТРЕСУ НА СУСПІЛЬСТВО</i>	<i>141</i>
<i>КЛОЧКО С.А. ВПЛИВ КУЛЬТУРНИХ НАРАТИВІВ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ТА СОЦІАЛІЗАЦІЮ</i>	<i>143</i>
<i>КОВАЛЬОВА І.Б. ПРОФЕСІЙНА ДЕФОРМАЦІЯ ПСИХОЛОГІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ З КРИТИЧНИМИ ІНЦИДЕНТАМИ</i>	<i>145</i>
<i>КУРНИЦЬКА А.В. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ВИСНАЖЕННЯ ЛЮДЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ</i>	<i>148</i>
<i>ЛУКІН О.В., КНИШ І.В. ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ СТРАХУ ПЕРЕД МАЙБУТНІМ</i>	<i>150</i>
<i>МИХАЙЛИЧЕНКО В.Є. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ</i>	<i>152</i>
<i>МІРОШНИК К.В., ПІДБУЦЬКА Н.В. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ</i>	<i>155</i>
<i>НАРБЕКОВА Д.С., ПІДБУЦЬКА Н.В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ АКАДЕМІЧНОЇ ПРОКРАСТИНАЦІЇ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ</i>	<i>157</i>
<i>ОВЧИННИКОВА О.В. РОЗВИТОК СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ МЕТОДАМИ ГЕШТАЛЬТ-ТЕРАПІЇ</i>	<i>159</i>
<i>ПІДБУЦЬКА Н.В., НАДТОЧІЙ А.В. ВПЛИВ САМОВИЗНАЧЕНОСТІ ОСОБИСТОСТІ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ</i>	<i>162</i>

<i>СЕРГІЄНКО О.А., КАЛАШНИК М.Ю.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ БАР'ЄРИ НА ШЛЯХУ СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСОБИСТОГО БРЕНДУ	165
<i>СОСПАТРОВ А.М., ЧЕБОТАРЬОВ М.К.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ МОЛОДІ (СТУДЕНТІВ) ПІД ЧАС АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	167
<i>ТИТКОВА А.Ю., ЧЕРКАШИН А.І.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВІЙСЬКОВИХ У ЦИВІЛЬНЕ ЖИТТЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СОЦІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК.....	171
<i>ХОЛМАКОВА Ю.В., ПІДБУЦЬКА Н.В.</i> ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ	173
<i>ЧЕРКАШИН А.І.</i> ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ.....	175
<i>ЧЕРНЕНКО Л.О., СОЛОДОВНИК Т.О.</i> ФЕЙКОВІСТЬ ЯК ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	176
<i>ШАПОЛОВА В.В., КРАВЦОВА Н.М.</i> СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВІДНОВЛЕННЯ ТА ЗБЕРІГАННЯ МЕНТАЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ.....	179
<i>SHYSHKINA Ye.K.</i> VISUAL-SYMBOLIC ANTI-SEMITIC COMPONENTS OF EMERGENCY MONEY AS A MEANS OF INFORMATION-PSYCHOLOGICAL INFLUENCE ON PUBLIC CONSCIOUSNESS AFTER WORLD WAR I.....	181
<i>ДОЛГОПОЛ О.О.</i> СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД АДАПТАЦІЇ МІГРАНТІВ.....	182
<i>ПОДОЛЯК О.М.</i> ІНФОРМАЦІЙНЕ ПЕРЕВАНТАЖЕННЯ ЯК ЧИННИК ХРОНІЧНОГО СТРЕСУ.....	184

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
В СУСПІЛЬСТВІ ЗМІН**

**(присвячена 140-річчю НТУ «ХПІ» та 25-річчю кафедри педагогіки та
психології управління соціальними системами НТУ «ХПІ» імені академіка
І.А. Зязюна)**

**МАТЕРІАЛИ
ІІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

27-29 березня 2025 р.

Відповідальний за випуск проф. Кіпенський А.В.

Підп. до друку 27.03.2025 р. Друк цифровий. Гарнітура Таймс.

Ум. друк. арк. 12,6. Безкоштовно.

Видавничий центр НТУ «ХПІ». Свідоцтво про реєстрацію ДК № 5478 від 21.08.2017

61002, Харків, вул. Кірпічова 2.

Самостійне електронне видання